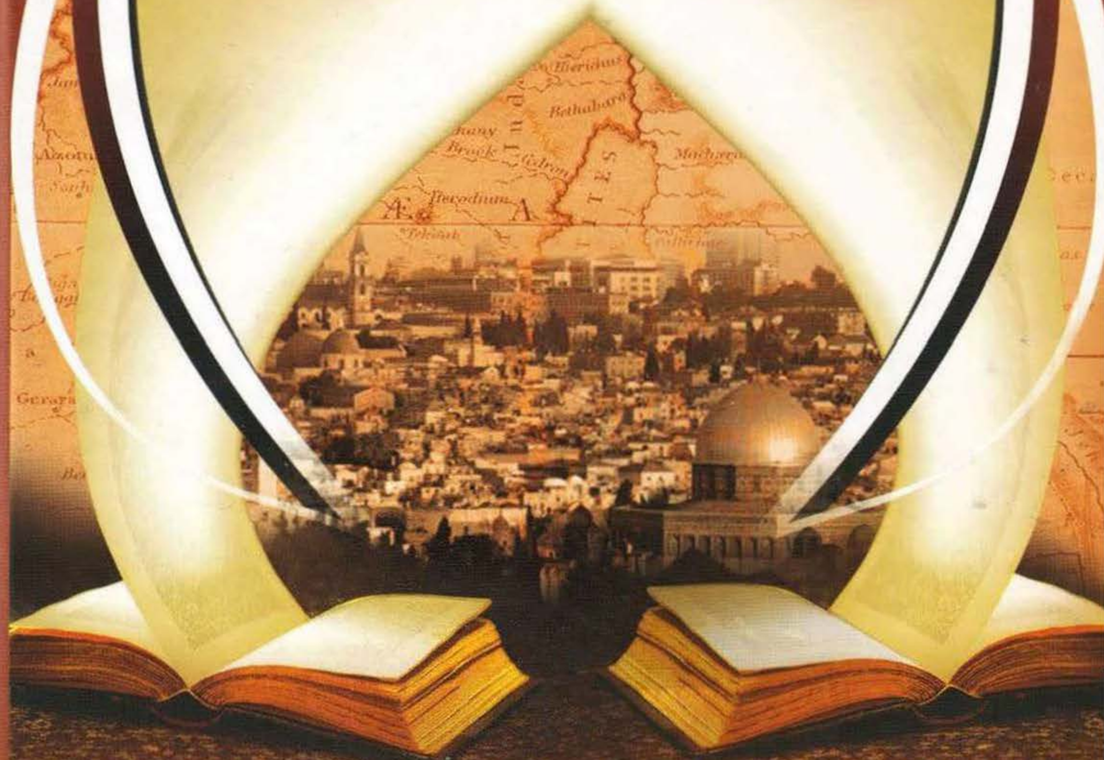
Dr. hfz. Almir Pramenković

Isa/Isus

u Kur'anu i Bibliji

komparativna studija

hfz. dr. Almir Pramenković
ISA/ISUS U KUR'ANU I BIBLIJI
KOMPARATIVNA STUDIJA

Izdavači
Fakultet za islamske studije
El-Kelimeh, Novi Pazar

Za izdavača
Malik Nurović

Recenzenti
Prof. dr. hfz. Metin Izeti
Prof. dr. hfz. Safvet Halilović
Prof. dr. Sulejman Topoljak

Lektura
Jahja Fehratović
Sanela Misirlić

Urednik
Senad Redžepović

Korektura
Samed Jukić

Korice
Ifet Aličković

Prijelom
Fahrudin Smailović

Štampa
Bemust, Sarajevo

Tiraž
300 primjeraka

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

28-544.8-051
28-675:27

PRAMENKOVIĆ, Almir, 1981-
Isa/Isus u Kur'anu i Bibliji : komparativna studija / Almir Pramenković. - Novi Pazar: El-Kelimeh, 2010 (Užice : Grafičar). - 305 str. ; 21 cm

Prema Biografiji autora, ova publikacija predstavlja mag. rad koji je odbranjen 2007. godine na Internacionalnom univerzitetu u Novom Pazaru. - Tiraž 300 - Biografija autora str. 289-290. - Napomene i bibliografske reference uz tekst. - Summary. - Bibliografija: str. 277-288. - Registar.

ISBN 978-86-7980-066-4
a) Исус Христос b) Пророци - Ислам c) Ислам - Хришћанство
COBISS.SR-ID 0

hfz. dr. Almir Pramenković

ISA/ISUS U KUR'ANU I BIBLIJI

KOMPARATIVNA STUDIJA

Novi Pazar, 2010.

IZVODI IZ RECENZIJA

Religijska baština naših prostora velikim dijelom još uvijek je otuđeno i nedostupno do kojeg se moramo dočepati. Parafrazom jednog mjesta kod Hansa Georga Gadamera, može se kazati da sav filozofsko-historijski akcenat balkanskog društva stoji u funkciji duhovnog očuvanja i predaje, a samim istraživanjem te predaje u svoju sadašnjost unosimo svoju skrivenu povijest. Zbog toga osnovano možemo tvrditi da marljivim radom i istraživanjem nomena i fenomena religije iniciramo posebnu koegzistenciju filozofsko-duhovne prošlosti i istraživačku sadašnjost.

Taj religijski govor ili tradicijski diskurs predstavlja prevlast prisutnosti shvaćanja govora o čovjeku, svijetu i Bogu na temelju vijesti i glasa koje čovjek prima sa neba. To jeste trajna mjera prihvatanja povjerenja u Boga ili saveza sa njim. Budu li analizirana povijesna i objavljene istine o Musau/ Mojsiju, Isau/Isusu i Muhammedu, a.s., kao primateljima i prenositeljima izvorne riječi u ljudski govor, vidi se da su to posvjedočenja o povezanosti čovjeka u esenciji sa Istinom i njezinim objavljivanjem.

Knjiga *Isa, a.s./ Isus u Kur'anu i Bibliji* mladog i vrlo talentovanog autora i iskrenog mladića, koji sigurnim koracima korača putanjom znanosti, predstavlja jedan naučni rad dimenzioniran u platformi komparacije među dvije povijesne, ali i objavljene istine izvornog glasa. Unutrašnji govor i ideja vodilja autora knjige je sloboda utemeljena u istini. Prema tome,

njegov cilj je put jedinstva Neba i humanosti. Autor, iako potiče iz islamske provinijencije, u više slučajeva navodi realno biblijske citate o Isusu, a nakon toga analizira ih u sklopu svoje intelektualne koncentracije. Djelo u više navrata dokazujue da ne brani stanovište ekskluziviteta koji globalno osuđuje svako predanje koje ne potiče iz muslimanske baštine. Iako se u analizi ličnosti Isaa/Isusa, a.s., vidi doza superiornosti u situiranju vlastite religije kao ona koja je bolja, ona ne prelazi u dogmatizam koji misli da unaprijed posjeduje punu istinu.

Djelo autora hfz. dr-a Almira Pramenkovića također jeste jedna od malobrojnih originalnih naučnih radova urađenih u oblasti komparativnih religija na našim prostorima. On kao jedan postmoderni teolog u svome radu ima na umu dvije stvari: prvo - razradu vlastite dogme u zrcalu jedne druge religije, drugo - naučnu kritiku jedne dogme hrišćanstva u svjetlu vlastitog islamskog poslanja.

Knjiga, *Isa, a.s./Isus u Kur'anu i Bibliji* s jedne strane sama po sebi predstavlja dobru literaturu u oblasti komparativnih religija, jer detaljno i u svjetlu objavljenih i povijesnih svjedočenja islama i hrišćanstva razrađuje relijefno-društvenu situaciju za vrijeme dolaska Isaa, a.s., (Isusa), njegovo rođenje, njegove relacije sa majkom Merjemeom (Marijom), sa Jahjaom (Jovanomn Krstiteljem), sa Zekerijjom (Zaharijem), Isaovu, a.s., (Isusovu) smrt, njegovo uzdignuće ili vaskrsnuće i interpretaciju njegovog ponovnog dolaska, a s druge strane daje putokaze za druga djela u različitim svjetskim jezicima o literaturi u vezi sa ovom problematikom.

Hfz. dr Almir Pramenković uz deskriptivni prikaz dokaza o Isau, a.s., (Isusu) otvara vrata jednog intelektualnog međuvjerskog dijaloga na našim prostorima, koji nije baziran samo na diskursu površnog i kurtoaznog, već dubinskog i dogmatičnog.

Svjestan da ta koncentracija ima rizik subjektivnosti, koji se kad-kad vidi u djelu, mislim da je to jedna dobra platforma za dobronamjernu diskusiju koja bi se ubuduće oplodila otvaranjem katedre hristologije na Islamskom fakultetu ili islamistike na Bogoslovskom fakultetu.

Meni je, kao mentoru koji je vodio ovaj magistarski rad, drago da se ovo djelo objavljuje i dolazi u ruke široj javnosti u ovim prostorima. Vjerujem da će tokovi koji se otvaraju ovim načinom razmatranja stvari utjecati i na razvoj i poboljšanje situacije na našim prostorima, i koja će moći uzimati primjere od novih trendova ili metoda koja se razvijaju u zapadnim vjerskim institucijama, gdje su međuvjerski dijalog i komparativne studije postale nužost vremena.

Prof. dr. hfz. Metin Izeti

U školskoj 2004/2005. godini, kada sam kao gostujući profesor predavao na Internacionalom univerzitetu u Novom Pazaru, upoznao sam mladog hafiza Almira Pramenkovića. On i njegova supruga studirali su tada na postdiplomskom studiju, na Odsjeku za islamistiku Fakulteta humanističkih znanosti, pokazavši se kao vrijedni i aktivni studenti.

Hafiz Almir je uspješno položio sve ispite i upisao magistarski rad pod nazivom *Isa, a.s.,* / Isus *u Kur'anu i Bibliji*, a ja sam sa zadovoljstvom prihvatio da, uz profesora Metina Izetija iz Makedonije, budem komentor u izradi ove teze. Sredinom 2007. godine upriličena je i javna odbrana, a hafiz Almir je stekao stepen magistra islamskih nauka s najvišom ocjenom.

Još tada, na odbrani ovog rada, sugerirao sam da bi bilo veoma korisno da se ovaj magistraski rad i objavi, kako bi bio dostupan široj čitalačkoj javnosti, naročito onima koji su zainteresirani za pitanja dijaloga između muslimana i hrišćana. Zbog toga, pričinjava mi posebno zadovoljstvo da se ovaj rad sada pojavljuje u izdanju renomirane izdavačke kuće El-Kelimeh iz Novog Pazara.

Autor je u knjizi koristio brojnu literaturu, ne samo na maternjem već i na arapskom i engleskom jeziku. Rad je koncipiran pravilno i sastoji se od uvodnog dijela, razrade i zaključka. Korištena literatura je verifikovana u fusnotama i u popisu literature. Tokom obrazlaganja iznesenih stavova korištena je, uglavnom, historijsko-analitička a, po potrebi, i

druge odgovarajuće naučne metode. Autor je nastojao da bude originalan i u tome je uveliko uspio.

Na početku, autor je napravio temeljit uvod u kojem je spomenuo neophodnost poznavanja uporednih religija i pojasnio fundamentalne vjerske termine, kako islamske tako i hrišćanske, koji su tretirani u tezi.

Treće poglavlje je posebno zanimljivo. U njemu se razmatraju geografske i društvene karakteristike vremena u kome se Isa, a.s., / Isus rodio, kao i skupine koje su bile nosioci vjerskog života u toj epohi. Autor je naveo ekslpicitne izvještaje Kur'ana i Biblije o rođenju ovog Božijeg poslanika, o njegovoj majci Merjemi/Mariji, kao i o njegovom tetiću Jahjau, a.s., (Jovanu Krstitelju). Navedene citate je obradio sa aspekta islamske interpretativne tradicije, konsultujući brojne tefsire (komentare) Kur'ana Časnog.

Četvrti dio sadrži empirijsku analizu kur'anskih i biblijskih citata o smrti Isaa, a.s., / Isusa. Obrađeno je djelovanje ovog poslanika kroz prizmu Kur'ana i Biblije, a zatim su zahvaćene okolnosti u kojima se desilo Isaovo/Isusovo napuštanje ovog svijeta. Ovdje nas autor upoznaje sa misijom Isaa, a.s., njegovim pozivanjem da narod prihvati moralne principe, vjerovanje u postojanje duše i vjerovanje u Budući svijet. U ovom dijelu rada dosljedno su predstavljena različita predanja koja tretiraju okolnosti u kojima su jevreji željeli ubiti poslanika Isa, a.s.

Peto poglavlje, pored hriršćanske interpretacije doktrine Trojstva, sadrži i kur'ansku interpretaciju uzdignuća Isaa, a.s. Autor je, upoređujući kur'anske ajete i biblijske citate, govorio o razlikama percepcije Boga. Ukazao je na temeljne razlike između islama i kršćanstva po tom pitanju. Naveo je sudbinu originalnog Indžila, kojeg je Isa, a.s., dobio od Boga i genezu postojećih Evanđelja. U ovom poglavlju autor je

tretirao određena hrišćanska učenja, navodeći genezu temeljnih hrišćanskih doktrina.

Šesto poglavlje sadrži analizu kur'anskih i biblijskih citata koja se tiču ponovnog Isaovog/Isusovog dolaska na ovaj svijet. Navedene su temeljite analize spomenutih citata i ukazano je na suštinsku razliku između Kur'ana i Biblije u vezi s ovom problematikom.

Knjiga je, pored naučne utemeljenosti, pisana lahkim i prijemčljivim stilom tako da je mogu čitati šire mase. U vremenu brojnih napetosti i opterećenosti hrišćansko-muslimanskih odnosa, uzrokovanih terosrističkim napadima 11. septembra 2001., ali i američko-britanskom invazijom na Irak, Afganistan i drugim dešavanjima, knjige ovakvog žanra su itekako dobrodošle. Jer, davno je kazano da nema (niti će biti) mira u svijetu bez stabilnosti među religijama, naročito dvijema koje imaju najveći broj sljedbenika na zemaljskoj kugli: islamom i hrišćanstvom. Za stabilnost tih odnosa bitno je, u to nema sumnje, da muslimani i hrišćani upoznavaju doktrine i jedne i druge religije. Pitanje Isaa/Isusa, a.s., je veoma važno, i za muslimane i za hrišćane. Potrebno je istaći da postoje brojna mjesta u vezi s ovim velikim Božijim vjerovjesnikom koja su zajednička i muslimanima i hrišćanima i takve tačke treba afirmirati.

Ova knjiga hafiza dr-a Almira Pramenkovića je dobra studija koja u svjetlu originalnih izvora iznosi naučavanje dvije velike svjetske religije o Isau/Isusu i njeno objavljivanje će dobro doći ne samo izučavateljima uporednih religija, s obzirom da je konsultovana originalna literatura, već i svim ljudima kojima je stalo do razumijevanja i suživota različitih religija i kultura. A voditi međuvjerski dijalog radi ostvarenja takvog plemenitog cilja, uistinu predstavlja poduhvat vrijedan

svake hvale, jer istinski dijalog među hrišćanima i muslimanima je, zapravo, ono što nema alternativu.

Imajući u vidu navedeno, sa zadovoljstvom preporučujem čitanje i korištenje ove vrijedne knjige.

Prof. dr. hfz. Safvet Halilović,
profesor tefsira i kur'anske antropologije i
član Vijeća povjerenika Svjetske unije islamskih učenjaka

Knjiga hfz.dr Almira Pramenkovića koju imate pred sobom, načelno se može reći, jedinstveno je djelo u cjelokupnoj dosadašnjoj islamskoj literaturi na našem jeziku. Osim što nudi interesantno i za sve one koji aktivno rade na polju širenja istine i ispravne vjere, korisno štivo, ovo djelo otkriva intelektualnu nadarenost, pregalaštvo i samopožrtvovanje autora.

Ovo je jedna od prvih magistarskih teza koja je na bosanskom jeziku branjena na Internacionalnom univerzitetu u Novom Pazaru iz područja uporednih religija. I pored toga što tretira vrlo osjetljivu, diskutabilnu i veoma bitnu tematiku i što je autor ove studije početnik na polju naučnog istraživanja, ipak se mora priznati i istaći da je u velikoj mjeri i vrlo uspješno na jednom mjestu sakupio najaktuelnija pitanja elaboriranog problema i na njih ponudio veoma kvalitetne naučne odgovore i na taj način nepristrasno dokazao neoborive činjenice i uklonio mnoge dileme onima koji tragaju za istinom.

U ovom djelu autor obrađuje doktrinarnu tematiku čije nepoznavanje je ostavilo nesagledive posljedice i odvelo mnoge narode i vjere u zabludu i učinilo ih slijepim prema istini. Zbog toga su ostali uskraćeni da uživaju u svjetlu istine i da njihov konačni ishod bude svjetal i siguran.

Odavno se osjeća potreba za naučno-komparativnom elaboracijom spomenutog pitanja kroz osnovne izvore dvije najmnogobrojnije svjetske religije, islama i hrišćanstva. U dosadašnjim obrađivanjima ovo temeljno doktrinarno pitanje

uvijek je nekako ostajala na razini nedovršenog ili površno obrađenog, ili su autori u njima imali pristup koji ne može imati ocjenu utemeljenosti na islamsku doktrinu, u smislu da su više nego što je dozvoljeno u ovu nauku unosili svoga ili kopirali tuđeg. Nije mi poznat razlog zbog kojeg se tako radilo, ali sam ubijeđen da će ovo djelo popuniti mnoge praznine koje su ostavili autori dosadašnjih pisanih studija na predmetnu temu. Nadam se da će ovo djelo poslužiti kao povod još ozbiljnijeg bavljenja ovim pitanjem.

Fascinantna je autorova hrabrost da uđe u srž problema i da vješto, poput iskusnog teoretičara, definira i locira problem, daje analizu problema, a potom ne ostavlja čitaoca u nedoumici, već nudi i univerzalno rješenje. Ono što me se posebno dojmilo u ovoj knjizi jeste hrabrost autora da ukaže na najproblematičnija pitanja koja se tiču ove doktrine i uspješno ih uporedi i prouči kroz osnovne izvore islama i hrišćanstva.

Sve što je navedeno u knjizi autor je potkrijepio pouzdanom i vrlo opsežnom literaturom koju je tokom pisanja ovog djela koristio i konsultirao, pa time ova knjiga s pravom dobiva svoje zapaženo mjesto u literaturi koja tretira predmet kompartativnih religija. Očito je i vidljivo da je autor pri izradi ovoga rada uložio veliki napor i trud. Koristio je širok dijapazon relevantne literature, kako na maternjem tako i na engleskom i arapskom jeziku. Rad je metodološki koncipiran pravilno i sastoji se od uvodnog dijela, razrade i zaključka. Korištena literatura je verifikovana u fusnotama i popisu literature. Tokom obrazlaganja određenih stavova korištene su odgovarajuće naučne metode. Autor je većinom nastojao da bude originalan i u tome je uveliko uspio.

Smatram da će ova knjiga postati nezaobilazan izvor svima koji žele da se bave ovom tematikom na našem govornom području pa i šire.

Zahvalan sam Internacionalnom univerzitetu u Novom Pazaru na ukazanom povjerenju da prije mnogih vidim i pročitam ovo djelo, jer sam bio jedan od članova komisije pred kojom je branjen ovaj rad. Zbog svega navedenog svesrdno preporučujem njegovu publikaciju.

Molim Uzvišenog Allaha da autora nagradi najljepšom nagradom, i da ovo njegovo djelo učini nepresušnim izvorom sevapa.

Prof. dr. Sulejman Topoljak

OBJAŠNJENJE FREKVENTNE TERMINOLOGIJE I SKRAĆENICA

Kur'an – ime Božije knjige objavljene, posredstvom meleka Džibrila, poslaniku Muhammedu, a.s. Pisani oblik Kur'ana naziva se *Mushaf.* Kur'an sadrži 114 sura (poglavlja) nejednake dužine. Kur'an je knjiga vjere islama. Kur'an tretira bitne aspekte ljudskoga života, jer je od Boga Koji zna šta je neophodno čovjeku na ovom svijetu.[1] Ukoliko uradimo sistematizaciju kur'anskih citata, kur'ansko učenje bismo mogli podijeliti na tri dijela:

1. i'tikad/doktrina – islamsko vjerovanje;
2. šerijat/jurisprudencija – islamski vjerozakon;
3. ahlak/islamska etika – kodeksi ponašanja.

Kur'an je objavljivan u razdoblju 23 godine, koliko je trajala poslanička misija Muhammeda, a.s. On je dobio objavu od Boga u 40. godini života u pećini Hira na *Brdu svjetlosti* (Džebelun-nur). Objava je silazila sve do njegove 63. godine, kada je preselio.[2] Muhammed, a.s., nije autor, niti izdavač

[1] Halilović Safvet, *Osnovi tefsira,* Bemust, Zenica, 2005., str. 97-98; Rahman Fazlu, *Duh islama*, preveo sa engleskog: Grosberger Andrija, Zenit, Beograd, 1983., str. 59.

[2] Kur'an predstavlja posljednju knjigu koju je Bog poslao čovječanstvu. Kur'an spominje i prijašnje objave, kao i poslanike koji su ih dobili. Među njima se spominju Musa, a.s., (Mojsije) i Isa, a., s., (Isus): *Mi objavljujemo tebi kao što smo objavili Nuhu i vjerovjesnicima poslije njega, a objavljivali smo i Ibrahimu,*

Kur'ana. Prema tome, Kur'an je vječna, doslovna riječ Božija. Sačuvana je na arapskom jeziku onako kako je objavljena.[3]

sura – predstavlja jedno kur'ansko poglavlje, a ajet je jedan citat iz sure.[4] Raspored sura u Kur'anu je po Allahovom, dž.š., naređenju, i u tome Muhammed, a.s, nije imao nikakvog udjela – tevkifi.[5]

hadis – sve ono što se prenosi od poslanika Muhammeda, a.s., u smislu riječi, djela i prešutnog odobrenja. Učenjaci koji se bave hadisom nazivaju se muhadisi.[6]

tefsir – egzegeza ili hermeneutika Kur'ana. Učenjaci koji se bave tefsirom nazivaju se mufesiri.[7]

akaid – nauka o islamskom vjerovanju.

ashab – drug poslanika Muhammeda, a.s.

tabiin – generacija muslimana poslije ashaba.

tabitabiin – generacija muslimana poslije tabiina.

---

i Ismailu, i Ishaku, i Jakubu i unucima, i Isau, i Ejjubu, i Junusu, i Harunu, i Sulejmanu, a Davudu smo dali Zebur. Kur'an, 4:163.

[3] Esposito John L., *Šta bi svako trebao znati o islamu*, preveli sa engleskog: Kahteran Nevad i Koprek Ivan, Filozofsko - teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 2003., str. 27-28.

[4] Latić Džemaludin, *Stil kur'anskog izraza*, El-Kalem, Sarajevo, 2002., str. 237. Kur'an je Allahov, dž.š., govor, nadnaravan, objavljen Muhammedu, a.s., prenesen apsolutno autentičnom predajom, zapisan u zbirkama koje se nazivaju mushaf, a njegovo čitanje je djelo za koje se dobiva posebno velika nagrada. Halilović Safvet, *Osnovi tefsira*, str. 98.

[5] Es-Sujuti Dželalu-d-din Abdu-r-Rahman, El-itkanu fi ulumi-l-Kur'an, Daru Ibn Kesir, Damask, 2000., 1/191-200; Itr Nuruddin, *Ulumu-l-Kur'ani-l-kerim*, Damask, 1996., str. 40-41.

[6] Nakičević Omer, *Uvod u hadiske znanosti*, FIN, Sarajevo, 1997., str. 5-6. Hadis smo ponegdje oslovljavali izrazom: *islamska konstitutivna tradicija*.

[7] Tefsir smo ponegdje oslovljavali izrazom: *islamska interptetativna tradicija*.

ehli-sunnet – izraz kojim se označavaju sljedbenici Muhammeda, a.s., i njegove prakse u svim aspektima života. Pripadnici ehli-sunneta se nazivaju i drugim imenima:

1. Es–selefus-salih – prve generacije muslimana ili ispravni prethodnici. Njima pripadaju: ashabi, tabiini, tabitabiini i njihovi sljedbenici među islamskim učenjacima koji su prihvaćeni od strane vjernika kao vjerski prvaci. Takvim se smatraju: Sufjan es-Sevri, Lejs bin Sa'd, Abdullah ibn Mubarek, Ibrahim en-Nehai, El-Buhari, El-Muslim i drugi.

2. Ashabul-hadisi vel-eser – sljedbenici hadisa i tradicije. Ovaj naziv su dobili zato što su istraživali hadise Muhammeda, a.s.

3. El-firkatu en-nadžijetu el-mensura – spašena i potpomognuta skupina.[8]

ehlul-Kitab/sljedbenici Knjige – izraz kojim Kur'an oslovljava hrišćane i jevreje.[9]

dž.š. – poslije riječi Allah upotrebljava se skraćenica *dž.š.* (dželleše'nuhu), što znači: *Neka je On (Allah) uzvišen*.

a.s. – poslije imena poslanika uporebljava se skraćenica *a.s.* (alejhis-selam), što znači: *Neka je mir (spas) na njega*.

r.a. – poslije imena ashaba i tabiina koristi se skraćenica *r.a.* (radijallahu anhu), što znači: *Allah bio njime zadovoljan*.

h. – hidžretska godina, počela se računati od Hidžre –(preseljenja Muhammeda, a.s., iz Meke u Medinu).

Biblija – zbirka spisa Starog i Novog Zavjeta koje je Crkva prihvatila kao nadahnute. Ta se zbirka često naziva i *Sveto Pismo* ili samo *Pismo*.[10] Stari Zavjet je za jevreje sveta

[8] Halilović Safvet, *Osnovi tefsira*, str. 43-46.

[9] Kur'an, 4:171.

[10] Riječ *biblija* je grčkog porijekla i znači *knjižice*. Latinski jezik je od grčke imenice u množini srednjeg roda napravio u istom obliku imenicu ženskog

knjiga, kao što je Novi zavjet za hrišćane.[11] Za razliku od Starog Zavjeta, koji je nastajao u vremenskom razdoblju od 1300 godina, Novi zavjet je napisan u toku I vijeka naše ere. On sadrži 27 rukopisa, a čine ga četiri Evanđelja (Markovo, Matejevo, Lukino i Jovanovo), Djela apostolska (pripisuju se Luki), Apostolske poslanice, Apokalipsa (pripisuje se Jovanu) i

roda u jednini *biblia* u značenju *knjiga*. Riječ *zavjet* dolazi od latinskih prijevoda Biblije i predstavlja približni prijevod grčke riječi *diatheke* koja označava savez ili ugovor koji je Bog sklopio sa izraelskim narodom. Harrington Wilfrid J. *Uvod u Bibliju - spomen objave,* Hrišćanska sadašnjost, Zagreb, 1995., str. 19. Biblija je pisana u toku 1400 godina i za vrijeme 60 generacija. Sastoji se od 73 knjige, obuhvata sfere života kraljeva, seljaka, lovaca i učenjaka. Pisana je na različitim mjestima - u zatvoru, pustinji, tamnici, dvorcu, bojnom polju i dr. Neki su je pisali dok su se radovali, a drugi dok su bili tužni. Pisana je na tri kontinenta: Aziji, Africi i Evropi. Sadašnja verzija Indžila poznata je pod imenom Novi zavjet ili Evanđelja, kojih ma ih četiri: Matejevo, Markovo, Lukino i Jovanovo. Pored ova četiri Evanđelja, Novi zavjet se sastoji iz Djela apostolskih - koje je napisao Luka, i poslanica - kojih ima četrnaest. Evanđelja se prvi put spominju na početku III stoljeća. To je prvi učinio Irenej 209. godine. Poslije njega je Klement Aleksandrijski, 216. godine, preporučio da ova Evanđelja treba prihvatiti zato što je postojao veliki broj Evanđelja, pa je Crkva justificirala ova četiri Evanđelja, a ostala odbacila. Najstarije knjige koje je Crkva prihvatila bile su Pavlove poslanice, čije je učenje imalo primat nad ostalima, zahvaljujući poslanicama koje je napisao prije Evanđelja. Četiri Evanđelja su oblikovana u jednu zbirku oko 150. godine zahvaljujući Marcionovom poduhvatu da sve te knjige sakupi u jednu zbirku. Autentičnost nekih od četrnaest poslanica i nije bila priznata sve do 364. godine. Biblija se sastoji od 66 knjiga, prema Katoličkoj verziji: 39 hebrejskih i 27 hrišćanskih, ili 73 knjige, prema Pravoslavnoj: 46 hebrejskih i 27 hrišćanskih knjiga. Muftić Tarik, *Islam i religije svijeta*, Mostar, 1998., str. 81; Gazali Muhammed, *Islam ili hrišćanstvo - izazov vremena*, preveo sa arpskog: Kozlić Eniz, Bemust, Kakanj, 2005., str. 104-105; Šahin Mustafa, *Hrišćanstvo*, preveo sa arapskog: Popara Hasan, Helbron, Germani, bez godine izdanja., str. 151-152; Ebu Zehre Muhammed, *Muhadaratu fi-n-nasranijje*, Daru-l-fikri-l-arebi, 1977., str. 90; Salih Sa'duddin es-Sejjid, *Muškilatu-l-akideti-n-nasranijje*, Kairo, 1983., str. 181.

[11] Elijade Mirča, *Vodič kroz svetske religije*, Narodna knjiga, Beograd, 1996., str. 75.

Pavlove poslanice.[12] Riječ *evanđelje* znači *radosna vijest* koju je nagovijestio Isus.[13] Rimljani su upotrebljavali termin *evanđelje* kao riječ mira i jezičku oznaku za sreću.[14] Ova djela su u početku bila anonimna, a od II vijeka zvanično nazvana Evanđelja. Prva tri Evanđelja nazivaju se sinoptičkim Evanđeljima. Nazvana su tako jer identično predstavljaju određene događaje, kao što je, na primjer, 90% građe koju donosi Marko moguće naći kod Mateja.[15]

Evanđelja govore o Isusu i njegovoj nauci. Evanđelisti su pisali o Isusovom životu mnogo godina poslije njega. Pri pisanju Evanđelja, koristili su se usmenim predanjima ili dokumentima do kojih su došli, kao što je postupak svakog ko želi napisati knjigu o nečijem životu.[16]

apostoli – Isusovi učenici i pomagači. Njih je Isus slao da šire njegovu poruku.[17]

---

[12] Harrington Wilfrid, *Uvod u Novi Zavjet*, Hrišćanska sadašnjost, Zagreb, 1993., str. 75.

[13] Evanđelje po Marku, 1/15.

[14] Bloch Ernst, *Ateizam u hrišćanstvu*, preveo sa njemačkog: Šarinić Hrvoje, Naprijed, Zagreb, 1986., str. 135.

[15] Kath Verlag, *Biblijski leksikon*, svezak 7, preveli sa njemačkog: Grgić Marijan, Kolanović Josip i Žagar Miljenko, Hrišćanska sadašnjost, Zagreb, 1972., str. 290.

[16] Riječ *apostol* je grčkog porijekla, od glagola *apostellein* - poslati. Upotrebljavala se za flotu ili armiju koja je bila poslana u neku ekspediciju. *Biblijska teologija Starog i Novog Zavjeta,* Grupa autora, preveo sa engleskog: Zovkić Mato, Hrišćanska sadašnjost, Zagreb, 1993., str. 351; Harrington Wilfrid, *Uvod u Novi Zavjet*, str. 76.

[17] Tomić Celestin, *Isus iz Nazareta - prorok i Krist*, TIP, Zagreb, 1991., str. 94.

UVOD

Hvaljen neka je Allah Koji nas je na Pravi put uputio. Mi ne bismo na Pravom putu bili da nas Allah nije uputio, poslanici Gospodara našeg su zaista istinu donosili. (El-A'raf, 43)

Počevši od sedamdesetih godina XX vijeka, vjerski i kulturni pluralizam postao je neizbježna realnost modernog svijeta. S toga, mi smo svjedoci novog razdoblja koje je imenovano kao razdoblje dijaloga. Ne da je samo rasprostranjen već je dijalog među religijama postao nužnost savremenog čovjeka. Jedini način suprotstavljanja nasilju i teroru, koji su počeli vladati svijetom nakon marginalizacije religije od strane pozitivizma i historijskog materijalizma, bio je dijalog i nalaženje pravilne metode prezentacije duhovnosti koja će biti čista od antropomorfizacije, fragmentalizma i vjerskog egocentrizma.

Na temelju raspoloživih spoznaja u balkanskoj religiografiji, s dosta sigurnosti mogu ustvrditi da, osim velikih sukoba, postoji i snažna tradicija dobrosusjedstva i religijske harmonije među zajednicama različitih vjera. Zato intelektualna i istraživačka platforma predstavlja pravu metodu realnog međusobnog upoznavanja različitih religija.

Rad koji je pred vama predstavlja napor za komparaciju vrlo značajnog religijskog koncepta u islamu i hrišćanstvu, a to je pojam i povijesno religijska osoba Isaa/Isusa. Ideja vodilja rada je identičnost u različitosti, a cilj je putovanje prema potpunosti u duhovnom i

društvenom smislu. Promjenljive slike ljudskog universa pokazuju da u sredini humanosti stoji vječna i beskonačna istost koju nijedna promjena ne iscrpljuje, a to je nužnost recipročnog dijaloga zoon politikona, to jest čovjeka.

Čovjeku će teško pasti na pamet sumnja u svoju svakidašnju spoznaju i obična načela kojih se drži dok se kreće u društvu onih koji s njim dijele isto ili jako slično uvjerenje. U susretu s ljudima iz različitih životnih sredina, s drukčijim pogledima na svijet i život, koji na važna životna pitanja imaju različite, ponekad potpuno oprečne odgovore, čovjek brzo primijeti da ono što je on smatrao samo po sebi razumljivim i za šta je mislio da je zajednička baština svijeta, za mnoge više nije tako shvatljivo i prihvatljivo. Postoje, međutim, područja ljudskog razmišljanja tako da ni dugačke rasprave o njima ne približavaju oprečna stajališta. Tamo gdje se radi o ljudskoj egzistenciji i o svijetu, nije moguće doći do slaganja među ljudima, pa se valja pomiriti s činjenicom različitosti razmišljanja. Čovjeka u stvaranju njegovog vjerskog uvjerenja ili pogleda na svijet ne vodi samo neutralna želja za pravim znanjem, nego i mnogi individualni osobni pogledi. Religija je stvar čitavog čovjeka, u noj je angažiran čitav subjekt, a ne samo razum. Tu čovjeka vode mnogi nadracionalni utjecaji i, na kraju, on se, u određenim životnim prilikama, odlučuje za ovaj ili onaj pogled na svijet i život. Tema i pojam ovog djela je takve naravi, pa zato i cilj nije pokazati superiornost jedne ideje nad drugom, nego predstavljati ih u svjetlu intelektualnosti i iskrene kritike.

Vjera u jednog Boga predstavlja jednu od osnovnih ljudskih potreba, koja je, od praiskona, duboko i neizbrisivo usađena u čovjekovoj svijesti. Religija je zajedništvo usporedivo sa živim organizmom. Ona se može nazvati duhovnim ili društvenim organizmom koji, kao pitanje, danas zaokuplja cijelo

čovječanstvo. Pitanje mira i suživota je zahtjevno, naročito u regijama, sličnim našoj, u kojima se susreću civilizacije, kulture i religije. Religioznost je zajednička ideja velikog dijela ljudske populacije, te je zato bitno poznavati kontrastivne religije.[18]

Proučavanje postulata islama i hrišćanstva ima nakanu pronaći elemente koji mogu pomoći upoznavanju kur'anske sintagme o promjeni objava prije Kur'ana. Moja studija *Isa/Isus u Kur'anu i Bibliji – komparativna studija* ima za cilj, uz pomoć objektivne analize, predstaviti ličnost Isaa, a.s., u duhovnoj i moralnoj historiji čovječanstva. Ona je višestruko značajna, budući da je treći milenij epoha rapidnog i permanentnog razvoja religioznosti. Poznavanje interreligijskih disciplina i njihovih autentičnosti pomoći će sljedbenicima islama, a i drugima, da se upoznaju s utemeljenošću kur'anskog učenja o hrišćanstvu.

Nije mi namjera potcjenjivati ili valorizirati određeno religijsko učenje, već, na temelju relevantnih vjerskih, historijskih i drugih dokaza, istražiti poimanje pitanja vezanih za Isaa/Isusa, a.s., u primarnim izvorima islama i hrišćanstva. U djelu ne postoji ideja o potcjenjivanju Biblije, o rušenju principa hrišćanstva, već samo naučno istraživanje i osvrtanje Kur'ana na genezu hrišćanske teorije o Isusovoj božanskoj prirodi, teoriji trojstva i komparaciji s biblijskim tekstovima.

U ovom radu dati su historijski pregled, teorijska istraživanja, predstavljeni rezultati istraživanja, iznijet zaključak, bibliografija i sadržaj.

Teorijska istraživanja podijeljena su na slijedeća poglavlja:

1. Interpretacija Isaovog/Isusovog, a.s., rođenja;

2. Interpretacija Isaovog, a.s., nestanka/Isusove smrti;

[18] Muftić Tarik, *Islam i religije svijeta*, Mostar, 1998., str. 27.

3. Interpretacija Isaovog, a.s., uzdignuća/Isusovog uskrsnuća;

4. Interpretacija ponovnog dolaska Isaa/Isusa, a.s.

U prvom poglavlju, iznio sam geografske i društvene karakteristike vremena u kojem se Isa/Isus, a.s., rodio, te govorili o skupinama koje su bile nosioci vjerskog života te epohe. Naveo sam eksplicitne izvještaje Kur'ana i Biblije o rođenju ovog poslanika, o njegovoj majci Merjemi/Mariji, kao i o njegovom tetkiću Jahjau/Jovanu Krstitelju, a.s. Navedene citate sam obradio s aspekta islamske interpretativne tradicije i hrišćanske teologije.

Drugi dio sadrži analizu kur'anskih i biblijskih citata o smrti Isaa/Isusa, a.s. Obrađeno je djelovanje ovog poslanika kroz prizmu Kur'ana i Biblije, a zatim su navedene okolnosti u kojima se desilo Isaovo/Isusovo, a.s., napuštanje ovog svijeta.

Treći dio, pored hrišćanske interpretacije doktrine trojstva, sadrži i kur'ansku interpretaciju uzdignuća Isaa, a.s. Naveo sam sudbinu originalnog Indžila, kojeg je Isa, a.s., dobio od Boga. Poslije toga sam spomenuo kur'ansko poimanje Boga, gdje sam ukazao na temeljne razlike između islama i hrišćanstva po ovom pitanju.

Četvrto poglavlje sadrži analizu kur'anskih i biblijskih citata o ponovnom Isaovom/Isusovom, a.s., dolasku. Naveo sam indikativne analize ovih citata, ukazujući na suštinsku razliku između Kur'ana i Biblije po ovom pitanju.

U toku rada, koristio sam literaturu na bosanskom, arapskom i engleskom jeziku. Veliki dio literature čine originalna djela, dok su ostala prijevodi. Korišćena literatura na bosanskom jeziku djela su autora s područja Balkana, dok drugi dio ove literature čine prijevodi s evropskih jezika. Među njima ima i

hrišćanskih autora koji su se kritički osvrnuli na hrišćansko učenje. Literatura na arapskom jeziku predstavlja klasične komentare Kur'ana (tefsire) i djela savremenih autora koji se bave ovom tematikom. Što se tiče literature na engleskom jeziku, upotrebljena su djela znamenitih i referentnih naučnika u oblasti interreligijskih studija.

Na Zemlji živi oko šest milijardi ljudi. Ljudi su u sve frekventnijem međusobnom susretu, u zajedničkom svijetu, a stare religijske granice se sve više potiru. U takvom ambijentu, važno je pitanje poznavati druge, jer su znanja o drugima ograničena. Dijalog ili razgovor hrišćanstva i islama ozbiljnije je započet u prošlom vijeku. Naravno, u ovom radu se nisam bavio tematikom međureligijskog dijaloga, već teološkim, dogmatskim pitanjima. Tematiku međureligijskog dijaloga sam tretirao u svojoj doktorskoj disertaciji koju planiram uskoro ponuditi širem auditorijumu.

Ovaj rad je uz vrlo male korekcije određenih segmenata skoro potpuno identičan svojoj prvoj verziji. U radu sam nastojao biti objektivan, ali sam, pored toga, želio ukazati na teološki tretman hrišćanstva iz perspektive islama. To može zvučati tendenciozno, ali se nisam želio fokusirati samo na puko navođenje i slaganje podataka, već vrlo transparentno iznijeti stav islama. Mislim da su različiti teološki sistemi stvarnost, od njih se ne može pobjeći. Njih treba upoznati iako su dijametralno različiti, različiti do te mjere da su razlike nepremostive. One su, mislim, preduvjet za svaki ozbiljni dijalog u modernom, globalizacijskom, svijetu. Svaka religija je ono što mora biti i ne može biti pomiješana sa drugim vjerovanjima, kao što je svaki pojedinac čovjek koji ne može biti kao drugi pojedinci. Onda kada se upoznamo sa teološkim sistemom druge religije međusobni dijalog će biti konstruktivniji, jer smo naučili da treba poštivati i teološke razlike.

KRATAK HISTORIJSKI PREGLED

Na temelju islamske interpretativne i konstitutivne tradicije, vjera je temeljni pojam u korpusu ljudskog života. Konstitutivna tradicija govori o vjeri kao o nadnaravnom, dobrohotnom i nedugovanom daru Božijem. Vjera je nadnaravni dar zato što joj je izvor Bog, vjera je dobrohotni dar koja dolazi na temelju Njegove volje, i ona je nedugovani dar zato što dolazi kao Allahova, dž.š., milost koja se ne daje po mjeri i zasluzi.

Din je oznaka za vjeru kao takvu. Din izvire iz šehadeta - dva svjedočanstva. Prvo svjedočanstvo afirmira postojanje samo Allaha, dž.š., kao Apsolutnog Apsoluta. Drugo svjedočanstvo šehadeta afirmira slanje Muhammeda, a.s., čijim idealnim osobinama se teži.[19]

Kada se religija definira sve više se prihvata teorija, koju i islam podržava, o pramonoteizmu - da je Bog od početka ljudskog roda slao ljudima na Zemlji uputu, objašnjavajući im šta i kako trebaju vjerovati. Bog je slao poslanike i taj kontinuitet je trajao do posljednjeg poslanika Muhammeda, a.s. Prepoznatljiva crta poruke svih poslanika je monoteizam. Od jedne monoteističke objavljene religije nastaju druge koje su odbacile originalnu objavu i uvele toliko noviteta da je originalna objava ugušena i neprepoznatljiva. Temelji vječne Božije vjere su vjerovanje u jednog Boga, u zagrobni život, i da bi se zaslužio Džennet (Raj) a izbjegao Džehennem (Pakao) treba činiti dobra djela.

---

[19] El-Mejdani Abdu-r-Rahman Hasan, *El-akidetu-l-islamijje*, Daru-l-kalem, Damask, 1997., str. 79-81.

Objava svake epohe ovo je donosila kao osnov, a druge propise je donosila u skladu sa civilizacijskim potrebama.

Glavni faktor promjena bio je čovjek, koji je to činio iz dva razloga:

1. Sociološko – psihološki. Čovjek je nastojao ugoditi ljudima da bi se olakšali zakoni objave, da sebi približi daleko božanstvo, kako bi na njega molitvama i raznim oblicima žrtava mogao uticati, mijenjati tok događaja i

2. Ideološki, tj. da bi sebe učinio posrednikom između Boga i ljudi.

INTERPRETACIJA ISUSOVOG/ ISAOVOG ROĐENJA

Biblijska interpretacija Isusovog rođenja

Geografske odlike Palestine

Palestina se prostire duž istočne obale Sredozemnog mora. Tom obalom je prolazio trgovački put iz Egipta koji jednim krakom vodi u Mesopotamiju, a drugim u Grčku. Natovarene kamile bi silazile s galilejskih uzvišica u Damask, gdje su se nalazila pogranična središta svjetske trgovine.[20]

Palestina je, po prirodi, jedna od najzanimljivijih zemalja. Tu se može naići na širok spektar prirodne raznolikosti. Na jednoj strani je more, a na drugoj pustinja, doline, brda, šume, rijeke i jezera.

Jerusalemska dolina je slična srednjoevropskom podneblju, Dolina Jordana pripada žarkom pojasu, dok je na primorju toplo kao u Egiptu. U gradu Jerihonu i bližoj okolini nosi se blaža odjeća, dok se u Gornjoj Judeji, dvadesetak kilometara odatle, može naići na snijeg i mraz.[21]

Na Livanskim gorama, sjeveru Palestine, sreću se jele i drugih četinari, a palme na obalama Jordana, dok u Galileji

---

[20] Ranković Ljubomir, *Isus Hristos*, Glas Crkve, Valjevo, 2002., str. 276.

[21] Kath Verlag, *Biblijski leksikon*, str. 227.

rastu hrastovi, uspijevaju smokve i masline. Zemlja obiluje vinogradima, pšenicom i mnogim pašnjacima.

Primorski dio nikada nije bio pod jevrejskom ingerencijom. Nekada su tamo živjeli njihovi neprijatelji, Filistejci. To je razlog zbog kojeg se Jevreji nikada nisu bavili moreplovstvom.[22]

Galileju navodnjavaju mnogobrojni potoci koji se slivaju s planina Livana i Jermona. U Isusovo doba, zemlja se obrađivala i zasijavala. Budući da je Galileju presijecao glavni trgovački put iz Egipta, ovaj grad je bio izložen mnogim utjecajima kako sa Istoka tako i sa Zapada. Pored toga, u Galileju su dolazili i Grci. Zapravo, Galileja je vezivala Afriku s Malom Azijom i Evropom. Galileja je bila otvorena za sve. Na hebrejskom jeziku, Galileja znači *krug* ili *okruženje*. Ovo značenje ukazuje da je Galileja uvijek bila otvorena za izbjeglice i prognane, a samim tim i centar raznih ideja. Grci će kasnije Galileju nazvati Fenikijom, što znači: *crvena boja*. Ova regija, inače, dobija crvenu boju od crvenkastih litica s planina Galileje. Galileja i Judeja su uvijek bile u neprijateljskim odnosima.[23] Galilejcima je ribolov bio izvor prihoda. Galilejska riba je bila čuvena u cijelom Rimskom carstvu.[24]

22 Ranković Ljubomir, *Isus Hristos*, str. 278.
23 Šahin Mustafa, *Hrišćanstvo*, str. 26.
24 Ranković Ljubomir, *Isus Hristos*, str. 278.

Samarija se nalazi na jugu Galileje. Samarija je dobila ime od Semira, vlasnika brda na kojem je izraelski car Abraham napravio grad. Taj dio Palestine je pogodan za naseljavanje. Samarija je, od najstarijih dana, bila neprijateljski raspoložena prema Judejcima. Mržnja je bila tolika da su jevreji, još za vrijeme Isusa, kada bi putovali iz Galileje u Jerusalem, dva puta prelazili preko Jordana kako bi mimoišli Samariju.[25]

[25] Ranković Ljubomir, *Isus Hristos*, str. 280.

Judeja je, prema geografskom položaju, bila zaklonjena zemlja – nema izlaza na more, a putevi su joj neprohodni. Samo je s južne strane bio moguć pristup stranim utjecajima. Središte Judeje je Jerusalem, koji počiva na četiri brijega. Osnovan je još prije dolaska Jevreja u Palestinu. Tada se nazivao *Salem*. David/Davud, a.s., mu je, prema hrišćanskom učenju, preinačio ime u Jerusalem, što znači: *Onaj koji ima mir*. Solomon/Sulejman, a.s., je u njemu sazidao hram Bogu i velelepni carski dvorac na brdu Sion.[26] Na dvanaest kilometara južno od Jerusalema, nalazi se Betlehem (Bejtulahm), koji je licem okrenut prema Mrtvom Moru.

Rijeka Jordan svoj tok obrazuje između Livana i Jermona, prolazi kroz klance Galileje, Samarije i Judeje i uliva se u Mrtvo More.

Mrtvo More je gorko-slano, tako da u njemu ne može opstati riba. S druge strane mora, nalazi se divlja i beskrajna pustinja.

Palestina je bila poprište mnogih trvenja i katastrofa. Poslije vladavine Davida i Solomona, jevrejsko carstvo se pocijepalo na dva dijela. Negdje oko 586. godine pr.n.e., osvojili su ga Babilonci, koji su spalili jerusalemski hram i dvorac, razrušili grad, a narod odveli u ropstvo. Jevreji su se vratili u otadžbinu za vrijeme cara Kira Perzijskog i sazidali novi grad i hram. Oni još uvijek nisu imali samostalnost, pa su bili primorani pokoravati se perzijskim carevima. Tada su se pojavili književnici/pismoznanci i tumači knjiga Zakona i proroka, a kasnije i Farizeji, koji su pripadali klasi najobrazovanijih ljudi. U toj epohi, doći će do velikih promjena u svijetu. Carstvo Aleksandra Makedonskog u Grčkoj bilo je u usponu. Car Aleksandar je, do 344. godine pr.n.e., osvojio Sjevernu Indiju i Aziju, uključujući Siriju i

[26] Ibid., str. 280.

Palestinu. Budući da je kod Jevreja utjecaj grčke kulture i jezika bio sve dominantniji, počelo je raseljavanje, po raznim dijelovima sredozemnog basena, i formiranje jevrejskih kolonija. Približno u to vrijeme, sedamdeseterica (septuaginata)[27] su preveli Bibliju s hebrejskog na grčki jezik, premda su Jevreji izvan otadžbine zaboravili maternji jezik.[28]

Društveno-političke prilike Isusovog/Isaovog vremena

Poslije babilonskog progonstva židovskog naroda i zatočeništva (586-538 godine pr.n.e.) pa sve do Isusovog vremena, na području Palestine se izmijenjalo nekoliko velikih sila. Kada su Perzijanci (car Kir) osvojili Palestinu, Aleksandar Makedonski ih je pobjedio 333-331. godine pr.n.e. Nakon njegove smrti, naslijedili su ga Ptolomejevići iz Egipta i Seleukovići iz Sirije. Ptolomejevići su Jevreje držali pod svojom vlašću do 198. godine pr.n.e., a od tada Seleukovići. Za vrijeme obje vladavine, Židovi su imali određene povlastice. Veliki svećenik je imao i duhovnu i civilnu vlast do Antioha IV Epifana (175-164 godine pr.n.e.). Sa Antiohijem IV došla je do izražaja politika heleniziranja.[29] On je pljačkao hramsko blago da bi napunio ratnu blagajnu i zabranio židovsku vjersku tradiciju, čime je inicirao židovsku oslobodilačku borbu, poznatu kao Makabejski rat (166-160 godine pr.n.e.).[30]

---

[27] Septuaginata – biblijski prijevod na grčkom jeziku koji je nastao u III stoljeću prije naše ere u Aleksandriji. Prevela su ga 72 učenjaka za 72 sata. Kath Verlag, *Biblijski leksikon*, str. 286.

[28] Ranković Ljubomir, *Isus Hristos*, str. 282.

[29] Helenizovati (hellenizo) – pogrčiti, ugledati se na grčki jezik i način života, imitiranje rimske culture. Vujaklija Milan, *Leksikon stranih reči i izraza*, Prosveta, Beograd, 1937., str. 967.

[30] Židove je u ovom ratu predvodio Hasmonej Juda Makabejac i njegova braća. Bornkamm Gunther, *Isus iz Nazareta,* Jukić, Sarajevo, 1981., str. 31-32.

Rimski general Pompej, za čije su vrijeme Sirija i Palestina ušle u sastav Rimskog carstva,[31] došao je u Siriju 63. godine pr.n.e.[32], i time okončao posljednje razdoblje židovske samostalnosti.[33] Pompej je bio pozvan od posljednih Hasmoneja, Hirkana II i Aristobula da riješi njihov spor oko prijestolja. Jerusalem je osvojen iste godine, Aristobul je odveden u Rim kao zarobljenik, a Hirkan inauguriran za *Velikog svećenika.* Od tada, zemljom su vladali Rimljani. Amonizitet između Pompeja i Julije Cezara prerastao je u građanski rat, koji se dogodio 49. godine pr.n.e. Cezar je zavladao Španjolskom i Italijom i krenuo za Pompejem u Grčku. 48. godine pr.n.e., u Bici kod Farsala, Cezar je potukao Pompeja.[34] Nakon što je Cezar pobijedio Pompeja, Hirkan i njegov ministar, Idumejac Antipar, uspjeli su pridobiti Cezarovu naklonost. U ovoj političkoj igri, situaciju su najbolje iskoristili Antipatar i njegovi sinovi, koji su nadmudrili Hirkana kojega su kandidirale pristalice Rima. Antipin sin Herod Veliki, vidjevši da situacija ide u korist Rimljana, staje uz njih, tražeći naklonost Rima. Car Antonije ga je imenovao tetrahom[35] u Judeji 41. godine pr.n.e. Poslije toga ga je Rimski senat proglasio kraljem sa sjedištem u Jerusalemu 37. godine pr.n.e. Herod je nastojao, s jedne strane, svakodnevni život usaglasiti s kodeksima rimske kulture i civilizacije, a ujedno

---

[31] Rimska se povijest dijeli na: razdoblje kraljeva, razdoblje republike i razdoblje carstva. Rim je osnovan 753. godine prije naše ere. Razdoblje republike je doba premoći Rima nad Italijom i vrijeme kada se Rim obogatio civilizacijskom baštinom, naročito Grka, koju je inkorporirao u svoj korpus. Razdoblje Rimskog carstva počinje vladavinom cara Augusta 27. godine prije naše ere. Harrington Wilfrid, *Uvod u Novi Zavjet*, str. 11.

[32] Šahin Mustafa, *Hriščanstvo*, str. 21.

[33] Harrington Wilfrid, *Uvod u Novi Zavjet*, str. 12.

[34] Ibid., str. 12.

[35] Tetrah – četvorovlasnik, vladar četvrtine teritorije. Kath Verlag, *Biblijski leksikon*, str. 315.

time pridobiti jevrejsku duhovnu vlast. S tom intencijom je i započeo obnovu Hrama o svom trošku 20. godine pr.n.e. Iako je nastojao pomiriti dvije oponentne strane i anulirati antagonizam i animozitet koji su postojali među njima, ostao je omražen i poslije smrti.[36] Nakon njegove smrti, 4. godine pr.n.e., predstavnici jevrejske zajednice su zatražili od Oktavijana[37] da ukine herodijansku vlast. Nasuprot tome, jevrejski car je podijelio kraljevstvo sinovima: Filip je postavljen za tetraha Itureje i Trahonitide, Galileja i dio istočnojordanske zemlje pripale su Herodu Antipu – koji će kasnije biti lokalni vladar Jovanu Krstitelju i Isusu, a Samarija i Judeja s Jerusalemom pripale su Arhelaju. Gotovo svi ovi vladari će završiti kao rimski prognanici.[38] Pod rimskom vlašću, židovski narod je imao toliku slobodu da su rimske jedinice sklanjale carske slike koje su bile neugodne Židovima.[39]

Socijalne prilike su bile krajnje loše. Evidentan je veliki broj bolesnih, iznemoglih, sakatih, paraliziranih i ludih. Sve spomenute bolesti su bile zastupljene i kod mladih i kod starih. S tim u vezi, bila je proširena lepra. Djelovale su mnogobrojne ljekarske i nadriljekarske udruge koje su liječile pacijente duhovnim terapijama.[40]

Prije polaska u školu, djeca su pohađala *vinograd* – dječiji vrtić. U to vrijeme, osnovna škola je bila u prostoriji blizu Sinagoge. Đaci su učili napamet biblijske i druge tekstove. Učitelji

[36] Šahin Mustafa, *Hrišćanstvo*, str. 22.

[37] Rimski imperator koji je 27. godine primio od Senata novo ime August. Harrington Wilfrid, *Uvod u Novi Zavjet*, str. 12.

[38] Augusta je naslijedio njegov pastorak Tiberije (14-37 godine poslije naše ere). Njega je naslijedio Kaligula, a ovog Neron (54-68), prvi veliki progonitelj hrišćana. Ibid., str. 12-13.

[39] Bornkamm Gunther, *Isus iz Nazareta*, str. 33-37.

[40] Šahin Mustafa, *Hrišćanstvo,* str. 23.

su bili rabini. Pored ovih škola, postojale su škole pismoznanaca u Palestini. Trinaestogodišnjaci su bili dužni izvršavati Mojsijev zakon. Punoljetnost se, po Talmudu,[41] stjecala u dvadesetoj godini. S trinaest godina, dječaci nisu bili obavezni nastaviti školovanje. Međutim, oni koji bi htjeli nastaviti školovanje, pošli bi učitelju Mišne (usmena predanja) u školu koja se zvala *bet midraš*.

Postojale su i ustanove zvane *pirka i kala*. Pirka podrazumijeva predavanje pred većim brojem ljudi i akademaca. Kala su javna predavanja rabina na kojima se interpretirala Tora.[42]

Vjerski život

Pod primatom Rimskog carstva nalazilo se mnogo naroda. Tako su se u Palestini i Aleksandriji mogla sresti razna vjerovanja. Na teritoriji Rimskog carstva, proširili su se mnogobrojni istočnjački kultovi, poput Mitre iz Perzije, Izide iz Egipta i Orfeja iz Grčke. Mitra je oličenje svjetlosti koje razgoni tamu i slika neustrašivog borca i ratnika. Glorificiranje ovog kulta se manifestiralo u konzumiranju hljeba i vina. Grci su Izidu smatrali boginjom plodnosti. Sljedbenici kulta Orfeja vjerovali su da on posjećuje svijet umrlih.[43]

[41] U nastojanju da Biblija postane temelj svakodnevnog života, nastaje Mišna – zbirka zakona koja je dovršena 200. godine. Ona je u slijedećem vijeku dopunjena tumačenjima i dopunama, te je nazvana Gemara. Mišna i Gemara čine Talmud. Mišna je zbirka kodeksa ponašanja, dok Gemara obuhvaća rješenja kasnijih rabina. Postoje dva Talmuda: Palestinski i Babilonski. Palestinski je završen oko 400. godine, a Babilonski oko 500. godine. Talmud ne sadrži samo interpretaciju Biblije i Mojsijevog petoknjižja nego i mudre izreke i priče, te je važan izvor razumijevanja Biblije. Kath Verlag, *Biblijski leksikon*, str. 312.

[42] Rebić Adalbert, *Biblijsko - teološki pabrici o Isusu Kristu*, Hrišćanska sadašnjost, Zagreb, 2005., str. 73-74.

[43] Šahin Mustafa, *Hrišćanstvo*, str. 24-25.

U Isusovo/Isaovo, a.s., doba, u Palestini je djelovalo nekoliko vjerskih skupina.

Saduceji

Osnovao ih je svećenik Sadok. Pretpostavlja se da su nastali oko 150. godine pr.n.e. Bili su političko-religiozna skupina koja se pojavila u vrijeme Makabejaca.[44] Pripadali su bogatoj svećeničkoj aristokratiji. Odbacivali su usmeno predanje,[45] vjerovanja utvrđena tradicijom, kao i doktrinu uskrsnuća. Da bi osigurali opstanak židovske države, sarađivali su s Rimljanima.[46] Imali su prevlast u Sinedriju[47], koji je brojao 71 vijećnika. Odlikovali su se društvenim ugledom, kulturnim djelovanjem i spremnošću na popustljivost spram pojedinih režima. Prihvaćali su rimsku vlast jer im je pomogla da zadrže povlastice. Narod ih nije volio, te nisu imali utjecaj na moralnom i vjerskom polju.[48] U ideološkom korpusu, smatrali su autentičnim pet Mojsijevih knjiga,[49] a negirali proživljenje poslije smrti, uskrsnuće i postojanje meleka/anđela.[50] Nerede, koji su nastali kada je Hram razoren 70. godine n.e., nisu preživjeli, pa je prestala postojati njihova zajednica.[51]

[44] Ranković Ljubomir, *Isus Hristos*, str. 282.

[45] Harrington Wilfrid, *Uvod u Novi Zavjet*, str. 30.

[46] *Religije svijeta – enciklopedijski priručnik*, Grupa autora, prevela sa englekog: Grupa autora, Hrišćanska sadašnjost, Zagreb, 1987., str. 426.

[47] Sinedrij - Veliko vijeće, bio je najviše zakonodavno, izvršno i sudsko tijelo židovskog naroda u vrijeme rimske vlasti. Jedino je u pitanjima vjere i bogoštovanja samostalno odlučivao. Bornkamm Gunther, *Isus iz Nazareta,* str. 290.

[48] Harrington Wilfrid, *Uvod u Novi Zavjet*, str. 30.

[49] Pet Mojsijevih knjiga ili Pentateuh su: Knjiga Postanka, Knjiga Izlaska, Levitski Zakonik, Knjiga Brojeva i Ponovljeni Zakon. Ovih pet knjiga čine jednu cjelinu. One ne potiču iz Mojsijevog vremena, nego su nastale kasnije. Kath Verlag, *Biblijski leksikon*, str. 197.

[50] Šahin Mustafa, *Krćanstšvo,* str. 13.

[51] Bornkamm Gunther, *Isus iz Nazareta*, str. 44.

Farizeji

Farizeji su jedna od dvije skupine na koje se podijelio pokret pobožnih – *hasidim*,[52] koji je nastao za vrijeme Makabejaca.[53] Dobili su ime prema hebrejskoj riječi *ferz*[54] – izdvajanje, odvajanje. U sinoptičkim Evanđeljima se pojavljuju kao stvarni Isusovi protivnici.[55] Prema Josipu Flaviju,[56] za vrijeme Heroda Velikog bilo ih je 6 000.[57] Odbili su položiti zakletvu vjernosti Herodu Velikom. Bili su protivnici zvanične vlasti, pa svećenstvo nisu smatrali validnim. Budući da je vlast nad Hramom[58] monopoliziralo svećenstvo, Farizeji su pozivali da se bogoslužje obavlja u kućama. Tako su postali krajnje ekstremni.[59] Vjerovali su u uskrsnuće mrtvih i postojanje anđela.[60] Bili su pristalice literarnog i formalnog implementiranja Zakona i klonili se svakog stranog utjecaja.[61] Prihvaćali su usmeno predanje. Za

[52] Harrington Wilfrid, *Uvod u Novi Zavjet*, str. 28. Hasidije su religijska skupina židovske tradicije, koji su bili najvatreniji pobornici održavanja Zakona. Oni su izražavali svoje nezadovoljstvo prema helenizmu i tome se suprostavljali. Kath Verlag, *Biblijski leksikon*, str. 106.

[53] Makabejci - narod koji je dobio svoje ime po glavnom junaku Judi Makabejcu. Ibid., str. 177.

[54] Riječ *ferz* znači napustiti sve što je nečisto. Ova riječ se često upotrebljavala u značenju odvojenosti od nekog političkog usmjerenja. Ibid., str. 88.

[55] Bornkamm Gunther, *Isus iz Nazareta*, str. 42.

[56] Flavije je rimski historičar iz I stoljeća, Strobel Li, *Isusov zločin*, preveo sa engleskog: Ivanović Saša, Metaphysica, Beograd, 2004., str . 84.

[57] Harrington Wilfrid, *Uvod u Novi Zavjet*, str. 28.

[58] Sagradio ga je Solomon (Sulejman, a.s.). Kath Verlag, *Biblijski leksikon*, str. 113-114.

[59] Šahin Mustafa, *Hrišćanstvo,* str. 14.

[60] Anđeo – melek. Meleki pripadaju transcedentnom svijetu. O njihovoj egzistenciji Allah, dž.š., eksplicite govori u Kur'anu na mnogo mjesta, kao na primjer u 285. ajetu sure el-Bekara. Vidi: El-Buti, Muhammed Seid Ramad, *Kubra el-jekinijjat el-kewnijje*, Daru-l-fikr, Damask, 1997., str. 273-274.

[61] Ranković Ljubomir, *Isus Hristos*, str. 282.

raziku od Saduceja, koji su prihvaćali rimsku vlast, Farizeji su se manje bavili politikom. Farizej je vjerovao da sam sebi pribavlja spasenje, te da se isto dobija primjenom Zakona.[62]

Eseni

Eseni ili, kako su oni sebe nazivali, *Zajednica saveza* vjerovatno potječu iz makabejskog vremena, kao jedna od dvije skupine na koje se podijelio pokret pobožnih – *hasidim.*[63] Neki dijelovi njihovog vjerovanja ukazuju da su Eseni imali veze izvan granica židovske tradicije.[64] Isključili su se iz židovskog društva i osnivali zatvorene zajednice, kao što je Kumran.[65] Esenima je bilo zabranjeno posjedovati dva odijela, jer su vjerovali da je materija izvor svakog zla. Živjeli su u siromaštvu i monaštvu. Oženjeni Eseni su živjeli izvan ove zajednice, premda su bili ujedinjeni u jednom savezu.[66]

Vjerovali su u Sudnji dan, proživljenje poslije smrti i dolazak Mesije Spasitelja. Obavljali su vjersko pranje, a subota im je bila neradni dan. Bavili su se zemljoradnjom i ručnim zanatima. Trgovina im je bila zabranjena, posebno im je bilo zabranjeno nositi oružje.[67] Zajednica je od sljedbenika zahtijevala

[62] Harrington Wilfrid, *Uvod u Novi Zavjet*, str. 29.

[63] Ibid., str. 28.

[64] Postali su posebno poznati i privukli su posebnu pažnju nakon što je 1947. godine u pećinama na Mrtvom Moru pronađeno mnogo izvora njihove književnosti. Bornkamm Gunther, *Isus iz Nazareta*, str. 47-48.

[65] Kumran je obala Mrtvog Mora, gdje je iskopana građevina slična samostanu. U blizini su otkrivena groblja i pećine, u kojima su pronađeni mnogi spisi i tekstovi. Spisi kumranske zajednice nude saznanje o načinu uređenja zajednice za cijeli Izrael. Stanovnici Kumrana su nastojali primjenjivati sve propise Zakona. Većina istraživača smatra da su stanovnici Kumrana pripadali Esenima. Na osnovu ovih izvještaja, saznaje se da je judaizam imao više oblika nego što se mislilo. Kath Verlag, *Biblijski leksikon*, str. 166.

[66] Ibid., str. 82.

[67] Šahin Mustafa, *Hrišćanstvo*, str. 15-16.

da izvršavaju jutarnju i večernju molitvu.[68] Nisu prinosili životinje kao žrtve, živjeli su u selima i izbjegavali gradove. Smatrali su da gradsko društvo negativno djeluje na njihove duše.[69]

Kada se neko želio priključiti Esenima, morao je dati *zakletvu* da će se bojati Boga i biti pravedan prema ljudima. Morao je čuvati tajnu učenja Zajednice, te nije smio krasti i lagati. Ukratko, Eseni su bili mistici jevrejske zajednice.[70]

Zeloti

Biblijski i izvanbiblijski izvori tvrde da je osnivač Zelota galilejski pismoznanac – Juda iz Gamale. Nastali su za vrijeme rimske okupacije. Rimljani su ih zvali *Siccari.* Nastojali su osloboditi narod od rimske vladavine. Godine 66-70 pr.n.e., postali su vodeća politička sila i uvukli narod u borbu protiv Rima koju je okončao Tit Flavije[71] razorivši Jerusalem. Zeloti su se odvojili od Farizeja, koji su, po njihovom mišljenju, bili previše liberalni. Da bi kaznili Židove koji su osumnjičeni za saradnju sa strancima, koristili su sva sredstva, ne isključujući ni tajno ubistvo.[72]

Zeloti su radili na ostvarenju predskazanja o skorom dolasku *Dana spasenja*. Vjerovali su da prisutnost Rimljana predstavlja skrnavljenje zemlje i prezir Tore. Otkazali su poslušnost sirijskom vladaru Kvirinu, koji je naredio da se uradi

[68] Kersten Holgen, *Isus je živio u Indiji*, preveli: Timotijević Jovan, Marčenko Nataša i Rugole Sloven, Jovan Timotijević, Zagreb, 1989., str. 81.

[69] Weber Eugen, *Hrišćanstvo prije Krista*, Mladost, Zagreb, 1972., str. 63.

[70] Harrington Wilfrid, *Uvod u Novi Zavjet*, str. 28.

[71] Tit Flavije bio je rimski car od 79. do 81. godine. Godine 70. osvojio je Jerusalem i razorio ga. Kath Verlag, *Biblijski leksikon*, str. 318.

[72] Bornkamm Gunther, *Isus iz Nazareta*, str. 45; Kath Verlag, *Biblijski leksikon*, str. 340.

popis stanovništva po kome su se Jevreji trebali izjašnjavati kao podanici. Zeloti su to odlučno odbili. U toj pobuni, poginuo je i Juda iz Gamale.[73]

Samarijanci

Židovsko kraljevstvo podijeljeno je, 932. godine pr.n.e., na Sjeverno i Južno. Južno kraljevstvo se nazivalo Judeja, a Sjeverno Izrael. Samarija je postala njegov glavni grad 886. godine pr.n.e. Nakon što je Samarija osvojena 722. godine pr.n.e., od doseljenika i domaćeg stanovništa, nastao je narod *Samarijanci*. Kada se prognani židovski narod vratio iz Babilona u Palestinu, nisu priznali autentičnost vjerskog učenja Samarijanaca, te su im, s toga, zabranili da učestvuju u podizanju novog hrama. Samarijanci su sagradili hram na brdu Gerizm. Kao svetu knjigu, prihvaćaju samo Mojsijevo petoknjižje. Ostale pridodate knjige odbacuju, izuzimajući *Hošeovu knjigu o sucima*, smatrajući ih historijskim knjigama. Vjeruju da ne postoji svetih mjesta osim njihovog nekadašnjeg hrama na brdu Gerizm.[74]

Pismoznanci/Književnici

Ova skupina je predstavljala grupu pisara i vjeroučitelja. Većina ih je bila iz redova Farizeja. Dobili su počasni naziv *rabbi* – učitelji 70. godine pr.n.e. Oni su začetnici i pisari mudronosne književnosti u Izraelu. Ime *Pismoznanci* se koristilo od 4. godine pr.n.e. U zavjeri protiv Isusa, bili su uz Farizeje.[75] Podržavali su nekada Saduceje, a nekada Farizeje. Razaranjem Hrama, 70.

[73] Harrington Wilfrid, *Uvod u Novi Zavjet*, str. 36; *Religije svijeta*, Grupa autora, str. 434.

[74] Kath Verlag, *Biblijski leksikon*, str. 280; Šahin Mustafa, *Hrišćanstvo*, str. 18.

[75] Evanđelje po Marku, 7/11.

godine n.e., i nestankom svećeničkog staleža, njihov utjecaj u narodu je ojačao. Uveli su zajedničke molitve i post.[76]

Nazarećani

Nazarećani su bili ljudi koji su se zavjetovali da će biti u Božijoj službi. Nisu bili organizirani poput drugih skupina. Prilikom čina zavjetovanja, morali su obećati da neće konzumirati vino i dodirivati mrtve kako ne bi uprljali tijelo. Njihov broj je bio u permanentnom porastu, naročito u vrijeme Mesije. Prema hebrejskom kalendaru, to je bilo vrijeme kada se trebao pojaviti obećani Mesija.[77]

Hram (Bejtul-Makdis) u vrijeme Isaa/Isusa

Sveti Hram je sagradio Božiji poslanik Sulejman/Solomon, a.s., 967-961 godine pr.n.e. Hram je bio mjesto obavljanja molitve. Oko četiri vijeka kasnije, dolaze Babilonci i uništavaju ga 586. godine pr.n.e. Potom je perzijski kralj Kir dao naredbu da se Hram ponovo podigne. Drugi hram je sagrađen 534-536. godine. Ovaj hram će stradati ponovo 169. godine pr.n.e. Kasnije je rimski car Herod naredio da se hram restaurira i proširi. Ova gradnja se dogodila u vrijeme Isaa, a.s.[78] Gradnja je započela 20. godine pr.n.e., a završena 64. godine n.e. Hram će ponovo biti srušen. To je ovaj put uradio Tit Flavije 70. godine n.e. Na tom mjestu, Rimljani će izgradit žrtvenike, a hrišćani crkve. Pod rukovodstvom Omera, r.a., muslimani su osvojili Jerusalem 639. godine[79] i, na prostoru koji se naziva Harem

[76] Kath Verlag, *Biblijski leksikon,* str. 280; *Religije svijeta*, Grupa autora, str. 434; Ranković Ljubomir, *Isus Hristos,* str. 282.

[77] Šahin Mustafa, *Hrišćanstvo*, str. 21.

[78] Harrington Wilfrid, *Uvod u Novi Zavjet*, str. 19.

[79] Bušatlić Ismet, Studije o sljedbenicima Knjige, El-Kalem, Sarajevo, 2007., str. 10.

el-Šerif, izgradili dvije džamije: Kupolu na stijeni i Mesdžid el-Aksa. Prvo je sagrađen Mesdžid el-Aksa, a potom Kupola na stijeni, koja je dovršena 692. godine. El-Aksa je 1099-1187. bio u rukama križara, nakon čega ga je oslobodio Salahuddin Ejubi, muslimanski vojskovođa.[80] Za vrijeme križarskog vladanja, Kupola je pretvorena u Crkvu, a El-Aksa u glavni štab vitezova templara.[81]

Sinedrij

Sinedrij – Veliko vijeće. U Mesijino doba, službu u hramu obavljalo je Veliko vijeće. Vijeće je činio 71 vijećnik, računajući i Velikog svećenika, koji su bili u tijesnoj vezi s predstavnicima državne vlasti. Članovi Sinedrija su bili podijeljeni u tri tabora: poglavari svećeničkih porodica, starješine i pismoznanci. Treći tabor je bio farizejske provenijencije, dok su ostale bile saducejske. Sinedrij je imao ingerencije da sudi za prekršaje Tore. Mogao je donijeti i smrtnu osudu, ali je to trebao potvrditi rimski namjesnik.[82] Pravo na izricanje presude za teške prekršaje pripadalo je rimskom namjesniku. Sinedrij je neprijateljski očekivao dolazak Mesije i osudio je Isusa na smrt.[83]

Židovska dijaspora

Židovska dijaspora se formirala u VI vijeku pr.n.e., kada su mnogi prognanici u Babilon odlučili tamo i ostati.[84] U periodu od III do I vijeka pr.n.e., kada se širio helenizam, Židovi su se naselili u mnoge gradove, naročito u Aleksandriju i Rim. U svim mjestima su podizali sinagoge i jačali koheziju s Jerusalemom.

---

[80] Đozo Husein, *Sabrana djela*, El-Kalem, Sarajevo, 2006., str. 285.

[81] Esposito John, *Šta bi svako trebao znati o islamu*, str. 161-162.

[82] Harrington Wilfrid, *Uvod u Novi Zavjet*, str. 32.

[83] Ibid., str. 21.

[84] Ibid., str. 38.

Židovska dijaspora je prepoznatljiva po prijevodu Biblije na grčkom jeziku, koja je poznata kao *Septuaginata.*

Marija – Isusova majka

Marija se prvi put spominje u pričama koje opisuju Isusovo djetinjstvo.[85] Prema pripovijedanju Evanđelista, Marijini roditelji su Joakim i Ana. Rodila se nakon dugih godina majčine neplodnosti. Od treće do dvanaeste godine, boravila je u Jerusalemskom hramu. Kada je bila na udaji, prvosvećenici su tražili staratelja koji će brinuti o njoj, te su odabrali Josipa. Marijina sestra je bila Elizabeta. Prema hrišćanskom predanju, Elizabeta je blagoslovila Isusa dok je bio u majčinoj utrobi.[86]

O Marijinoj trudnoći i porođaju pripovijedaju Evanđelja. Matej kaže da je Marija zatrudnela od Svetog Duha dok je bila zaručena za Josipa. Josip je htio ostaviti, ali je odustao kada mu se ukazao anđeo, govoreći da je ne napušta jer je čestita. Anđeo mu je saopćio da će se dijete zvati Isus.[87]

Budući da je Marija Isusova majka, kojeg hrišćani smatraju istodobnim s Bogom, ona je nazvana Bogorodica (theotokos). Ova dogma je donijeta na koncilu koji se održao u Efesu 431. godine. Koncil su sazvali istočnorimski car Teodosije II i zapadnorimski car Velentinijan III. Pitanje Marijinog statusa i prirode proizvelo je nekoliko različitih mišljenja. Postojale su dvije suprotstavljene škole u vezi predmetnog pitanja: Antiohijska i Aleksandrijska. Kiril Aleksandrijski je govorio o fizičkom jedinstvu i o *jednoj* naravi Isusa. Po njemu, nakon sjedinjenja dviju naravi, u Isusu *de facto* postoji samo jedna narav – bogočovječna. On je to objašnjavao na slijedeći način:

[85] Evanđelje po Luki, 1/26-56.

[86] Evanđelje po Luki, 1/42-45.

[87] Evanđelje po Mateju, 1/18-23.

"Kao što su kod užarenog ugljevlja vatra i ugljevlje jedno te isto, tako je isto i božanska i ljudska narav u Isusu." Antiohijska škola je naglasila Isusovo puno ljudsko bivstvo i samostalno postavila ljudsku narav pored božanske, te je na kraju između njih ostala samo izvanjska veza – božanski se logos u čovjeku nastanio kao u nekom hramu. Nestorije iz Antiohije je izveo zaključak da Marija nije Bogorodica, nego samo Hristorodica (christotokos), jer je rodila čovjeka – Isusa. Drukčije rečeno, u utrobi Marije je sišao Bog na već začetog i oformljenog Isusa i s njime se ne sjedinio nego združio.[88] Zato se Marija ne može zvati Bogorodicom, već samo Hristorodicom. Razlike između jedne i druge škole bile su fokusirane na naziv *theotokos*. Kiril je osigurao podršku pape Celestina I (422-432). Na Koncilu u Efesu, nije bilo Nestorija. Kiril je pročitao spis o uniji dvije naravi u Isusu (hipostaza). Prisutnih 198 biskupa prihvatilo je spis i potpisalo osudu Nestorija. Time je prihvaćen naslov *theotokos*, to jest da je u Isusu jedna osoba i da je Marija Bogorodica. Od tada se Marija u hrišćanstvu poštuje kao Majka Božija.[89]

Nekoliko dana kasnije, došla su četrdeset tri antiohijska biskupa i konstituirala protukoncil. Jedna strana je obasipala lažima drugu, pa se i kralj morao umiješati. Uhvaćeni su i Kiril i Nestorije. Kirilu su dopustili da se vrati u Aleksandriju, a Nestorija poslali u progonstvo u Egipat.

---

[88] Silajdžić Adnan, *Islam u otkriću hrišćanske Evrope*, FIN, Sarajevo, 2003., str. 28-29.

[89] Elijade Mirča, *Vodič kroz svetske religije*, str. 97. U jednoj egipatskoj Crkvi, 1968. godine, objavljeno je da se u njoj pojavljuje Marija, da liječi bolesne i vraća vid slijepim. Hrišćanski centar u Egiptu je poslao delegata da posjeti Crkvu i provjeri da li je to istina. Delegat je izjavio da se Marija, iako Biblija o tome ništa ne govori, pojavila u svom prirodnom liku, te da je na hiljade ljudi bilo svjedok tog događaja. Šelebi Ahmed, *El-Mesihijje*, Mektebetu-n-nehda el-islamijje, Kairo, 2002., str. 121-123. Slične stvari postoje i u drugim dijelovima svijeta, kao na primjer u Španiji, Bosni i Hercegovini (Mostar) i drugim mjestima.

Rođenje Isusa

Iako je malo nebiblijskih izvora o Isusu, kao što su Josip Flavije i dr., skoro ne postoji onih koji negiraju njegovu historijsku egzistenciju. Židovski izvori s kraja I vijeka ne govore o Isusu. To je razumljivo jer se, 70. godine n.e., Sinagoga definitivno odvojila od Crkve. Od tada je Židovima zabranjeno spominjati hrišćanstvo. Međutim, veliki židovski i rimski historičar, Josip Flavije spominje Isusa. Za Rimljane nije postojao razlog koji bi ih inicirao da se bave Isusovom poviješću.[90] Rimski mudraci nisu pridavali važnost istočnjačkim vjerskim tradicijama. Zato je Isus ostao nezapažen za historičare i mudrace. Neki historičari, oko 110. godine, spominju skupinu hrišćana koji pjevaju himne Isusu.[91]

Za hrišćane, cilj Novog Zavjeta nije ispričati Isusov životopis, već navesti centralne događaje njegovog života. Iz tog razloga nisu navedene pojedinosti njegovog života.[92] Tako se datira vrlo mali broj događaja iz Isusovog života, ali nijedan datum iz njegovog života nije moguće potvrditi s apsolutnom sigurnošću.[93] Nijedno Evanđelje ne govori šta se dešavalo s Isusom od djetinjstva do tridesete godine. Neki istraživači smatraju da je otišao u Indiju radi izučavanja budizma. Na to upućuje i podudarnost s budističkim učenjem u pogledu poticanja na darežljivost i uzvraćanje dobrim, kako prijateljima tako i neprijateljima. Prema drugom mišljenju, Isus nije otišao nikuda, nego je ostao u Palestini i tu pohađao školu nekih jevrejskih sekti.[94]

---

90 Rebić Adalbert, *Biblijsko – teološki pabrici o Isusu Kristu*, str. 42.

91 Ibid., str. 42-43.

92 Kath Verlag, *Biblijski leksikon*, str. 118.

93 Harrington 1993: 46.

94 Između učenja Esena i Isusa postoje mnoge sličnosti. Eseni su slavili zajednički obrok lomljenjem hljeba za stolom – kao i Isus Posljednju večeru. Eseni

Prema biblijskoj doktrini, Isus je rođen u Betlehemu, a odrastao u Nazaretu. Njegov materni jezik bio je galilejsko-aramejski, kojeg je tečno govorio.[95] Aramejski jezik je bio govorni jezik galilejskih Židova. U to doba, hebrejski jezik je bio samo jezik religije i učenih.[96] Hebrejski je, najvjerovatnije, znao zato što se njime morao koristiti u disputacijama s pismoznancima u Jerusalemu koji su govorili tim jezikom. Grčki jezik je bio raširen u upravi i trgovini, ali se ne zna pouzdano da li je Isus znao ovaj jezik. Pretpostavlja se da ga je morao znati, budući da je Nazaret bio samo šest kilometara udaljen od Seforide, glavnog grada Galileje, koja je bila potpuno helenizirana. Većina Galilejaca je govorila grčki.[97]

Roditelji su mu bili, prema biblijskom pripovijedanju, Josip i Marija.[98] Njegova braća su: Jakov, Josip, Juda i Simon.[99] U Bibliji se spominje da je Isus imao i sestre, mada bez navođenja njihovih imena.[100] Na ovo treba obratiti pažnju. Prva dvojica, Jakov i Josip, sinovi su neke druge Marije koja je bila udata za Kleofu. Dakle, ne radi se o braći po krvi, već u širem smislu riječi – u značenju

se nisu krstili, a ni Isus to nije činio. Kod Esena je najveća instanca bio monaški savjet od dvanaest članova, kao što je Isus imao dvanaest apostola. Pekarić Hajrudin, *Isus / Isa (a.s.) u hrišćanstvu i islamu*, PrintCom, Tuzla, 2005., str. 124-128.

95 *Biblijska teologija Starog i Novog Zavjeta*, Grupa autora, str. 241.

96 Bornkamm Gunther, *Isus iz Nazareta*, str. 59-60.

97 Židovi su u svojim porodicama govorili hebrejskim, a na ulici grčkim jezikom. Isus nije znao latinski u tolikoj mjeri da je njime mogao govoriti, ali je neke osnovne pojmove i fraze morao znati, jer se u Isusovo vrijeme latinski koristio u administraciji. Rebić Adalbert, *Biblijsko - teološki pabrici o Isusu Kristu*, str. 75-76.

98 Elijade Mirča, *Vodič kroz svetske religije*, str. 76.

99 Evanđelje po Marku, 6/3.

100 Evanđelje po Mateju, 13/56.

bratić.[101] S tim u vezi, evidentni su i Starozavjetni citati u kojima stoji da je za bratića Lota Abraham rekao da mu je brat.[102]

Hrišćanski teolozi i egzegeti smatraju da je prorok Izaija, u Starom zavjetu, nagovijestio začeće djevice Marije i Isusovo rođenje. U knjizi proroka Izaije stoji: *Zato će vam sam Gospod dati znak: "Eto, djevojka će zatrudnjeti i rodit će sina, i nadenut će mu ime Emanuel".*[103]

Jedino Matej i Luka govore o nagovijesti anđela Mariji i Isusovom rođenju. Evanđelist Luka, u prvom poglavlju svog Evanđelja, spominje nagovijest Mariji o rođenju njezinog sina – Isusa. Matej spominje da je anđeo došao Mariji i nagovijestio joj da će roditi Isusa dok je bila u šestom mjesecu trudnoće. Anđeo ju je obavijestio da djetetu nadene ime Isus. Marija se začudila kada je čula tu vijest, jer nije bila udata. Anđeo joj je odgovorio: *Duh Sveti doći će na tebe, i sila Višnjega osenit će te.*[104]

Anđeo naziva Josipa *sinom Davidovim.* Na temelju proročanstva, Isus će se pojaviti iz roda Davidova. Za Mariju nigdje nije rečeno da je iz Davidova roda. Ona to postaje, prema hrišćanskoj interpretaciji, poslije vjenčanja s Josipom.[105] Marija ne može biti iz Davidova roda, jer je, prema biblijskom kazivanju, iz roda Levija, a on je iz Aronove/Harunove, a.s., loze.[106]

Luka, u svom Evanđelju, kaže da se Isus rodio za vrijeme popisa stanovništva u Betlehemu. S Marijom je bio njezin zaručnik Josip. Marija je rodila Isusa u Betlehemu. Anđeo je

[101] U aramejskom i hebrejskom jeziku izraz brat (ah) ili sestra (ahot) označavali su člana šire porodice. Rebić Adalbert, *Biblijsko - teološki pabrici o Isusu Kristu*, str. 77.

[102] Knjiga Postanka, 13/8; 14/14.

[103] Knjiga Postanka, 7/14.

[104] Evanđelje po Luki, 1/26-38.

[105] Rebić Adalbert, *Biblijsko - teološki pabrici o Isusu Kristu*, str. 19.

[106] Evanđelje po Luki, 1/5.

o tome obavijestio pastire koji su prenoćili na polju čuvajući stražu. Pastiri su došli do Marije i Josipa i zatekli dijete kako leži u jaslama. Marija je bila uznemirena, ali je, kada su je pastiri obavijestili šta im je anđeo rekao, osjetila sigurnost.[107]

Primjećuje se da Luka spominje direktnu komunikaciju anđela i Marije kada joj saopćava da će roditi sina, dok Matej navodi komunikaciju između anđela i Josipa, Marijinog zaručnika, gdje anđeo saopćava Josipu da će njegova zaručnica roditi sina.[108]

Matejevo i Lukino kazivanje o Isusu ima podudarnosti, međutim teško ih je usaglasiti. U Lukinom opisu, anđeo se javio Mariji i nagovijestio joj rođenje sina. Matej o tome ništa ne zna. On eksplicira da se anđeo javio Josipu i obavijestio ga da će Marija roditi sina. Njemu je anđeo naredio da pobjegne s Marijom i djetetom u Egipat. U Matejevom izvještaju, evidentna je Marijina pasivna uloga. Nije spomenuto da je komunicirala s anđelom, već da izvršava suprugova naređenja. Ovo demonstrira socijalno zapostavljanje žena kod jevreja, kojima je ovo Evanđelje bilo pretežno namijenjeno.[109] Prema jevrejskom učenju, žene su se smatrale nečistima i nisu mogle boraviti u hramu, ali je u Marijinom slučaju napravljen presedan.

Kada se Isus rodio u Betlehemu, istočnjački mudraci su došli u Jerusalem, tražeći novorođenče da mu se poklone, jer su vidjeli, na Istoku, njegovu zvijezdu. Kralj Herod je pozvao mudrace i od njih saznao kada se zvijezda pojavila, pa ih je poslao u Betlehem da se pomno raspitaju o djetetu, da bi mu se i on poklonio. Kada su pošli, primjetili su da se zvijezda, koju su vidjeli na Istoku, kreće

107 Evanđelje po Luki, 2/1-21.

108 Parrinder Geoffrey, *Jesus in the Qur'an*, Faber and Faber, London, 1965., str. 21; , Evanđelje po Luki, 1/18-25.

109 Kosidovski Zenon, *Priče Jevanđelista*, prevela sa poljskog: Miloševska Zofija, Trivić, Beograd, 2005., str. 222-223.

za njima, sve dok nije stala nad mjestom gdje je dijete rođeno. Kada su ušli u kuću, vidjevši dijete s Marijom, poklonili su mu se. Opomenuti u snu da se ne vraćaju Herodu, mudraci se drugim putem vratiše u svoju zemlju. Herod, vidjevši da su ga obmanuli, naredi da se poubijaju sva dvogodišnja djeca u Betlehemu i okolici. U međuvremenu su Josip i Marija, s djetetom, otišli u Egipat, gdje su ostali do Herodove smrti. Potom su se vratili u Galileju i nastanili u Nazaret.[110]

O Isusovom životu od djetinjstva do tridesete godine malo se zna[111]. Hrišćanski egzegeti to objašnjavaju time što klasični čovjek nije razmišljao kao mi. Mi želimo saznati pojedinosti nevažne klasičnom čovjeku.

Spomenuti evanđelisti se razlikuju i u opisivanju događaja poslije Isusovog rođenja. Matej navodi da porodica bježi u Egipat i vraća se poslije saznanja vijesti o Herodovoj smrti. Luka kaže da je Isus odveden iz Betlehema u Nazaret nakon obrezivanja, imao je osam dana, a potom u jerusalemski hram. U ovom Evanđelju se uopće ne spominje bježanje u Egipat.[112]

U Evanđeljima po Marku i Jovanu uopće nema spomena o Isusovom rođenju i mladosti. Crkva je kanonizirala i doktrinarno se povezala s onim što su ispričali Matej i Luka.

Novi zavjet ne otkriva tačan datum Isusovog rođenja. Po svjedočenju dvojice evanđelista, Mateja i Luke, Isus se rodio u vrijeme Heroda Velikog, 37-4 godine pr.n.e.[113] Matej taj datum smješta pred kraj vladavine Heroda Velikog. Ubijanje djece,

---

[110] Evanđelje po Mateju, 1/18-25; 2/2-23. Kur'an ne spominje grad Nazaret. Parrinder Geoffrey, *Jesus in the Qur'an*, str. 21;

[111] *Religije svijeta*, Grupa autora, str. 342.

[112] Kosidovski Zenon, *Priče Jevanđelista*, str. 223. Ovakve kontradikcije između Jevanđelista posljedica su toga što su Evanđelja kanonizirana početkom IV stoljeća. Dakle, mnogo godina nakon Isusa.

[113] Evanđelje po Mateju, 2/1; Evanđelje po Luki, 1/5.

koje je naredio, trebalo bi biti prije tog datuma, dok je Isus imao barem godinu. Na temelju navedenog, Isus se rodio 6. ili 5. godine pr.n.e.[114]

Luka Isusovo rođenje povezuje s popisom stanovništva kojeg je car August naredio upravitelju Sirije Publiju Kviriniju.[115] Car August je vladao od 27. godine pr.n.e. do 14. godine n.e. Na temelju rimskog historičara Josipa Flavija, popis u Judeji je izvršen 6. ili 7. godine n.e., dok je Kvirinije bio upravitelj Sirije. Popis kojeg spominje Luka pripisuje se upravitelju Sirije koji se zvao Sentius Saturnius (8-6 godine pr.n.e). On je najvjerovatnije okončao popis kojeg je otpočeo Kvirinije.[116]

Na temelju navedenog, možemo reći da se Isus rodio između 8. godine pr.n.e. – kada je Kvirinije obavljao popis – i 4. godine n.e., kada je Herod Veliki umro. Smatra se da je to,

[114] Kosidovski Zenon, *Priče Jevanđelista*, str. 220.

[115] Harrington Wilfrid, *Uvod u Novi Zavjet*, str. 46; Evanđelje po Luki, 2/1-7.

[116] Barnabino Evanđelje, koje Crkva ne prihvata, slaže se ovdje sa Lukinim kazivanjem, kada spominje popis, kojeg je naredio car August. *Evanđelje po Barnabi*, 3/14, preveo sa engleskog: Bošnjak Esed, bez mjesta izdanja, 1995. Barnaba je bio jedan od Isusovih učenika. Godine 492. papa Galesius je izdao naredbu o zabrani čitanja nekih knjiga, a među njima i Evanđelje po Barnabi. Njegovo Evanđelje se od V do XVI stoljeća nalazilo u biblioteci pape u Rimu, kada ga je ukrao neki biskup, koje se, najzad, našlo kod jednog amsterdamskog uglednika, gdje je ostalo do početka XVI stoljeća. Godine 1709. savjetnik ruskog uglednika došao je u Amsterdam. Kada je vidio primjerak Barnabinog Evanđelja, posudio ga je. Amsterdamski uglednik ga je 1713. godine poklonio jednom znanstveniku historije. Od njega će ovo Evanđelje dospjeti u biblioteku Hof u Beču. Napisano je italijanskim jezikom, dok su margine ispisane arapskim. Postoji i engleska kopija koja se nalazi u Britanskom muzeju i Kongresnoj biblioteci u Vašingtonu. Jedna od tih verzija prevedena je i na bosanski jezik. Postojao je još jedan primjerak ovog Evanđelja na španskom jeziku, koji se pojavio 1784. godine, ali je izgubljen. Smatra se da je to bio prijevod sa italijanskog. Šelebi Ahmed, *El-Mesihijje*, str. 229; Štulanović Muharem, Islam – pravi izbor, IPA, Bihać, 2005., str. 79-80.

najvjerovatnije, bilo 7. ili 6. godine pr.n.e.,[117] ali je najsigurnije da je rođen za vrijeme vladavine Heroda.[118] Postoji mišljenje da se Isus rodio 5. godine pr.n.e., za vrijeme vladavine Heroda koji je umro 4. godine pr.n.e.[119]

Ako bi se prihvatilo Matejevo kazivanje o rođenju Isusa, on je, prema Lukinom Evanđelju, bio dvanaestogodišnjak – što je očita kontradiktornost. Hrišćanski učenjaci su nastojali ovu divergentnost uskladiti, koristeći se hipotetičkim pretpostavkama. Oni objašnjavaju da je takav popis stanovništva izvršen i za vrijeme Heroda, te da je delegirani rimski komesar za implementaciju popisa bio Kvirinije. Konsekventno tome, popis stanovništva i ubijanje nevine djece desilo se, istodobno, 7-6. godine pr.n.e. Herod je naredio da se ubiju njegova žena, tašta, tri sina i mnogi drugi rođaci.[120] Interesantno je da Josip Flavije, koji je mrzeo Heroda toliko da mu je zabilježio sva nedjela, ne spominje pokolj djece.[121]

[117] Harrington Wilfrid, *Uvod u Novi Zavjet*, str. 46-48.

[118] Kersten Holgen, *Isus je živio u Indiji*, str. 14.

[119] S tim u vezi, nameće se pitanje: Kako se Isus mogao roditi prije svog rođenja? budući da je prihvaćeno da je nova era počela sa Isusovim rođenjem. To se desilo zahvaljujući najosnovnijoj grešci. Godine 525. papa Jovan I obratio se monahu Dioniziju Malom, naredivši mu da utvrdi tačnu godinu Isusovog rođenja, zato što mu je intencija bila da se od te godine počne računati nova hrišćanska era. Dionizije je kao orijentacionu tačku uzeo rimski kalendar, koji počinje sa osnivanjem Rima (1. januar 753. prije naše ere). Računajući, zaključio je da se Isus rodio 754. prema rimskom kalendaru. Na temelju spomenutog, Isus se rodio u prvoj godini naše ere. Međutim, Josip Flavije obavještava da je Herod umro u Jerihonu, prema rimskom kalendaru 750. godine. Ovo bi značilo da se Isus rodio četiri godine poslije njegove smrti, a ne za vrijeme njegove vladavine, kako to navode Matej i Luka. Kada se greška uočila i kada se kalendar trebao vratiti za četiri godine unazad, redefinicija nije bila moguća, budući da bi to izazvalo enormnu pometnju širom svijeta. Ibid., str. 225.

[120] Harrington Wilfrid, *Uvod u Novi Zavjet*, str. 20.

[121] Kosidovski Zenon, *Priče Jevanđelista*, str. 221. Ovdje je evidentna kohezija sa Mojsijevim rođenjem. Predanja kazuju da je Faraon sanjao san koji je pro-

Ni sprovođenje popisa, kojeg spominje Luka, ne slaže se s relevantnim historijskim podacima, jer popis kojeg su u Judeji obavili Rimljani nije se mogao desiti za vrijeme Herodove vlasti. Herod je bio prijatelj Jevreja. Oni se nisu uobičavali miješati u stvari koje su pod ingerencijama njihovih saveznika. Poslije Herodove smrti, situacija se promijenila. Judeja je postala rimska provincija. Oni su, prilikom preuzimanja aneksirane teritorije, izvršili popis stanovnika da bi saznali koliko su podanika dobili. To nisu uradili kao što Luka, u svom Evanđelju, navodi. Nisu mogli tražiti od ljudi da se vrate u mjesta rođenja da bi se registrirali. To je bila jevrejska praksa, pa je tradicija dvanaest pokoljenja uvijek bila živa. Za Rimljane je to bilo apsurdno i besmisleno.[122]

Na osnovu Matejevog i Lukinog Evanđelja, primjećuje se da ona Isusa dovode u vezu s Josipom, a potom navode porijeklo Josipovo s očeve strane. Isusovo porijeklo završava do Abrahama/Ibrahima, a.s., preko Davida/Davuda, a.s. Navodeći imena do Davida, Matej i Luka spominju sasvim različita imena. Navodimo neke dijelove kontradiktornosti između Mateja i Luke u vezi Isusovog rodoslovlja od Davida pa nadalje[123]:

Po Mateju	**Po Luki**
David	David
Solomon	Natan
Roboam	Matata
Abija	Mena
Asa	Meleja
Jozafat	Elijakim
Joram	Jonam

tumačen da prijeti opasnost Egiptu od izraelskog djeteta. Zato je i naredio da se ubiju sva muška djeca, dok je žalost majki pobijene djece preuzet iz Starog Zavjeta. Knjiga proroka Izaije, 31/15.

122 Kosidovski Zenon, *Priče Jevanđelista*, str. 221-222.

123 Evanđelje po Mateju, 1/16; Evanđelje po Luki, 3/23.

Isus nije kršten pri rođenju, već posvećen prema jevrejskom zakonu[124]: *A dete rastaše i jačaše u duhu i punjaše se mudrosti, i balgodat Božija beše na njemu.*[125]

Poznato je da se pastirski život odvijao od proljeća do jeseni. Rođenje se moglo desiti jedino u ta doba, jer je to vrijeme pogodno za napasanje stoke, a ne u decembru ili januaru. U ranom hrišćanstvu, ovaj se praznik nije slavio. Kasnije, do IV vijeka pr.n.e., imao je različite datume slavljenja, jer se nije znao tačan datum Isusovog rođenja. Ustanovio ga je car Aurelijan u III vijeku. Nekada je dan Božića bio 28. marta, a nekada 18. aprila ili 29. maja, mada je najčešće to bio 6. januara. Po pravoslavnoj verziji, Božić pada 6. januara, dok po katoličkoj 25. decembara.[126]

---

[124] Antić Radiša, *Put istina i život*, Preporod, Beograd, 1998., str. 45.

[125] Evanđelje po Luki, 2/40.

[126] Kosidovski Zenon, *Priče Jevanđelista*, str. 226-228; Pekarić Hajrudin, *Isus / Isa (a.s.) u hrišćanstvu i islamu*, str. 110. Najinteresantnije je to što se hrišćanski svijet nije interesirao za Isusovo rođenje. To je razlog zašto ne postoje nikakvi tragovi o rođenju Isusa. Rimski biskup Ipolit I je odredio 2. januar kao dan kada je Isus rođen. Poslije toga predlagani su mnogi drugi datumi, kao na primjer 25. ili 28. mart, 18. ili 19. april i 20. maj. Zapadna Crkva je tek u prvoj polovini IV stoljeća zvanično počela slaviti Isusovo rođenje 25. decembra. Vrlo je indikativno to što se 25. decembra u Rimskom carstvu slavio praznik poznat kao *Natalis Invictus* - rođenje nepobjedivog Sunca. Dana 25. decembra Rimljani su slavili dan rođenja Boga sunca *Mitre*. Smatra se da je bio običaj pagana da 25. decembra slave rođenje sunca, te da su u tim svečanostima učestvovali i hrišćani. Kada su crkveni učitelji primijetili da hrišćani ispoljavaju interesovanje za tim svečanostima, odlučili su da toga dana slave Božić. Hrišćani su u prvim stoljećima zvali Isusa *Sunce pravde*. Konstantin Veliki je sva tri praznika objedinio u jednom danu - 25. decembar. Crkva nije mogla ukinuti 25. decembar, već je prihvatila ovaj datum proslave Isusovog rođenja. Crkveni oci cu 340. god. utemeljili da se Božić proslavlja u zimskom periodu, jer je, kao što je navedeno ranije, u to doba proslavljan najpoznatiji praznik. Konstantin je proglasom iz 321. godine naredio da sudovi budu zatvoreni na dan Sunca, i odredio da taj dan bude dan odmora. Hrišćani su do tada smatrali jevrejski sabat - subotu

U devetnaestom stoljeću je počelo historijsko-kritičko ispitivanje pisanih izvora hrišćanstva. Profesor teologije, Rudolf Bultman je primjenio historijsko-kritičku metodu literarne egzegeze na Sveto pismo i tako objasnio odnos prahrišćanske Isusove poruke i historijskog Isusa. On je Novom Zavjetu prišao etimološki, i došao do saznanja da je rekonstrukcija relevantnog Isusovog života nemoguća. Došlo se do zaključka da o Isusu postoje izvještaji drugih lica, i to ne na njegovom maternjem jeziku i ne od ljudi koji su ga vidjeli. Pouzdano se zna da je Pavle autor sedam poslanica, ali on nikada nije vidio ni razgovarao sa Isusom. Inače, smatra se da su apostolske poslanice nastale u četvrtom stoljeću.[127]

Imena kojim se Isus naziva

Za Isusa se koristilo nekoliko naziva:

Isus

Ovo ime je dobio po Božijem nalogu,[128] njime su ga zvali roditelji, Marija i Josip, i susjedi. Tako su ga zvali i učenici. Prema Luki (2/1-21), ime Isusu mu daje majka Marija; prema Mateju (1/18-23), to ime mu je dao Josip. Na mnogo mjesta, Isus se ovim imenom spominje u Evanđeljima.[129] Židovi nisu imali prezimena, već su imenu dodavali očevo ime i tako se raspoznavali. Svom imenu su dodavali ime grada ili mjesta

svetom. Taj se dan, u skladu s carskom naredbom, promijenio u nedelju, što je uticalo na udaljavanje hrišćanstva od jevrejskih korjena. Indikativno je to što su stari Egipćani 6. januara slavili rođenje Boga Ozirisa, dok se 25. decembra u Rimskom carstvu slavilo rođenje Boga Mitre. Pekarić Hajrudin, *Isus / Isa (a.s.) u hrišćanstvu i islamu*, str. 110; Šahin Mustafa, *Hrišćanstvo,* str. 28-29.

[127] Vidi opširnije: Hofmann Murad Wilfried, Islam u 3. milenijumu, Preveo s njemačkog: Smailagić Vedad, Libris, Sarajevo, 2004., str. 142.

[128] Evanđelje po Luki, 1/31; Evanđelje po Mateju, 1/21.

[129] Evanđelje po Luki, 24/47; Poslanica Efescima, 1/21, Poslanica Rimljanima, 1/1-7.

odakle potiču. Tako se Isus predstavljao kao sin Josipov ili Isus Nazarećanin.[130]

Hrist

Ime Hrist dolazi od grčke riječi *Christos*, što znači: *Pomazanik*. To je literaran prijevod hebrejske riječi *mašiah* ili aramejske *mešiho*. Hebrejska riječ *mašiah* znači *pomazan kraljevskim, svećeničkim ili poslaničkim uljem*. Po ovom imenu su hrišćani dobili ime. Tako su se prozvali, jer su željeli biti dosljedni *Radosnoj vijesti* koju je nagovijestio Isus.[131] U Bibliji se ovo spominje na više mjesta.[132] Grčki oblik *Christos* postao je neka vrsta Isusovoga prezimena, tako da hrišćani o Isusu govore kao o Isusu Hristu.[133] On je *Sin*. Ovim imenon se Isus naziva na mnogo mjesta u Bibliji: *Sve mi je predao moj Otac i niko ne pozna Sina...*[134]

Sluga Božiji

Ne može se navesti siguran dokaz da se Isus osobno predstavljao kao Sluga Božiji. Ovaj naziv se dovodi u vezu s njegovom patnjom i smrću za otkupljenje grijeha cijelog čovječanstva. Koliko god se Isusova smrt tumačila kao žrtva za oprost grijeha drugih ljudi, čudno je što se ovakva interpretacija ne javlja u prvohrišćanskom predanju, već u kasnijim spisima. Ovaj izraz se koristi u Starom zavjetu u značenju: Sluga Jahvin,[135] tako da je teologija o sluzi Jahvinom utjecala na kasnije Novozavjetne spise.[136]

[130] Rebić Adalbert, *Biblijsko - teološki pabrici o Isusu Kristu*, str. 48.
[131] Ibid., str. 50.
[132] Poslanica Rimljanima, 1/1-7; Evanđelje po Jovanu, 1/41.
[133] *Biblijska teologija Starog i Novog Zavjeta*, Grupa autora, str. 275.
[134] Evanđelje po Mateju, 11/27.
[135] Knjiga proroka Izaije, 42/1.
[136] *Biblijska teologija Starog i Novog Zavjeta*, Grupa autora, str. 277.

Sin Davidov

Naziv *Sin Davidov* nalazi se samo kod Marka.[137] Ovaj naziv za Isusa nije prema židovskom, već prema hrišćanskom poimanju. Ova promjena proističe iz teoloških refleksija kasnijeg hrišćanstva.[138]

Sin Čovječji

Citati u kojima se spominje *Sin Čovječji* nisu jedinstveni:

- Prva skupina govori o *Sinu Čovječjem*, koji će doći, u smislu apokaliptičkog iščekivanja.[139] U ovom kontekstu, *Sin Čovječji* je budući sudac i spasitelj.

- Druga skupina citata govori o trpljenju, umiranju i vaskrsnuću *Sina Čovječijeg.*[140] Ovdje se uopće ne govori o njegovoj parusiji (drugom dolasku) i sudu koji će sprovesti. Ovi citati više govore o zemaljskom sudu kojem će biti izručen *Sin Čovječji* nego o vaskrsnuću.

Prva skupina izreka ne govori o muci i uskrsnuću *Sina Čovječijeg*, kao što druga skupina ne govori o njegovom dolasku.

- Postoji i treća skupina koja ne govori ni o dolasku ni o muci *Sina Čovječijeg.* Tu spadaju riječi *Sina Čovječijeg* o praštanju grijeha,[141] o *Sinu Čovječijem* koga kore zbog pijanstva, prijateljstva s carinicima i grješnicima.[142] Hrišćanska tradicija je promijenila ove riječi u Isusove izreke o sebi. Tu nije stajalo *Sin*

[137] Evanđelje po Marku, 12/35.

[138] Bornkamm Gunther, *Isus iz Nazareta*, str. 240.

[139] Evanđelje po Marku, 8/38; Evanđelje po Mateju, 24/27-44.

[140] Ibid., 8/31; Evanđelje po Mateju, 9/31.

[141] Ibid., 2/10.

[142] Evanđelje po Mateju, 11/9.

Čovječiji nego *ljudski*, tj. čovjek koji je pogrešnim prijevodom dobio povezanost s Isusom.

Iz izloženog se može zaključiti da Isus za sebe nije upotrijebio naziv *Sin Čovječiji.*[143]

Ovdje je uputno navesti da je poslanik Ezekijel od Boga isključivo oslovljavan sa: *Sin Čovječiji*, što ukazuje da nije samo Isus nazivan ovim imenom.[144]

Isus i Jovan Krstitelj, sin Zaharije

Jedino Luka izvještava o pojedinim okolnostima iz života Jovana Krstitelja. Premda se u Lukino vrijeme mislilo da je Isus bio Jovanov učenik, on želi naglasiti, opisujući Isusovo i Jovanovo rođenje, da je Isus važniji.[145]

Ivan/Jovan Krstitelj, na temelju Novozavjetnog kazivanja, sin je Zaharije, čija je supruga Elizabeta/ Jelisaveta, jedna od Aronovih kćeri. Elizabeta i Zaharije su bili u poodmaklim godinama. Dok je Zaharije boravio u hramu, došao mu je anđeo, rekavši mu da se ne boji i nagovješćavajući da će mu žena roditi sina kome će nadjenuti ime Jovan. Anđeo mu reče i da će Jovan svima biti radost i veselje, da će mnoge sinove Izraelove vratiti Bogu, te da neće piti vino. Zaharije upita anđela po čemu će to poznati? Anđeo mu odgovori da neće moći govoriti do dana kada se to ne desi. Kada je Elizabeta rodila sina i kada su ga osmi dan obrezali, htjeli su mu dati Zaharija, po ocu, ali je Elizabeta to odbila rekavši da će se zvati Jovan. Ime Jovan niko prije njega nije nosio.[146]

143 Bornkamm Gunther, *Isus iz Nazareta*, str. 242.

144 Benjamin David, *Muhammed u Novom zavjetu*, preveo: Karahodžić Mehmed, Bemust, Sarajevo, 2006., str. 72.

145 Rebić Adalbert, *Biblijsko - teološki pabrici o Isusu Kristu*, str. 12.

146 Evanđelje po Luki, 1/59-61.

Kada je Jovanu bilo petnaest godina, dođe mu riječ od Boga i on pođe u pustinju, propovijedajući krštenje radi oprosta grijeha i doktrinu o Sudnjem danu.

Jovan Krstitelj se sklonio u pustinji, gdje je provodio život u postu i molitvama. On bi krštenika uronio u rijeku nekoliko trenutaka, da bi nakon toga izišao očišćen od grijeha. Vjerovalo se da, kroz ruku proroka, božanski duh ulazi u dušu krštenog.[147]

Jovanovo Evanđelje na jednom mjestu[148] spominje da je Jovan Krstitelj lično krstio vjernike, a na drugom da su to radili njegovi učenici. Ovakva greška se ne može prihvatiti, jer se radi o vrlo važnom doktrinarnom pitanju hrišćanstva.[149]

Kada je Isus imao tridesetak godina, Jovan ga je krstio, iako je bio bezgrješan.[150] To je malo čudno, jer obred krštenja nije bio prakticiran.

Matej o krštenju Isusa navodi: *Tada dođe Isus iz Galileje u Jordan Jovanu da ga ovaj krsti. A Jovan mu branjaše, govoreći: "Ti treba mene da krstiš, a ti li dolaziš meni?" A Isus odgovori i reče mu: "Ostavi sada, jer tako nam treba ispuniti svaku pravdu." Tada ga ostavi. I krstivši se Isus izađe odmah iz vode; i gle, otvoriše mu se nebesa, i vide Duha Božjega gde silazi kao golub i dolazi na njega. I gle, glas sa nebesa koji govori: "Ovo je Sin Moj ljubljeni koji je po Mojoj volji!"*[151]

Prilikom krštenja na rijeci Jordan, Isus je doživio iskustvo koje se ovaloplotilo kao glas s neba. Prema hrišćanskom učenju,

[147] Evanđelje po Marku, ¼.

[148] Evanđelje po Jovanu, 3/22; 4/1.

[149] S time se slaže Zenon Kosidovski. Vidi: Kosidovski Zenon, *Priče Jevanđelista*, str. 255.

[150] Antić Radiša, *Put istina i život*, str. 46.

[151] Evanđelje po Mateju, 3/13-17.

Duh Sveti se spustio na Isusa u liku goluba, kad je izišao iz vode, i začuo se glas: "*Ovo je Sin Moj ljubljeni koji je po Mojoj volji!*".[152] Ovo iskustvo se spominje kao jasan dokaz da je Isus od početka svog misterija bio svjestan svog poziva.[153]

Jovanovo Evanđelje iznosi da Krstitelj nije znao ko je bio Isus sve dok se Duh u liku goluba nije spustio na zemlju.[154] Suprotno tome, Luka kazuje da je Jovan Krstitelj, dok je još bio u majčinoj utrobi, poznavao Isusa, koji je, također, bio u Marijinoj utrobi.[155] Prema Matejevom Evanđelju, Krstitelj, dok je bio u zatvoru, nije znao pravi karakter Isusove misije.[156]

Jovanova Misija nije bila sasvim jasna jerusalemskim Židovima. Poslali su prvosvećenike da ga priupitaju o porijeklu: *I upitaše ga:"Šta, dakle? Jesi li ti Ilija?" I reče: "Nisam." "Jesi li ti prorok?" I odgovori: "Ne." A oni mu rekoše: "Ko si? – da odgovor damo onima koji nas poslaše. Šta kažeš o sebi samom?" Reče: "Ja sam glas vapajućeg u pustinji. Poravnite put Gospodnji, kao što kaza Isaija prorok".*[157]

Isus je pojasnio da je Jovan Krstitelj poslanik Ilija.[158] Tome se suprotstavlja Jovanov odgovor da on nije ni Ilija ni Isus ni *poslanik*. Ovo je očigledna kontradiktornost.

Jovan je, propovijedajući, pripremao put Isusu, onome koji će poslije njega doći, koji je od njega jači i kome on nije dostojan obuću nositi.[159] Luka spominje da je Jovan rekao: *A kako je narod iščekivao* (Hrista), *svi pomišljahu u srcima svojim*

[152] Ibid., 3/17.
[153] *Biblijska teologija Starog i Novog Zavjeta*, Grupa autora, str. 308.
[154] Evanđelje po Jovanu, 1/31-34.
[155] Evanđelje po Luki, 1/44.
[156] Evanđelje po Mateju, 11/2-3.
[157] Evanđelje po Jovanu 1/21-28.
[158] Evanđelje po Mateju, 11/12-14.
[159] Ibid., 5/11.

za Jovana: "Nije li on Hristos?" Odgovaraše Jovan svima, govoreći: "Ja vas krštavam vodom; ali ide zamnom jači od mene, kome ja nisam dostojan odrešiti remena na obući njegovoj. On će vas krstiti Duhom Svetim i ognjem. U njegovoj ruci je lopata, i očistit će gumno svoje, i skupit će pšenicu i žitnicu svoju, a plevu će sažeći ognjem neugasivim."[160]

Jovan Krstitelj je ustao protiv Heroda Antipe, zabranjujući mu, pozivajući se na Zakon, da ima ženu svoga brata Filipa – Irodijadu. Na Herodovom rođendanu, Irodijadina kćerka je igrala. Herod joj je, nakon toga, obećao ispuniti želju. Ona je zatražila Jovanovu glavu. Herod je pokušavao odvratiti, ali nije uspio. Nakon toga, Herod naredi da se Jovan uhapsi. Odveli su ga u tvrđavu na istočnoj obali Mrtvog mora. Htio ga je ubiti, ali se pobojao narodnog gnjeva. Međutim, Herod je, pod Irodijadinim nagovorom, naredio da se Jovanu odsiječe glava.[161]

Kur'anska interpretacija rođenja Isaa

Merjema – Isaova majka

Merjema, Isaova, a.s., majka, istaknuta je ličnost u islamu. Ona se u Kur'anu više spominje nego u Novom zavjetu, i više je činjenica o njoj sadržano u Kur'anu nego u Novom zavjetu.[162] Jedno cijelo poglavlje (devetnaesto) nosi naslov majke Isaa, a.s. – Merjeme. Jedino vlastito žensko ime koje se u Kur'anu spominje jeste Merjema.[163] Prema kur'anskom kazivanju, može

[160] Evanđelje po Luki, 3/15-17.

[161] Evanđelje po Mateju, 14/3-11.

[162] Esposito John, *Šta bi svako trebao znati o islamu*, str. 47.

[163] Isa, a.s., spominje se u Kur'anu 25 puta. Kao *sin Merjemin* u Kur'anu se spominje na 23 mjesta, dok u Bibliji samo jednom. Parrinder Geoffrey, *Jesus in the Qur'an*, str. 22.

se zaključiti da je Merjema Imranova i Hanina kćerka.[164] Hana je, dakle, Isaova, a.s., nana.[165] Ime Imranove supruge Hane je stranog porijekla, budući da nije bila poznata žena s ovakvim imenom.[166]

Neki islamski učenjaci kažu da uglednici i vladari tog vremena nisu spominjali imena slobodnih žena na skupovima i javnim mjestima. Čuvali su njihova imena, spominjući nazive njihovih porodica. Međutim, kada bi se neka od njih posvetila službi u hramu, njeno ime bi spominjali.[167]

Kur'an kazuje o rođenju Merjeme:

[164] Treća, po redu, kur'anska sura naslovljena je imenom *Ali Imran* što znači: Imranova porodica. Kur'an, 3:36-38.

[165] Eš-Ša'ravi Muhammed Mutevelli, *Kisasu-l-enbija*, Daru-l-kalem, Bejrut, 2000., str. 311; El-Bursevi Ismail Hakki, *Ruhu-l-bejan*, Daru ihjai-t-turasi-l-arebi, Bejrut, 2001., 2/33; Ibn Kesir, *Kazivanje o vjerovjesnicima*, preveo sa arapskog: Ahmed Adilović, AIO, Zenica, 1997., str. 594. Ibn Kesirovo puno ime je Ismail bin Umer bin Kesir bin Dav bin Kesir bin Zer' ed-Dimeški. Rođen je 701. h. godine u mjestu nedaleko od Busre (Damask). Otac mu je preselio kada je imao četiri godine. Sa svojih pet godina odlazi u Damask, gdje je učio od eminentnih islamskih učenjaka tog doba. Pisao je iz oblasti historije, tefsira, hadisa, fikha itd. Umro je 774. h. godine i ukopan je u Damasku. Kutb Muhammed Ali, El-imamu Ibn Kesir, Daru-l-fikri-l-arebi, Kairo, 1999., str. 5-11. Ismail Hakki el-Bursevi živio je u Kostantinopolisu (Istanbul), a nakon toga prešao u Bursu. U Bursi je preselio 1127 h. godine. El-Bursevi, *Tefsiru Ruhu-l-bejan*, 1/7.

[166] El-Kurtubi Ebu Abdullah Muhammed bin Ahmed el-Ensari el-Kurtubi el-Endelusi, *El-Džamiu liahkamil-l-Kur'an*, Daru ihjai-t-turasi-l-arebi, Bejrut, 1995., 2/65. Ne zna se pouzdano koje godine je rođen. Studirao je hadis, koji je toliko poznavao da kada bi neko citirao neki hadis, na primjer iz Et-Tirmizine zbirke hadisa, on bi rekao: To djelo sam u potpunosti prostudirao, a na taj hadis nisam naišao. U istoj mjeri poznavao je i druga kapitalna hadiska djela. Studirao je tefsir, fikh i druge znanosti. Napustio je Kordobu i nastanio se u Egiptu, gdje je nastavio sa izučavanjem. U Egiptu je i preselio 671. h. godine. Kutb Muhammed Ali, El-imamu-l-Kurtubi, Daru-l-fikri-l-arebi, Kairo, 1999., str. 4-15.

[167] El-Bursevi, *Tefsiru Ruhu-l-bejan*, 5/382.

Kada Imranova žena reče: "Gospodaru moj, ovo što je u trbuhu mome ja zavjetujem na službu Tebi, pa primi od mene, jer Ti, zaista, sve čuješ i znaš!" Poslije ona, kad je rodila, reče: "Rodila sam žensko" – a Allah dobro zna šta je rodila – "a žensko nije kao muško. Nadjela sam joj ime Merjem, i ja nju i porod njezin stavljam pod Tvoje okrilje od prokletog šejtana." I Gospodar njezin primi je lijepo i učini da uzraste lijepo, i da o njoj brine Zekerijja. Kad god bi joj Zekerijja u hram ušao, kod nje bi hrane našao. "Odakle ti ovo, o Merjema?" – on bi upitao, a ona bi odgovorila: "Od Allaha, Allah onoga koga On hoće opskrbljuje bez muke."[168]

Kazivanje o zavjetovanju otkriva srce Merjemine majke, koje je ispunjeno vjerom. Obraća se Bogu s onim što ima: s djetetom, u utrobi, koje Mu zavjetuje.[169]

Islamska interpretativna tradicija navodi da je Hana, Merjemina majka, bila nerotkinja,[170] i da je u hladu nekog

[168] Kur'an, 3: 35-37.

[169] Salih Sa'duddin es-Sejjid, *Muškilatu-l-akideti-n-nasranijje*, str. 43; Kutb Sejjid, *U okrilju Kur'ana,* preveli sa arapskog: Grupa autora, FIN, Sarajevo, 1998., 3/199. Sejjid Kutb je rođen 1907. godine u selu Muša u Egiptu. Još kao mlad naučio je Kur'an napamet. Osnovno obrazovanje završio je 1918. godine. Prirodno – matematički fakultet završio je 1933. godine. Za vrijeme studija pisao je i objavljivao članke. Godine 1940. počinje raditi u Ministarstvu prosvjete, na Odsjeku za kulturu. Bio je član egipatskog pokreta Muslimanska braća od 1951. godine. Bio je zatvoren zbog demonstracija, čiji je bio cilj obaranje vlade Džemala Abdu-n-Nasira. Osuđen je na petnaest godina a oslobođen nakon deset. Nekoliko mjeseci nakon puštanja na slobodu ponovo je bio zatvoren, optužujući ga za pokušaj državnog udara. Osuđen je na smrt vješanjem. Ubijen je u zoru 22.08.1966. godine. Kutb Sejjid, *U okrilju Kur'ana,* str. 1-5.

[170] El-Bursevi, *Tefsiru Ruhu-l-bejan*, 2/33. U tefsirskim djelima naišli smo na puno israilijjata. Israilijjati su kazivanja koja se prenose od Ehlu-l-Kitabija. Integriranje israilijjata u tefsire ima genezu od vremena ashaba, kada su neki od njih, u traganju za pojedinostima kazivanja o vjerovjesnicima ranijih zajednica, obraćali na ono što kazuju jevreji i hrišćani. Ashabi su, nepoznavajući pojedi-

stabla boravila kada je vidjela pticu koja hrani mladunče, te je, poželjevši dijete, uputila molbu Bogu izričući da će ga, ako joj podari dijete, posvetiti službi u Jerusalemskom hramu.[171]

nosti nekog kur'anskog kazivanja, o tome često pitali Ehlu-l-Kitabije koji su konvertirali u islam i sa sobom donijeli ponešto iz korpusa njihove vjere. Postoje tri vrste israilijjata: 1. Israilijjati koji su identični kur'anskom kazivanju. Konsekventno tome, ono što je u israilijjatima identično s Kur'anom, istinito je, a ono što nije identično, neistinito je; 2. Israilijjati koji se dijametralno razlikuju od kur'anskih kazivanja. Ovu vrstu israilijjata nije dozvoljeno spominjati, osim s intencijom da se ukaže da se radi o neistini; 3. U ovu vrstu spadaju oni israilijjati koji govore o onome što Kur'an i Hadis ne spominju. Većina israilijjata su apokrifna predanja, pa je zato Ahmed bin Hanbel rekao: Ne pišite ta čudna predanja jer su nepoznata, a većina ih je prenijeta od nepoznatih prenosilaca. Najviše israilijjata su prenijeli: Abdullah bin Selam, Ka'b el-Ahbar, Vehb bin Munebbeh i dr. Ebu Šehbe Muhammed bin Muhammed, El-israilijjatu vel-mevduatu fi kutubi-t-tefsir, Mektebetu-s-Sunne, Kairo, 1408. h., str. 94-108, 193-195; Halilović Safvet, *Osnovi tefsira,* str. 239-242. Mnogi ashabi i tabiini su prenosili israilijjate od Ehlu-l-Kitabija a nisu ukazali na njihovo porijeklo i neutemeljenost. Možda su oni i ukazali na neispravnost takvih predanja, ali oni koji su ih od njih prenijeli nisu to spomenuli. Veliki broj mufesira je integrirao israilijjate u svojim tefsirima, ali je zanimljivo da niko od njih nije upozorio na to. Ibn Kesir je, ponegdje, upozoravao na apokrifnost israilijjata koja je prenosio. Možda nisu upozoravali na njih jer su smatrali da ih je dozvoljeno prenositi, iako su znali da to nisu vjerodostojna predanja. Ipak, mislimo da su mufesiri trebali iz svojih djela ukloniti predanja ove vrste. Mi smo u radu naveli mnoge israilijate jer se nalaze u tefsirima koje smo koristili. Međutim, na njih se ne može pouzdano osloniti, jer se ne zna da li su vjerodostojna ili ne, ali bez israilijjata ne mogu se objasniti okolnosti, vrijeme i proctor, djelovanja poslanika koji su došli jevrejima.

[171] Er-Razi, *Mefatihu-l-gajb*, Egipat, 1308. h. god., 2/442; El-Bejdavi Nasiruddin Ebu Seid Abdillah bin Umer bin Muhammed eš-Širazi, *Envaru-t-tenzili ve esraru-t-te'vil,* Daru sadir, Bejrut, 2001., 1/163. Fahruddin er-Razi je rođen 544. h. godine. Još u djetinjstvu je studirao gramatiku arapskog jezika i naučio Kur'an napamet. Za kratko vrijeme naučio je Perzijski jezik. Držao je mnoga predavanja, kako na arapskom tako i na Perzijskom jeziku. Stekao je veliko bogastvo za vrijeme svog života, ali ga to nije odvratilo od bavljenja naukom. Preselio je 606. h. godine. Kutb Muhammed Ali, El-imamu Fahru-d-Din er-Razi, Daru-l-fikri-l-arebi, Kairo, 1999., str. 3-15. El-Bejdavi je rođen u mjestu

Zavjetovanje na službu Bogu u hramu bilo je uzakonjeno u tom vaktu.[172] Mufesir Kur'ana, Et-Taberi navodi da je Hana bila u poznim godinama, te da se, zavidjevši ostalim ženama koje imaju djecu, obratila Allahu, dž.š., molbom da će ga, ako joj podari dijete, zavjetovati na službu u hramu.[173] Nakon toga, Hana je zatrudnjela. Kada joj je muž došao, ona reče: "Zavjetujem se da ću svoje dijete dati u službu Hramu, ako Allah dozvoli da rodim." U toj epohi, samo su muška djeca službovala u hramu. Imran joj reče: "Ako bude žensko, šta ćeš raditi?" Hana je tada rekla da zavjetuje ono što joj je u utrobi,

El-Bejda (Perzija). Što se tiče godine njegovog rođenja, ne zna se pouzdano Posjetio je Širaz i Tabriz, tada veliki islamski centri znanja i učenjaka. Kada je posjetio Tabriz, priključio se predavanju jednog učenjaka. Učenjak je, želeći da se našali sa prisutnima, postavio anegdotu, misleći da niko neće znati odgovor ili je ponoviti. Kada je učenjak završio, El-Bejdavi je ustao da odgovori. Učenjak mu, prije nego je El-Bejdavi počeo govoriti, reče da pretpostavlja da nije ni razumio anegdotu. El-Bejdavi mu reče da bira: želi li da je ponovi u potpunosti kako ju je učenjak naveo, ili po značenju. Učenjak zatraži od njega da je navede onako kako ju je on ispričao. El-Bejdavi je to učinio, navodeći i odgovor. Tada se učenjak iznenadi i shvati da se radi o velikom kapacitetu. Bio je, također, vrlo plodotvoran pisac iz mnogih oblasti. Preselio je 685. h. godine. Ukopan je u Tabrizu. Kutb Muhammed Ali, El-imamu El-Bejdavi, Daru-l-fikri-l-arebi, Kairo, 1999., str. 5-8.

172 El-Bejdavi, *Envaru-t-tenzili ve esraru-t-te'vil*, 1/163.

173 Et-Taberi Muhammed bin Džerir, *Džamiul-l-bejani an te'vili aji-l-Kur'an*, Daru ihjai-t-turasi-l-arebi, Bejrut, 2001., 3-4/278. Et-Taberi je iz Taberistana, jedne od pokrajina Perzije. Rođen je 224-5. h. godine. Et-Taberi nije bio oženjen, cijeli svoj život posvetio je nauci. Izučavao je mnoge islamske discipline: tefsir, hadis, historiju itd. Obišao je Irak, Siriju, Egipat, tragajući za najvećim kapacitetima te epohe da bi od njih učio. Bio je vrlo plodotvoran pisac i napisao je široku lepezu djela iz raznih islamskih znanosti. Nakon toga, Et-Taberi se vratio u svoje rodno mjesto. U Bagdad, tadašnjem epicentaru islamske države, ponovo odlazi i nastanjuje se. Tu je preselio 310. h. godine. Kutb Muhammed Ali, El-imamu-t-Taberi, Daru-l-fikri-l-arebi, Kairo, 1999., str. 4-12.

moleći Boga, da joj podari muško dijete.[174] Postoji mišljenje da je Hana ovo uradila na temelju inspiracije koju je dobila od Allaha, dž.š – u suprotnom, ona to ne bi uradila.[175]

I Gospodar njezin primi je lijepo[176] tj. Merjemu. Neki egzegeti Kur'ana smatraju da se predmetni dio ajeta odnosi na to da je Allah, dž.š., primio Merjemu na službovanje u hramu, iako je bila djevojčica, budući da su djeca primana kada bi sazrela za tu funkciju.[177]

Kada je rodila žensko dijete, Hana se ražalosti i u čuđenju se obraća Bogu: "*Rodila sam žensko.*"[178] Hana se čudi otkud žensko dijete, ne znajući šta će uraditi, jer je samo muško dijete moglo službovati Bogu. Primjećuju se, unutar islamske interpretativne tradicije, mnogobrojna mišljenja u vezi predmetnog dijela ajeta:

- Evidentno je mišljenje da su samo muška novorođenčad bila u službi, zbog fizičke konstitucije, jer su bolje mogla podnijeti sve obaveze;

---

[174] El-Alusi Šihabuddin es-Sejjid Mahmud, *Ruhu-l-meani*, Daru ihjai-t-turasi-l-arebi, Bejrut, 2000., 3-4/177. El-Alusi je rođen u Bagdadu 1217. h. godine. Njegov otac je bio veliki učenjak, pa će prva znanja steći od svog oca. Potom je učio od eminetnih učenjaka Bagdada. O kakvom se kapacitetu radi govori činjenica da je sa trinaest godina pisao mnoga djela iz raznih oblasti. Bio je muftija četrnaest godina. Preselio je 1270. h. godine. Kutb Muhammed Ali, El-imamu-l-Alusi, Daru-l-fikri-l-arebi, Kairo, 1999., str. 4-10.

[175] Identičan slučaj je sa majkom Musaa, a.s., koju je Bog inspirisao da baci svoje dijete u rijeku kako bi ga sačuvala. *Kur'an*, 27:7; Er-Razi, *Mefatihu-l-gajb*, 2/442.

[176] Kur'an, 3:37.

[177] Er-Razi, *Mefatihu-l-gajb*, 2/444. Postoji mišljenje da ju je Bog lijepo primio, u značenju da ju je učinio da slijedi put sretnih. Es-Sabuni Muhammed Ali, *Safvetut-tefasir*, Daru-l-džil, Bejrut, bez godine izdanja, 1/179. El-Kurtubi elaborira ovaj ajet tako što kaže da je Allah, dž.š., vodio brigu o njezinom odgajanju i odrastanju. El-Kurtubi, *El-Džamiu liahkamil-l-Kur'an*, 2/69.

[178] Kur'an, 3:36.

- Muškaracu je bilo dozvoljeno biti u komunikaciji s ljudima, što je neminovno u toku službovanja u hramu, dok je ženi zabranjeno[179];

- Žensko nije moglo boraviti u hramu za vrijeme mjesečnice[180];

- Žena je u komunikaciji s ljudima u hramu bila podložna optužbi i potvori za nemoral;

- Hanin slučaj nas navodi na zaključak da je poruka njezinih riječi: ono što je od Allaha, dž.š., bolje je od onoga što čovjek moli sam za sebe, budući da jedino Bog zna skrivene stvari transcedentnog, nevidljivog svijeta.[181]

Hana joj je nadjela ime Merjema, što je označavalo pobožnu i bogobojaznu osobu koja je stalno u službi Bogu. Ovim imenom, Hana je zamolila Boga da joj kćerku zaštiti od svih manjkavosti i slabosti u vjeri.[182]

Hana je zatražila od Boga da joj zaštiti kćerku od prokletog šejtana. Islamska konstitutivna tradicija bilježi predanje: "Svako novorođenče je šejtan dodirnuo u trenutku kada se rodilo, od čega dijete zaplače, osim Merjeme i njezina sina."[183]

---

179 Er-Razi, *Mefatihu-l-gajb*, 2/443.

180 El-Kurtubi, *El-Džamiu liahkamil-l-Kur'an*, 2/66.

181 Er-Razi, *Mefatihu-l-gajb*, 2/443.

182 Općenitost predmetnih ajeta otkriva da Imran tada nije bio živ, jer je Hana nadjela ime ćerki, budući da su očevi nadijevali imena djeci. Bilo je uobičajeno da se osoba naziva po ocu. El-Alusi Šihabuddin es-Sejjid Mahmud, *Ruhu-l-meani*, 3-4/182; El-Bursevi, *Ruhu-l-bejan*, 2/34; Parrinder Geoffrey, *Jesus in The Qur'an*, str. 22-23.

183 *Sahihu-l-Muslim bi šerhi imami-n-Nevevi*, 15/99; Babu fedaili Isa alejhi-s-selam, broj hadisa 2366, Mektebetu-s-safa, Kairo, 2003. Muslim bin Hadždžadž bin Muslim el-Kušejri en-Nejsaburi rođen je 820. h. godine. Radi izučavanja hadisa putovao je u Siriju, Egipat, Hidžaz itd. Hadis je slušao kod istaknutih učenjaka svog vremena, između ostalih kod Ahmeda bin Hanbela, Buharije. Pred njim su učili mnogi istaknuti učenjaci hadisa, kao na primjer Et-Tirmizi.

Starateljstvo nad Merjemom preuzima Zekerijja

Ibn Abbas[184] navodi da je Hana, nakon što je rodila, osjećala bojazan da će joj dijete biti primljeno na službovanje. Ponijela je Merjemu u Hram i ostavila da prisutni odluče ko će se brinuti o njoj. Zekerijja, a.s., reče da će je prihvatiti, da on to najviše zaslužuje, jer joj je njegova žena, po mišljenju jednog broja učenjaka, bila sestra (a po drugima, tetka po majci).[185] Ostali predložiše da bacaju strjelice. Onaj čija strjelica ostane na površini imat će pravo starateljstva nad Merjemom.[186]

U jednom predanju se kaže da je Hana, u naručju, ponijela Merjemu u mesdžid. Oni su tada stavljali na Hram pregrade i prekrivače. Hana reče: "Ostavite to, ja sam se zavjetovala!" Odgovorili su: "To je ćerka našeg imama" – Imran je predvodio namaz – "i vlasnika naše žrtve." Zekerijja reče: "Donesite je

---

Bio je plodotvoran pisac. Umro je 875. godine. En-Nevevi (1233-1277) rođen je u Nevi (Sirija). Obrazovao se u Damasku, nakon čega je napisao brojna djela. Bio je jedan od istaknutih stručnjaka hadisa. Umro je u Nevi. Nakićević Omer, *Uvod u hadiske znanosti*, str. 153.

184 Ibn Abbas je poznati ashab Muhammeda, a.s. Rođen je 619. h. godine. Kada je poslanik preselio. Ibn Abbas je imao samo trinaest godina. Nije se vremenski dugo družio sa Muhammedom, a.s., ali mu to nije bila prepreka da stekne veliko znanje. Izvanredno je poznavao tefsir, tako da se smatra ocem tefsira. Umro je 86. h. godine. Ez-Zehebi Muhammed Husejn, Et-tefsiru ve-l-mufessirun, Daru-l-erkam, Bejrut, bez godine izdanja, 1/45.

185 Zekerijja, a.s., tada reče da će je on prihvatiti i da on to najviše zaslužuje jer joj je njegova žena, po mišljenju jednog broja učenjaka, bila sestra, a po drugima, tetka po majci. Zekerijja, a.s., je sin Azena bin Muslima bin Saduna, koji su od potomaka Sulejmana, a.s., sina Davudova, a.s. El-Alusi, *Ruhu-l-meani*, 3-4/184.

186 Ibid., 3-4/184. Bilo ih je dvadeset i sedam kada su vukli strjelice. Er-Razi, *Mefatihu-l-gajb*, 2/444. O tome Kur'an iznosi: *To su nepoznate vijesti koje ti objavljujemo. Ti nisi bio među njima kada su pera svoja od trske pobacali da bi vidjeli koji će se od njih o Merjemi brinuti, i ti nisi bio među njima kada su se prepirali. Kur'an*, 3:44.

meni, jer je njena tetka moja supruga." Oni odgovoriše: 'Tako nam ne odgovara, jer je ona kći našega imama!" Potom su bacili na kocku pera kojim su pisali Tevrat, pa je pobjedio Zekerijja i preuzeo brigu o njoj.[187]

Egzegetska tradicija islama objašnjava da je Zekerijja, a.s., pozvao jedno malodobno dijete i rekao mu da izvuče jednu strjelicu. Dječak izvuče Zekerijjaovu, a.s., strjelicu, ali se ostali ne složiše s tim. Oni predložiše da bace pera u vodu. Onaj čije pero bude plovilo po vodi dobit će pravo starateljstva. Baciše pera u rijeku Jordan još jednom i Zekerijja, a.s., pobijedi.[188] Još uvijek nisu bili zadovoljni odlukom, već predložiše da, po treći put, bace pera i da onaj čije pero bude plovilo vodom dobije pravo starateljstva. I sada je Zekerijjaovo, a.s., pero plovilo vodom i on dobi pravo starateljstva nad Merjemom.[189] Allah, dž.š., je htio da tako bude, da se Zekerijja, a.s., i njegova žena staraju o Merjemi, zato što je njegova žena Merjemina tetka, a tetka je kao majka.[190]

Et-Taberi spominje da je Izraelćane zadesila opća kriza, te Zekerijja, a.s., nije mogao odgajati Merjemu, pa je izišao i to

[187] Er-Rifai Muhammed Nesib, *Tejsiru-l-alijji-l-kadiri li ihtisari tefsiri ibni Kesir*, prevela sa arapskog: Grupa prevodilaca, Visoki saudijski komitet za pomoć BiH, Sarajevo, 2002., str. 202.

[188] Et-Taberi, *Džamiul-l-bejani an te'vili aji-l-Kur'an*, 3-4/282.

[189] El-Alusi, *Ruhu-l-meani*, 3-4/184.

[190] Ibn Kesir, *Kazivanje o vjerovjesnicima*, str. 596. U vezi ovog pitanja, u egzegetskim djelima nailazi se na arsenal različitih predanja. Navodi se da je Merjema već bila kod Zekerijjaa, a.s., te da ju je Zekerijja, a.s., uzeo sa sobom u mihrab. Pojedina predanja nam govore da ju je Zekerijja, a.s., uzeo odgajati bez nadmetanja sa ostalima, i bez bacanja strjelica. Zekerijja, a.s., ju je uzeo sebi dok je još bila malodobna, kada joj je, poslije očeve smrti, i majka preselila. U to vrijeme bilo je četiri hiljade onih koji su bili u službi hramovima, ali niko od njih nije tako bio poznat kao što je Merjema. Et-Taberi, *Džamiul-l-bejani an te'vili aji-l-Kur'an*, 3-4/285; El-Bursevi, *Tefsiru Ruhu-l-bejan*, 2/35.

saopćio narodu. Oni mu odgovoriše da su i oni u krizi. Tada su bacili strjelice. Izvukli su Nedžarovu strjelicu. On joj je donosio hranu, koja bi se, potom, umnožila. Kada bi, poslije toga, ušao Zekerijja, a.s., našao bi hranu za koju bi je pitao odakle joj.[191] Merjema je odgovorala da je od Boga[192]: *A ona bi odgovorila: "Od Allaha."*[193]

Egzegeti navode razloge zbog kojih su ljudi toliko željeli preuzeti obavezu odgajanja Merjeme:

- Željeli su brinuti o Merjemi, jer im je njen otac bio imam, osjećali su dug prema njemu[194];

- Zato što ju je njena majka Hana dala u službu u Hram;

- Zbog toga što je slučaj Merjeme i Isaa, a.s., spomenut u prijašnjim svetim knjigama.[195]

Sagradili su joj sobu do koje se moglo doći stepenicama. U ovu sobu je samo ona ulazila, tu je činila ibadet. Kada bi došao red na nju da obavi redovne poslove, kao što su otvaranje hrama i uzimanje ključeva na čuvanje, ona bi to obavila. Danonoćno je bila u hramu, čineći ibadet, tako da je postala poznata po bogobojaznosti, kao što je bila i po lijepom ponašanju.[196]

Zabilježena su predanja da je kod Merjeme jedino Zekerijja, a.s., ulazio. On bi, kada bi izišao od nje, zaključao sedmero

---

[191] Et-Taberi, *Džamiul-l-bejani an te'vili aji-l-Kur'an*, 3-4/288.

[192] El-Alusi, *Ruhu-l-meani*, 3-4/186.

[193] Kur'an, Al-Imran, 37.

[194] Er-Razi, *Mefatihu-l-gajb*, 2/453.

[195] Ibid., str. 2/453. U predajama se navodi da Merjema nije dojila kao ostala novorođenčat i da je brzo odrastala - u jednom danu bi rasla onoliko koliko je ostaloj djeci bilo potrebno godinu dana. El-Alusi, *Ruhu-l-meani*, 3-4/185-186.

[196] Ibn Kesir, *Kazivanje o vjerovjesnicima*, str. 597.

vrata.[197] Svaki put kada bi ušao kod nje, našao bi voće koje se nije moglo naći u tom godišnjem dobu.[198] Ibn Abbas navodi da su ti plodovi bili džennetski[199]: *Kad god bi joj Zekerijja u hram ušao, kod nje bi hrane našao. "Odakle ti ovo, o Merjema?" – on bi upitao, a ona bi odgovorila: "Od Allaha, Allah onoga koga On hoće opskrbljuje bez muke."*[200]

Et-Taberi navodi predanje na čijem temelju bazira stav da je Zekerijja, a.s., kod Merjeme nalazio grožđe kojeg tada nigdje nije bilo. Ovaj mufesir navodi još i da se radi o voću koje je došlo s neba, a ne od ljudi.[201]

Da li je Merjema bila poslanik?

Kur'an, u nastavku, o Merjemi kaže:

I kada meleki rekoše: "O Merjema, tebe je Allah odabrao i čistom stvorio, i boljom od svih žena na svijetu učinio. O Merjema, budi poslušna svome Gospodaru i licem na tle padaj i sa onima koji molitvu obavljaju i ti obavljaj!" To su nepoznate vijesti koje ti objavljujemo. Ti nisi bio među njima kada su pera svoja od trske pobacali da bi vidjeli koji će se od njih o Merjemi brinuti, i ti nisi bio među njima kada su se prepirali. A kada meleki rekoše: "O Merjema, Allah ti javlja radosnu vijest, od Njega Riječ: ime će mu biti Mesih, Isa, sin Merjemin, bit će viđen i na ovom i na Onom svijetu i jedan od Allahu bliskih; on će govoriti ljudima još u kolijevci a i kao odrastao, i bit će čestit."[202]

197 Vjerovatno se radi o alegoriji – bila je daleko od ljudskih pogleda.

198 El-Bursevi, *Tefsiru Ruhu-l-bejan*, 2/37.

199 Salih Sa'duddin es-Sejjid, *Muškilatu-l-akideti-n-nasranijje*, str. 44-45; Er-Razi, *Mefatihu-l-gajb*, 2/444.

200 Kur'an, 3:37.

201 Et-Taberi, *Džamiul-l-bejani an te'vili aji-l-Kur'an*, 3-4/288.

202 Kur'an, 3:42-46.

Islamska interpretativna tradicija spominje da je melek Džibril pozvao Merjemu,[203] budući da je on vođa meleka i da je razgovor bio između njega i Merjeme.[204] U tefsirima se navode mišljenja pojedinih egzegeta u vezi pitanja: Da li je Merjema bila poslanik ili nije? Po mišljenju jednih, poput El-Kurtubija, Merjema je bila vjerovjesnik (nebijj), ali ne poslanik (resul), jer poslanstvo ima pravni karakter za koji je neophodna snaga. Zato je Merjema, smatraju, bila vjerovjesnik, a ne poslanik. Oni se pozivaju na Merjeminu izuzetnost i čestitost, kao i požrtvovanost da služi u Hramu.[205] Kao dokaz navode i to što je razgovorala s melekom, budući da se melek pojavljuje samo poslanicima. Oni, kao polazište, koriste ajet: *I kada meleki rekoše: "O Merjema, tebe je Allah odabrao i čistom stvorio, i boljom od svih žena na svijetu učinio*[206] Navedeno dokazuju tvrdnjom da se u istoj suri, u kojoj se spominje događaj o Merjemi, spominju i drugi poslanici. Neki naučnici, poput Ibn Hazma,[207] smatraju da su

[203] Es-Sabuni, *Safvetut-tefasir*, 1/181.

[204] Er-Razi, Mefatihu-l-gajb, 2/451; El-Bejdavi, *Envaru-t-tenzili ve esraru-t-te'vil*, 1/164. Sa Merjemom je u hramu bio Jusuf kojeg su roditelji zavjetovali u službi Bogu. El-Bursevi, *Tefsiru Ruhu-l-bejan*, 2/40.

[205] Schuon Frithjof, *Dimenzije islama*, preveo sa engleskog: Rešid Hafizović, El-Kalem, Sarajevo, 1996., str. 111.

[206] Kur'an, 3:42.

[207] Puno ime mu je Ali bin Ahmed bin Seid bin Hazm bin Galib bin Salih bin Halef bin Sufjan bin Jezid. Rođen je 384. h. godine. U mladosti je naučio Kur'an i kaligrafiju. Putovao je u Endelus, gdje je učio kod mnogih islamskih učenjaka. Bio je ministar u tri navrata. Zbog političkih neprilika neko vrijeme je proveo u zatvoru i prolazio je kroz mnoga iskušenja i nevolje. U početku je bio revnosni sljedbenik malikijske pravne škole, potom šafijske da bi na kraju stao uz Zahirije (formalisti – bukvalisti). Zahirizam se dovodi u vezu sa Davudom bin Alijem el-Isfehanijem. Zahirizam je dobio ime zbog toga što su se, prema ovoj školi, Kur'an i Hadis tumačili doslovno i formalno. Ibn Hazm je preselio 456. h. godine. Kutb Muhammed Ali, El-imamu Ibn Hazm, Daru-l-fikri-l-arebi, Kairo, 1999., str. 6-19.

od žena poslanici bile: Merjema, Sara – Ishakova, a.s., majka i Asija – Musaova, a.s., majka.[208]

Drugi, pak, kažu da Merjema nije bila poslanik zato što joj se melek obratio u ljudskom liku. Oni navode primjere kada su meleki razgovarali s ljudima. Jedan od njih je i slučaj čovjeka koji je krenuo posjetiti prijatelja kome se pokazao melek i rekao mu da ga Allah, dž.š., voli onoliko koliko on voli svog prijatelja. Niko od islamskih učenjaka, klasičnih i modernih, nije zastupao tezu da je prethodno spomenuti čovjek dobio poslanstvo. Samo obraćanje meleka nekome ne implicira zaključak da se radi o poslanstvu. U Merjeminom slučaju se spominje da je ona obaviještena o nekoliko stvari, ali da nije poslanik,[209] jer to obraćanje nije bilo objavom.[210] Melek je s njom samo razgovarao, što je znak kerameta[211] Božijih miljenika.[212] Kur'an iznosi primjere žena kojima se obraćao Bog, ali one nisu bile poslanici (kao što je to slučaj s Musaovom, a.s., majkom): *Kada smo majku tvoju nadahnuli onim što se samo nadahnućem stiče...*[213]

208 El-Alusi, *Ruhu-l-meani*, 3-4/205; El-Kurtubi, El-*Džamiu liahkamil-l-Kur'an*, 2/90; Ibn Kesir, *Kazivanje o vjerovjesnicima*, str. 599.

209 Ibid., str. 3-4/205.

210 El-Buti Seid Ramadan, *Kubra el-jekinijjat el-kevnijje*, Daru-l-fikr, Damask, 1997., str. 202.

211 Keramet je neuobičajeno djelo koje Allah, dž.š., daje dobrim vjernicima - evlijama, s naglaskom, da se to djelo jasno razlikuje od vjerovjesničkog poziva. Za razliku od mu'džize, koja je specifična samo za poslanike i u koju moraju vjerovati vjernici, keramet je specifičan za dobre vjernike i nije obaveza u njega vjerovati na način kao u mu'džize. Dakle, keramet je na nižem stepenu od mu'džize. El-Mejdani Abdu-r-Rahman Hasan, *El-akidetu-l-islamijje*, Daru-l-kalem, Damask, 1997., str. 347.

212 El-Bursevi, *Tefsiru Ruhu-l-bejan*, 2/41.

213 Kur'an, 20:38.

Prema njihovom mišljenju, Merjema nije poslanik, jer Allah, dž.š., kaže da je slao objave samo ljudima: Mi smo i prije tebe samo ljude kao poslanike slali i objavljivali im, pitajte sljedbenike Knjige ako ne znate.[214]

Budući da su kerameti mogući pojedinim vjernicima, većina smatra da je to Merjemin keramet i da ona nije imala poslanstvo.[215] Ovo je stav Ehli-sunneta.[216]

Merjemina čestitost

Postoji širok spektar mufesirskih mišljenja koja se tiču Merjemine čistote:

- jedni navode da se pod *čistom* misli da nije imala menstruaciju[217];

- drugi da ju je Allah, dž.š., očistio od nečisti i oblika prljavštine[218];

- treći da ju je očistio od optužbi i jevrejskih potvora[219];

- četvrti su mišljenja da ju je Allah, dž.š., imanom očistio od nevjerovanja i griješenja ili od loših svojstava[220];

---

[214] Kur'an, 16:43.

[215] El-Alusi, *Ruhu-l-meani*, 3-4/187. Es-Sabuni, *Safvetut-tefasir*, 1/181.

[216] Ibid., 3-4/187. Ebul Hasan el-Aš'ari eksplicira da je stav Ehli sunneta da su poslanici bili samo muškarci, te da nijedna žena nije bila poslanik. Konsekventno tome, prema njihovom mišljenju, Merjema bi mogla biti samo ono šta se za nju u Kur'anu kaže: *Mesih, sin Merjemin, samo je poslanik – i prije njega su dolazili i odlazili poslanici – a majka njegova je uvijek istinu govorila.* Kur'an, 5:75.

[217] El-Alusi, *Ruhu-l-meani*, 3-4/205

[218] Es-Sabuni, *Safvetut-tefasir*, 1/181.

[219] Er-Razi, *Mefatihu-l-gajb*, 2/452.

[220] El-Kurtubi, *El-Džamiu liahkamil-l-Kur'an*, 2/82.

- Većina potcrava da to znači da je Allah, dž.š., primio Merjemu da bude u hramu, dok nijedno drugo žensko novorođenče nije primljeno u takvu službu[221];

- Moguće je da se ovdje aludira na žene tog vremena, kao što je za Musaa, a.s., rekao: *Ja sam te odlikovao nad ostalim svjetovima.*[222] Ovome su identične i riječi upućene Izraelćanima: *I doista smo ih znamenjem odabrali nad svjetovima.*[223]

Merjemi dolazi Riječ od Allaha da će dobiti sina

Allah, dž.š., je obavijestio Merjemu, posredstvom meleka, da će dobiti *Riječ* od Njega. Ibn Kesir elaborira predmetnu *Riječ*, smatrajući da ona predstavlja način na koji je stvoren Isa, a.s., tj., bit će stvoren Božijom riječju: *Budi/Kun.*[224] Od Ibn Abbasa, r.a., se prenosi da je rekao: „Riječ, to je Isa." Dostavljena *Riječ* Merjemi je Isa, a.s. Dakle, Isa, a.s., je stvoren *Riječju*, ali nije *Riječ*. Ovo je fundamentalna razlika između islama i hrišćanstva. Prema hrišćanstvu, Isus je *Riječ*, a *Riječ* je Bog, pa je tako Isus Bog.[225] Bog je svemoćan i stvara kako želi: *Allahovo carstvo je na nebesima i na Zemlji. On stvara što hoće.*[226] S tim u vezi se, na još jednom mjestu, eksplicite kaže: *Ako nešto hoćemo, Mi samo za to reknemo: "Budi" – i ono bude.*[227]

[221] Ibid., 2/82; Et-Taberi, *Džamiul-l-bejani an te'vili aji-l-Kur'an*, 3-4/309; Er-Razi, *Mefatihu-l-*gajb, 2/452; Ibn Kesir, *Kazivanje o vjerovjesnicima*, str. 598

[222] Kur'an, 7:144.

[223] Kur'an, 44:32. Er-Razi kaže da je Merjema najvrednija od svih žena, time i od žena poslanika Muhammeda, a.s. On spominje i mišljenja jednog broja znanstvenika da odabranost Merjeme predstavlja njenu odabranost samo nad ženama njene epohe. Er-Razi, *Mefatihu-l-gajb*, 2/452.

[224] Er-Rifai, *Tejsiru-l-aliiji-l-kadiri li ihtisari tefsiri ibni Kesir*, str. 202.

[225] Evanđelje po Jovanu, 1/1.

[226] Kur'an, 42:49.

[227] Kur'an, 16:40.

Et-Taberi kaže da je *Riječ* jedno od imena Isaa, a.s.,[228] dok El-Kurtubi smatra da se *Riječ* odnosi na dijete.[229]

Merjema je obaviještena da će dobiti *Riječ* čije će ime biti Mesih,[230] Isa, sin Merjemin: *A ja sam upravo izaslanik Gospodara tvoga – reče on – da ti poklonim dječaka čista. "Kako ću imati dječaka" – reče ona – "kad me nijedan muškarac dodirnuo nije, a ja nisam nevaljalica!" "To je tako!" – reče on. "Gospodar tvoj je rekao: 'To je meni lako, i zato da ga učinimo znamenjem ljudima i znakom milosti Naše.'" Tako je unaprijed određeno!*[231]

Riječ može imati i drugo, metaforično značenje. Za pravednog vladara se kaže da je Božija sjena na Zemlji, jer pravedno vlada. Tako se i za Isaa, a.s., kaže da je Allahova, dž.š., *Riječ*, jer je njime Allah, dž.š., ukazao na pravi Put i istinu.[232]

Stav Kur'ana prema hrišćanskom shvaćanju Merjeme

Prema Kur'anu, Merjema je samo žena koja je rodila bez biološkog začeća i koja je bila čestita. Islamsko učenje ne prihvaća drukčiju percepciju Merjeme. Za islamski svjetonazor je neprihvatljivo da Bog ima majku – to jest da je Merjema Bogorodica (theotokos), kako je kanonizirano na Koncilu u Efesu 431. godine – to je posljedica ljudske kreacije. Islam se temelji na Kur'anu i hadisu. Ova dva vrela su primarni

[228] Et-Taberi, *Džamiul-l-bejani an te'vili aji-l-Kur'an*, 3-4/315.

[229] El-Kurtubi, El-*Džamiu liahkamil-l-Kur'an*, 2/88.

[230] Riječ *Mesih* je jedan od nadimaka Isaa, a.s., kao što je to u imenu Omer el-Faruk, gdje je el-Faruk nadimak Omera. Er-Razi, *Mefatihu-l-gajb*, 2/454.

[231] Kur'an, Merjem, 19-21.

[232] Er-Razi, *Mefatihu-l-gajb*, 2/454. Evidentna su mišljenja da je riječ *mesih* arapskog ili hebrejskog porijekla. Većina istraživača smatra da je hebrejskog porijekla i da znači: B*lagoslovljeni*. Mesih u hebrejskom jeziku glasi *Meših* što znači: Pomazani - B*lagoslovljeni*, ali su ga Arapi arabizirali. El-Alusi, *Ruhu-l-meani*, 3-4/213; El-Bejdavi, *Envaru-t-tenzili ve esraru-t-te'vil*, 1/164; El-Bursevi, *Tefsiru Ruhu-l-bejan*, 2/43.

izvori islamske ideologije (akaida/vjerovanja), jurisprudencije (šerijata) i morala (ahlaka). Islamsko vjerovanje je fundirano na fundamentalnim principima, Kur'anu i hadisu, i ne može doživjeti nikakve modifikacije. Ono je formirano za života Muhammeda, a.s., Objavom koju je on dobijao od Boga, dž.š. Vjerovanje, kao temeljno pitanje vjere, definirao je Bog; čovjek je dužan prihvatiti ga takvim. Budući da je Bog apsolutno savršen i vjerovanje, dato od Njega, apsolutno je i univerzalno. Dakle, islamska interpretacija ne dozvoljava ljudske korekcije u oblasti vjerovanja. To je moguće i dozvoljeno u oblasti zakona, zato što je većina ajeta, koji tretiraju predmetnu tematiku, spekulativnog karaktera, a ne kategoričkog. To ostavlja prostor islamskim pravnicima da rješavaju novonastale pravne slučajeve na krajnje fleksibilan način. Islam ide u korak s vremenom, pružajući sljedbenicima najdjelotvornija rješenja na koja vjernik može naići.

Rođenje Isaa

Kur'an je primarni i jedini autoritarni izvor za saznanje o Isau, a.s. U njemu nisu obuhvaćeni svi detalji iz života Isaa, a.s., ali je on specifičan po tome što iznosi najbitnije momente: ko je Isaa, a.s., kako je djelovao, itd.[233] O rođenju Isaa, a.s., Kur'an kaže slijedeće:

I spomeni u Knjizi Merjemu: kad se od ukućana svojih na istočnu stranu povukla i jedan zastor, da se od njih zakloni, uzela, Mi smo k njoj meleka Džibrila poslali i on joj se prikazao u liku savršeno stvorena muškarca. "Utječem se Milostivom od tebe, ako se Njega bojiš!" – uzviknu ona. "A ja sam upravo izaslanik Gospodara tvoga" – reče on – "da ti poklonim dječaka

[233] Atau-r-Rahim Muhammad, *Jesus a prophet of islam*, London, 1979., str. 206.

čista!" "Kako ću imati dječaka" – reče ona – "kad me nijedan muškarac dodirnuo nije, a ja nisam nevaljalica!" "To je tako!" – reče on – "Gospodar tvoj je rekao: 'To je meni lahko, i zato da ga učinimo znamenjem ljudima i znakom milosti Naše. Tako je unaprijed određeno!'" I ona zanese i bremenita se skloni daleko negdje. I porođajni bolovi prisiliše je da dođe do stabla jedne palme. "Kamo sreće da sam ranije umrla i da sam potpuno u zaborav pala!" – uzviknu ona, i melek je, koji je bio niže nje, zovnu: "Ne žalosti se, Gospodar tvoj je dao da niže tebe potok poteče. Zatresi palmino stablo, posut će po tebi datule svježe, pa jedi i pij i budi vesela! A ako vidiš čovjeka kakva, ti reci: 'Ja sam se zavjetovala Milostivom da ću šutjeti, i danas ni s kim neću govoriti.'" I dođe ona s njim porodici svojoj, noseći ga. "O Merjemo," – rekoše oni – "učinila si nešto nečuveno!" "Ej, ti, koja u čednosti ličiš Harunu, otac ti nije bio nevaljao, a ni mati tvoja nije bila nevaljalica." A ona im na njega pokaza. "Kako da govorimo djetetu u bešici?" – rekoše. "Ja sam Allahov rob" – ono reče - "meni će On Knjigu dati i vjerovjesnikom me učiniti i učinit će me, gdje god budem, blagoslovljenim, i naredit će mi da, dok sam živ, molitvu obavljam i milostinju udjeljujem, i da majci svojoj dobar budem, a neće mi dopustiti da budem drzak i nepristojan. I neka je mir nada mnom na dan kada sam se rodio i na dan kada budem umro i na dan kada budem iz mrtvih ustao!" To je Isa, sin Merjemin – to je prava istina o njemu – onaj u koga oni sumnjaju. Nezamislivo je da Allah ima dijete, hvaljen neka je On! Kad nešto odluči, On za to rekne samo: "Budi!" – i ono bude.[234]

Epoha rođenja Isaa, a.s., obilježena je uspjehom Grka, koji su dosegli kulminaciju u racionalnim naukama i matematici. To

[234] Kur'an, 16/35.

je vrijeme poznato i po postaristotelovskoj influenciji. Jevrejski narod se pokorio vodećim naukama tog vremena.[235]

Razgovor Džibrila i Merjeme

Tumačeći dio predmetnog ajeta: *Kad se od ukućana svojih na istočnu stranu povukla i jedan zastor da se od njih zakloni uzela*,[236] komentatori Kur'ana spominju nekoliko razloga Merjeminog osamljivanja:

- osamila se na istočnoj strani ne želeći prestati s ibadetom[237];
- zato što se htjela očistiti od mjesečnice i nečim zakloniti od ostalih[238];
- želeći osamu, sklonila se iza jednog brda, gdje joj je došao melek;
- ožednivši, izišla je u pustinju, tražeći vodu, kako bi utolila žeđ;[239]
- Sejjid Kutb[240] smatra da se sklonila zbog nečega neodređenog, nečeg što je nalagalo da se skloni od pogleda ostalih;
- El-Alusi navodi da se zaklonila iza svoje odjeće.[241]

---

[235] Salih Sa'duddin es-Sejjid, *Muškilatu-l-akideti-n-nasranijje*, str. 46.

[236] *Kur'an*, 19:16.

[237] El-Kurtubi, *El-Džamiu liahkamil-l-Kur'an*, 6/90; Es-Sabuni, *Safvetut-tefasir*, 2/201; El-Alusi, *Ruhu-l-meani*, 15-16/523.

[238] Er-Razi, *Mefatihu-l-gajb*, 5/522; El-Bursevi, *Tefsiru Ruhu-l-bejan*, 15-16/382; El-Bejdavi, *Envaru-t-tenzili ve esraru-t-te'v*il, 2/623; El-Alusi, *Ruhu-l-meani*, 15-16/523; El-Kurtubi, El-*Džamiu liahkamil-l-Kur'an*, 6/90.

[239] Er-Razi, *Mefatihu-l-gajb*, 5/521-522. Komentatori El-Bejdavi i El-Alusi navode da istočna strana može biti ili istočna strana Bejtu-l-Makdisa ili istočna strana njene kuće. El-Bejdavi, *Envaru-t-tenzili ve esraru-t-te'vil,* 2/623; El-Alusi, *Ruhu-l-meani*, 15-16/523; Et-Taberi, *Džamiul-l-bejani an te'vili aji-l-Kur'an,* 15-16/71; El-Kurtubi, *El-Džamiu liahkamil-l-Kur'an*, 6/90.

[240] Kutb Sejjid, *U okrilju Kur'ana*, 16/38.

[241] El-Alusi, *Ruhu-l-meani*, 15-16/523.

Dok je bila na tom mjestu, u takvom stanju, Allah, dž.š., je k njoj poslao *Ruha*.[242] Et-Taberi navodi mišljenje da joj je došao melek Džibril[243] u liku savršenog muškarca:[244]

Mi smo k njoj meleka Džibrila poslali i on joj se prikazao u liku savršeno stvorena muškarca.[245]

O formi u kojoj se melek pojavio Merjemi, postoje dva mišljenja:

- pojavio se u liku mladića svijetla lica i kovrdžave kose;
- pojavio se u liku osobe po imenu Jusuf, koja je službovala u hramu.[246]

Da se melek nije pojavio u liku mladića – vrste kojoj pripada i Merjema – ona bi pobjegla i ne bi čula šta joj melek treba saopćiti.[247] Ona se, puna djevičnosti, uznemirila zbog prisustva nepoznatog. Tražila je utočište kod Allaha, dž.š., da bi izazvala osjećaj bogobojaznosti u strančevoj duši. Ugledavši mladića i bojeći se da joj ne učini kakvo zlo, Merjema reče: "*Utječem se Milostivom od tebe, ako se Njega bojiš!*"[248]

Prema jednom predanju, upotrijebljena riječ *tekijj* predstavlja nevaljalu i grješnu osobu. Postoji i mišljenje da mu je htjela reći:

[242] Riječ *Ruh* može imati više značenja: melek, duh, duša, dah života, nadahnuće, objava, zapovijed, esencija itd. Muftić Teufik, *Arapsko - bosanski rječnik*, El-Kalem, Sarajevo, 1997., str. 569. U Kur'anu riječ *Ruh* se spominje u kontekstu tri značenja: 1. U značenju Džibrila (*Kur'an*, 2:187, 19:17, 26:193, 70:4, 97:4); 2. U značenju objave ili Kur'ana (*Kur'an*, 16:2, 23:15, 42:52) i 3. U značenju snage koja daruje život. *Kur'an*, 17:85, 21:91, 38:71-72. Šelebi Ahmed, *El-Mesihijje*, str. 57-58.

[243] Es-Sabuni, *Safvetut-tefasir*, 2/201.

[244] Et-Taberi, *Džamiul-l-bejani an te'vili aji-l-Kur'an*, 15-16/72.

[245] Kur'an, 19:17.

[246] El-Bursevi, *Tefsiru Ruhu-l-bejan*, 5/383; El-Alusi, *Ruhu-l-meani*, 15-16/524.

[247] Es-Sabuni, *Safvetut-tefasir*, 2/201.

[248] Kur'an, 19:18.

"Kako se ne bojiš, kad smatraš da ti je dozvoljeno gledati me i biti u mom prisustvu?"

Melek, da bi joj otklonio strah, reče: "*Ja sam upravo izaslanik Gospodara tvoga, da ti poklonim dječaka čista!*"[249]

Ona još uvijek nije vjerovala da je on izaslanik od Gospodara, zato što to može biti dobro smišljena varka. Bila je veoma iznenađena. On joj želi pokloniti dječaka, a sami su. Obavještava je da će joj pokloniti dječaka, ali ne spominje na koji način.[250] Melek joj je rekao da je izaslanik od Gospodara. Nakon toga, Merjema otvoreno pita: "*Kako ću imati dječaka*" – *reče ona* – "*kad me nijedan mučkarac dodirnuo nije, a ja nisam nevaljalica!*"[251]

Prvi dio ajeta: "*Kako ću imati dječaka*", ukazuje da je Merjema pitala na koji način će dobiti sina – hoće li se udati ili nekako drugačije? Na koji način će se to dogoditi nije znala, ali je rekla da je čestita, da nije nevaljala.[252] Da ukaže na čestitost morala, dovoljno bi bilo kazati: "*Kad me nijedan mučkarac nije dodirnuo!*"[253] Međutim, Merjema je poentirala čestitost dodajući: "*A ja nisam nevaljalica!*"[254]

Merjemin odgovor ne predstavlja čuđenje koje bi impliciralo Božiju nemoć da nešto tako uradi, već začuđenost obzirom na svjetovne zakonitosti, jer je to neuobičajeno.[255]

[249] Kur'an, Merjem, 19. Prema Ebu Amrovom načinu učenja Kur'ana, ovaj ajet bio bi u značenju: *Ja sam izaslanik Gospodara tvoga, da ti On pokloni dječaka čista.* Općenitije i rasprostranjenije je učenje učača Hidžaza, Iraka, Egipta, u značenju da je melek došao da joj pokloni dječaka. Et-Taberi, *Džamiul-l-bejani an te'vili aji-l-Kur'an*, 15-16/73.

[250] Kutb Sejjid, *U okrilju Kur'ana*, 16/39.

[251] Kur'an, 19:20.

[252] Et-Taberi, *Džamiul-l-bejani an te'vili aji-l-Kur'an*, 15-16/73.

[253] El-Kurtubi, *El-Džamiu liahkamil-l-Kur'an*, 6/91.

[254] Kur'an, 19:20.

[255] El-Kurtubi 1995: 6/91.

Upotrijebljena riječ *mess*/dodir[256] odnosi se na vjerom legalan bračni odnos, dok se, međutim, za nelegalan bračni odnos upotrebljava riječ *habis*/bludnik.[257] U predmetnom kontekstu, nije upotrijebljen termin *fadžire*/bludnica, jer ovaj termin predstavlja žensku osobu koja želi i žudi za muškarcima.

Merjema je obaviještena da će dobiti sina koji će postati znamenje ljudima, da je Allah, dž.š., kadar stvoriti dijete bez biološkog oca, kao što je stvorio našega oca Adema.[258]

Kako je Merjema zatrudnjela

Spominju se dva mišljenja u vezi Merjemine oplodnje. Po prvom mišljenju,[259] Allah, dž.š., je udahnuo u nju *život*, kao što je rekao za Adema, a.s: *Pa kad mu savršen oblik dam i život u nj udahnem.*[260] U tom kontekstu, Allah, dž.š., kaže: ... *Merjemu, kćer Imranovu, koja je nevinost svoju sačuvala, a Mi smo udahnuli u nju život.*[261] Protagonisti ovog stava zastupaju tezu da se ovim ajetom ukazuje je Isa, a.s., već potencijalno postojao u utrobi majke, pa mu je naređeno da materijalno postane.

Prema mišljenju drugih, Džibril je udahnuo *život* u Merjemu. Na to, po njihovom mišljenju, aludiraju riječi: "*Da ti poklonim dječaka čista!*" "*Kako ću imati dječaka?*"[262]

[256] Muftić Teufik, *Arapsko - bosanski rječnik*, str. 1408.

[257] Nevaljo, loš (biti nevaljo, pokvaren, perfidan) i *fadžir* – bludnik, razvratnik, preljubnik. Ibid., str. 1408.

[258] El-Bursevi, *Tefsiru Ruhu-l-bejan*, 5/383-384. *Isaov slučaj je kod Allaha isti kao slučaj Ademov: od zemlje ga je stvorio, a zatim rekao: ‚Budi' – i on bi.* Kur'an, 3:59.

[259] Er-Razi, *Mefatihu-l-gajb*, 5/523-524.

[260] Kur'an, 38:72.

[261] Kur'an, 66:12.

[262] Kur'an, 19:19.

Po pitanju udahnuća *ruha*/života u Merjemu, evidentno je nekoliko mišljenja:

- Džibril je puhnuo kroz razrez na Merjeminoj košulji, pa je to došlo u njezinu matericu[263];
- melek je puhnuo u usta ili da joj se oglasio Duh koji joj je na usta ušao – mada se ovo kosi sa onim što se razumije iz kur'anskog kazivanja[264];
- melek je puhnuo u njenzin skut, pa je to dospjelo do spolnog organa[265];
- melek joj se nije približavao, već je puhnuo iz daljine[266];
- melek ju je uzeo za rukav i puhnuo kroz razrez košulje[267];

Sva mišljenja zagovaraju da je melek puhnuo u Merjemu. Međutim, način na koji se to desilo nije poznat. Na koncu, to nije ni posebno važno, jer ne povlači šerijatske posljedice.

Prema predanjima do kojih smo došli u vezi Merjemine starosne dobi, evidentna su raznovrsna mišljenja u tefsirskim djelima.[268]

[263] Et-Taberi, *Džamiul-l-bejani an te'vili aji-l-Kur'an*, 15-16/75; Es-Sabuni, *Safvetut-tefasir*, 2/201.

[264] Ibn Kesir, *Kazivanje o vjerovjesnicima*, str. 608.

[265] Er-Razi, *Mefatihu-l-gajb*, 5/525.

[266] El-Alusi, *Ruhu-l-meani*, 15-16/529.

[267] Er-Razi, Mefatihu-*l-gajb*, 5/525; El-Kurtubi, El-*Džamiu liahkamil-l-Kur'an*, 6/91.

[268] El-Bursevi i El-Kurtubi smatraju da je Merjema tada imala trinaest ili, možda, dvanaset godina. Postoji mišljenje da je tada imala petnaest godina. El-Alusi kazuje da je Merjema tada možda imala deset godina, te da je, prije nego je zatrudnjela, bila samo dva puta u menzisnom ciklusu. El-Bursevi, *Tefsiru Ruhu-l-bejan*, 5/386-395; El-Kurtubi, *El-Džamiu liahkamil-l-Kur'an*, 6/91; Suvejdan Tarik, *Vjerovjesnici i njihovi narodi – pouke i poruke*, priredio Senad Ćeman, Selsebil, Zenica, 2003., str. 385; El-Alusi, *Ruhu-l-meani*, 15-16/529.

Kad je melek puhnuo kroz razrez Merjemine košulje, oblik djeteta se formirao u utrobi. Nasuprot mišljenju da je nemoguće rođenje djeteta bez oca i majke, Isa, a.s., je, ipak, potpuna osoba u psihofizičkom smislu kao i svaka druga osoba rođena od oba roditelja.

Značenje riječi Ruh

Kada se u Kur'anu spominje riječ *Ruh*, to najčešće biva u značenju meleka Džibrila ili daha života.[269] Većina mufesira smatra da se pojam *Ruh* odnosi na Džibrila, jer je on nazvan *Ruhom*[270] Postoji mišljenje da se pod riječju *Ruh*, koji je došao Merjemi, misli na dušu Isaa, a.s., s obzirom da je Bog stvorio duše prije tijela[271].

Ruh je svjetlost Božije riječi koja se predstavlja u riječi: *kun*/budi. Svjetlost Njegove riječi nazvana je *Ruhom*, jer On njome oživljava zamrla srca: *Zar je onaj koji je bio u zabludi, a kome smo Mi dali život i svjetlo pomoću kojeg se među ljudima kreće, kao onaj koji je u tminama iz kojih ne izlazi?*[272]

Nekada se *Ruh* naziva *nurom*/svjetlošću, a nekada *nur*/svjetlost naziva *ruhom*.[273]

[269] U Evanđelju po Barnabi se navodi slično predanje. *Evanđelje po Barnabi*, 1/13.

[270] Er-Razi, *Mefatihu-l-gajb*, 5/522. I *Kur'an je sigurno objava Gospodara svjetova; donosi ga povjerljivi Ruh na srce tvoje, da opominješ*. Kur'an, 26:192-194. Allah ga je nazvao *Ruhom* jer njime je oživljavao vjeru, šaljući objave preko njega poslanicima. Dakle, termin *Ruh* ne imponuje nikom osim Džibrilu. El-Alusi, *Ruhu-l-meani*, 15-16/524.

[271] El-Kurtubi, *El-Džamiu liahkamil-l-Kur'an*, 6/91; Ibn Arebi Muhji-d-Din, *Dragulji poslaničke mudrosti*, preveo sa arapskog: Hafizović Rešid, Bemust, 1995., str. 187.

[272] Kur'an, 6:122.

[273] Kur'an, 43:52.

Nužno je obratiti pažnju na značenje riječi *ruhina* u ajetu: *A Mi smo udahnuli u nju život* (Sura Et-Tahrim): da li je značenje ove riječi u ovom ajetu identično s istom tom riječju u suri *Merjem*? Na temelju mišljenja Sejjida Kutba, radi se o različitim značenjima. Ova riječ se odnosi na meleka Džibrila Ruhul-Emina, koji je Allahov, dž.š., izaslanik Merjemi. Međutim, u suri *Et-Tahrim* ona predstavlja *ruh* koji je Allah, dž.š., udahnuo u Adema, pa je on tako postao ljudsko biće, i koji je udahnuo u Merjemu, pa je Isa, a.s., začet. Dakle, to je Božiji dah koji daje život.[274]

Merjema, Jusuf Nedžar i Ejša

Navodi se da je Merjema jedne prilike došla Ejši, Zekerijjaovoj, a.s., ženi, pa ju je sestra upitala: "Primjećuješ li da sam trudna?" Merjema joj je rekla: "A primjećuješ li ti da sam i ja trudna?" Na to ju je Ejša zagrlila i rekla: "Osjećam da se ovo u mojoj utrobi pokorava tome u tvojoj utrobi."[275]

Na temelju drugog predanja, dok su obje jedne noći spavale, čule su glas s neba da će Isa, a.s., i Jahja, a.s., zajedno djelovati u pravcu dostavljanja Božije objave. Nakon toga se Merjema vratila u Nazaret, gdje je, budući da je vrijeme prolazilo, bila izložena sumnji ljudi iz okruženja. Odlučila je ispričati tajnu amidžiću Jusufu Nedžaru, koji se inače brinuo o njoj.[276] Biblijski izvori navode da je Jusuf Nedžar, u hrišćanskoj terminilogiji Josip drvodelja, Merjemin muž.[277]

Odgovor Merjemi: *"To je tako!" – reče on*, predstavlja vijest da će Merjema biti obaviještena da će joj sin biti znak Božije

[274] Kutb Sejjid, *U okrilju Kur'ana*, 16/40.

[275] Ibn Kesir, *Kazivanje o vjerovjesnicima*, str. 609.

[276] El-Kurtubi, *El-Džamiu liahkamil-l-Kur'an*, 6/93; Et-Taberi, *Džamiul-l-bejani an te'vili aji-l-Kur'an*, 15-16/75.

[277] Evanđelje po Mateju, 1/18-23.

stvaralačke moći i uputa ljudima.[278] Bit će znak ljudima, prema mišljenju Ibn Kesira, što znači da će biti dokaz da Allah, dž.š., stvara kako god želi.[279]

Dobit će sina koji će biti dokaz kojim će se koristiti kao dokaz Božije svemoći i milost,[280] u značenju upute ljudima, na čijim principima i aksiomima trebaju graditi život u najširem smislu riječi.[281]

Na jednom drugom mjestu u Kur'anu stoji: *Merjemu, kćer Imranovu, koja je nevinost svoju sačuvala, a Mi smo udahnuli u nju život.*[282]

Kada je Merjema zanijela, uz nju je bio amidžić Jusuf Nedžar. Zajedno su službovali u mesdžidu. Niko kao njih dvoje nije tako odlučno i ambiciozno služio u hramu.[283] Kada je Jusuf primjetio da je Merjema trudna, i pored toga što je znao da je čedna, jer se, zapravo, nije odvajao od nje, ipak je bio skeptičan. Zato joj je prigovorio: "Ima li plodova bez kiše?" Ona odgovori: "Zar ne znaš da Allah daje plodove stablima i bez kiše Svojom moći. Zar ne znaš da je Allah stvorio Adema i njegovu suprugu bez muškarca i žene." Tada je Jusuf prestao sumnjati. Ostavio ju je na miru i sve ono što je ona u mesdžidu radila sada je on, umjesto nje, radio.[284] Prema drugom predanju, kada je Jusuf saznao da je Merjema trudna, sumnjao je u ono što mu je ispričala. Nakon nadahnuća, shvatio je da je istina ono što mu je kazala i predložio joj da je čuva u svojoj kući. Merjema je prihvatila taj prijedlog i smjestila

278 El-Bejdavi, *Envaru-t-tenzili ve esraru-t-te'vil*, 2/624.

279 Ibn Kesir, *Kazivanje o vjerovjesnicima*, str. 607.

280 El-Alusi, *Ruhu-l-meani*, 15-16/528.

281 Es-Sabuni, *Safvetut-tefasir*, 2/201.

282 Kur'an, 66:12.

283 El-Alusi, *Ruhu-l-meani*, 15-16/531; Hašimijj Abdu-l-Mun'im, *Mu'džize vjerovjesnika*, preveo sa arapskog: Dervić Zijad, Sarajevo, 2003., str. 171-172.

284 Et-Taberi, *Džamiul-l-bejani an te'vili aji-l-Kur'an*, 15-16/77; El-Alusi, *Ruhu-l-meani*, 15-16/531.

se u njegovu kuću, gdje je provela ostatak trudnoće. Strahujući od reakcije Nazarećana, Jusuf odluči otputovati s Merjemom u drugo mjesto, gdje bi se ona mogla poroditi.[285]

Ovdje se primjećuje razlika između islamskog i hrišćanskog kazivanja. Prema islamskom predanju, Merjema i Jusuf su napustili Nazaret da bi se Merjema bezbjedno porodila, dok hrišćansko predanje navodi da su otišli u Egipat zbog prijetnje vladara da će ubiti svu djecu, pa i Isusa.

Otišli su, nastojeći prikriti Merjeminu trudnoću. Kada se povorka približi Betlehemu,[286] Merjema osjeti porođajne bolove. Većina mufesira smatra da je Betlehem mjesto gdje se rodio Isa, a.s.,[287] dok hrišćani bez sumnje vjeruju da je to ovo mjesto.[288]

---

[285] El-Alusi, *Ruhu-l-meani,* 15-16/77.

[286] Mjesto udaljeno osam milja od Kudsa, prema istoku. Er-Rifai, *Tejsiru-l-ali-jji-l-kadiri li ihtisari tefsiri ibni Kesir,* str. 802.

[287] Jedan od najuobičajenijih naziva za Isaa, a.s., u Kur'anu je *sin Merjemin.* Ovako se oslovljava 23 puta. Ovo je iznenađujuće, budući da se Isus pod imenom sin Marijin pojavljuje u Bibliji samo jednom. Isa, a.s., spomenut je u 15 sura i u 93 ajeta, odnosno 25 puta. Glavno ime za ovog poslanika u Kur'anu je Isa. Ime Isa dolazi od sirijske riječi *Jesu,* koja je izvedena iz hebrejske riječi Ješua. Epitet *sin Merjemin* dat mu je kako bi se ukazalo na to da je on bio smrtno biće kao i ostali Božiji poslanici. U hrišćanstvu, sintagma *sin Marijin* nije uobičajena. U cijelom Novom Zavjetu, u ovom kontekstu, Isus se jedino spominje u Evanđelju po Marku, 6/3: *Nije li ovo drvodelja, sin Marijin?* Zanimljivo je to što se ovaj naziv nalazi upravo u Markovom Evanđelju koji nije spomenuo rođenje Isusa, čak se primjećuje da ni Josip nije spomenut u njegovom Evanđelju. Matej i Luka, koji navode priče o djetinjstvu Isusovom, mijenjaju postavljeno pitanje. Matej iznosi u 55. stihu 13. poglavlja: *Nije li ovo drvodeljin sin, ne zove li se mati njegova Marija?* Očigledno da Matej nije volio nazvati Isusa drvodeljom, mada je sačuvao spomen o Mariji. Luka, u 22. stihu 4. poglavlja kaže: *Zar ovo nije Josipov sin?* Upotrebi naziva *sin Marijin* koji se u Bibliji nalazi samo jednom, općenito, dugo vremena nije posvećena pažnja. Istraživanje ortodoksne hrišćanske literature u stoljećima nakon što je Biblija napisana ne nalazi nikakav trag naziva *sin Marijin. Jesus in the Qur'an*, str. 16-17, 22-27.

[288] Evanđelje po Luki, 2/4; Ibn Kesir, *Kazivanje o vjerovjesnicima*, str. 610. Nismo sigurni da li je ovaj podatak u islamskoj interpretativnoj tradiciji integriran iz hrišćanskog učenja.

Jusuf Nedžar je obišao cijeli grad, tražeći kuću gdje bi se Merjema sklonila. Nije im preostalo ništa drugo do da se sklone na mjesto pored palme u pećini, ispod koje je tekao potočić, a koje je bilo zaklonjeno. Prema hrišćanskom učenju, u svratištu nije bilo mjesta za njih.[289]

U islamskoj interpretaciji, postoje različita mišljenja po pitanju mjesta gdje je Merjema rodila Isaa, a.s. Prema jednom mišljenju, rodila ga je u Bejtulahmu (Betlehem). Na temelju drugog, smatra se da je to mjesto između najnižeg dijela Egipta i dijela Šama. Treći smatraju da je dobila porođajne bolove, te se sklonila na istočnu stranu mihraba u hramu.[290]

Prema nekim predanjima, došla je do stabla palme. Stidjela se Zekerijjaa, a.s., i otišla na udaljeno mjesto koje on nije poznavao. Ili se, ipak, pobojala za svoje dijete, pa se zato udaljila.[291] Postoji predanje da je otišla daleko u pustinju, bojeći se da joj narod ne prigovori što će roditi neudata.[292]

El-Bursevi[293] bilježi predanje u kojem stoji da je Muhammedu, a.s., Džibril rekao na Isra i Miradžu: "Siđi i obavi namaz!" Nakon što je Muhammed, a.s., obavio namaz, Džibril ga upita: "Znaš li gdje si klanjao? Klanjao si u Bejtulahmu, na mjestu gdje se rodio Isa, sin Merjemin."[294]

---

289 Hašimijj Abdu-l-Mun'im, *Mu'džize vjerovjesnika*, str. 173-177.

290 Et-Taberi, *Džamiul-l-bejani an te'vili aji-l-Kur'an*, 15-16/77.

291 Er-Razi, *Mefatihu-l-gajb*, 5/526.

292 El-Kurtubi, *El-Džamiu liahkamil-l-Kur'an*, 6/92.

293 El-Bursevi, *Tefsiru Ruhu-l-bejan*, 5/387.

294 Isra je noćno putovanje Muhammeda, a.s., od Mekke do Palestine, a Miradž uzdignuće iz Palestine na nebesa. Kur'an, 17:1.

Koliko je trajala Merjemina trudnoća

Premda se u Kuranu ne govori o trajanju Merjemine trudnoće, ipak među egzegetima Kur'ana postoji nekoliko mišljenja.

Prema mišljenju Ibn Abbasa, njezina trudnoća je trajala devet mjeseci kao i kod drugih žena.[295] Prema drugom mišljenju, trudnoća je trajala osam mjeseci, što je stav većine.[296] Navodi se da je Ibn Abbas zastupao i stanovište da je trudnoća trajala jedan trenutak. Ovo posljednje Ibn Abbasovo mišljenje može se tumačiti na dva načina:

1. *I porođajni bolovi prisiliše je da dođe do stabla jedne palme.*[297]

U originalnom arapskom tekstu ovog ajeta, upotrijebljena je čestica *fe* koja ukazuje na kontinuirani slijed dva događaja koji su se desili jedan nakon drugog bez vremenske stanke.

2. *Isaov slučaj je kod Allaha isti kao slučaj Ademov: od zemlje ga je stvorio, a zatim rekao: "Budi" – i on bi.*[298]

Iz ajeta se može zaključiti da je period trudnoće trajao jedan trenutak, jer je u ajetu rečeno: "*Budi*" *– i on bi.*

---

[295] Et-Taberi, *Džamiul-l-bejani an te'vili aji-l-Kur'an*, 15-16/78.

[296] El-Alusi, *Ruhu-l-meani*, 15-16529. Ebu Alije i Dahhak zastupaju tezu da je trudnoća trajala sedam mjeseci. Er-Razi navodi mišljenje da je trudnoća trajala tri trenutka - u jednom trenutku ga je zanijela, u drugom se oblik djeteta formirao, a u trećem trenutku ga je rodila. El-Bejdavi navodi mišljenje da je trudnoća trajala šest ili sedam mjeseci. Er-Razi, *Mefatihu-l-gajb*, 5/526-527; El-Bejdavi, *Envaru-t-tenzili ve esraru-t-te'vil*, 2/624; El-Kurtubi, *El-Džamiu liahkamil-l-Kur'an*, 6/93.

[297] Kur'an, 19:22.

[298] Kur'an, 3:59.

Merjema rađa Isaa

Zanimljiv je Er-Razijev komentar Merjeminih riječi: *"Kamo sreće da sam ranije umrla i da sam potpuno u zaborav pala!" – uzviknu ona.*[299] Po njegovom mišljenju, te riječi su izgovarali iskreni i bogobojazni robovi kada bi se našli u nekoj nevolji.[300] Jedan dio interpretatorske tradicije islama navodi da je Merjema to rekla stidjeći se ljudi, budući da je njen slučaj izvan okvira svakodnevnice.

Poželjela je da nije ni postojala, da je u zaborav pala, da nije živa zbog potvora koje se mogu desiti, jer će roditi, a nije udata.[301] Pobojala se da će biti na iskušenju i ispitu s novorođenčetom, te je poželjela smrt, znajući da joj narod neće vjerovati.[302]

Kur'ansko kazivanje ukazuje da ju je pozvao onaj koji je bio niže nje ili da ju je pozvao onaj koji je bio ispod palme.[303] Ovu semantičku fleksibilnost dozvoljava dinamika arapskog jezika, koji je specifičan zbog zamjenica koje omogućavaju širok spektar tumačenja. Na taj način, islamska interpretativna tradicija dobiva nove hermeneutičke horizonte. Prema mišljenju Hasana bin Alija, to je bio Isa, a.s., a po drugom, kog zastupa glasoviti mufesir Ibn Abbas, to je bio Džibril.[304] Hasan bin Ali svoj stav temelji na činjenici da je u ajetu spomenuta zamjenica koja se odnosi na Isaa, a.s., te da mu je Allah dao mogućnost da

---

[299] Kur'an, 19:23.

[300] Er-Razi, *Mefatihu-l-gajb*, 5/526-527; El-Bursevi, *Tefsiru Ruhu-l-bejan*, 5/388.

[301] Kamo sreće da sam ranije umrla i da sam potpuno u zaborav pala. Kur'an, 19:23; El-Alusi, *Ruhu-l-meani*, 15-16/532.

[302] Es-Sabuni, *Safvetut-tefasir*, 2/202.

[303] I melek je, koji je bio niže nje, zovnu: 'Ne žalosti se, gospodar tvoj je dao da niže tebe potok poteče'. Kur'an, 19:24; Et-Taberi, *Džamiul-l-bejani an te'vili aji-l-Kur'an*, 15-16/81.

[304] Ibn Kesir, *Kazivanje o vjerovjesnicima*, str. 611.

progovori da bi utješio majku. U kur'anskom ajetu: *I ona zanese i bremenita se skloni daleko negdje*[305] se uopće ne spominje melek, što ukazuje da je Isa, a.s., pozvao Merjemu. Na to upućuju riječi: *A ona im na njega pokaza*[306] jer ona ne bi ukazala na njega da nije znala da će progovoriti. To je saznala na osnovu riječi kada je vidio uznemirenu majku: *"Ne žalosti se, Gospodar tvoj je dao da niže tebe potok poteče."*[307] Da su navedene riječi melekove, bilo bi prirodno da se on spomene u ovom dijelu događaja. Bilo bi nužno da je on obavijesti da će Isa, a.s., progovoriti i da joj naredi da pokaže na njega kada je upitaju šta se desilo. Oni svoj stav, isto tako, potkrepljuju time što je, ako se prate lingvistička pravila, ispod Merjeme bio Isa.[308]

Protagonisti drugog mišljenja svoj stav baziraju na činjenici da je Džibril došao Merjemi kako bi je podsjetio na nagovijesti koje joj je ranije već saopćio.[309]

Er-Razi spominje da su i Isa, a.s., i melek bili prisutni, tako da je onaj bliži bio je iznad nje, dok je onaj dalji bio je ispod.[310]

Merjema je, ispod palme, rodila Isaa, a.s. Bila je u vrlo teškoj situaciji. Nije mogla ostati s djetetom na tom mjestu bez hrane, a nije se ni mogla vratiti u Nazaret, jer bi je dočekali loše, budući da niko nije znao da je trudna. Zatresla je palmino

---

305 Kur'an, 19:22.

306 Kur'an, 19:29.

307 Kur'an, 19:24.

308 Et-Taberi, *Džamiul-l-bejani an te'vili aji-l-Kur'an*, 15-16/82.

309 Es-Sabuni, *Safvetut-tefasir*, 2/202.

310 Er-Razi, *Mefatihu-l-gajb*, 5/527; El-Bursevi, *Tefsiru Ruhu-l-bejan*, 15-16/388. Sejjid Kutb dijeli isto mišljenje sa protagonistima prvog stava - da je Isa, a.s., pozvao svoju majku. Kutb Sejjid, *U okrilju Kur'ana*, 16/41. El-Kurtubi navodi mišljenje da je melek bio na mjestu ispod Merjeme, tako da ju je on pozvao. On, isto tako, navodi predanje u kojem stoji da se Merjema uplašila, pa joj je Isa, a.s., rekao da će biti dovaljno da on govori. El-Kurtubi, *El-Džamiu liahkamil-l-Kur'an,* 6/92-96.

stablo i pokupila datule,[311] a zatim popila izvorske vode: "*Zatresi palmino stablo, posut će se po tebi datule svježe.*"[312] Nakon što se osvjedočila o ova dva čudesna događaja, Merjema se smirila.

Što se tiče potoka kojeg je Allah, dž.š., dao, postoji nekoliko mišljenja:

- potok je već postojao[313];
- Džibril je udario nogom o zemlju, pa je potekao[314];
- potok je prije presušio, pa je Allah, dž.š., dao da potekne voda radi Merjeme[315];
- to je bio neki mali potok[316];
- potok je metafora koja se odnosi na Isaa, a.s[317];
- to je potok iz Jordana koji je, Božijom dozvolom, potekao kada se Merjema porodila.[318]

[311] Ono što su svježe datule predstavljale za Merjemu, to su riječi *La ilahe illallah – Samo je Allah Bog*, značile njenom srcu. Što se tiče godišnjeg doba u kojem je Isa, a.s., rođen, nismo naišli na identičan stav među komentatorima Kur'ana. S tim u vezi, mogu se naći dvije interpretacije: 1. Da je bilo ljeto, što je vidljivo iz ajeta: *I porođajni bolovi prisiliše je da dođe do stabla jedne palme... I melek je, koji je bio niže nje, zovnu: 'Ne žalosti se, Gospodar tvoj je dao da niže tebe potok poteče. Zatresi palmino stablo, posuće po tebi datule svježe, pa jedi i pij i budi vesela!'* Kur'an, 19:23-26, i 2. Da je, i pored toga što je Merjema kod sebe uvijek imala svježe datule, ipak bila zima, i da smisao datula jeste da je smire i otklone joj brige. El-Bursevi, *Tefsiru Ruhu-l-bejan*, 5/389; Ibn Kesir, *Kazivanje o vjerovjesnicima*, str. 611.

[312] Kur'an, 19:25.

[313] El-Kurtubi, *El-Džamiu liahkamil-l-Kur'an*, 6. dio, str. 92.

[314] El-Alusi, *Ruhu-l-meani*, 15-16/534.

[315] El-Kurtubi, *El-Džamiu liahkamil-l-Kur'an*, 6/ 94.

[316] El-Bejdavi, *Envaru-t-tenzili ve esraru-t-te'vil*, 2/625.

[317] Ibn Kesir, *Kazivanje o vjerovjesnicima*, str. 611; El-Kurtubi, *El-Džamiu li-ahkamil-l-Kur'an*,. 6/94.

[318] El-Alusi, *Ruhu-l-meani*, 15-16/533.

Jusuf Nedžar[319] je ostao uz Merjemu četrdeset dana, dok joj nije istekao porođajni period. Jusuf je svaki dan odlazio iz pećine u Kuds kako bi kupio hranu i druge potrepštine. Nakon što je porođajni period prošao, došlo je vrijeme da se siđe u grad.[320]

Postoji predanje da je šejtan, prije nego je Merjema stigla, došao Izraelćanima i rekao im da je Merjema rodila sina. Kada su je ugledali, pomislili su da je počinila blud, prigovorivši da su joj roditelji bili čestiti. Budući da se zavjetovala Allahu, dž.š., da neće ni sa kim razgovarati, dade im znak da pogledaju dijete.

Prije nego je Merjema došla svom narodu, dok je još bila na putu, Isa, a.s., je progovorio: "Raduj se majčice, ja sam Allahov rob, i Mesih Njegov."[321] *A ako vidiš čovjeka kakva, ti reci: "Ja sam se zavjetovala Milostivom da ću šutjeti, i danas ni s kim neću govoriti."*[322]

Jedan broj mufesira smatra da se riječ *saw* – upotrebljena u citiranom ajetu – odnosi na šutnju. Među Izraelćanima je postojavao običaj da, kad se neko aktivno stavi u službu vjere, apstinira od govora i hrane, osim od spominjanja Uzvišenog Allaha.[323] Postoji tumačenje da se to ne odnosi na post, iako filolozi smatraju da je validno protumačiti kao post. Postoje

[319] Jusuf Nedžar je preuzeo brigu o Merjemi prije nego što je zatrudnjela. Kada je saznao da je trudna, posumnjao je u nju i razmišljao je da je ostavi, ali je odustao od toga kada je u snu vidio nekog ko mu naređuje da je ne ostavlja, jer je ona čestita i da će, ako je ostavi, sama proći kroz mnoge nevolje. Šelebi Ahmed, *El-Mesihijje*, str. 52-53. Barnabino Evanđelje kazuje da je Marija, kada je zatrudnjela, uzela Josipa, koji je bio iz njene loze, da je ne bi kamenovali pod optužbom da je blud počinila, te da je Josip bio bogobojazan čovjek. *Evanđelje po Barnabi*, 2/14.

[320] Hašimijj Abdu-l-Mun'im, *Mu'džize vjerovjesnika*, str. 171-177.

[321] Er-Razi, *Mefatihu-l-gajb*, 5/528.

[322] Kur'an, 19:26.

[323] Et-Taberi, *Džamiul-l-bejani an te'vili aji-l-Kur'an*, 15-16/89.

predanja koja kazuju da je postač, u ta vremena, morao apstinirati i od govora, što je bilo naročito obavezujuće kada bi se neko zavjetovao.[324] El-Kurtubi zastupa stanovište, nasuprot navedenog u svojim djelima, da je Allah, dž.š., posredstvom meleka ili Isaa, a.s., naredio Merjemi da se uzdrži od komuniciranja s narodom. On navodi da je takav post specifičan samo za taj narod, te da je to bio njihov vjerozakon.[325]

Merjema se vratila svom narodu u podnevsko vrijeme, četrdeset dana nakon porođaja. Narod se, čuvši da je došla, sakupi i poče joj prebacivati zbog onog što vide pred sobom. Neki su govorili da je počinila blud, pa joj je Bog, kaznivši je, oduzeo moć govora. Postoji mišljenje da se Merjema vratila, jer je poželjela domovinu, pa je došla iako je znala šta je očekuje. Kada se pojavila, prisutni su počeli alarmirati ostale da je kamenuju.[326]

Merjema se zavjetovala, po Božijoj naredbi, da neće razgovarati ni sa kim. Komentatori se razilaze po pitanju razloga zbog kojeg joj je naređeno da ne govori. Jedan broj zastupa tezu da joj je to bilo naređeno, jer nije imala autentične dokaze kada se vratila svom narodu. Drugi dio učenjaka obrazuje stanovište da je to bio *znak* Merjemi i Isau, a.s. Treća skupina zastupa stav da je Merjema postila tog dana i da nije progovorila samo do zalaska sunca.[327]

---

324 El-Alusi, *Ruhu-l-meani*, 15-16/538.

325 El-Kurtubi, *El-Džamiu liahkamil-l-Kur'an*, 6/98. Na temelju islamskog vjerovanja, vjerozakoni prijašnjih poslanika su i dalje važeći ukoliko su spomenuti u Kur'anu i ako nisu derogirani. Vjerozakon koji se ovdje spominje derogiran je zbog nemogućnosti da se implementira i neugodnosti po onom ko izvršava post koji je u skladu sa spomenutim vjerozakonom. El-Bejdavi, *Envaru-t-tenzili ve esraru-t-te'vil*, 2/625; El-Alusi, *Ruhu-l-meani*, 15-16/538.

326 El-Alusi, *Ruhu-l-meani*, 15-16/539.

327 Et-Taberi, *Džamiul-l-bejani an te'vili aji-l-Kur'an*, 15-16/90.

Ko je Harun s kojim je Merjema identificirana po čestitosti?

Kur'anski ajet: *"Ej, ti, koja u čednosti ličiš Harunu, otac ti nije bio nevaljao, a ni mati tvoja nije bila nevaljalica"*[328] komentiran je na nekoliko načina:

- da je to bio Harun, a.s., brat Musaa, a.s., te da navedene riječi znače: "Ti koja po pokornosti ličiš Harunu."[329] Svako ko je smatran čestitim u to doba dobivao je ovaj epitet, koji se može, ali i ne mora, odnositi na Musaova, a.s., brata Haruna, a.s. Ovo se može odnositi i na čovjeka iz Merjemina naroda. Mugire bin Šu'be je rekao: "Poslanik, a.s., me je poslao u Nedžran. Kada sam stigao, upitaše me: 'Zar vi ne čitate: *'Ej, ti, koja u čednosti ličiš Harunu?'* Upitah: 'Znate li koliko je bilo između Muhammeda i Isaa, a.s?' Vratio sam se Poslaniku, a.s., i obavijestio ga o svemu. On mi reče: 'Zar ih nisi obavijestio da su oni svakog čestitog identificirali i poistovjećivali s poslanicima i iskrenim vjernicima'"[330];

- da je osoba po imenu Harun bila poznata po griješenju[331];

[328] Kur'an, 19:28.

[329] Suvejdan Tarrik, *Vjerovjesnici i njihovi narodi – pouke i poruke*, str. 404; Es-Sabuni, *Safvetut-tefasir*, 2/202; Er-Razi, *Mefatihu-l-gajb*, 5/529; Et-Taberi, *Džamiul-l-bejani an te'vili aji-l-Kur'an*, 15-16/93; El-Kurtubi, *El-Džamiu liahkamil-l-Kur'an*, 6/99.

[330] Et-Taberi i Es-Sabuni preferiraju mišljenje da je najutemeljeniji stav koji govori da je Harun bio čovjek iz njenog naroda. Et-Taberi, *Džamiul-l-bejani an te'vili aji-l-Kur'an*, 15-16/93; Es-Sabuni, *Safvetut-tefasir*, 2/202; El-Bejdavi, *Envaru-t-tenzili ve esraru-t-te'vil*, 2/625. Et-Taberi navodi predanje u kojem stoji da je Aiša, r.a., kada je Ka'b rekao da se predmetne riječi ne odnose na brata Musaa, a.s., rekla: *Pogriješio si.* On joj odgovori: '*Da je bio to što ti smatraš, Muhammed, a.s., bi sam to rekao. Uostalom, između njih, Muhammeda, a.s., i Isa, a.s., je šest stotina godina*'. Et-Taberi, *Džamiul-l-bejani an te'vili aji-l-Kur'an*, 15-16/92; Er-Razi, *Mefatihu-l-gajb*, 5/529.

[331] Er-Razi, *Mefatihu-l-gajb*, 5/529.

- da je to bio Merjemin brat[332];
- da je Harun brat njenog oca[333].

Merjema dolazi svom narodu s djetetom

Navodi se i predanje da su Zekerijjaa, a.s., optužili da je s Merjemom počinio grijeh, te su ga kanili ubiti. On je pobjegao, skrivajući se u jednom rascijepljenom stablu, ali ih je Iblis obavijestio gdje se sakrio, pa su ljudi prerezali i drvo i njega. Kada je situacija postala ovoliko teška i delikatna, Merjema im pokaza na dijete.[334]

Merjema je, nakon prigovora, šutjela i pokazala na dječaka. Kako je znala da će Isa, a.s., progovoriti umjesto nje? Smatra se da je to mogla znati na osnovu nagovještaja da se ne boji i naređenja da ne govori.[335] Kada je narod počeo alarmirati ostale da bi je kamenovali, Isa, a.s., je progovorio. Prema drugom predanju, narod je, kada su primjetili da je nijema, tražio Merjemu. Pitali su Jusufa gdje je, a on im je odgovorio da ne zna, ali im je rekao da su ključevi Hrama kod Zekerijjaa, a.s. Kada su uzeli ključeve od njega, ušli su u hram. Ne našavši je, počeli su iznositi razne priče. Jedan među njima reče da ju je vidio na nekom mjestu, te su izišli da je potraže. Kada su začuli nekakav glas, uputili su se u tom pravcu. Kada ih je Merjema ugledala, prišla im je s djetetom. Kada im je pokazala na novorođenče, shvatiše to kao omalovažavanje i rekoše: "To što nas omalovažava, jer neće da razgovara s nama, teži je prekršaj nego što je blud počinila."[336] U Kur'anu se ništa ne dodaje na ovu scenu. Ne spominje se

---

[332] Ibid., 5/529.

[333] El-Bursevi, *Tefsiru Ruhu-l-bejan*, 5/392.

[334] Ibn Kesir, *Kazivanje o vjerovjesnicima*, str. 614.

[335] Er-Razi, *Mefatihu-l-gajb*, 5/529.

[336] El-Alusi, *Ruhu-l-meani*, 15-16/539.

kako je narod dočekao ovu nadnaravnost, osim toga da su je u čuđenju pitali o djetetu. Isa, a.s., je progovorio, rekavši:

"Ja sam Allahov rob" – ono reče – "meni će On Knjigu dati i vjerovjesnikom me učiniti i učinit će me, gdje god budem, blagoslovljenim, i naredit će mi da, dok sam živ, molitvu obavljam i milostinju udjeljujem, i da majci svojoj dobar budem, a neće mi dopustiti da budem drzak i nepristojan. I neka je mir nada mnom na dan kada sam se rodio i na dan kada budem umro i na dan kada budem iz mrtvih ustao!"[337]

Predanja islamske interpretativne tradicije kazuju da je Isa, a.s., kada su prigovorili Merjemi, rekao: "Ja sam Allahov rob."[338] Progovorio je u bešici, i nakon toga više nije govorio sve dok nije bio u godinama kada djeca počinju pričati.[339] Četvero malodobne djece je imalo od Allaha, dž.š., ukazanu počast: Jusuf, a.s., nadahnućem u bunaru; Sulejman, a.s., pronicljivošću i razumijevanjem; Jahja, a.s., mudrošću i Isa, a.s., govorom u bešici.[340]

Komentatori Kur'ana navode nekoliko stavova po pitanju knjige koju je Isa, a.s., dobio. Prema mišljenju jednog broja, to je Tevrat, drugi smatraju da je to Indžil,[341] dok treći zastupaju tezu da su to i Tevrat i Indžil.[342] El-Alusi[343] navodi mišljenje da je Isa, a.s., dobio neke knjige prijašnjih poslanika – Zebur i druge knjige.

Spominjanje davanja knjige samo je predestinacija, koja predstavlja Božiju odluku, da će mu knjiga biti dodijeljena, ali

337 Kur'an, 19:30-33.

338 El-Kurtubi, *El-Džamiu liahkamil-l-Kur'an*, 6/102.

339 Suvejdan Tarik, *Vjerovjesnici i njihovi narodi – pouke i poruke*, str. 408.

340 El-Bursevi, *Tefsiru Ruhu-l-bejan*, 5/393.

341 Es-Sabuni, *Safvetut-tefasir*, 2/202.

342 Er-Razi, *Mefatihu-l-gajb*, 5/532-533.

343 El-Alusi, *Ruhu-l-meani*, 15-16/220.

mu nije tada data.[344] Tada je Isa, a.s., bio samo vjerovjesnik/nebij, ali ne i poslanik/resul,[345] jer nije imao vjerozakon.[346] El-Bursevi potvrđuje da je Isa, a.s., u djetinjstvu dobio vjerovjesništvo, dodajući da je poslanstvo dobio u tridesetoj godini.[347]

U suri Ali-

. Drugi dio smatra da će naređivati dobro, a odvraćati od lošega. Treći smatraju da ovo znači da je IsaImran u 48. ajetu, spominje se da će Isaa, a.s, Bog podučiti mudrosti.[348] Ibn Abbas smatra da mudrost znači da će biti podučen o onome što je naređeno, a šta zabranjeno. Drugi smatraju da će biti podučen svemu što vjera, kao vjerozakon, sadrži. Ima mišljenja da se mudrost odnosi na to da će Isa, a.s., biti podučen vjerozakonima poslanika prije njega.[349]

Isa, a.s., kaže da će biti blagoslovljen. Jedan broj mufesira smatra da to znači da će ga učiniti korisnim gdje god da se nalazio, a.s., učitelj svakog dobra.[350]

Isaove, a.s., riječi *"I naredit će mi da, dok sam živ, molitvu obavljam i milostinju udjeljujem"*[351] predstavljaju oporuku da čuva i implementira Božije zapovijesti. Što se tiče davanja milostinje, postoje dva mišljenja:

[344] Et-Taberi, *Džamiul-l-bejani an te'vili aji-l-Kur'an*, 15-16/ 95.

[345] Razlika između poslanika i vjerovjesnika je u tome što vjerovjesnik nije dobio novi vjerozakon, nego mu je zadaća bila samo da potvrdi vjerozakon poslanika prije njega. Za razliku od vjerovjesnika, poslanik je dobio novi vjerozakon. El-Mejdani Abdu-r-Rahman Hasan, *El-akidetu-l-islamijje*, str. 265-267.

[346] Er-Razi, *Mefatihu-l-gajb*, 5/532-533; Et-Taberi, *Džamiul-l-bejani an te'vili aji-l-Kur'an*, 15-16/93.

[347] El-Bursevi, *Tefsiru Ruhu-l-bejan*, 5/393-395.

[348] Kur'an, 3:48.

[349] El-Alusi, *Ruhu-l-meani*, 15-16/220.

[350] Et-Taberi, *Džamiul-l-bejani an te'vili aji-l-Kur'an*, 15-16/96; El-Bejdavi, *Envaru-t-tenzil ve esraru-t-te'vil*, 2/626.

[351] Kur'an, 19/31.

- to se odnosi na čišćenje imetka zekatom;

- to se odnosi na čišćenje tijela od počinjenih grijeha. U tom slučaju, ajet bi imao slijedeću konotaciju: "Oporučio mi je da izbjegavam svaki oblik grijeha."

Najapodiktičnija percepcija predmetnog ajeta se odnosi na izbjegavanje grijeha, jer je Isau, a.s., oporučeno da ništa od ovosvjetskih dobara ne sakuplja za slijedeći dan.[352]

Bog poručuje Isau, a.s., da bude dobar i blag prema majci, te da ne bude drzak. To potvrđuje i ajet: *"A neće mi dopustiti da budem drzak i nepristojan."*[353]

Isa, a.s., je uputio svojevrsnu zahvalu Bogu: *"I neka je mir nada mnom na dan kada sam se rodio i na dan kada budem umro i na dan kada budem iz mrtvih ustao."*[354] jer ga je zaštitio od šejtana na dan kada se rodio, budući da šejtan svako novorođenče dodirne. Uputio je i molbu Bogu da ga poštedi smrtnih agonija, te da ga sačuva na Sudnjem danu.[355]

Navodi se predanje da je neka žena vidjela Isaa, a.s., kako oživljava mrtve i rekla mu: "Blago majci koja te je rodila i grudima koje su te dojile." Na to je on odgovorio: "Blago onome ko uči Božiju knjigu i slijedi smjernice Knjige."[356]

Kada se Isa, a.s., rodio, na nebu se pojavila blistava zvijezda, te se zbog toga kralj Herod zabrinuo. Pozvao je mudrace da

---

[352] Et-Taberi, *Džamiul-l-bejani an te'vili aji-l-Kur'an*, 15-16/96. Postoji interpretacija na temelju koje se kaže da se predmetni ajet odnosi na to da je Isa, a.s., rekao da će dati zekat ukoliko bude u mogućnosti da to uradi. El-Alusi, *Ruhul-meani*, 15-16/542; El-Kurtubi, *El-Džamiu liahkamil-l-Kur'an*, 6/103.

[353] Kur'an, 19:32.

[354] Kur'an, 19:33.

[355] Et-Taberi, *Džamiul-l-bejani an te'vili aji-l-Kur'an*, 15-16/98. Isa, a.s., je izgovorio ove riječi dok je bio u kolijevci. Es-Sabuni, *Safvetut-tefasir*, 2/203.

[356] El-Kurtubi, *El-Džamiu liahkamil-l-Kur'an*, 6/103..

mu objasne o čemu se radi. Oni su mu kazali da se rodio neki veliki čovjek.[357] Po drugom predanju, izaslanici su došli kralju i pitali da li je čuo za očekivani događaj, a on im je odgovorio negativno. Tada su ga obavijestili da će se roditi dijete koje će biti vjerovjesnik, i da su mu već pripremili darove. On ih upita: "Zašto ste mu pripremili darove?" Odgovoriše: "Zato što će biti najveći uglednik svog vremena." Herod im nagovijesti da ga trebaju, kad pronađu dječaka, obavijestiti, jer mu i on želi isto što i oni. Dao im je darove da ponesu Isau, a.s. Kada stigoše, tamošnji vladar ih upita zašto su došli, a oni mu ispričaše. Te se noći u blizini Jerusalema rodio se Isa, a.s. Ovaj je vladar s mudracima poslao čovjeka s poklonima i tajnim zadatkom da ubije novorođenče. Kada su mudraci našli Merjemu i predali joj poklone, bila je obaviještena da su kraljevi izaslanici došli s lošim namjerama.[358]

Isa, a.s., je dobio poslanstvo u tridesetoj godini. Allah, dž.š., ga je poslao Izraelćanima, među kojima je ostao tri godine i nekoliko mjeseci.[359]

Imena kojim je Isa nazvan

Isa, a.s., je, u Kur'anu, nazvan imenima:

1. *Rob/Abd.* Kur'an ga naziva imenom *rob*: *"Ja sam Allahov rob."*[360] Ovo ime ima značenje duboke pokornosti i obožavanja Boga. Njime se ukazuje da je Isa, a.s., ljudske prirode.[361] Također, *abd* znači najveći stepen ljudske prirode. U fizičkom smislu,

[357] Ibn Kesir, *Kazivanje o vjerovjesnicima*, str. 626.
[358] Ibid., str. 626.
[359] El-Bursevi, *Tefsiru Ruhu-l-bejan,* 5/44; Suvejdan Tarik, *Vjerovjesnici i njihovi narodi – pouke i poruke*, str. 409.
[360] Kur'an, 19:30.
[361] Parrinder Geoffrey, *Jesus in the Qur'an*, str. 34.

Muhammed, a.s., je čovjek koji je iskustveno doživio Isra i Miradž, i Allah, dž.š., ga u ajetu oslovljava sa *abd*.[362]

2. *Vjerovjesnik/Nebijj.* Isa, a.s., je jednom u Kur'anu nazvan ovim imenom: "*Meni će On Knjigu dati i vjerovjesnikom me učiniti.*"[363] Kur'an naglašava da je Isa, a.s., došao kao vjerovjesnik da bi potvrdio ranije objavljeni Tevrat.[364] On je jedan u nizu poslanika koje je Allah, dž.š., slao jevrejima.

3. *Poslanik/Resul.* Isa, a.s., je deset puta nazvan poslanikom u Kur'anu: *Mesih, Isa, sin Merjemin, samo je Allahov poslanik.*[365]

4. *Riječ/Kelime.* Nazvan je i imenom *Riječ.* Ovim imenom je nazvan da bi Allah, dž.š., ukazao na njegovo stvaranje bez oca, riječju *Budi*. Isa, a.s., je *ruh*,[366] *znak* i *milost.* [367]

5. *Mesih.* Allah, dž.š., kaže: *O sljedbenici Knjige, ne zastranjujte u svom vjerovanju i o Allahu govorite samo istinu! Mesih, Isa, sin Merjemin, samo je Allahov poslanik.*[368] Imenom *Mesih* nazivaju ga i meleki: *Mesihu neće biti zazorno da prizna da je Allahov rob, pa ni melekima, Njemu najbližim.*[369]

Veliki broj selefa i kasnijih mufesira smatra da je riječ Mesih izvedena iz riječi *mesh* – potrati, izbrisati, sastrugati, stvoriti,[370] ali se razilaze u kom se značenju odnosi na Isaa, a.s:

[362] Kur'an, 17:1.
[363] Kur'an, 19:30.
[364] Kur'an, 5:48-50.
[365] Kur'an, 4:171.
[366] Kur'an, 2:87.
[367] Kur'an, 19:21.
[368] Kur'an, 4:171.
[369] Kur'an, 4:172. Hrišćanski kritičari smatraju da Isus u Evanđeljima sebe imenom *Mesih* vrlo rijetko ili uopće ne naziva. Parrinder Geoffrey, *Jesus in the Qur'an*, str. 30-33.
[370] Muftić Teufik, *Arapsko - bosanski rječnik*, str. 1406.

- Ibn Džerir zastupa tezu da spomenuta riječ znači da je Isa, a.s., pomazan blagoslovom;

- neki smatraju da je Isa, a.s., dobio ovaj nadimak jer bi potrao lice slijepcu, nakon čega bi ovaj progledao;

- drugi navode da je Isa, a.s., dobio ovaj nadimak zato što ga je Džibril potrao krilima kada se rodio, čime ga je zaštitio od šejtana;

- Er-Razi navodi mišljenje da je Isa, a.s., dobio ime Mesih, jer je brisao grijehe grješnicima;

- postoji mišljenje da je nazvan ovim imenom jer su mu stopala bila glatka.[371]

6. *Sin Merjemin.* Isa, a.s., se često naziva Sinom Merjeminim kako bi se skrenula pozornost da je rođen bez oca, jer se porijeklo djece računa prema očevima, a ne prema majkama.[372] Kako je Allah, dž.š., stvorio Adema, a.s., bez oca i majke, sasvim je moguće da On, Koji je apsolutno savršen i bez manjkavosti, stvori Isaa, a.s., bez oca.[373]

7. *Vedžih/Ugledan (Viđen).* Merjema je obaviještena da će joj sin biti *viđen* i na ovom i na Budućem svijetu: "*I neka je*

[371] Eš-Ša'ravi Muhammed Mutevelli, *Kisasu-l-enbija*, str. 317. Postoji veliki broj mišljenja po ovom pitanju

- Kada bi ga neko dodatakao, pomazao, shvatio bi da je on poslanik, pa je zato nazvan ovim imenom

- Nazvan je zato što je puno po zemlji putovao, sklanjajući se od nereda kojeg su lažima inicirali jevreji

- Egzegeti smatraju da je spomenut nadimkom *Mesih* prije imena jer nadimak ukazuje na njegov značaj i supstancijalno učenje islama kada se govori o Isau, a.s. El-Bursevi, *Tefsiru Ruhu-l-bejan*, 243; El-Kurtubi, *El-Džamiu liahkamil-l-Kur'an*, 2/89; El-Bejdavi, *Envaru-t-tenzili ve esraru-t-te'vil*, 1/165; Ibn Kesir, *Kazivanje o vjerovjesnicima*, str. 661; Er-Razi, *Mefatihu-l-gajb*, 2/455.

[372] El-Bursevi, *Tefsiru Ruhu-l-bejan*, 2/43.

[373] Er-Razi, *Mefatihu-l-gajb*, 2/454.

mir nada mnom na dan kada sam se rodio i na dan kada budem umro i na dan kada budem iz mrtvih ustao!"[374]

U tefsirima se navode slijedeća mišljenja:

- na ovom svijetu će biti viđen zbog poslanstva, a na Budućem zbog položaja kod Allaha, dž.š;

- viđen je na ovom svijetu jer mu je svakoj molbi udovoljeno – oživljavao je mrtve, liječio slijepe i gubave – a na Budućem svijetu jer će se zauzimati za svoj narod;

- bit će ugledan i častan;

- viđen jer će biti uzdignut na nebo.[375]

8. *Jedan od bliskih/Minel-mukarrebin.* Merjemi je rečeno da će joj sin biti *od bliskih.* Interpretativna tradicija navodi mišljenje da se ovim želi ukazati na uzdignuće Isaa, a.s., dok drugi zastupaju stav da će Isa, a.s., biti blizak ljudima, jer će im se odazivati i pomagati ih u svakoj situaciji.[376] Et-Taberi (2001: 3-4/317) smatra da to znači da će Isa, a.s., uživati u blagodatima na Budućem svijetu.

9. *Čist dječak/Zekij.* Čisti dječak znači čist od grijeha, odrastat će u skladu sa čistotom, bit će čist od onog što je neophodno da bi bio spreman za poslanstvo.[377] Spomenuta čestitost aludira na dječaka koji će biti čist od grijeha. Neki mufesiri tvrde da to znači da će Merjema imati sina koji će biti poslanik, dok drugi interpretiraju predmetnu referencu u značenju da će biti reformator svog društva.[378]

---

[374] Kur'an, 19:33.

[375] Er-Razi, *Mefatihu-l-gajb*, 2/456; El-Kurtubi, El-*Džamiu liahkamil-l-Kur'an*, 2/90.

[376] El-Alusi, *Ruhu-l-meani*, 3-4/217.

[377] Er-Razi, *Mefatihu-l-gajb*, 5/523-524.

[378] El-Alusi, *Ruhu-l-meani*, 15-16/527.

10. Kur'an je obavijestio Merjemu da će joj sin govoriti u kolijevci: *On će govoriti ljudima još u kolijevci.*[379]

U komentarima ovog ajeta stoji:

- da će Isa, a.s., govoriti od djetinjstva do trenutka kada bude odrastao;

- Ibn Abbas smatra da će progovoriti samo u kolijevci da bi pomogao majci kada dođe među narod i kada joj počnu prigovarati. Dakle, to je dokaz protiv Merjemine potvore i Isaovog, a.s., poslanstva. Ovaj ajet je jedan od dokaza da je hrišćansko učenje o Isusu kao bogu fiktivno. Isa, a.s., je bio dijete, zatim mladić – što imlicira zaključak da su takve promjene svojstvene samo stvorenjima[380];

- da će govoriti samo jednom u kolijevci i kada odraste[381];

[379] Kur'an, 3:46.

[380] Ez-Zemahšeri Ebu Kasim Džarullah Mahmud bin Umer bin Muhammed, El-*Keššafu an hakaiki gavamidi-t-tenzili ve ujuni-l-ekavili fi vudžuhi-t-te'vil*, Daru-l-kutubi-l-islamijje, Bejrut, 1995., 1/356-357; El-Kurtubi, El-*Džamiu li-ahkamil-l-Kur'an*, 2/ 90. Ez-Zemahšeri je rođen 467. h. godine. U potrazi za naukom posjetio je Bagdad, Horosan i Meku. U Meki je ostao nekoliko godina, pa je zato dobio epitet Džarullah – Allahov gost. Napisao je veliki broj djela. Ez-Zemahšeri je pripadao školi Mutezila. To je neehlisunnetska škola koja se pojavila u VIII stoljeću. Karakteristika njihovog učenja se ogleda u tome što su dali prednost razumu nad Kur'anom. Smatrali su, između ostalog, da je Kur'an stvoren, te je zato Ez-Zemahšeri na početku svog tefsira El-Keššaf rekao: Hvala Allahu koji je stvorio (haleka) ovaj Kur'an. Kada su mu sugerirali da oni koji nisu Mutezile neće čitati njegov tefsir, preinačio je u: Hvala Allahu koji je načinio (džeale) ovaj Kura'n. Glagol načiniti kod Mutezila je ekvivalent glagolu stvoriti, tako da je značenje ostalo isto. Umro je 537. h. godine. Kutb Muhammed Ali, Imamu-z-Zemahšeri, Daru-l-fikri-l-arebi, Kairo, 1999., str. 4-9.

[381] Er-Razi, *Mefatihu-l-gajb*, 2/456.

- El-Kurtubi navodi dva mišljenja: a) to je nagovještaj Merjemi da će joj sin govoriti u kolijevci zbog dokaza, dok će u odraslom dobu govoriti kroz Objavu; b) Isa, a.s., je progovorio u kolijevci, rekavši: "*Ja sam Božiji rob*", dok će u fazi *zrelosti* govoriti kada bude sišao s neba na Zemlju, a imat će trideset i tri godine.[382]

Kada je Džafer bin Ebi Talib, koji je predvodio jednu deputaciju muslimana, proučio suru *Merjem* pred abesinijskim vladarem Negusom, rasplakao ga je. Negus je kasnije primio islam, i Muhammed, a.s., mu je klanjao dženazu u odsustvu.[383] Na njega se, kao i na ostale hrišćane, odnosi slijedeći kur'anski stavak:

Ti ćeš sigurno naći da su vjernicima najbliži prijatelji oni koji govore: "Mi smo hrišćani" – zato što među njima ima svećenika i monaha, i što se oni ne ohole. Kada slušaju ono što se objavljuje Poslaniku, vidiš kako im liju suze iz očiju jer znaju da je to Istina, pa govore: "Gospodaru naš, mi vjerujemo, pa upiši i nas među one koji su posvjedočili."[384]

Isa i Jahja sin Zekerijjaov

Kur'an, u istoj suri u kojoj govori o Isau, a.s., i njegovoj majci, govori o slučaju Zekerijjaa, a.s., i njegovog sina Jahjaa, a.s:

[382] El-Kurtubi, *El-Džamiu liahkamil-l-Kur'an*, 2/ 90. Er-Razi kaže da se ovaj ajet odnosi na to da će Isa, a.s., odrastati i govoriti ljudima nakon silaska na zemlju, pred kraj svijeta. Er-Razi, *Mefatihu-l-gajb*, 2/456; Hrišćanska predanja, potpuno identična islamskim kazivanjima, govore da je Duh Sveti – melek Džibril, kojeg Kur'an oslovljava kao Ruhu-l-kudus, rekao da će se sin Marijin zvati Isus. *Biblija*, *Evanđelje po Luki*, 1/26-38.

[383] Er-Rifai, *Tejsiru-l-alijji-l-kadiri li ihtisari tefsiri ibni Kesir*, str. 383.

[384] Kur'an, 5:82-83.

Kaf Ha Ja Ajin Sad. Kazivanje o milosti Gospodara tvoga prema robu Njegovu Zekerijjau, kad je on Gospodara svoga tiho zovnuo, i rekao: "Gospodaru moj, kosti su mi oronule i glava osijedjela, a nikada nisam, kad sam Ti, Gospodaru moj, molbu uputio, nesretan ostao. Bojim se rođaka svojih po krvi poslije mene, a žena mi je nerotkinja, zato mi pokloni od Sebe sina da naslijedi mene i porodicu Jakubovu, i učini, Gospodaru moj, da budeš njime zadovoljan." "O Zekerijja, javljamo ti radosnu vijest da će ti se dječak roditi, ime će mu Jahja biti, nikome prije njega to ime nismo htjeli dati." "Gospodaru moj," – reče on – "kako ću imati sina kad mi je žena nerotkinja, a već sam duboku starost doživio?" "Eto tako!" – reče – "Gospodar tvoj je rekao: 'To je Meni lahko, i tebe sam ranije stvorio, a nisi ništa bio.'" "Gospodaru moj," – reče – "daj mi neki znak!" "Znak će ti biti to što tri noći nećeš s ljudima razgovarati, a zdrav ćeš biti." I on iziđe iz hrama u narod svoj i znakom im dade na znanje: "Hvalite ga ujutro i navečer!" "O Jahja, prihvati Knjigu odlučno!" – a dadosmo mu mudrost još dok je dječak bio i nježnost i čednost, i čestit je bio, i roditeljima svojima bio je dobar, i nije bio drzak i nepristojan. I neka je mir njemu na dan kada se rodio i na Dan kada je umro i na dan kad bude iz mrtvih ustao![385]

---

[385] Kur'an, 19:1-15. Na početku sure *Merjem* nalaze se tajnovita slova *kaf-ha-ja-ajn-sad,* skraćenice kojima počinje nekoliko sura u Kur'anu. Ona nisu tajanstvena samo po značenju, već i po svom zvuku. U tefsirskoj nauci postoji mnogo mišljenja o ovim slovima. Najadekvatnije mišljenje jeste da je cilj ovih slova da svim slušaocima Kur'ana kažu da pogledaju kako je Allah, dž.š., od istih slova kojima se i oni služe u svakodnevnoj komunikaciji, pjesništvu i retorici sačinio Knjigu koja nadilazi ljudske pjesničke i retoričke mogućnosti. Slova ukazuju da je ova Knjiga složena od istog materijala kojim oni slažu svoj govor, ali, i pored toga, Kur'anu ništa nije slično. Ona su poziv da se okušaju sa kreatorskom moći Najmoćnijeg. Ibn Abbas zastupa tezu da svako slovo ponaosob ima integralno značenje. Na temelju njegovog mišljenja, slovo *kaf* predstavlja Božije ime *Kafi* (Onaj koji je dovoljan), *ha* predstavlja ime *Hadi* (Upućivač), *ajn* označava ime *Alim* (Onaj koji sve zna), a slovo *sad* predstavlja Božije ime *Sadik* (Onaj ko

Zekerijja, a.s., se tiho i daleko od ljudi obraća Gospodaru, iskreno se predajući molitvi, otkrivajući Mu ono što ga tišti.[386] Zekerijja, a.s., je *pozvao tiho* Gospodara svoga, budući da je bio na namazu[387] Prema drugom predanju, Zekerijja, a.s., je zovnuo svim glasom. Međutim, kako je bio star, glas mu je bio tih. El-Bursevi kaže da je neprihvatljivo da glasno dozivanje bude tiho. On smatra da se ovdje radi o molbi u toku molitve koju je Zekerijja, a.s., uputio tihim glasom. Zekerijja, a.s., je imao devedeset devet godina, dok je njegova žena imala devedeset osam.[388]

Pojedini egzegeti smatraju da je tiho pozvao Gospodara kako ga rođaci ne bi ukorili, ili da ga ne bi čuli.[389] Evidentno je mišljenje da se Zekerijja, a.s., kada je uputio tihu molbu, prekrio nekakvim plaštom, kako ga prisutni ne bi čuli.[390] Navodi se da je jedne noći ustao i skrivao od prisutnih, pa je tiho zamolio

ispunjava obječanja). Postoji mišljenje da ove skraćenice predstavljaju jedno od Allahovih, dž.š., imena. Neki zastupaju tezu da ona predstavljaju najveće Allahovo, dž.š., ime, te, ako ga njime neko zamoli, molba će mu biti primljena. Ima mišljenja da je to jedno od imena Kur'ana. El-Alusi navodi mišljenje da kratice prestavljaju ime ove sure, dok se neki komentatori uopće ne upuštaju u tumačenje ovih kratica, već značenje esencijalnog smisla ostavljaju Božijem znanju, koji zna tajne svega. Es-Sabuni ukazuje da kratice predstavljaju nadnaravnost Kur'ana, na način da se izazivaju oni koji ne prihvataju Kur'an kao knjigu od Boga da sastave knjigu sličnu Kur'anu od slova od kojih je i Kur'an objavljen. Postoji i mišljenja da predmetne skraćenice predstavljaju nešto čime se Bog zaklinje. Latić Džemaludin, *Stil kur'anskog izraza*, str. 369; Er-Razi, *Mefatihu-l-gajb*, 5/512; El-Bursevi, *Tefsiru Ruhu-l-bejan*, 5/372; El-Kurtubi, *El-Džamiu liahkamil-l-Kur'an*, 6/74; El-Alusi, *Ruhu-l-meani*, 15-16/501-502; Salih Subhi, *Mebahis fi ulumi-l-Kur'an*, Bejrut, 1990., str. 236;

386 Kutb Sejjid, *U okrilju Kur'ana*, 16/31.

387 El-Kurtubi, *El-Džamiu liahkamil-l-Kur'an*, 6/76.

388 El-Bursevi, *Tefsiru Ruhu-l-bejan*, 5/374; El-Bejdavi, *Envaru-t-tenzili ve esraru-t-te'vil*, 2/621; Es-Sabuni, *Safvetut-tefasir*, 2/200.

389 El-Bejdavi, *Envaru-t-tenzili ve esraru-t-te'vil*, 2/621; El-Kurtubi, *El-Džamiu liahkamil-l-Kur'an*, 6/76.

390 El-Alusi, *Ruhu-l-meani*, 15-16/504-508.

Gospodara: „Gospodaru moj, Gospodaru moj, Gospodaru moj!“ Allah, dž.š., mu odgovori: „Odazivam ti se, odazivam ti se, odazivam ti se!“ „Gospodaru moj, kosti su mi oronule i glava osijedila.“[391] Zekerijja, a.s., se žali Gospodaru da su mu kosti oslabile i kosa posijedila, što predstavlja metonimiju za starost i slabost.

Da uputi molbu Bogu navelo ga je to što bi, kada bi ulazio Merjemi, našao voće kojeg nigdje drugdje nije bilo. Tada je vidio da Onaj Koji daje voće kada van sezone može i njemu dati dijete, iako je bio već oronuo i u dubokoj starosti.

On je molio Allaha, dž.š., da mu podari nasljednika u pokornosti Njemu, jer se bojao da rođaci koji dođu poslije njega neće biti Allahu, dž.š., pokorni ili će nered činiti.[392] El-Alusi kaže da je iz ajeta eksplicitno da je za nasljednika tražio sina. Isti egzeget navodi mišljenje da je moguće da je tražio nasljednika u vjerskim poslovima, bez obzira da li će to biti njegov sin ili ne.

U Kur'anu se spominje: *„Da naslijedi mene i porodicu Jakubovu...”*, što ostavlja širok prostor za promišljanja. U komentaru predmetnog dijela ajeta se navodi nekoliko predanja:

- na temelju mišljenja Ibn Abbasa, Dahhaka i Hasana, Zekerijja, a.s., je želio sina koji će ga naslijediti u imetku, jer se bojao da ga naslijedi neko drugi[393];

- Ebu Salih zauzima stanovište da se radi o nasljedstvu u poslanstvu;

[391] Ibn Kesir, *Kazivanje o vjerovjesnicima*, str. 578.

[392] Šelebi Ahmed, *El-Mesihijje*, str. 51; El-Bursevi, *Tefsiru Ruhu-l-bejan*, 5/374.

[393] El-Kurtubi, *El-Džamiu liahkamil-l-Kur'an*, 6/78.

- Es-Suddi, Mudžahid i Ša'bi zastupaju bipolarnu tezu: Zekerijja, a.s., je tražio sina koji će njega naslijediti u imetku, a Jakubovu, a.s., porodicu u poslanstvu.[394]

- ima mišljenja da je dječak trebao naslijediti oca u znanju, a Jakubovu, a.s., porodicu u poslanstvu.[395]

Na temelju lingvističkih pravila i drugih kur'anskih ajeta, gdje se spomnje riječ *nasljedstvo*, sva navedena mišljenja su moguća. Riječ *irs*/nasljedstvo koristi se u svim navedenim situacijama. Kur'an to eksplicite potvrđuje.[396]

Većina egzegeta smatra da se ime Jakub iz ajeta: "*Da naslijedi mene i porodicu Jakubovu*" odnosi na Jakuba, a.s., sina Ishakova, a.s., a unuka Ibrahimova, a.s. Zekerijja, a.s., je od Harunove, a.s., djece.[397] Neki komentatori, Kelbi i Mukatil, smatraju da se pod imenom *Jakub* ne misli na Jakuba, a.s., sina Ishakova, a.s., već na Jakuba bin Masana, brata Imrana bin Masana, Merjemina oca. Iz Jakubove, a.s., porodice su i daidže poslanika Jahjaa.[398]

---

[394] Et-Taberi, *Džamiul-l-bejani an te'vili aji-l-Kur'an*, 15-16/57.

[395] Er-Razi, *Mefatihu-l-gajb*, 5/515.

[396] *Irs* u značenju *nasljedstva* imetka u Kur'anu se spominje u ajetu: *I dao vam je da naslijedite zemlje njihove i domove njihove i bogastva njihova, i zemlju kojom prije niste hodali; Allah sve može.* Kur'an, 33:27. U značenju *znanja* ukazuje kur'anski ajet: *Mi smo Musau upustvo dali i sinovima Israilovim u nasljedstvu Knjigu ostavili.* Kur'an, 40:53. U kontekstu *nasljedstva u vlasti i poslanstvu*: *Sinovima Israilovim smo Knjigu i vlast i vjerovjesništvo dali i lijepim jelima smo ih bili opskrbili, i iznad svih naroda ih uzdigli.* Kur'an, 45:16.

[397] Islamska interpretativna tradicija spominje da je Zekerijja, a.s., potomak Haruna, Musaova, a.s. brata. El-Bursevi, *Tefsiru Ruhu-l-bejan*, 5/372; El-Alusi, *Ruhu-l-meani*, 15-16/504.

[398] Er-Razi, *Mefatihu-l-gajb*, 5/516; El-Bursevi, *Tefsiru Ruhu-l-bejan*, 5/374.

Zekerijjau dolazi nagovještaj da će dobiti sina

Bog poziva Svoga roba: *"O Zekerijja, javljamo ti radosnu vijest da će ti se dječak roditi."*[399] Poziv koji je Zekerijja, a.s., čuo, na temelju mišljenja većine komentatora, bio je od Njega. Na to aludiraju i prethodni dijelovi predmetnog ajeta u kojima Zekerijja, a.s., upućuje molbu Uzvišenom.

Prema stavu jednog broja egzegeta, poziv je bio od meleka. To potkrepljuju dokazima: *I dok se on u hramu stojeći molio, meleki ga zovnuše: "Allah ti javlja radosnu vijest – rodit će ti se Jahja, koji će prvak biti, i čedan, i vjerovjesnik, potomak onih dobrih."*[400]

Postoje mišljenja da je odgovor bio od Allaha, dž.š., ali je On progovorio jezikom meleka.[401]

Zekerijja, a.s., se želi smiriti i saznati na koji način će dobiti dijete: *"Kako ću imati sina kad mi je žena nerotkinja, a već sam duboku starost doživio?"*[402]

Zekerijjaovo, a.s., stanje je prirodno duševno stanje. On pita kako i na koji način će imati dijete. Očigledno je, iz predmetnog ajeta, da je bio u poznim godinama, ali da nije bio sterilan.[403]

Zekerijjaaova, a.s., žena zvala se Ejša/Elizabeta. Ona je Hanina sestra, Imranove supruge. Ejša i Hana su Fakuzove kćerke.[404]

---

399 Kur'an, 19:7.

400 Kur'an, 3:39.

401 El-Bursevi, *Tefsiru Ruhu-l-bejan*, 5/374.

402 Kur'an, 19:8.

403 El-Alusi, *Ruhu-l-meani*, 15-16/514.

404 Na temelju mišljenja Kutejbija, Ejša je Imranova kćerka. El-Bursevi, *Tefsiru Ruhu-l-bejan*, 5/374; El-Kurtubi, *El-Džamiu liahkamil-l-Kur'an*, 6/79.

Nakon što se Zekerijja, a.s., začudio što će dobiti dijete, budući da je u poznim godinama, bi mu rečeno: "*Eto tako!*" – *reče* – "*Gospodar tvoj je rekao: 'To je meni lahko, i tebe sam ranije stvorio, a nisi ništa bio.*'"[405]

Izrazio je čuđenje zato što su i on i njegova žena bili u poznoj starosti. On se, istovremeno, i obradovao zbog radosnog nagovještaja.[406] Allah, dž.š., je izliječio njegovu ženu nerodonosti, te je dobila menstruaciju.[407]

U vezi značenja dijela ajeta "*Ime će mu Jahja biti*", mišljenja mufesira su divergentna. Prema Ibn Abbasu, Ikrimi, Seidu bin Džubejru, Hasanu i Katadetu, niko se prije Jahjaa, a.s., nije zvao tim imenom. Prema drugom mišljenju, niko mu neće biti sličan.[408]

405 Kur'an, 19:8.

406 Es-Sabuni, *Safvetut-tefasir*, 2/200.

407 Ibn Kesir, *Kazivanje o vjerovjesnicima*, str. 580.

408 Er-Razi, *Mefatihu-l-gajb*, 5/516. El-Bursevi dijeli mišljenje sa prvom skupinom koji smatraju da se predmetni ajet odnosi na to da se niko prije njega nije zvao tim imenom. El-Bursevi, *Tefsiru Ruhu-l-bejan*, 5/375-376. Ime *Jahja* etimološki potiče od arapske riječi احيا – يحيي - *ahja – juhji* - oživjeti, preporoditi, učiniti plodnom. Muftić Tufik, Arapsko – bosanski rječnik, str. 351. Potoji nekoliko mišljenja po pitanju značenja imena *Jahja*:

- Ibn Abbas smatra da je sa novorođenčem Allah, dž.š., oživio plodnost majke Jahjaa, a.s.

- Katade tvrdi da je Allah, dž.š., oživo njegovo srce imanom – vjerovanjem i pokornošću. Allah, dž.š., naziva pokornog živim, dok grješnika naziva mrtvim: *Zar je onaj koji je bio u zabludi, a kome smo Mi dali život i svjetlo, pomoću kojeg se među ljudima kreće, kao onaj koji je u tminama, iz kojih ne izlazi?* Kur'an, 6:122.

- Ebu Kasim bin Habib zastupa tezu da je Jahja, a.s., nazvan ovim imenom jer je on šehid, pošto mu je glava odrubljena, a šehidi su živi i poslije smrti kod svoga Gospodara:
Nikako ne smatraj mrtvima one koji su na Allahovom putu izginuli! Ne, oni su živi, u obilju su kod Gospodara svoga. Kur'an, 3:169.

Postoji i mišljenje da je ime Jahja stranog porijekla, kao i da je arapskog porijekla, ali da nije bilo uobičajeno djeci nadijevati navedeno ime.[409]

El-Bursevi navodi predanje Es-Suhejlija da je prvotno ime Jahjaa, a.s., bilo Haja, pa je kasnije modificirano. Takav je bio slučaj i s imenom Ibrahimove, a.s., žene – Sarom – čije je prvotno ime bilo Jesara, u značenju: *Ona koja ne rađa.* Kada je dobila radosnu vijest da će roditi Ishaka, Džibril ju je nazvao Sara.[410]

Nakon što je Zekerijja, a.s., dobio vijest o rođenju sina, reče: *"Kako ću imati sina kad mi je žena nerotkinja, a već sam duboku starost doživio?"*[411]

Postoje mišljenja da ovaj dio ajeta ukazuje da Zekerijja, a.s., nije želio dijete, dok neki mufesiri kažu da je Zekerijja, a.s., izrazio čuđenje, ali je želio dijete, na što ukazuju riječi: *Kad je on Gospodara svoga tiho zovnuo.*[412]

I Zekerijja, kada zamoli Gospodara svoga: "Gospodaru moj, ne ostavljaj me sama, a Ti si jedini vječan! Odozvasmo se i, izliječivši mu ženu, Jahjaa mu poklonismo."[413]

Er-Razi navodi mišljenje da riječi čuđenja koje je izgovorio Zekerijja, a.s., ne predstavljaju sumnju u Božiju svemoć, jer to nije svojstveno poslanicima.[414] Zapravo, to je grijeh. Ovdje se ne radi o čuđenju Božijoj svemoći, već što takav slučaj izlazi iz okvira ovosvjetskih zakonitosti. Zekerijja, a.s., se čudio, pitavši

409 El-Alusi, *Ruhu-l-meani*, 15-16/512.

410 El-Bursevi, *Tefsiru Ruhu-l-bejan*, 5/376.

411 Kur'an, 19:8.

412 Kur'an, 19:3.

413 Kur'an, 21:89-90.

414 Er-Razi, *Mefatihu-l-gajb*, 5/517-518; El-Kurtubi, *El-Džamiu liahkamil-l-Kur'an*, 6/83; Et-Taberi, *Džamiul-l-bejani an te'vili aji-l-Kur'an,* 15-16/60.

se hoće li ga Allah, dž.š., ponovo učiniti mladićem i njegovu ženu djevojkom ili će ostati u starosnoj dobi i kao takvi imati dijete. Postoji i vjerovatnoća da se pitao da li će dobiti dijete od svoje ili druge žene koju bi oženio.[415] Kao odgovor na pitanje, Es-Suddi spominje predanje da mu se, nakon vijesti da će dobiti sina, ukazao šejtan, rekavši da glas koji je čuo nije od Allaha, dž.š., već od njega.[416] Pa, kada je Zekerijja, a.s., posumnjao, rekao je: *"Kako ću imati sina kad mi je žena nerotkinja, a već sam duboku starost doživio?"*[417] Es-Suddijeva intencija je da ukaže da, ako je Zekerijja, a.s., znao da je taj glas i vijest od Allaha, dž.š., ne bi izrazio čuđenje Allahovoj svemoći. Dio predmetnog ajeta: *"Ime će mu Jahja biti"* ne indicira da će to biti njegov sin. Moguće je da Zekerijja, a.s., kao čovjek morala i etike, nije upotrijebio određeni član, koji ukazuje na ono što je poznato ili spomenuto, ili pokaznu zamjenicu, već razloge koji upućuju da, objektivno, nije mogao imati dijete. Nakon toga, Allah, dž.š., ga obavještava da će to biti njegovo dijete. Riječi Zekerijjaa, a.s., predstavljaju uljudno pitanje. Kada neko dugo i s velikim nestrpljenjem iščekuje vijest i dobije je, reagira na taj način. Identičan slučaj se desio i Ibrahimovoj, a.s., ženi: *"Jadna ja!" – reče – "Zar da rodim ovako stara, a i muž ovaj moj je star. Ovo je zaista nešto neobično."*[418]

Nakon čuđenja Zekerijjaa, a.s., Allah, dž.š., saopćava da je i prije bilo slučajeva kada je On darivao dijete ljudima u poznim godinama: *"Gospodaru moj" – reče on – "Kako ću imati sina kad mi je žena nerotkinja, a već sam duboku starost doživio?"*

---

415 El-Bursevi, *Tefsiru Ruhu-l-bejan*, 5/376-377.

416 Et-Taberi, *Džamiul-l-bejani an te'vili aji-l-Kur'an*, 15-16/60-61.

417 Kur'an, 19:8.

418 Kur'an, 11:72.

"Eto tako!" – reče – "Gospodar tvoj je rekao: 'To je meni lahko, i tebe sam ranije stvorio, a nisi ništa bio.'"[419]

Prenosi se da je Zekerijja, a.s., tražio da mu Allah, dž.š., da kakav nagovještaj da je taj glas od Njega.[420] Zekerijja, a.s., pita kakav će biti znak očekivanog događaja, kako bi se smirio.[421] Stiže odgovor da tri dana neće govoriti s narodom. Nakon što je dobio radosni znak, izišao je iz hrama u kojem je uputio molbu.[422]

Zekerijja, a.s., je boravio u mihrabu dok ga je narod čekao da otvori vrata, kako bi mogli ući i obaviti molitvu.[423] Zekerijja, a.s., iziđe i obavijesti narod da treba slaviti Gospodara ujutru i navečer. Budući da Zekerijja, a.s., nije mogao pričati, dao im je znak koji je sadržavao takvu poruku.

Egzegeti Kur'ana smatraju da pojam *tesbih*/slavljenje predstavlja namaz/molitvu. Premda je Zekerijja, a.s., boravio u mesdžidu, obično bi izišao među njih, pozvao ih i dozvolio bi im da uđu. Ovaj put im je dao samo znak.[424]

Smatra se da se pod slavljenjem ujutro i navečer misli ili na jutarnju/sabah i srednjodnevnu/ikindiju molitvu, ili da mu je bilo naređeno da slavi Boga iz zahvalnosti za nagoviješteni dar. Slavljenje može predstavljati *zikr*/spominjanje Allaha, dž.š. Uzvišeni naređuje Zekerijjau, a.s., da uzme knjigu snažno i

419 Kur'an, 19:8-9.
420 Et-Taberi, *Džamiul-l-bejani an te'vili aji-l-Kur'an*, 15-16/62.
421 El-Alusi, *Ruhu-l-meani*, 15-16/518
422 Ibn Kesir, *Kazivanje o vjerovjesnicima*, str. 582. Prenosi se u tefsirima da je Jahja, a.s., bio stariji od Isaa, a.s., šest mjeseci ili tri godine. Ovdje je uputno navesti da hrišćanski teolozi smatraju da je Jovan bio stariji šest mjeseci od Isusa. El-Alusi, *Ruhu-l-meani*, 15-16/518.
423 El-Alusi, *Ruhu-l-meani*, 15-16/518.
424 Er-Razi, *Mefatihu-l-gajb*, 5/519.

odlučno. To reflektira izvršavanje obaveznog, a izbjegavanje zabranjenog.[425]

Moguće da je spomenuta knjiga Tevrat[426] ili knjiga koju je Allah, dž.š., dao Zekerijjau, a.s. Er-Razi preferira prvo mišljenje,[427] na čijem je tragu i El-Alusi, jer Indžil još nije bio objavljen. Ima mišljenja da su to Suhufi Ibrahima, a.s.[428]

Međuprostor, od momenta rođenja do uzimanja knjige, Kur'an ne spominje.[429] Ti detalji nisu spomenuti, iako su, po kur'anskoj metodi, kod umjetničkog izlaganja i kazivanja, istaknuti najvažniji i najdinamičniji momenti scene.[430]

Svojstva Jahjaa

U predmetnom ajetu, spomenuto je nekoliko svojstava Jahjaa, a.s. O mudrosti koja je data Jahjau, a.s., postoji nekoliko mišljenja.[431]

[425] Et-Taberi, *Džamiul-l-bejani an te'vili aji-l-Kur'an*, 15-16/ 65.

[426] Et-Taberi, *Džamiul-l-bejani an te'vili aji-l-Kur'an,* 15-16/66; El-Bejdavi, *Envaru-t-tenzili ve esraru-t-te'vil*, 2/623.

[427] Er-Razi, *Mefatihu-l-gajb*, 5/519-520. Sejjid Kutb zauzima istovjetno stanovište da je u pitanju Tevrat. Kutb Sejjid, *U okrilju Kur'ana*, 16/35.

[428] El-Alusi, *Ruhu-l-meani*, 15-16/520.

[429] Kutb Sejjid, *U okrilju Kur'ana*, 16/35.

[430] Pozicija Kur'ana je da iznosi samo bitne momente iz određenog kazivanja, s namjerom da se iz toga uzme pouka, bez ulaženja u detalje, koji nemaju posebne važnosti u nekom događaju. Karakteristika kur'anskih kazivanja je da su ajeti i sure međusobno povezani, pa se ne mogu izolirano razumijevati i bez sagledavanja cjelovitog konteksta. Latić Džemaludin, *Stil kur'anskog izraza*, str. 224.

[431] Među mufesirima postoje različita mišljenja po pitanju ovog svojstva. El-Bursevi smatra da se *mudrost* reflektira na poslanstvo Jahjaa, a.s., kada je imao tri ili sedam godina. On smatra da se poslanstvo naziva mudrošću zato što ga je Allah, dž.š., učinio mudrim. Isti egzeget navodi kazivanje vezano za Jahjaa, a.s., da su ga, dok je bio dijete, njegovi vršnjaci pozvali da se igraju i zabavljaju, na što im je odgovorio: *Nismo s tim ciljem stvoreni*. El-Bursevi, *Tefsiru Ruhu-*

Najočiglednije je da se radi o vjerovjesništvu, budući da *hukm*/mudrost ilustrira nečiju mogućnost da mudrošću odlučuje i sudi sebi i drugima, što je nemoguće bez vjerovjesništva.[432] Kada se govori o godinama Jahjaa, a.s., među mufesirima postoje različita mišljenja.[433]

Blagost u ajetu: *A dadosmo mu mudrost još dok je dječak bio i nježnost i čednost* [434]u značenju je blagost i koja se reflektira na *umet*/potomstvo i sljedbenike Jahjaa, a.s. Čestitost se odnosi na čestita djela koja će poslanik Jahja, a.s., demonstrirati ili u značenju blagoslova.[435]

Allah, dž.š., ga je učinio blagoslovom i upućivačem naroda. U arapskom jeziku, *zekaten* je višeznačne prirode. Može predstavljati blagoslov, to jest da je Jahja, a.s., koristan gdje god se našao ili da će podučavati samo dobru. Moguće je da se odnosi na udjeljivanje sadake siromasima.[436]

Prema roditeljima je bio blag, jer poslije pokornosti Uzvišenom Bogu nema plodotvornijeg djela od toga.[437]

---

l-bejan, 5/379. Mudrost se odnosi na oštroumnost, dok neki zastupaju tezu da se mudrost odnosi na razum, budući da se prenosi da je običavao govoriti: *Mi nismo radi zabave stvoreni.* El-Alusi, *Ruhu-l-meani*, 15-16/520; El-Kurtubi, *El-Džamiu liahkamil-l-Kur'an*, 6/87; Et-Taberi, *Džamiul-l-bejan an te'vili aji-l-Kur'an,* 15-16/66; El-Bejdavi, *Envaru-t-tenzili ve esraru-t-te'vil*, 2/623.

432 Er-Razi, *Mefatihu-l-gajb*, 5/520.

433 El-Kurtubi, *El-Džamiu liahkamil-l-Kur'an*, 6/87.

434 Kur'an, 19:13; Uporedi: Er-Razi, *Mefatihu-l-gajb*, 5/520; Ibn Kesir, *Kazivanje o vjerovjesnicima*, str. 582; Et-Taberi, *Džamiul-l-bejani an te'vili aji-l-Kur'an*, 15-16/66-69; El-Alusi, *Ruhu-l-meani*, 15-16/521; El-Kurtubi, El-*Džamiu liahkamil-l-Kur'an*, 6/87; Sabuni, *Safvetut-tefasir,* 2/201; El-Bursevi, *Tefsiru Ruhu-l-bejan,* 5/380; El-Bejdavi, *Envaru-t-tenzilii ve esraru-t-te'vil*, 2/623.

435 Er-Razi, *Mefatihu-l-gajb*, 5/520.

436 El-Alusi, *Ruhu-l-meani*, 15-16/521.

437 El-Kurtubi, *El-Džamiu liahkamil-l-Kur'an*, 6/88.

Jahja, a.s., je molio da bude spašen na dan kada će umrijeti i na dan kada bude ustao iz mrtvih: *I neka je mir njemu na dan kada se rodio i na dan kada je umro i na dan kada bude iz mrtvih ustao.*[438] Allah, dž.š., ga je poštedio u tri situacije u kojima se čovjek osjeća najslabijim.[439] Ovo su čovjeku tri najteža momenta, zato što on u svakoj od njih prelazi iz jednog svijeta u drugi. Napušta prethodni i odlazi u drugi gdje ne zna šta ga čeka.[440]

Navodi se da je Isa, a.s., rekao Jahjau, a.s: "Uputi molbu za mene, ti si bolji od mene." Jahja, a.s., mu je rekao: "Ne, nego ti uputi dovu za mene, ti si bolji od mene." Na to je Isa, a.s., rekao: "Allah, dž.š., je dao da nad tobom bude spas, a ja sam molio da bude nada mnom."[441]

Ovdje se spušta zavjesa nad Jahjaom, a.s., kao što se spustila i nad Zekerijjaom, a.s. Ocrtane su osnovne smjernice njegovog života. Istaknuta je pouka kazivanja – i tu se sve završava.[442]

Prenosi se da se Jahja, a.s., osamljivao i u pustinji. Hranio se lišćem i pio vodu iz rijeke, te da je ponekad jeo skakavce. Imao je običaj reći: "O Jahja, kome je Allah više, nego tebi, dao blagodati?"[443]

Jahjaova smrt

U vrijeme Jahjaa, a.s., živio je kralj Herod, koji se zaljubio u bratovljevu kćerku, Irodijadu, i namjeravao se njome oženiti.[444] Jahja, a.s., ga je obavijestio da se to suprotstavlja Tevratu.

---

438 Kur'an, 19:15.

439 Es-Sabuni, *Safvetut-tefasir*, 2/201.

440 Ibn Kesir, *Kazivanje o vjerovjesnicima*, str. 583.

441 Suvejdan Tarik, *Vjerovjesnici i njihovi narodi – pouke i poruke*, str. 395; El-Kurtubi, *El-Džamiu liahkamil-l-Kur'an*, . 6/89.

442 Kutb Sejjid, *U okrilju Kur'ana*, 16/35-36.

443 Ibn Kesir, *Kazivanje o vjerovjesnicima*, str. 588.

444 Za biblijsku verziju vidi poglavlje na strani 44.

Irodijadina majka je željela da joj se ćerka uda za kralja, pa je poslala, raskošno odjevenu i namirisanu, na proslavu na kojoj je prisustvovao Herod. Irodijada je uspela zavesti kralja i zatražila da joj donese Jahjaovu, a.s., glavu na tanjiru. Kralj je poslao vojsku koja je uhvatila Jahjaa, a.s., i ubila ga.[445]

[445] Smatra se da je Zekerijja, a.s., preselio za vrijeme ovih dešavanja. Šelebi Ahmed, *El-Mesihijje*, str. 52-53. Postoji, vezano za ovaj događaj, nekoliko predanja. Prema jednom, tadašnji je vladar htio sklopiti brak sa svojom bliskom rodicom, a Jahja, a.s., ga je odvraćao od toga, što je bio razlog da mu se ona zamjeri. Kada je postala vrlo bliska vladaru, zatražila je da joj donese glavu Jahjaa, a.s. Vladar joj je ispunio želju. Kaže se da je istog momenta i ona umrla. Postoji i drugo mišljenje, prema kome se žena vladara zaljubila u Jahjaa, a.s., i naredila mu da joj dođe. On je snažno odbio. Shvativši da ne postoji način da ga pridobije, zatraži od vladara da joj ga pokloni. Nakon odbijanja, vladar je, ipak, prihvatio. Poslala je ljude svoje da ga ubiju i da joj donesu glavu i krv u posudi. Izraelćani su imali jedan praznik koji su svetkovali svake godine. Bio je običaj da, kada vladar nešto obeća, po svaku cijenu mora to ispuniti. Ova žena je prvi put došla na proslavu, što se vladaru svidjelo. Tada joj je rekao da ona ima pravo tražiti od njega šta god poželi i da će joj on to ispuniti. Ona je zatražila krv Jahjaa, a.s. Vladar se opirao, predlažući joj da odabere nešto drugo. Ona je bila toliko ustrajna i dosljedna svom planu da je vladar popustio i prihvatio njenu želju. Smatra se da je u hramu, gdje su Jahjaa, a.s., zaklali, bio i Zekerijja, a.s., te da nije ni molitvu prekinuo kada su ga ubili. Vladar Damaska tada bio je Herod. Ibn Kesir, *Kazivanje o vjerovjesnicima*, str. 588-592; Šahin Mustafa, *Hrišćanstvo*, str. 23. Prema biblijskom kazivanju, kada je Isus govorio Jevrejima da je njima poslan, oni su ga pitali gdje je Ilija (Ivan), jer su Jevreji vjrovali u paralelno proročanstvo - da prije Mesije Ilija treba doći prvi. Biblija o tome kazuje: *A Isus, odgovarajući, reče im: 'Ilija će zaista doći najpre i urediti sve. Ali kažem vam da je Ilija već došao', i ne poznaše ga, nego učiniše s njime što htjedoše; tako će i Sin Čovečji postradati od njih. Tada razumeše učenici da im reče za Jovana Krstitelja.* Biblija, Evanđelje po Mateju, 17/11-13. Novozavjetno predanje kazuje o identitetu Jovana Krstitelja: *I ovo je svjedočanstvo Jovanovo kad poslaše Judejci iz Jerusalema sveštenike i levite da ga zapitaju: 'Ko si ti?' I on priznade i ne poreče i priznade: 'Ja nisam Hristos'. I upitaše ga: 'Šta dakle?' 'Jesi li ti Ilija?' I reče: 'Nisam'. 'Jesi li ti prorok?' I odgovori: 'Ne'.* Evanđelje po Jovanu, 1/19-21. Iz predmetna dva Novozavjetna teksta evidentno je da Jovan

Analitički osvrt na interpretaciju Isusovog/Isaovog rođenja

Isa, a.s., je ličnost koja se pojavila na svjetskoj pozornici u postaristotelovskom periodu, tj. s njim se prelazi iz stare u novu eru. Pojedinosti koje se tiču njegovog života su ostale tačke sporenja između hrišćana i muslimana.

Isa, a.s., je počašćen poslanstvom i jedan je od Božijih odabranika. On je začet na nadnaravan i neobičan način. Ako se izuzme stvaranje Adema, a.s., bez oca i majke, onda začeće i stvaranje Isaa, a.s., predstavlja najtajanstveniji način stvaranja, ali istovremeno i potvrdu božanske Moći u ostvarivanju Svojih nauma.

U samu bit stvaranja općenito, a konkretno u bit začeća Isaa, a.s., ljudski um nije u mogućnosti proniknuti. No, nemogućnost potpunog saznanja nije razlog da se taj događaj ne prihvati kao istinit.

Isa, a.s., je, na tajanstven način, začet bez oca božanskom intervencijom, preko *Duha* koji je poslat Merjemi/Mariji. Po ovom pitanju identičan stav imaju obje vjere.

Evanđelja govore veoma malo o Isusovom životu od djetinjstva do tridesete godine. Budući da hrišćani smatraju Isusa Božijim Sinom, trebalo bi da su se više interesirali da zabilježe sve što je Isus radio i govorio. Za razliku od toga, život posljednjeg poslanika Muhammeda, a.s., zabilježen je u detalje. Svaki fragment njegovog ponašanja i govora je verificiran.

Godine mladosti su manje poznate i istražene. One i nisu predmet velikih sporenja, a i nisu toliko bitne za odgonetanje Isaove, a.s., prirode.

Krstitelj protivrječi Isusu, što je apsurdno za svetu, Božiju Knjigu. Isus za njega kaže da je Jovan, a Jovan negira ono što mu je Isus pripisao.

Tradicionalno je mišljenje hrišćanskih teologa da je Isus bio u Nazaretu i okolini tokom tih godina i da o tom periodu njegova života nije ništa zabilježeno zato što on za to vrijeme nije činio ništa vrijedno pažnje.

Tajna Isusovog začeća, rođenja i mladosti bila je u tadašnjem društvu iznošena u dvije različite verzije. Starija je ubjeđivala da je Isus sin Davidov. Ona je potjecala iz jevrejsko-hrišćanske palestinske sredine, koja je u Isusu vidjela Mesiju koji je trebao ispuniti proročanstva Starog zavjeta i nade Jevreja, ne samo vjerske nego i političke. Druga verzija je propovijedala da je Isus Sin Božiji kojeg je rodila djevica. Teza da ga je rodila djevica je u suprotnosti s tezom o Isusu kao potomku Davidovom. Teza da je Marija bila iz Davidovog plemena nema osnova.

Isus se kod Marka pojavljuje kao sin zanatlije Josipa. Isto tako, ni Pavle ne zna za tezu da je djevica rodila Isusa. Također, Evanđelje po Jovanu ne prihvaća tu tezu. Još je vjerovatnije da je Jovan znao za to gledište, ali ga je odbacivao podvlačeći izrazito Josipovo očinstvo. Matej i Luka spominju rođenje Isusa od strane djevice.

Lukino kazivanje je odraz helenističkog shvaćanja, što potvrđuje i pripovijedanje o pastirima koji prvi saznaju za Isusovo rođenje. Lukino kazivanje spominje Isusovo rođenje u Vitlejemu/Betlehem, *gradu Davidovu, u zemlji Judeji*. Time se stavlja jači naglasak na Isusovo porijeklo iz Davidova doma, nego na rođenje od strane djevice. Oni time žele istaći da je upravo Isus poslanik iz Davidove loze kojeg su jevreji čekali, a koji je najavljen u starozavjetnom proročanstvu.

Evanđelja navode Isusovo porijeklo prema Josipu. Ovo je besmisleno, jer je Isus, i prema hrišćanstvu, rođen bez oca. Prema Kur'anu, loza Isaa, a.s., je u odnosu na njegovu majku, što je logično, budući da Isa, a.s., nije imao oca. Kur'an se ovdje

razilazi s Evanđeljima po Mateju i Luki, koji su naveli muška rodoslovlja.

Kod Matejevog i Lukinog Evanđelja su evidentne mnoge kontradikcije. Matej za Josipa kaže da je sin Jakubov, dok Luka kaže da je on sin Helijev. Prema Matejevom Evanđelju, Josipovo porijeklo završava do Solomona/Sulejmana, a.s., sina Davidovog/ Davudovog, a.s. Luka navodi da njegovo porijeklo završava do Natana, sina Davidova. Iz Matejevog Evanđelja, moguće je saznati da su svi Josipovi preci bili poznati vladari, dok Luka kaže da oni nisu bili vladari. Prema Matejevom Evanđelju, od Davida do Isusa bilo je dvadeset šest generacija, dok Luka navodi četrdeset jednu. Matej kaže da je od Abrahama do Isusa bilo četrdeset dvije generacije, a Luka spominje četrdeset šest.[446]

Obje religije smatraju da Isus/Isa, a.s., nije bio oženjen.

Evanđelisti iznose da je Isus imao braću i sestre, u čemu se Novi zavjet razlikuje od Kur'ana koji to ne spominje.

Sam datum slavljenja Božića, kao dana Isusovog rođenja, najvjerovatnije ne odgovara stvarnom datumu njegovog rođenja. To potvrđuje konstatacija da se ni sami hrišćani ne mogu složiti oko datuma Isusovog rođenja. Datum kojeg su pravoslavci prihvatili kao dan njegovog rođenja jeste šesti januar, a to je datum kada su stari Egipćani slavili rođenje boga Ozirisa. Katolici su kao dan Isusovog rođenja prihvatili 25. decembar, a to je datum kada se u Rimskom carstvu slavilo rođenje boga Mitre. Dakle, oba datuma imaju genezu iz tradicija starih paganskih naroda.

Jedna od centralnih razlika između islama i hrišćanstva vezana je za Merjemu/Mariju. Prema islamu, Merjema je jedna od odabranih žena koja je bila pokorna Bogu i koja je rodila

[446] Evanđelje po Mateju, 1/16; Evanđelje po Luki, 3/23.

Isaa, a.s. Kur'an joj ne pripisuje nikakvo svetačko svojstvo. Prema hrišćanskom učenju, Marija je Bogorodica zato što je rodila Isusa – Božijeg Sina. Primjetno je da Kur'an mnogo više pažnje posvećuje Merjemi nego što to čini Novi zavjet.

Na temelju Biblije, Josip je zaručio Mariju i bio je njezin muž, dok se, prema islamskom učenju, Merjema nije udavala. Jusuf Nedžar je bio njezin amidžić.

Među islamskim učenjacima je najprihvaćenije mišljenje da je Merjema rodila Isaa, a.s., u osmom mjesecu. O ovome Novi zavjet ne nudi nikakva saznanja.

Prema kur'anskom učenju, melek se ukazao Merjemi i obavijestio je da će dobiti sina. U Novom Zavjetu postoje dvije kontradiktorne koncepcije. Prema Lukinom Evanđelju, anđeo se direktno obratio Mariji, dok Matej ne spominje susret anđela i Marije. On navodi da je anđeo obavijestio Josipa da će Marija dobiti sina.[447]

Jahja, a.s., i Isa, a.s., su poslanici čije se rođenje desilo na čudan način. Isa, a.s., nije imao oca, a Jahja, a.s., je rođen kada su mu roditelji bili u dubokoj starosti. I po ovom pitanju Evanđelja imaju ekvivalentnu koncepciju.

Kur'ansko i novozavjetno kazivanje se slažu u konstataciji da je Zekerijja/Zaharije, a.s., bio obaviješten od meleka/anđela da će dobiti sina. Znak kojim mu je nagoviješten ogledao se u tome da nije mogao govoriti do dana kada će dobiti sina. Ovo je još jedna sličnost Kur'ana i Novog Zavjeta. Međutim, razlika je u tome što Kur'an navodi da Zekerijja, a.s., nije mogao govoriti tri dana, a Novi zavjet to ne spominje.

[447] Parrinder Geoffrey, *Jesus in the Qur'an*, London, str. 21; Evanđelje po Luki, 1/18-25.

Identičnost se ogleda i u tome što se i islamska i hrišćanska kazivanja slažu u vezi okolnosti u kojima je ubijen Zekerijja/ Zaharije, a.s.

Što se tiče Jovanovog krštenja, hrišćani vjeruju da to predstavlja čin opraštanja grijeha. Međutim, krštenje od strane Jovana Krstitelja i Isusa je samo znak primanja u zajednicu pročišćenih pokajnika. Sličan je slučaj s obrezivanjem. Obrezivanjem je neizraelćanin bivao primljen u sljedbenike Abrahamove/Ibrahimove, a.s., vjere. Krštenje koje je primjenjivao Krstitelj služilo je kao dodatak pokajnicima.

INTERPRETACIJA ISUSOVE SMRTI/ISAOVOG NESTANKA

Biblijska interpretacija Isusove smrti

Isusovo djelovanje

Prema sinoptičkim Evanđeljima, Isus je djelovao duže od dvije, a manje od tri godine.[448] Isusova temeljna poruka je nagovijest *Kraljevstva Božijeg*.[449] Ovo kraljevstvo predstavlja novi odnos čovjeka prema Bogu. Bog više nije prisutan samo preko Zakona, već u ljubavi prema svemu što postoji. Da bi prihvatio poruku o *Kraljevstvu Božijem*, čovjek treba početi s obraćanjem.[450]

Isus je odabrao sljedbenike – dvanaest učenika/apostola. O izboru dvanaesterice apostola govore prva tri Evanđelja.[451] Prvo se spominje Petar. Uz Petra su Andrija, njegov brat, Ivan i Jakov – svi su bili ribari. Filip je iz Betsauide, a Bartolomej

---

[448] Harrington Wilfrid, *Uvod u Novi Zavjet*, str. 51.

[449] Evanđelje po Mateju, 6/11. Matej više koristi termin *Kraljevstvo nebesko* (39 puta) nego *Kraljevstvo Božije* (3 puta) zato što su njegovi adresanti jevreji, koji izbjegavaju upotrebu riječi *Božije* da ne bi i nenamjerno obeščastili Boga. Termin Kraljevstvo Božije Marko koristi 14 puta, Luka 31 put, Jovan samo 2 puta. *Biblijska teologija Starog i Novog Zavjeta*, Grupa autora, str. 307-308.

[450] Evanđelje po Marku, 1/15.

[451] Evanđelje po Mateju, 10/1-4; Evanđelje po Marku, 3/16-19; Evanđelje po Luki, 6/14-16. Jovanovo Evanđelje spominje samo da ih je bilo dvanaest, bez navođenja imena. Evanđelje po Jovanu, 6/67.

iz Kane. Matej je bio carinik u Kafarnaumu. Toma, Jakov Alfejev, Simon Kananajac, Juda Jakovljev i Juda Iskariotski. Dvanaesterica apostola potječu iz nižih društvenih slojeva. Prvi cilj odabiranja apostola je da budu uz njega, a drugi da ih šalje na propovijedi.[452]

Isus je djelovao u rodnom mjestu Galileji. Najavio je, u Govoru na Gori, da je došao dopuniti Zakon i poslanike.[453] Tema Govora na Gori su temelji i zahtjevi *Kraljevstva nebeskog*. Besjeda na Gori se smatra sažetkom hrišćanskog morala.[454] Ko prihvati i implementira zahtjeve iz ove Besjede, na putu je za *Kraljevstvo Božije*. Starozavjetnu zapovijed: *Ne ubij!*, Isus je proširio: ne samo da se ne smije ubiti nego se ne smije ni verbalno ponižavati.

Isus se zalagao za novo dostojanstvo žene. Ne odbacuje samo preljubu nego i požudu: "*Čuli ste kako je kazano starima: ne čini preljubu. A ja vam kažem da je svaki onaj koji pogleda ženu sa željom za njom već učinio preljubu sa njom u srcu svome.*"[455]

Isusova zapovijed da žele dobro onima koji ih mrze, posebno je iznenadila apostole.[456] Ljubav prema drugima je mjerodavna onima koji se žele nazvati Isusovim učenicima u njegovom odsustvu.[457]

[452] Tomić Celestin, *Isus iz Nazareta - prorok i Krist*, Provincijalat hrvatskih franjevaca konventualaca, Zagreb, 1991., str. 94-96.

[453] Evanđelje po Mateju, 5/17. Besjedu na Gori spominje Luka. Po njemu, Govor je bio u drugoj godini njegovog djelovanja. Matej locira ovu Besjedu u prvu godinu Isusovog djelovanja. Evanđelje po Luki, 6/20-49.

[454] Tomić Celestin, *Isus iz Nazareta - prorok i Krist*, str. 97-98.

[455] Evanđelje po Mateju, 5/27-28.

[456] Ibid., 5/43-45.

[457] Evanđelje po Jovanu, 13/34-3 5.

Nakon *Govora*, Isus je otišao u Kafarnaum. Tu je izliječio slugu rimskog vojnika.[458] Matej prikazuje ovaj događaj drugačije od Luke. Prema njemu, vojnik je lično stajao pred Isusom, dok Luka navodi da je vojnik poslao starješine i prijatelje do Isusa.[459]

Isus je činio mnoga čudesa. U gradu Naina, udaljenom desetak kilometara od Nazareta, Isus je oživio jedihnika jedne udovice.[460] Izliječio je slijepog,[461] nijemog,[462] gubavog,[463] čovjeka osušene ruke,[464] ženu koja se nije mogla uspraviti.[465] Oživio je Marijinog brata Lazara ,[466] stišao je morsku buru,[467] hodao po vodi[468] i činio mnoge druge nadnaravnosti.[469]

[458] Ibid., Evanđelje po Mateju, 8/5-13; Evanđelje po Luki, 7/1-10. Budući da je tada vladao Herod Antipa, vjerovatno je taj vojnik bio u službi Antipe. Tomić Celestin, *Isus iz Nazareta - prorok i Krist*, str. 126.

[459] Tomić Celestin, *Isus iz Nazareta - prorok i Krist*, str. 126.

[460] Evanđelje po Luki, 7/11-17.

[461] Evanđelje po Jovanu, 9/1-41.

[462] Evanđelje po Mateju, 12/22-30.

[463] Ibid., 8/1-4.

[464] Evanđelje po Marku, 3/1-19.

[465] Evanđelje po Luki, 13/10-17.

[466] Evanđelje po Jovanu, 11/1-46.

[467] Evanđelje po Mateju, 8/23-27.

[468] Ibid., 14/22-33.

[469] Ibid., 14/22-33. Sinoptičkim Evanđeljima čudesa su prvenstveno sredstva za uspostavljanje Božijeg Kraljevstva. Oni, isto tako, pokazuju da Isus povremeno upotrebljava čudesa simbolski, kao predskazujuću simbolsku akciju. Jovan donosi manje Isusovih čudesa od prva tri. On ne naglašava da su čudesa znak uspostave Božije vladavine, nego se, po njemu, Isus na čudesa poziva kao na djela. Dok je kod sinoptika simboličnost čudesa sekundarni element, kod Jovana postaje primarni. *Biblijska teologija Starog i Novog Zavjeta,* Grupa autora, str. 320-321.

Predskazanje Isusove smrti i Judina izdaja

Isus je tri puta predskazao svoje stradanje. Predskazao je da će ga prvosvećenici i farizeji odbaciti, da će ga predati neznabošcima, da će biti ubijen i da će treći dan uskrsnuti.[470]

Stanovnici Judeje su spremali zavjeru protiv Isusa. Prvosvećenici i farizeji su sazvali Sinedrion da bi utvrdili šta uraditi s Isusom. Konstatirali su da će narod, ako ga ne zaustave, povjerovati u njega. Prvosvećenik Kajafa je rekao: "Bolje je da jedan čovek umre za narod, nego da sav narod propadne."[471]

Za vrijeme Pashe,[472] u grad su dolazile ogromne hodočasničke skupine na proslavu izbavljenja jevrejskog naroda iz egipatskog zatočeništva. Isus dolazi u Jerusalem da bi nagovijestio poruku o *Božijem kraljevstvu*.[473] Židovsko poglavarstvo nije odmah reagiralo

[470] Evanđelje po Marku, 8/31-33, 9/3-32, 10/32-34; Evanđelje po Mateju, 16/21-28, 17/22-23, 20/17-19; Evanđelje po Luki, 9/22-27, 9/43-45, 18/31-34; Evanđelje po Jovanu, 7/33-36, 8/21-30, 12/20-36.

[471] Evanđelje po Jovanu, 11/47-53; Evanđelje po Mateju, 26/1-5; Evanđelje po Luki, 22/1-2; Evanđelje po Marku, 14/1-2.

[472] *Pashalnu večeru* Židovi slave još od Starozavjetnih vremena u okviru praznika Pashe, svojeg najvećeg praznika. Svečanost Pashe traje osam dana. Prvog dana sve porodice odlaze u Sinagogu. Nakon povratka iz Sinagoge članovi porodice kod kuće nalaze pashalni spremljen sto. Prije nego sjednu za sto operu ruke, što je više kultni nego higijenski čin. Pashalnu večeru otvara otac molitvom *Kiduš*, kojom blagosilja vino. Poslije molitve svi ispijaju prvu, od četiri čaše vina. Potom svi operu ruke, uzimaju malo zelenog povrća, umaču u slanu vodu i uče molitvu. Nakon toga, uzimaju srednji hljeb, lome ga na dva dijela i veći komad stavljaju na stranu, a manji između dva cijela hljeba. Onda svi sipaju drugu čašu vina, pa ponovo svi peru ruke i uče molitvu. Domaćin, potom, podijeli hljeb i svi jedu po dio hljeba s gorkim zeljem. Naprave sendvič od dijela hljeba i to jedu. Postavljaju sto i poslužuju večeru. Natoče treću čašu vina i mole. Napune četvrtu čašu vina i pjevaju. Potom popiju četvrtu čašu vina. Rebić Adalbert, *Biblijsko - teološki pabrici o Isusu Kristu*, str. 179-180.

[473] Evanđelje po Mateju, 5/35. Ne zna se da li je ranije Isus djelovao u Jerusalemu. Bornkamm Gunther, *Isus iz Nazareta*, str. 167.

na Isusovo djelovanje.[474] Međutim, kasnije su ga javno nazvali bogohulnikom, zavodnikom naroda i omađijanim. Konačna odluka Sinedrija bila je smrtna kazna. Prema hrišćanskom učenju, Juda Iskariotski, jedan od dvanaesterice apostola, izdao je Isusa. Juda je otišao prvosvećenicima, dajući im do znanja da mu je namjera izdati Isusa, ali je od njih tražio nadoknadu. Dali su mu trideset srebrenjaka.[475] Prema Bibliji, u Judu je ušao sotona, nakon čega se odlučio izdati Isusa.[476]

Prije smrti, Isus je s učenicima objedovao *Posljednju večeru*. Učenici su, na dan praznika Pashe, upitali Isusa gdje želi da mu pripreme gozbu. Isus je poslao dvojicu u grad, naredivši im da, kada sretnu čovjeka koji nosi krčak vode, pođu za njim. On im je nagovijestio da, kad ovaj čovjek uđe u kuću, i oni uđu u istu kuću i pitaju domaćina gdje će im Učitelj jesti *Pashalnu večeru*. Domaćin će im pokazati veliku odaju koju će pripremiti za Pashu. Tako su i uradili.[477]

Primjećuje se da se Markovo Evanđelje, po ovom pitanju, razlikuje od Matejevog. Marko prvo navodi da je poslao dvojicu da spreme večeru, a potom da je došao sa desetericom.[478] Matej spominje da su svih dvanaesterica apostola učestvovala u pripremanju večere.[479]

Isus je na *Posljednjoj večeri* ukazao učenicima na izdajnika. Svaki od njih je govorio: "*Da nisam ja, Gospode?*"[480] Apostoli

---

[474] Rebić Adalbert, *Biblijsko - teološki pabrici o Isusu Kristu*, str. 172.
[475] Evanđelje po Mateju, 26/14-16.
[476] Evanđelje po Luki, 22/3-6.
[477] Evanđelje po Marku, 14/13.
[478] Ibid., 14/13.
[479] Evanđelje po Mateju, 26/17-19. Matej, Marko i Luka se slažu da je *Poslednja večera* bila i Pashalna večera. Međutim, Jovan navodi da je *Pashalna večera* bila u veče nakon Isusovog ubistva. Evanđelje po Jovanu, 18/28.
[480] Ibid., 26/22.

su se zagledivali, jer su bili iznenađeni tim riječima. Isus je dao znak Petru da ga upita ko je izdajnik. Obavijestio ih je da će ga izdati onaj kome da umočeni zalogaj. Posredstvom tog zalogaja, sotona je ušao u Judu.[481]

Isus je učenicima oporučio da slave Večeru kao znak njegove prisutnosti među njima. Apostoli su svake nedjelje slavili Večeru kao nastavak *Posljednje večere.*[482]

Ne zna se pouzdano da li je Pashalna večera održana kao *Pashalna večera*. Sigurno je da *su* je Evanđelisti tako opisali.[483] Izvještajima o Pashalnoj večeri nedostaje ono što spada u svaki jevrejski pashalni obred. O tome Evanđelisti ne prenose niti jednu riječ. Poimanje Posljednje večere kao Pashalne večere može se dovesti u vezu s interpolacijom prve hrišćanske zajednice, odnosno sa zajednicom koja je stajala iza Evanđelista.[484]

Isusovo hapšenje i suđenje

Poslije *Pashalne večeri*, slijedila je molitva u vrtu Getesmanija.[485] Getesmanija je mjesto na kom je Isus zarobljen. On je na tom mjestu rekao: *"Oče moj, ako je moguće da me mimoiđe čaša ova. Ali opet ne kako ja hoću, nego kako Ti hoćeš."*[486]

Juda je došao Isusu s velikim brojem prvosvećenika i farizeja[487] koji su bili naoružani noževima.[488] Isus ih je pitao koga traže. Kada su rekli da traže Isusa, on im se predstavi.

481 Evanđelje po Jovanu, 13/24-27.

482 Rebić Adalbert, *Biblijsko - teološki pabrici o Isusu Kristu*, str. 177.

483 Evanđelje po Marku, 14/2.

484 Rebić Adalbert, *Biblijsko - teološki pabrici o Isusu Kristu*, str. 174.

485 Evanđelje po Marku 14/32-42.

486 Evanđelje po Mateju, 26/39.

487 Evanđelje po Jovanu, 18/3.

488 Evanđelje po Marku, 14/43.

Isus je zahtijevao da puste apostole. Jedan od apostola, Petar, udario je jednog vojnika i odsijekao mu uho. Isus ga je ukorio, rekavši: *"Stavi nož u korice! Čašu koju mi je dao Otac – zar da je ne pijem?"*[489]

Marko iznosi drukčiju verziju istog događaja. Prema njemu, Juda je rekao prvosvećenicima i farizejima da će ih odvesti Isusu, da je to onaj koga on poljubi.[490]

Židovska vlast je uhapsila Isusa, neformalno ga saslušala i izručila Rimljanima (Pilatu) kao vođu neke političke pobune. To znači da Isus nije osuđen zbog vjerskih ubjeđenja, već kao politički pobunjenik. Nakon hapšenja, doveli su ga svećeniku Kajafi. Sinedrij je pokušavao naći lažne optužbe. Međutim, svi svjedoci su iznosili hipotetičke dokaze. Potom dođoše dva svjedoka i rekoše da je Isus kazao kako je u stanju razvaliti i sagraditi Hram Božiji za tri dana. Prvosvećenik je pitao Isusa za mišljenje. Isus je ćutao. Prvosvećenik ga je upita je li on Sin Božiji? Isus reče da će ga oni vidjeti kako sjedi s Božije desne strane. Prvosvećenik zaključi da Isus huli na Boga i da im nije potreban neki drugi dokaz da bi ga kaznili. Zadovoljstvo Isusovih oponenata je ekskaliralo uzvikom: *"Zaslužio je smrt!" Tada mu poljubiše lice i udarahu ga, a drugi ga bijahu po obrazima, govoreći: "Proreci nam, Hriste, ko te udari?"*[491] Judejske sluge su odvele Isusa svećeniku Anai, Kajafinom tastu, koji je bio glavni svećenik te godine.[492]

Sljedećeg jutra, svezanog Isusa odvedoše Pontiju Pilatu. Pontije je pitao narod za optužbu protiv Isusa. Oni su se pravdali riječima: "Da ga ne smatramo krivim, ne bi ga optužili!" Pilat je

[489] Evanđelje po Jovanu, 18/4-11.
[490] Evanđelje po Marku, 14/43-52.
[491] Evanđelje po Mateju, 26/63-68; Evanđelje po Marku, 14/53-65.
[492] Evanđelje po Jovanu, 18/12-14.

predložio da mu sude po njihovom zakonu. Judejci, budući da su željeli ubiti Isusa, rekoše da takva odluka nije u ingerencijama njihovog zakona. Pilat je potom ušao u sudnicu, pozvao Isusa i upitao ga šta je to učinio da ga prvosvećenici žele kazniti. Isus mu je odgovorio da carstvo njegovo nije s ovog svijeta. Pilat mu uputi retoričko pitanje: "*Dakle, ti si car?*"[493]

Kada je Pontije saznao da je Isus iz Galileje, poslao ga je Herodu. Herod, kada mu dovedoše Isusa, poče postavljati mnoga pitanja, na koja Isus nije odgovarao. Herod ga je potom odjenuo u bijelu haljinu i poslao Pilatu.[494]

U to vrijeme, bio je običaj da, na dan praznika, namjesnik oslobodi jednog zatočenika. Pored Isusa, razbojnik Varava je bio u zatvoru.[495] Kada se narod okupio, Pilat ih je pitao koga bi željeli da oslobodi: Isusa ili Varavu. Pontiju je žena sugerirala da se ne miješa u Isusovu sudbinu, jer je sanjala vrlo težak san. Prvosvećenici su nagovorili narod da odabere Varavu, a da se Isus pogubi. Tako su rekli Pontiju, nakon čega ih on upita šta da radi sa Isusom? Narod mu reče da ga razapne. I bili su uporni u tome. Pontije je shvatio da buna postaje sve veća, pa je rekao: "*Ja sam nevin u krvi ovoga pravednika; vi ćete vidjeti." I, odgovarajući sav narod, reče: "Krv njegova na nas i našu decu!" Tada im pusti Varavu, a Isusa, šibavši, predade da se razapne.*"[496]

Pilat nije osudio Isusa, on ga je predao Jevrejima. Poslije toga su odveli Isusa. Juda se pokaja kada vidje da su osudili Isusa. Vratio je srebrenjake prvosvećenicima i objesio se.[497]

---

493 Ibid., 18/29-38.

494 Evanđelje po Luki, 23/6-12.

495 Evanđelje po Jovanu, 18/39-40.

496 Evanđelje po Mateju, 27/24-26.

497 Ibid., 27/3-10.

Prema Marku, Mateju i Luki, Isusa su saslušavali i osudili na smrt na sjednici Sinedrija u Pashalnoj noći u četvrtak, a u petak je ubijen.[498] Jovan[499] navodi da je Isus uhapšen u srijedu, a da je umro u četvrtak, i uopće ne spominje Sinedrij.[500] Među ovim hronologijama, postoji razlika koju je nemoguće uskladiti.

Isusova smrt i raspeće

Namjesnikovi vojnici su obukli Isusa u purpurni ogrtač. Na glavu su mu stavili vijenac od trnja, a u desnu ruku trsku. Pljuvali su ga i udarali trskom po glavi. Potom su mu skinuli ogrtač, odjenuli njegove haljine i poveli ga na razapinjanje.[501]

Kada su izišli, sreli su Simona Kirinejca, Aleksandrovoga i Rufovoga oca[502] i dali mu da nosi Isusov krst. Za Isusom je išao veliki broj ljudi i uplakanih žena. Kada su došli na Golgotu (Mjesto lobanje), razapeli su Isusa.[503] S njegove lijeve i desne strane, razapeli su po jednog zločinca. Bio je običaj da se osuđenom, pred razapinjanje, ponudi napitak jako začinjenog vina (ocat) kako bi mu se otupila svijest i ublažile muke. Isus je odbio taj napitak. Rimski običaj je bio, također, da se jedna tabla s naznakom krivinje nosi ispred krivca ili da mu se objesi oko vrata. U Isusovom slučaju, naznaka je bila pričvršćena za krst. Na njoj je pisalo: *Isus Nazarećanin, car Judejski*[504] – što je vrhunac ironije.

[498] Evanđelje po Luki, 22/66-71.
[499] Evanđelje po Jovanu, 18/28.
[500] Ibid., 18/13.
[501] Evanđelje po Marku, 15/16-20; Evanđelje po Mateju, 27/27-31.
[502] Bornkamm Gunther, *Isus iz Nazareta*, str. 178.
[503] Evanđelje po Marku, 15/22.
[504] Evanđelje po Jovanu, 19/19.

Isusove haljine su podijelili, bacajući kocku. Narod je gledao, a starješine su mu se rugale, govoreći kako je druge mogao spasiti, neka spasi i sebe – ako je izabranik Božiji.[505]

U jednom Evanđelju se navodi da je Isus iz svega glasa povikao: "*Eloi, Eloi, lima sabahtani/Bože moj, Bože moj, zašto si me ostavio?*"[506] U Matejevom Evanđelju stoji: "*Ili, Ili, lima savhtani/Bože moj, Bože moj, zašto si me ostavio?*"[507] Luka kaže da je Isus, uprkos boli koju je osjećao, dostojanstveno rekao: "*Oče, u ruke Tvoje predajem duh svoj.*"[508] Luka, također, spominje da je Isus tada rekao: "*Oče, oprosti im, jer ne znaju šta čine!*"[509] Prema Luki, Isus je jednom od razbojnika, koji su razapeti s njim, rekao: "*Zaista, kažem ti, danas ćeš biti sa mnom u raju.*"[510] Jovan kaže da su Isusove posljednje riječi bile: "*Evo ti majke!*" Zatim: "*Žedan sam...*" i "*Svrši se.*"[511]

Hrišćanski teolozi objašnjavaju kontradikciju između evanđelista po pitanju posljednjih Isusovih riječi tvrdnjom da hrišćanin ne smije reći kako će ga voditi Marko ili Luka, već treba kazati da će ga voditi i Marko i Luka.[512]

Uprkos Isusovoj molbi u Getesmaniji, Bog ga je napustio, jer je govorio: "*Bože moj, Bože moj, zašto si me ostavio?*"[513] Hrišćanski komentatori Biblije smatraju da ovu referencu ne treba tumačiti kao *ostavljen od Boga*, već *ostavljen po Bogu*, u

505 Evanđelje po Marku, 15/31.

506 Evanđelje po Jovanu, 15/34.

507 Evanđelje po Mateju, 27/46.

508 Evanđelje po Luki, 23/46.

509 Ibid., 23/26-43.

510 Ibid., 23/43.

511 Evanđelje po Jovanu, 19/26-30.

512 Kušar Stjepan, *Isus Krist - bogočovjek i spasitelj*, Hrišćanska sadašnjost, Zagreb, 1997., str. 72.

513 Evanđelje po Marku, 15/34.

smislu apsolutne napuštenosti.[514] Savremeni komentatori su se odlučili za mističku interpretaciju. Oni kažu da Bog nije htio posredovati i zaštititi Isusa, jer bi na taj način poništio ljudsku slobodu. Od tada je nepravdu, koju hrišćani podnose, preuzeo Isus. Od tada, trpljenje nepravde i boli postaje osmišljeno. Zbog ovoga, hrišćani vjeruju da Isusov krik otkriva otajstvo Boga, Koji s ljudima trpi zbog grijeha i nasilja koje je učinjeno Isusu.[515] Pavle kaže da je Isus postao proklet umjesto ljudi[516] i *Bog ga je umjesto nas načinio grijehom.*[517] Postoji mišljenje da Isus nije bio prepušten samo neprijateljima, već i Božijoj srdžbi zato što se Bog gnuša grijeha.

Prema Evanđelima, Isus je na krstu boravio tri sahata: 18-21h.[518] Navečer istog dana, došao je bogataš iz Aritmeje, Josip – jedan od Isusovih učenika. Od Pilata je tražio Isusovo tijelo. Pilat mu ga je predao. Josip je zavio Isusovo tijelo u čisto platno i stavio ga u grob isklesan od kamena. Na vratima je stavio veliki kamen i otišao.[519] Marija Magdalena i Marija Josijina su gledale kada su Isusa polagali u grob.[520] Slijedećeg dana, u subotu, sakupili su se prvosvećenici i farizeji kod Pilata i rekli:

"Gospodaru, sjetismo se da onaj varalica kaza još za života: 'Poslije tri dana, ustat ću.' Zato zapovjedi da se utvrdi grob do trećeg dana da ne dođu učenici njegovi noću, da ga ne ukradu i ne kažu narodu: 'Ustade iz mrtvih!' i bit će posljednja prevara gora od prve." Reče im Pilat: "Imate stražu, idite, te utvrdite

[514] Kušar Stjepan, *Isus Krist - bogočovjek i spasitelj*, str. 70.
[515] Ibid., str. 70.
[516] Poslanica Galačanima, 3/14.
[517] Poslanica Korićanima, 5/21.
[518] Evanđelje po Luki, 23/44.
[519] Evanđelje po Mateju, 27/57-61.
[520] Evanđelje po Marku, 15/47.

kako znate." A oni, otišavši, utvrdiše grob sa stražom i zapečatiše kamen.[521]

U Evanđeljima, Isusova smrt je predstavljena kao događaj koji je uzrocirao niz natprirodnih posljedica. Spominje se da se zemlja obavila u tamu, da se skupocjena zavjesa nad Jerusalemskim hramom pocijepala na dva dijela. Navodi se da se zemlja zatresla i da su stijene popucale.[522] Jevrejski hroničari ne spominju ništa o cijepanju hramske zavjese. Plinije stariji, koji je putovao po Palestini i dobro znao njenu historiju, uopće ne govori o navodima evanđelista. Teško je pretpostaviti da se ne bi našao bar jedan hroničar koji bi ove nesvakidašnje događaje zabilježio.[523]

Kada govore o Golgoti, evanđelisti to čine na sasvim različit način. Marko i Matej, autori hronološki najstarijih Evanđelja, spominjući zločince s Isusove desne i lijeve strane, kažu da su se obojica pridružila prvosvećenicima i starješinama u Isusovom ismijevanju. Jovan o njima ništa ne govori, osim da su bili pored Isusa. Luka navodi razgovor Isusa sa zločincima.[524] Neprihvatljivo je da trojica Evanđelista nisu zabilježili događaj o kojem govori Luka. Ako nisu pisali, najvjerovatnije je da o tome nisu ništa ni znali.[525]

Marko, Matej i Jovan spominju da su učenici napustili Isusa, nisu bili s njim u najtežim trenucima. Spominje se da su žene prisustvovale njegovom raspeću i gledale dok je umirao na krstu. Jovan navodi da su pod krstom bili njegova majka i voljeni učenik, kome nije spomenuo ime. Nameće se pitanje: Kako da

[521] Evanđelje po Mateju, 27/62-66.

[522] Ibid., 27/51-54.

[523] Kosidovski Zenon, *Priče Jevanđelista*, str. 303.

[524] Evanđelje po Luki, 29/39-43.

[525] Kosidovski Zenon, *Priče Jevanđelista*, str. 302.

dvojica najstarijih Evanđelista, Marko i Matej, ne spominju majku i učenika? Moguće je da su to uradili svjesno, ili su zaboravili, ili nisu bili prisutni. Budući da se Jovan najmanje pridržavao historije i da je slobodno dizajnirao Isusovu biografiju kako bi opravdao teološke teze, bolje je vjerovati Marku i Mateju.[526]

Razgovor koji bilježi Luka je nelogičan, jer su vojnici čuvali zarobljenika i ne bi dozvolili da se Isusu neko toliko primakne da bi mogao voditi intimne razgovore s njim. Marko i Matej pokazuju više realizma, apostrofirajući da su žene Isusa, koji je bio na krstu, gledale iz daljine.[527]

Može se napraviti i komparativno čitanje Isusovih riječi. Najprije je rekao: "*Žedan sam!*"; poslije toga: "*Bože moj, Bože moj, zašto si me ostavio?*"; nakon toga: "*Oče, u ruke Tvoje predajem duh svoj.*"; i na kraju: "*Svrši se.*" Međutim, ovakav način interpretacije anulira vlastitu perspektivu svakom Evanđelju.[528]

Prema hrišćanskom shvaćanju, kada je rekao da je žedan, Isus nije mislio samo na fizičku žeđ. Ranije je smrt nazvao *čašom koju mu Otac daje*, a sada govori da želi smrtnu čašu ispiti do kraja. Nejasno je kako je moguće da čovjek koji umire, uz nesnosne bolove, može govoriti tako jasnim glasom. Kako su žene, koje su stajale po strani, mogle čuti Isusove riječi? Ponuđena je nova hipoteza prema kojoj je Isus dozivao proroka Iliju.[529] Spomenutu tvrdnju je vrlo teško opravdati, budući da je vrlo teško preći od *Eloi*, kako Marko navodi, preko *Ili*, po Mateju, na *Ilija*.[530]

---

[526] Ibid., str. 306.

[527] Evanđelje po Marku, 15/40.

[528] Kušar Stjepan, *Isus Krist - bogočovjek i spasitelj*, str. 73.

[529] Evanđelje po Mateju, 27/47.

[530] Kušar Stjepan, *Isus Krist - bogočovjek i spasitelj*, str. 74.

Prema Lukinom Evanđelju, postoji samo jedan Isusov krik. Prema Mateju, bilo ih je dva,[531] od kojih je drugi bio neartikuliran. Prema Marku, može se raditi o dva uzastopna krika ili o jednom ukoliko se stih 15/37 prevede: *Pošto je jako kriknuo*. Na temelju svih interpretativnih pretpostavki, 37. stih se pridružuje 34. stihu.[532]

Isusov krik, kojeg Evanđelja spominju, nalazi se u Psalmima. Smatra se da je Isus najvjerovatnije govorio na hebrejskom: "*Eli atta/Ti si moj Bog!*" Krik *Eli atta* nalazi se na šest mjesta u Bibliji.[533] Jednom u Knjizi proroka Izaije (44/17), a ostalih pet puta u Psalmima (22, 31, 863, 118 i 140). U 22. psalmu stoji: "*Bože moj, Bože moj, zašto si me ostavio?*" U 31. Psalmu, koji pruža Luki Isusovu molitvu, stoji: "*U ruke tvoje predajem duh svoj.*" Konačno, u 63. Psalmu, se kaže: "*Žedan sam.*"

Prema sinoptičkim Evanđeljima, kada je Isus uhvaćen, vojnici su nosili oružje[534] Simon se vraćao s njive, gdje je najvjerovatnije radio.[535] Trgovine su bile otvorene i Josip iz Aritmeje je kupio platno,[536] a žene miomirise i pomasti.[537] Ovi se događaji nisu mogli odigrati na dan Pashe. Moguće je da su sinoptička Evanđelja promijenila hronologiju događaja, dok se Jovanovo popravilo.

Isus je razapet na krstu. Međutim, zbog okolnosti nameće se logično pitanje da li je umro na njemu, ili samo izgubio svijest. Za njegovo pogubljenje nisu koristili *korifrahijum* – naprava pomoću koje se lome noge nakon čega osoba brzo umre. Jevreji

[531] Evanđelje po Mateju, 27/50.

[532] Kušar Stjepan, *Isus Krist - bogočovjek i spasitelj*, str. 74.

[533] Ibid., str. 76.

[534] Evanđelje po Marku, 14/47.

[535] Ibid., 14/46.

[536] Ibid., 14/46.

[537] Evanđelje po Luki, 23/56.

su žurili skinuti ga s krsta zato što, prema njihovim svetim knjigama, onaj ko zanoći razapet na krstu i njegova zemlja bivaju prokleti sve do jutra. Isus je visio na krstu do pred kraj dana. Tada je Josip iz Aritmeje došao pitati Pilata da uzme tijelo: *Pilat se začudi da je već umro, te dozva stotinka* (vojnik) *pa ga upita je li davno umro.*[538]

Pilat se čudio zato što je Isus razapet tako da sporo umire. Raspeće je počelo u šest sati poslije podne, a u devet sati je nastupilo gubljenje svijesti.[539] Josipu je pomogao Nikodomije. Zajedno su ga stavili u grob kojeg je Josip ranije isklesao u kamenu. To je više ličilo na kuću nekog beskućnika nego na grob.[540]

Isusovo traženje pomoći i pojava anđela dokaz su da ga je Bog spasio, tj. da nije umro: *On, pošto u vrijeme svog zemaljskog života prikaza molitve i prošnje sa jakim vapajima i suzama onome koji ga je mogao spasiti od smrti, bijaše uslišan iz strahopoštovanja.*[541] S tim u vezi, indikativan je citat: *Tada mu se ukaza anđeo s neba i poče ga hrabriti.*[542] I to što mu kosti nisu slomljene, dokaz je da nije umro. O tome u Starom zavjetu stoji: *Mnoge nevolje ima pravednik, ali ga Jahve od svih izbavlja. On čuva sve kosti njegove, ni jedna mu se neće slomiti.*[543]

Iz kazivanja evanđelista o razapeću, poznato je da Isusu nisu slomljene potkoljenice. To nameće pitanje: Zašto mu nisu slomljene? Osobi koja će umrijeti to ne znači ništa.

Kada su došli do Isusa, prema biblijskom kazivanju, i vidjeli da je mrtav, jedan vojnik mu je kopljem probo bok, nakon čega

538 Evanđelje po Mateju, 15/44.
539 Ibid., 27/45.
540 Šahin Mustafa, *Krćanstšvo*, str. 78-79.
541 Poslanica jevrejima, 5/7.
542 Evanđelje po Luki, 22/43.
543 Psalmi, 34/20-21.

su potekle krv i voda.[544] Tečnost koja je izišla bila je posljedica iscrpljenosti nerava i krvnih sudova. Zbog načina na koji je kažnjen, Isus nije mogao umrijeti za tri sahata. Naprava za lomljenje kostiju upotrebljena je za dvojicu razbojnika koji su bili pored Isusa. Obojica su bili živi kada je Isus skinut s krsta.[545]

Isus Mariji, slijedećeg dana nakon raspeća, kada je mu je došla na grob, nije dozvolio da ga dodirne. Kada bi ga dotakla, povrijedila bi ga i to bi ga boljelo, budući da je bio puno povrijeđen. Oni koji su ga pored grobnice vidjeli, prenose da im je rekao: "*Zašto tražite živoga među mrtvima?*"[546] Znači da je još uvijek bio živ: kada neko umre, vraća se Stvaraocu. Poslije navodnog raspeća, učenici su mislili da on nije pravi Isus, već njegov duh. Da bi ih uvjerio da je ista osoba, Isus im je dozvolio da mu dotaknu ruke i stopala, pa čak je tražio i mesa da pojede, kako bi ih u potpunosti uvjerio da je onaj isti Isus.[547]

U samoj Bibliji, postoje dokazi da Isus nije umro na krstu. Niko nije vidio trenutak Isusovog proživljenja. Samo su našli praznu grobnicu u kojoj je bio sahranjen i izveli zaključak da je proživljen, jer su apostoli i ostali svjedoci vidjeli živog Isusa poslije navodnog raspeća. Isus je molio Boga za pomoć.[548] Ovdje Isus moli Boga da ga sačuva od smrti na krstu. Bog je uslišio Isusovu molitvu.[549] Anđeo ga je obavijestio da ga Bog neće ostaviti bespomoćnog. Navodi se da je Isus bio utješen, što znači da mu je Bog uslišio molitve.[550]

---

544 Evanđelje po Jovanu, 19/33-34.

545 Šahin Mustafa, *Krćanstšvo*, str. 87.

546 Evanđelje po Luki, 24/6.

547 Ibid, 24/36-41.

548 Ibid., 24/42; Evanđelje po Mateju, 21/26.

549 Evanđelje po Mateju, 22/43.

550 Poslanica jevrejima, 5/7; Evanđelje po Mateju, 7/7-10.

Iz tekstova Evanđelja, može se potvrditi da Isus nije umro na krstu. Jednog dana, od Isusa je zatraženo da pokaže neko čudo. Odgovorio je da samo pokvarenjak traži znak, a dat će mu se znak poslanika Jone/Junusa, a.s. Kako je on ostao u utrobi ribe tri dana, tako će i Isus boraviti u zemlji tri dana.[551] Ako je Isus bio mrtav u grobnici, kakav je smisao ovog poređenja? Budući da je Bog uslišio sve Isusove molbe, uključujući i onu da ne umre na krstu, kako je onda moguće da, ipak, bude raspet?

Historijat kažnjavanja raspećem

Krst se kao vjerski simbol pojavio na početku ljudske kulture. U sumerskim i babilonskim iskopinama po mesopotamijskim gradovima, Indiji, Perziji i u evropskim iskopinama iz kamenog doba, pronađeni su razni predmeti ukrašeni krstovima različitog oblika. U Egiptu je krst s kružićem na vrhu predstavljao pojam božanstvenosti. U Francuskoj, nekada Galiji, mogao se naći novčić s krstom u kružnici.[552]

Namjesnik Pontije je naredio da se Isus kazni razapinjanjem na krst zato što je to bio najokrutniji model kažnjavanja političkih pobunjenika. Prema tome, značilo bi da je židovska vlast uhvatila Isusa, saslušala ga i izručila Rimljanima kao vođu političke pobune.[553]

Bio je običaj da se osuđeniku, prije smrtne kazne, ponudi napitak od jako začinjenog vina da bi mu se ublažile muke. Podjela zarobljenikove odjeće među vojnicima rimski je običaj.

551 Evanđelje po Mateju, 12/39-40.
552 Kosidovski Zenon, *Priče Jevanđelista*, str. 303.
553 Bornkamm Gunther, *Isus iz Nazareta*, str. 176-177.

Osuđenik bi, raširenih ruku, bio pribijen za drvo, poslije čega bi se ono učvrstilo na uspravnom stupcu čovjekove visine.[554]

Ovaj oblik kažnjavanja datira odavno. Evanđelisti ga oskudno opisuju zato što je u vrijeme nastajanja Evanđelja svako znao da je taj model kažnjavanja najokrutniji. Kartažani, Babilonci, Perzijanci i Feničani su prijestupnike razapinjali na krst.[555] Grci i Egipćani su na krstu kažnjavali robove, pojedince iz najnižih društvenih slojeva, optuženike za izdajstvo države i ustanike. Nakon što bi razapeli osuđenika, tijelo bi mu ekserima pribijali na krst ili ga privezivali konopcem za vertikalnu gredu.[556] Rimljani su ovaj oblik kažnjavanja usavršili. Raspećem se nastojalo nanijeti što više boli i poniženja. Poslije presude, žrtva bi bila udarana bičem na kojem su pričvršćeni komadi kosti i metala ili olovne kuglice umočene u otrov.[557] Rimljani nisu mogli biti kažnjeni ovom vrstom egzekucije.[558]

Rimljani su upotrebljavali tri vrste krsta za kažnjavanje: *Crux comissa* – u obliku slova T; *Crux immissa* – s četiri jedaka kraka, odnosno u obliku znaka +; *Crux decussata* – u obliku znaka X.

Ne postoji apodiktički dokaz koji bi nedvosmisleno ukazao na kojoj vrsti krsta je Isus raspet. S tim u vezi, evidentna su dva predanja. Na temelju jednog, Isus je raspet na krstu u obliku grafema T; prema drugom, umro je na četverokrakom krstu.[559]

---

[554] Ibid., str. 166.

[555] Rice Richard, *Uvod u hrišćansku teologiju,* preveo sa engleskog: Pleško Hinko, Dobra vest, Zagreb, 1987., str. 166.

[556] Kosidovski Zenon, *Priče Jevanđelista,* str. 297-298.

[557] Rice Richard, *Uvod u hrišćansku teologiju*, str. 166.

[558] Antić Radiša, *Put istina i život*, str. 47.

[559] Kosidovski Zenon, *Priče Jevanđelista,* str. 297-298.

Poznata su dva načina raspeća. Prema jednom, osuđenika bi prikovali za krst, a potom ga dizali uvis. Drugi način se ogledao u tome što bi postavili krst uspravno, a onda osuđenika prikovali s merdevina. Ne zna se pouzdana procedura Isusovog raspeća. Međutim, crkvena tradicija je, uopćeno, prihvatila prvu verziju.[560]

Tadašnji običaj je bio da krivac nosi krst do mjesta izvršenja kazne. Ako bi zločinac bio oslabljen, pa ne bi mogao nositi krst, neko od gledalaca bi se odredio da mu pomogne. Krst je bio težak sedamdesetak kilograma. Isus ga je morao nositi oko 700 metara. Zato je tri puta posrnuo. Zadužili su Simona Kirinejca da ga ponese do Golgote. Matej i Marko ovim imenom nazivaju to mjesto, dok ga Luka naziva Kosturnicom (Kalvarija). *Košturnica* je latinski naziv. Izraz *Golgota* potječe od aramejske riječi *gulgutta.*[561]

Ovim načinom kažnjavanja nijedan vitalni organ se ne bi povrijedio – tako da se na smrt dugo čekalo. Nijedna žrtva nije umrla prije dana ili njegove polovice. Neki su se mučili po tri ili četiri dana. Kada bi se taj proces trebao ubrzati, vojnici bi žrtvi polomili ruke i noge teškim predmetom, na primjer čekićem. Tada bi joj zadali *udarac milosti* kopljem u slabinu. Jevreji su smatrali prokletim razapete.[562]

Smisao Isusove smrti

Spasenje je temeljni koncept Novog zavjeta. Njegova osnova se svodi na oslobođenje čovjeka kroz smrt i Isusovo uskrsnuće.[563] Svojom smrću, na temelju hrišćanskog nauka,

---

560 Ibid., str. 300.

561 Ibid., str. 298.

562 Rice Richard, *Uvod u hrišćansku teologiju*, str. 167.

563 Karić Enes, *Semantika Kur'ana*, Bemust, Sarajevo, 1998., str. 632.

Isus trpi za sve ljude: svojom krvlju je obrisao grijehe koje su oni počinili. On je pomirio narod s Bogom.[564] Na toj liniji, Isus je, prema hrišćanskom vjerovanju, pristajući na nasilnu smrt, objavio Boga prisutnog u patnji.[565] Dakle, Isusova smrt znači da je Bog preuzeo na sebe sramotu i grijehe svijeta kako bi čovječanstvo moglo biti slobodno.[566]

Hrišćanska doktrinarna misaona struktura smatra da je Isus, kao proslavljeni patnik, ušao u stanje iz kojeg može pomagati svim ljudima[567] i da je vlastitom smrću olakšao životne terete onih koji vjeruju u njega.[568] Istražujući ovu tematiku, nismo naišli na nešto što bi ukazalo da Isusova smrt predstavlja otkup grijeha čovječanstva. Međutim, hrišćani vjeruju da postoje metafore da Isusovo djelo jeste spasenje.[569] Smatraju da tekst *Poslanice Rimljanima* kaže da je Evanđelje: *Sila Božija na spasenje.*[570] Ovaj stavak podsjeća na starozavjetno kazivanje, koje je vezano za hebrejski narod, da je Bog izbavitelj ili spasitelj svog naroda iz egipatskog ropstva.[571]

Hrišćani smatraju da je pomirenje još jedan opis Isusovog djela u Novom zavjetu: *Bog bijaše onaj koji je u kristu pomirio svijet sa sobom.*[572]

U kontekstu tretirane teme, primjetili smo da žrtvovanje Isusa od strane Boga predstavlja polaganje bezgrješnog umjesto

[564] Stott John R. W., *Što je hrišćanstvo*, preveo sa engleskog: Jonke Tomislav, Vijesnik, Zagreb, 1986., str. 96.

[565] Kušar Stjepan, *Isus Krist - bogočovjek i spasitelj*, str. 55.

[566] Bloesch Donald G., *Osnove evanđeoske teologije*, preveo sa engleskog: Tomislav Jonke, Dobra vest, Novi Sad, 1989., 2 /227.

[567] Kušar Stjepan, *Isus Krist - bogočovjek i spasitelj*, str. 60

[568] Hamvas Bela, *Hrišćanstvo*, Zagreb, 2003., str. 108.

[569] Rice Richard, *Uvod u hrišćansku teologiju*, str. 168.

[570] Poslanica Rimljanima, 1/16.

[571] Knjiga Izlaska, 15/2.

[572] Poslanica Koraćanima, 15/9; Poslanica Kolašanima, 1/20.

krivog čovjeka[573]: *Jer sin čovječji nije došao da mu služe nego da služi, i da da dušu svoju u otkup za mnoge.*[574]

Isusovo djelo izbavlja od neprijateljskih sila, posebno grijeha i njihovih konsekvenci. To podsjeća na slobodu koju hrišćani imaju. Božije rješenje grijeha je skupo, pa zato Pavle kaže čitaocima da su: *Kupljeni skupo.*[575] Pavle je smrt i uskrsnuće povezao u događaj spasenja. On na Isusovu smrt gleda kao na žrtvu koju je ovaj prinio za ljude i njihove grijehe.[576] Isus je, prema hrišćanstvu, mukom, smrću i uskrsnućem postao spasitelj.[577] Postoji mišljene da je Isus umro na krstu ne da bi otkupio ljude zbog grijeha nego da bi pokazao kako treba živjeti.[578]

Po pitanju Isusove djelotvornosti, hrišćani se nisu usaglasili. U historiji hrišćanstva, evidentno je nekoliko teorija pomirenja:

1. *Teorija otkupa.* Ovo je jedna od najstarijih interpretacija Isusovog djelovanja.[579] Na temelju biblijskih tekstova o otkupu, ranohrišćanski mislioci su opisivali Isusa u borbi sa Sotonom kojeg pobjeđuje. Nekada su ga opisivali kao mamca na kojem je uhvaćen Sotona.[580]

2. *Teorija zadovoljštine.* Ova teorija je bila najutjecajnija. Prema njoj, grijeh predstavlja uvredu Božijeg dostojanstva koja zahtijeva zadovoljštinu. Čovjek ne može biti spašen ukoliko

[573] Antić Radiša, *Put istina i život*, str. 50.
[574] Evanđelje po Marku, 10/45.
[575] 1. Poslanica Korićanima, 6/20; Antić 1998: 60.
[576] Poslanica Efescima, 5/2.
[577] *Biblijska teologija Starog i Novog Zavjeta*, Grupa autora, str. 396.
[578] Ibid., str. 46.
[579] 2. Poslanica Korićanima, 5/18-20.
[580] Rice Richard, *Uvod u hrišćansku teologiju*, str. 171; *Biblijska teologija Starog i Novog Zavjeta*, Grupa autora, str. 398.

Božije dostojanstvo nije zadovoljeno, a čovjek to ne može učiniti. Isus je riješio taj problem putem dvostruke prirode. U ulozi čovjeka, platio je ljudski dug, a njegova božanska priroda daje tom plaćanju beskrajnu vrijednost. Prema ovoj teoriji, Isus je podnio kaznu za ljudski grijeh i učinio zadovoljštinu u ime cijelog čovječanstva.[581]

3. *Teorija moralnog utjecaja*. Prema njoj, pomirenje je otkrivanje Božije ljubavi koja ima za cilj izazvati povratnu ljubav u čovjeku.

4. *Teorija otkupa*. Ona stavlja objekt pomirenja i izvan Boga i izvan čovjeka. Ljudi su zarobljeni silama grijeha i smrti, a Isusova smrt lomi njihovu vlast nad ljudima.[582]

Prema teoriji zadovoljštine, objekt pomirenja se nalazi u Bogu. S tim u vezi, Isusova smrt ispunjava zahtjeve Božije prirode. Na temelju moralne teorije, prepreka za pomirenje se nalazi u čovjeku, pa je potrebno ispraviti ljudsko pogrešno doživljavanje Božijeg karaktera. Isus, vlastitom smrću, uklanja tu prepreku.[583]

Pavle je pripisao Adamu zaraženost grijehom kojem podliježu svi ljudi, i to neovisno od ličnih postupaka: *Jer, kao što kroz neposlušnost jednog čovjeka postaše mnogi grešni, tako će i kroz poslušnost jednoga postati mnogi pravedni.*[584]

Prema hrišćanskoj tradiciji, Bog je osudio čovječanstvo na vječno prokletstvo zbog Adamovog grijeha.[585] Smatralo se da je božanska pravda zahtijevala da dug plati neko ko je i Bog i čovjek. Veličina grijeha je značila da samo Sin Božiji može

[581] 1. Poslanica Korićanima, 15/3; Zovkić 1993: 399-402.

[582] Poslanica Rimljanima, 8/21; Zovkić 1993: 402-404.

[583] Rice Richard, *Uvod u hrišćansku teologiju*, str. 171-172.

[584] Poslanica Rimljanima, 5/19.

[585] Armstrong Karen, *Povijest Boga*, Prosvjeta, Zagreb, 1998., str. 148.

osigurati spas čovječanstvu. Budući da je čovjek bio odgovoran, otkupitelj je morao pripadati ljudskom rodu.[586] Otkupitelj Isus je, svojom smrću, izbrisao ljagu istočnog grijeha.[587]

Moguće je reći da je ovakvo učenje iskvarilo um duhovno najsnažnijih priroda, time što je podučavalo da se na vrhunske vrijednosti duhovnosti gleda kao na grješne, kao na iskušenja. S tim u vezi, bilo je slučajeva da naučnik vjeruje da je iskvarenost njegovog uma nastala kao posljedica istočnog grijeha. Kada se navedeno uzme u obzir, primjećuje se da je teorija istočnog grijeha suprotna ideji milosti koju hrišćanstvo proklamira – ta milost djeluje depresivno.[588]

Zanimljiva je proklamacija pape Jovana XXIII, 30. juna 1960. godine, u kojoj je saopćio biskupima da je potpuno spasenje ljudske rase ostvareno kroz Isusovu krv i da u tu svrhu njegova smrt nije bitna. Ova proklamacija, nakon toliko godina, ukazuje da je papa vjerovao da Isus nije umro na krstu.

Simbolika krsta u hrišćanstvu

Unutar hrišćanske tradicije, događaj krsta je najznačajnije zbivanje. Bez krsta, Isusova misija ne bi bila moguća.[589] Petar smatra da je Isus ponio ljudske grijehe u svom tijelu na drvetu.[590] U početku hrišćanstva, Isusovi sljedbenici su osjećali averziju prema krstu. Iako je Pavle od krsta načinio znak spasenja čovječanstva posredstvom Isusove smrti, krst će još dugo ostati znak poniženja. Teško je bilo naviknuti da je on simbol spasenja, zato što su ga u svakodnevnom životu viđali kao sredstvo

586 Ibid., str. 156.

587 Rebić Adalbert, *Biblijsko - teološki pabrici o Isusu Kristu*, str. 79.

588 Niče Fridrih, *Antihrist*, preveo sa njemačkog: Aćin Jovica, Beograd, 1988., str. 13-14..

589 Rebić Adalbert, *Biblijsko - teološki pabrici o Isusu Kristu*, str. 165.

590 Stott John, *Što je hrišćanstvo*, str. 92.

strašnih muka. Budući da se na njemu desila najteža tragedija, krst je dobio simboliku mučeništva. Prema hrišćanskom učenju, krst predstavlja situaciju Isusove smrti, a putem nje i Isusovo izbavljenje svih vjernika. Krst kao simbol Isusa počinje se upotrebljavati u IV i V vijeku. To je bilo sto godina nakon što je kralj Konstantin ukinuo smrtnu kaznu raspećem.[591]

Krst je drevni religijski simbol koji je postojao i kod prijašnjih naroda: u Egiptu, Iranu, Indiji i drugim mjestima. Čudno je da se prve generacije hrišćana nisu interesirale za njega. U zapadnim zemljama, krst je došao posredstvom trgovaca i italijanskih robova iz Sirije. Razlika je u tome što je raspeti Isus bio obučen. Polovinom X vijeka, kada su nastali prisniji i kulturni odnosi Zapada i Bizantije, proširio se krst s izmučenim Isusom koji umire da bi spasio čovječanstvo.[592]

Krst na kome je Isus razapet pronašla je sveta Jelena, majka cara Konstantina. Jelena je, pred kraj života, hodočastila Jerusalem. Neki stari jevrej ju je poveo na mjesto gdje se vjerovalo da je Isus raspet. Odmah se počelo sa istraživanjem. U zatrpanoj cisterni u jednoj pećini, našli su tri krsta, šaku eksera, trnovu krunu, koplje i sunđer. Da bi saznali koji je Isusov, na sva tri krsta su stavljali na smrt bolesnu ženu koja je na Isusovom krstu ozdravila. Da ne bi bila slučajnost, ponovili su isti postupak s umrlim muškarcem koji je odmah oživio. Kada je Jelena otkrila krst, judejski biskup je bio prvi crkveni historičar Euzebije, dok je jerusalemski biskup bio poznati teolog Kiril. Nijedan od njih, iako su pisali o historiji hrišćanstva, ništa o tome ne spominju. Zapravo, radi se o legendi. Priča o svetoj Jeleni i njenom otkriću nastala je u vrijeme širenja kulta krsta. Slično je bilo i s ekserima. Jedan je ugrađen u obruč željezne krune,

591 Kosidovski Zenon, *Priče Jevanđelista*, str. 302.

592 Ibid., str. 302.

koja se čuva u katedrali lombardijske prijestonice – Monci, drugi ekser je stavljen u potkovicu konja cara Konstantina, treći je Konstantinu služio kao ukras na šljemu, a četvrti je Jelena, kada se brodom vraćala kući, bacila u uzburkano more kako bi smirila talase. Isto je činjeno i s krstom.[593]

Slijedi sudbina koplja i trnove krune. Carigradski car Baldvin II, kada je bio u teškoj finansijskoj krizi 1239. godine, prodao je Veneciji koplje, a francuskom kralju Luju IX krunu. Obje relikvije su se našle u Parizu, gdje je za njihovo čuvanje sagrađena gotska kapela Sent Šapel. Krajem XVIII vijeka, koplje je prenijeto u pariški Nacionalni Muzej, nakon čega mu se gubi svaki trag. Trnova kruna je 1806. godine smještena u katedralu Notr-Dam, gdje se i danas čuva.[594]

Kur'anska interpretacija Isaovog nestanka

Isa i njegovo djelovanje

Isaa, a.s., je Allah, dž.š., poslao jevrejima. Prema mišljenju većine islamskih učenjaka, Isa, a.s., je dobio poslanstvo u tridesetoj godini, nakon čega je živio i djelovao još tri godine, tri mjeseca i tri dana.[595]

Tevrat, objavljen Musau, a.s., regulirao je ovosvjetski život. U njemu su objašnjeni propisi međusobnog poslovanja. Isaov, a.s., Indžil sadrži oživljavanje duha, modifikaciju percepcije i evoluiranje svijesti. Isa, a.s., je kazivao da je duša i poslije

593 Ibid., str. 307-308.

594 Ibid., str. 308.

595 El-Alusi, *Ruhu-l-meani*, 3-4/222; Et-Taberi, *Džamiul-l-bejani an te'vili aji-l-Kur'an*, 3-4/326.

smrti živa. Jevreji su vjerovali da je krajnji smisao ovaj svijet, negirajući postojanje duše i Budućeg svijeta.[596]

Isa, a.s., je nastojao odvratiti jevreje od zabranjenog iskrivljavanja Božijeg zakona, nastojao ih je ubjediti da odustanu od nevjerovanja u dušu i stvari transcedentnog svijeta. Ukazao im je da nisu odabrani narod. Jevreji su svetkovali subotu, u toku koje nisu ništa radili. Koristili su zakletvu otimajući tuđu imovinu. Bavili su se trgovinom u hramu, pretvorili ga u pijacu. Isa, a.s., ih je upozoravao na to. Čak im je ispreturao stolove za mijenjanje novca koji su stajali blizu ulaznih vrata hrama. Svećenici su Musaov, a.s., zakon tumačili formalno, a ne suštinski, i na takvu interpretaciju prisiljavali narod. Međutim, tu istu interpretaciju pismoznanci i farizeji nisu implementirali. Intencija Isaa, a.s., bila je da ih odvrati od toga, pripovijedajući da postoji Budući svijet, gdje će biti odgovorni za svoje postupke. U disputacijama i debatama s njima, koristio je materijalne dokaze. Saduceji su bili najuporniji u nerespektiranju proživljenja, dok su farizeji u disputacijama bili bučni.[597]

On je, u pozivanju, bio krajnje dosljedan i transparentan: "*O sinovi Israilovi, klanjajte se Allahu, i mome i vašem Gospodaru! Ko drugog Allahu smatra ravnim, Allah će mu ulazak u Džennet zabraniti i boravište njegovo Džehennem će biti. A nevjernicima neće niko pomoći!*"[598]

---

[596] Ebu Zehre Muhammed, *Muhadarat fi-n-nasranijje*, str. 13. Misija Isaa, a.s., kao i svih u plejadi Božijih poslanika, bila je da poziva ljude u monoteizam. Božija nakana slanjem svakog poslanika određenom narodu bila je da ljudi percepiraju Boga na relevantan i kategoričan način. Bog je posredstvom poslanika, objavom, lucidno definirao monoteizam, ono što vjernik treba iskreno i dosljedno vjerovati. Kurdić Šefik, *Kako su Allahovi poslanici pozivali u islam*, El-Kelimeh, Novi Pazar, 2007., str. 109.

[597] Šahin Mustafa, *Krćanstšvo*, str. 46.

[598] Kur'an, 5:72.

Isa, a.s., im je definirao diskurs i Pravi put koji trebaju dosljedno slijediti: *"I donosim vam dokaz od Gospodara vašeg, zato se Allaha bojte i mene slušajte, Allah je uistinu i moj i vaš Gospodar, pa se Njemu klanjajte; to je Pravi put!"*[599]

Isa, a.s., se ponaša kao Božiji rob, ukazujući da je Allah, dž.š., svima Gospodar. U toku poslaničke misije, Isa, a.s., je bio potpomognut nadnaravnim djelima/mu'džizama.[600] Budući da je čovjekov razum ograničen, on nije sposoban materijalnim i uobičajenim kriterijima razumjeti nadnaravna djela, jer je moć Allaha, dž.š., nedokučiva za ljudsku percepciju.[601] Kur'an o nadnaravnostima govori: *Kad Allah rekne: "O Isa, sine Merjemin, sjeti se blagodati Moje prema tebi i majci tvojoj: kada sam te Džibrilom pomogao pa si s ljudima, u bešici i kao zreo, razgovarao; i kada sam te pismenosti i mudrosti, i Tevratu i Indžilu naučio; i kada si, voljom Mojom, od blata nešto poput ptice napravio i u nju udahnuo i kada je ona, voljom Mojom, postala ptica; i kada si voljom Mojom, mrtve dizao."*[602]

Isa, a.s., je bio pomognut Džibrilom prilikom oživljavanja mrtvih.[603] Allah, dž.š., ga je počastio time što je govorio ljudima dok je bio u bešici kako bi eliminirao sve sumnje u čestitost njegove majke. Bog ga je podučio pismu, sadržaju Tevrata, kojeg je našao kod Izraelćana, i Indžila koji je njemu dat. Postoji mišljenje da je Isa, a.s., znao napamet i Tevrat i Indžil.[604]

599 Kur'an, 5:72.

600 Allah, dž.š., je slao poslanike s jasnim dokazima (mu'džizama), kako bi ljudima demonstrirali istinitost svog poziva. Mu'džizom se izazvaju oni koji negiraju poslaničku misiju da to isto učine. El-Buti Seid Ramadan, *Kubra-l-jekinijjati-l-kevnijje*, str. 214-215.

601 Ez-Zuhejli Vehbe, *Et-Tefsiru-l-Vesit*, Daru-l-fikr, Damask, 2000., 1/ 517.

602 Kur'an, 5:110.

603 Kur'an, 2:253; El-Alusi, *Ruhu-l-meani*, 7-8/72.

604 Es-Sabuni, *Safvetut-tefasir*, 1/181.

Isa, a.s., je od blata pravio oblik ptice, a potom puhao i ptica bi odletjela: *"I kada si, voljom Mojom, od blata nešto poput ptice napravio i u nju udahnuo i kada je ona, voljom Mojom, postala ptica."*[605]

Na koji se način to desilo – za nas ostaje nepoznanica, budući da ne znamo ni kako je Allah, dž.š., stvorio život. Isa, a.s., je, Allahovom, dž.š., dozvolom, načinio pticu, puhnuo u nju i ona je postala živa kao i sve ostale ptice.[606] Komentatori Kur'ana objašnjavaju ovaj ajet predanjem u kojem stoji da su od Isaa, a.s., tražili da napravi slijepog miša. Isa, a.s., je uzeo malo zemlje, napravio oblik i puhnuo, nakon čega je šišmiš poletjeo.[607] Tražili su slijepog miša zato što su očekivali da neće moći letjeti danju, jer slijepi miš ne vidi na dnevnoj svjetlosti. Većina komentatora Kur'ana smatra da, osim slijepog miša, nijednu drugu pticu nije stvorio. Isa, a.s., je oživio mrtvog dozvolom Allaha, dž.š., jer Onaj Koji je dao život prvi put može i iznova oživjeti.[608] Njegov narod je negirao ove nadnaravnosti iz oholosti i inata, uprkos tome što su hiljade ljudi prisustvovale istim.

O još nekim nadnaravnim djelima Isaa, a.s., u Kur'anu se kaže: *"I iscijelit ću slijepa od rođenja, i gubava, i oživljavat ću mrtve, voljom Allahovom, i kazivat ću vam šta jedete i šta u*

[605] Kur'an, 5:110.

[606] Ez-Zemahšeri, El-*Keššafu an hakaiki gavamidi-t-tenzili ve ujuni-l-ekavili fi vudžuhi-t-te'vil*, 1/358.

[607] El-Bursevi, *Tefsiru Ruhu-l-bejan*, 2/551; El-Kurtubi, *El-Džamiu liahkamil-l-Kur'an*, 2/94; El-Alusi, *Ruhu-l-meani*, 3-4/223.

[608] *Kako čovjek ne vidi da ga Mi od kapi sjemena stvaramo, i opet je otvoreni protivnik, i nama navodi primjer, a zaboravlja kako je stvoren, i govori. Ko će oživjeti kosti, kada budu trule? Reci: Oživjeće ih Onaj koji ih je prvi put stvorio; On dobro zna sve što je stvorio.* Kur'an, 36:77-79; Kutb Sejjid, *U okrilju Kur'ana*, 7/71-72.

svojim domovima gomilate; to će uistinu biti dokaz za vas, ako pravi vjernici budete."[609]

Allah, dž.š., je slao vjerovjesnike s nadnaravnim djelima koja su odgovarala duhu njihovog vremena. U Musaovo, a.s., vrijeme, bilo je rasprostranjeno čarobnjaštvo (sihr), dok je u Isaovo, a.s., vrijeme preovladavala medicina.[610] Tada je medicina bila na zavidnom nivou, ali nisu bili u stanju izliječiti slijepca i gubavca. Došli su Isau, a.s., sa slijepcem od rođenja i gubavcem. On, poslije molbe Bogu, rukom potra obojicu i izliječi ih. U tefsirima stoji da je Isa, a.s., u jednom danu izliječio pedeset hiljada bolesnika.[611] One koji nisu mogli doći, Isa, a.s., je lično obilazio. Molba koju je Isa, a.s., upućivao pri liječenju glasi:

"Bože moj, Ti si Bog na nebu i na Zemlji, osim Tebe nema drugog, Ti si Silni na nebu i Zemlji, osim Tebe nema drugog, Ti si Vladar na nebu i na Zemlji, osim tebe nema drugog. Tvoja moć na Zemlji je kao Tvoja moć na nebu, Tvoja vlast na Zemlji je kao i Tvoja vlast na nebu. Molim te Tvojim plemenitim imenom, Tvojom vječnom vlašću, Ti si moćan sve učiniti."[612]

Isa, a.s., je liječio bez medikamenata, a medikamenti su sredstva za ozdravljenje. Međutim, Onaj Koji upravlja svim stvarima može izliječiti bez ikakvog lijeka.[613]

Prije nego je oživljavao, obavio bi molitvu, a potom upućivao molbu. Prema drugom predanju, udarao bi štapom mrtvaca ili njegov grob, a ovaj bi ustao.[614]

---

609 Kur'an, 3:49.

610 Er-Rifai, *Tejsiru-l-alijji-l-kadiri li ihtisari tefsiri ibni Kesir*, str. 203.

611 El-Bursevi, *Tefsiru Ruhu-l-bejan*, 2/47; El-Bejdavi, *Envaru-t-tenzili ve esraru-t-te'vil*, 1/166.

612 El-Alusi, *Ruhu-l-meani*, 3-4/224.

613 Kutb Sejjid, *U okrilju Kur'ana*, 7/73.

614 El-Alusi, *Ruhu-l-meani*, 3-4/224.

Prema tefsirima, Isa, a.s., je oživio četvericu: Azera – svog prijatelja, jednog starca, desetogodišnju djevojčicu i Sama bin Nuha.[615] Azera je oživio tri dana poslije smrti. Azerova sestra ga je odvela do mjesta na kojem je ukopan. Isa, a.s., je uputio molbu Allahu, dž.š., nakon čega je Azer ustao. Zatražili su od Isaa, a.s., da oživi Sama bin Nuha. Odveli su ga na njegov mezar. Nakon što je Isa, a.s., uputio molbu Bogu, Sam je ustao iz groba.[616]

U nadnaravnostima koje je činio, Isa, a.s., apostrofira riječi *Allahovom voljom* da bi skrenuo pozornost na to da je ta djela Bog činio, ali posredstvom njega. *Dizanje mrtvih* je prividno njegov čin, jer to pripada samo Bogu. Poslanik Isa, a.s., je, u izvođenju nadnaravnosti samo sredstvo stvaranja, a Bog je jedini istinski Stvaralac.[617]

Obavještavao ih je koju hranu konzumiraju i šta sakupljaju i ostavljaju za sljedeći dan, budući da ga je Allah, dž.š., o tome izvjestio.[618] Školsku djecu je obavještavao šta im kod kuće skrivaju. Djeca bi, kad bi došla kući, plakala sve dok im roditelji ne bi dali ono što skrivaju. Isa, a.s., je došao potražiti ih, a roditelji su odgovarali da nisu u kući. On ih upita: *A ko je u kući? Odgovoriše: "Svinje!" Isa, a.s., im reče da će to i postati, pa su i postali.*[619] Isa, a.s., ih je obavještavao o tome šta su jeli sa sofre, a šta su skrivali za slijedeći dan.[620]

---

615 El-Kurtubi, *El-Džamiu liahkamil-l-Kur'an*, 2/94; Es-Sabuni, *Safvetut-tefasir*, 1/182.

616 Azer je ustao sav sijed. Isa, a.s., ga upita zašto je posijedio, a on mu odgovori da je, kad ga je pozvao, pomislio da je to Sudnji dan, pa je od straha posijedio. El-Bursevi, *Tefsiru Ruhu-l-bejan*, 2/47.

617 Ibn Arebi Muhji-d-Din, *Dragulji poslaničke mudrosti*, str. 189.

618 Es-Sabuni, *Safvetut-tefasir*, 1/182.

619 El-Bursevi, *Tefsiru Ruhu-l-bejan*, 2/47.

620 Et-Taberi, *Džamiul-l-bejani an te'vili aji-l-Kur'an*, 3-4/327.

Jedna od nadnaravnih djela Isaa, a.s., je spuštanje sofre s neba: *A kad učenici rekoše: "O Isa, sine Merjemin, može li nam Gospodar tvoj trpezu s neba spustiti?" On reče: "Bojte se Allaha, ako ste vjernici." "Mi želimo" – rekoše oni – "da s nje jedemo i da srca naša budu smirena i da se uvjerimo da si nam istinu govorio, i da o njoj budemo svjedoci." Isa, sin Merjemin, reče: "O Allahu, Gospodaru naš, spusti nam s neba trpezu da nam bude praznik, i prvima od nas i onima kasnijim, i čudo Tvoje, i nahrani nas, a Ti si hranitelj najbolji!" "Ja ću vam je spustiti" - reče Allah – "ali ću one među vama koji i poslije ne budu vjerovali kazniti kaznom kakvom nikoga na svijetu neću kazniti."*[621]

Postoji mišljenje da su Isaovi, a.s., učenici tražili trpezu kao dokaz istinitosti njegovih riječi. Traženjem ove nadnaravnosti, nisu pokazali sumnju u apsolutnost Božije svemoći, iako su pitali da li im Isaov, a.s., Gospodar može spustiti trpezu. Oni su bili vjernici, te se iz tog razloga ovaj stavak ne može tako poimati. Na to ukazuje dio predmetnog ajeta u kom stoji da će Bog kazniti one koji i poslije spuštanja sofre ne budu vjerovali. Islamska interpretativna tradicija tumači ovaj stavak tako što kaže da to predstavlja metaforično pitanje: "Hoće li tvoj Gospodar uslišati ako ga zamolimo?"[622] Njihova konstatacija se može interpretirati na isti način kao što je to bio slučaj s Ibrahimom, a.s., kada je tražio od Allaha, dž.š., da ga vidi.[623] Postoje i oni koji predmetni ajet razumiju u značenju: "Možeš li pitati tvog Gospodara..."[624] Evidentno je i tumačenje ovog

[621] Kur'an, 5:112-115.

[622] El-Alusi, *Ruhu-l-meani*, 7-8/76; El-Bursevi, *Tefsiru Ruhu-l-bejan*, 2/554.

[623] Kur'an, 2:260.

[624] Et-Taberi, *Džamiul-l-bejani an te'vili aji-l-Kur'an*, 7-8/150; El-Kurtubi, *El-Džamiu liahkamil-l-Kur'an*, 3/365.

dijela ajeta u značenju: "Hoće li ti Gospodar posredstvom tvoje molbe spustiti sofru?"[625]

Prema jednom predanju, učenici su željeli sofru da bi jeli, jer su bili gladni. Navodi se da bi Isaa, a.s.,, kada bi izišao, pratilo preko pet hiljada ljudi. Jednog dana nisu imali šta jesti, pa su zamolili Isaa, a.s., da zatraži od Gospodara sofru. Jedan od učenika je Simon obavijestio Isaa, a.s., šta ostali traže, a Isa, a.s., im je rekao da se boje Boga.[626]

Isa, a.s., je odbio njihov zahtjev: a) jer su neuljudno pitali i upotrebljavali neadekvatnu konstataciju[627]; zato što se bojao Božije srdžbe. Zato im je rekao: "*Bojte se Allaha, ako ste vjernici!*"[628] – što znači: "Ako ste potpunog i čvrstog vjerovanja!"[629] Učenici su se potom izvinjavali: "*Mi želimo*" – *rekoše oni* – "*da s nje jedemo i da srca naša budu smirena i da se uvjerimo da si nam istinu govorio, i da o njoj budemo svjedoci.*"[630]

Druga interpretacija predmetnog ajeta je da su htjeli sofru radi blagoslova. Na temelju drugih predanja, učenici su tražili ovu nadnaravnost da bi s njima i drugi, gledanjem trpeze, postali vjernici.[631]

[625] El-Alusi, *Ruhu-l-meani*, 7-8/76-77.
[626] El-Kurtubi, *El-Džamiu liahkamil-l-Kur'an*, 3/366.
[627] Ez-Zuhejli, *Et-Tefsiru-l-Vesit*, 1/519.
[628] Kur'an, 5:112.
[629] Ez-Zuhejli, *Et-Tefsiru-l-Vesit*, 1/519.
[630] Kur'an, 5:113.
[631] El-Alusi, *Ruhu-l-meani*, 7-8/78. El-Kurtubi navodi nekoliko mišljenja glede ovog pitanja:
- Željeli su da im se time smiri srce, da budu sigurni da im je Isa, a.s., poslanik
- Željeli su biti sigurni da ih je Allah, dž.š., odabrao za pozivanje u islam
- Da budu sigurni da je Allah, dž.š., uslišao njihovu molbu. El-Kurtubi, *El-Džamiu liahkamil-l-Kur'an*, 3/366.

Prema jednom predanju, pošto je vidio da su učenici uporni, Isa, a.s., je uzeo abdest i došao do mjesta obavljanja molitve. Nakon obavljanja uobičajene molitve, uputio je skrušeno molbu Allahu, dž.š., a potom su mu suze tekle niz lice.[632] Isa, a.s., je zamolio Gospodara da im spusti trpezu i da je učini praznikom, radošću radi koje će se narod okupljati da Allahu, dž.š., zahvaljuje i Njega obožava. Da im taj dan bude dokaz validnosti Isaovog, a.s., poslanstva i podsjetnik da samo Allaha, dž.š., mole da im podari opskrbu. Nakon toga, Allah, dž.š., mu je uslišio molbu i spustio sofru.[633] Na temelju mišljenja nekih mufesira, sofra je spuštena u nedjelju.[634]

Kur'an u nastavku događaja iznosi: *"Ja ću vam je spustiti"* – *reče Allah* – *"ali ću one među vama koji i poslije ne budu vjerovali kazniti kaznom kakvom nikoga na svijetu neću kazniti."*[635]

Evidentan je stav egzegeta da je hrana na sofri bila džennetskog porijekla.[636]

Prema jednom predanju, kada je spuštena sofra, Simon, vođa apostola, rekao je Isau, a.s: "Je li hrana s ovog svijeta ili je iz Dženneta?" Isa, a.s., mu odgovori: "Sada je vrijeme da uzmete pouku iz ovih nadnaravnosti i prestanete s postavljanjem pitanja zbog kojih sam se bojao da ćete biti kažnjeni." Simon mu reče:

632 Ibid., 7-8/78.

633 Ez-Zuhejli, *Et-Tefsiru-l-Vesit*, 1/519.

634 El-Alusi, *Ruhu-l-meani*, 7-8/79. Es-Suddi interpretira predmetni dio ajeta na slijedeći način: *Dan u kojem je spuštena trpeza uzet ćemo praznikom kojeg ćemo poštovati mi i naši potomci poslije nas*. Selman el-Farisi ovu konstataciju elaborira ovako: *Da bude pouka nama i onima koji će doći poslije nas, i čudo Tvoje kao dokaz Tvoje moći.* Er-Rifai, Tejsiru-l-alijji-l-kadiri li ihtisari tefsiri ibni Kesir, str. 398. Prenosi se od Ibn Omera da je rekao: *Tri će grupe ljudi na Sudnjem danu biti kažnjene najžešćom kaznom: munafici, oni koji su zanijekali sofru i Faraonovi ljudi.* El-Alusi, *Ruhu-l-meani*, 7-8/81.

635 Kur'an, 5:112-115.

636 El-Kurtubi, *El-Džamiu liahkamil-l-Kur'an*, 3/372.

"Tako mi Boga Izraelćana, nisam time ništa loše htio!" Isa, a.s., mu odgovori: "Ništa od onoga što vidite nije iz Dženeta, niti s ovog svijeta, već je to Allah, dž.š., stvorio u vazduhu, rekavši: 'Budi!' Jedite od onog što ste tražili od vašeg Gospodara, zahvalite Mu, pa će vam On uvećati, jer On je Moćan."[637]

Jedan broj egzegeta se suprotstavlja ovoj konstataciji, smatrajući da trpeza nije spuštena. Svoju tezu opravdavaju time što su se učenici, kada su čuli riječi *"Ja ću vam je spustiti! – reče Allah – "ali ću one među vama koji i poslije ne budu vjerovali kazniti kaznom kakvom nikoga na svijetu neću kazniti.",*[638] uplašili i odustali od spuštanja sofre. Postoji predanje da su učenici odbili sofru kada im je predočena kazna koja slijedi ukoliko ne budu povjerovali, te s toga trpeza nije spuštena.[639]

Većina učenjaka nedvosmisleno zastupa tezu da je sofra spuštena.[640] Na to jasno i eksplicite upućuje kur'anski ajet: *"Ja ću vam je spustiti" – reče Allah.*[641] Obećanje Allaha, dž.š., je istina, te se s toga može prihvatiti kur'anska konstatacija.

Meleki su donijeli trpezu s neba i postavili je ispred njih. Svi su jeli.[642] Sofra je bila crvene boje. Apostoli su gledali dok je silazila prema njima, a Isa, a.s., je plakao plašeći se uvjeta kojim su se obavezali. Učenici su se okupili oko sofre koja je odisala miomirisom kakvog nikada prije nisu osjetili. Sofra je bila prekrivena nekom mahramom. Potom je Isa, a.s., rekao učenicima: "Ko je najpreči da je otkrije?" Odgovoriše: "Ti si najpreči." Isa, a.s., je nakon toga otišao obaviti molitvu i zamoliti

[637] El-Alusi, *Ruhu-l-meani*, 7-8/78-79.

[638] Kur'an, 5:112-115.

[639] Kutb Sejjid, *U okrilju Kur'ana*, 7/75.

[640] El-Kurtubi, *El-Džamiu liahkamil-l-Kur'an*, 3/367.

[641] Kur'an, 5:115.

[642] Er-Rifai, *Tejsiru-l-alijji-l-kadir li ihtisari tefsiri ibni Kesir*, str. 399-340.

Allaha, dž.š., da mu dozvoli da otkrije sofru.[643] Zatim je otkrio sofru. Na njoj bijahu ogromna riba i pet peciva. Na jednom je bilo ulje, na drugom med, na trećem maslo, na četvrtom sir i na petom meso. Postoji mišljenje da je na sofri bilo sedam peciva i sedam riba, dok neki smatraju da su se na sofri nalazili hljeb i riba.[644] Apostoli rekoše Isau, a.s., da im pokaže neko čudo u svemu tome. To ga je iznenadilo, pa im je rekao: "Zar vam nije dovoljno?" Potom nastavi: "Ribo, vrati se, Allahovom dozvolom, u život kao što si bila!" Allah, dž.š., je oživi. Učenici su se uplašili, pa je Allah, dž.š., vrati u prvotno stanje. Isa, a.s., im reče da počnu jesti. Oni odbiše, nakon čega Isa, a.s., pozva siromahe da pojedu hranu. Jelo je 1300 osoba, nakon čega Isa, a.s., i apostoli pogledaše ribu, a ona je bila ista kao kad je spuštena. Potom je uzdignuta na nebo. Kada je sišla drugi put, sakupio se veliki broj ljudi, a kada Isa, a.s., to vidje, on učini da se smjenjuju, da jedan dan silazi, a drugi ne. Tako je trajalo četrdeset dana. Potom je Allah, dž.š., objavio Isau, a.s., da je sofra samo za siromahe. Bogati su se tada rasrdili i odmetnuli. Allah, dž.š., je obavijestio Isaa, a.s., da će ih kazniti kaznom kakvom nikoga do tada nije. Pretvoreni su u majmune.[645] U

[643] Poslije toga otkrio je sofru. Na njoj bješe ogromna riba i pet peciva. Na jednoj je bilo ulje, na drugoj med, na trećoj maslo, na četvrtoj sir i na petoj meso. Postoji mišljenje da je na sofri bilo sedam peciva i sedam riba, dok neki smatraju da su se na sofri nalazili hljeb i riba. El-Kurtubi, *El-Džamiu liahkamil-l-Kur'an*, 3/369; Et-Taberi, *Džamiul-l-bejani an te'vili aji-l-Kur'an*, 7-8/158; El-Bursevi, *Tefsiru Ruhu-l-bejan*, 2/555.

[644] El-Kurtubi 2001: 3/369; Et-Taberi 2001: 7-8/158; El-Bursevi 2001: 2/555.

[645] *Reci: Hoćete li da vam kažem koji su gori od takvih i koje će Allah još teže kazniti? Oni koje je Allah prokleo i na koje se rasrdio i u majmune i svinje pretvorio, oni koji su se šejtanu klanjali, njih čeka najgore mjesto, jer oni su najdalje s pravog puta odlutali.* Kur'an, 5:60, El-Alusi, *Ruhu-l-meani*, 7-8/82; Es-Sabuni, *Safvetut-tefasir*, 1/343.

takvom stanju su ostali sedam dana.[646] Isa, a.s., ih je pozivao imenom, ali oni nisu mogli govoriti, samo su mahali glavama.[647] Potom je zamolio Gospodara da ih usmrti, ali se ne zna šta se dogodilo nakon toga.[648]

Detalji o spuštanju sofre spominju se u tefsirima s namjerom objašnjenja predmetnog ajeta. S druge strane, ovo predanje se ne može okarakterizirati vjerodostojnim. Mi smo ga namjerno naveli kako bi objektivno predstavljali svaki stavak islamske interpretativne tradicije.

Isaov nestanak

Kada je Isa, a.s., primjetio znake nevjerovanja kod svog naroda i kada su oni počeli negirati njegovo poslanstvo, upitao je ko će stati u odbranu vjere. Učenici i pomagači (havarijjuni) Isaa, a.s., rekoše da će oni[649]: *I kad sam učenicima naredio: vjerujte u Mene i Poslanika Moga!" A oni su odgovorili: "Vjerujemo, a Ti budi svjedok da smo muslimani".*[650]

Allah, dž.š., ga je spasio od zlih namjera protivnika: *I kada sam od tebe sinove Israilove odbio, kad si im ti jasne dokaze*

[646] Postoji mišljenje da su ostali četiri dana. El-Kurtubi, *El-Džamiu liahkamil-l-Kur'an*, 3/372.

[647] El-Bursevi, *Tefsiru Ruhu-l-bejan*, 2/555. Isa, a.s., je dao do znanja narodu da im je došao da im nešto dozvoli od onog što je bilo zabranjeno. Evidentno je mišljenje da im je dozvolio nešto što su im sveštenici zabranili, a u Tevratu nije bilo zabranjeno. Najutemeljenije je da je Isa, a.s., dozvolio nešto od onog što je Musa, a.s., zabranio, kao jedenje loja, masti, a nije im dozvolio krađu, blud ili nešto slično. Vjerozakon s kojim je Isa, a.s., došao bio je blaži od vjerozakona Musaa, a.s. Kur'an, 3/50; El-Kurtubi, *El-Džamiu liahkamil-l-Kur'an*, 2/96; Et-Taberi, *Džamiul-l-bejani an te'vili aji-l-Kur'an*, 3-4/330.

[648] El-Kurtubi, *El-Džamiu liahkamil-l-Kur'an*, 3/372.

[649] El-Kurtubi, *El-Džamiu liahkamil-l-Kur'an*, 2/98.

[650] Kur'an, 5:111.

donio, pa su oni među njima koji nisu vjerovali povikali: "Ovo nije ništa drugo do prava vradžbina."[651]

Allah, dž.š., ga je spasio, nije dozvolio da ga likvidiraju. Ubijen je neko drugi ko mu je sličio.[652] Jevreji su ismijavali i vrijeđali Isaa, a.s., ga.[653]

Nakon što je Isa, a.s., upozoravao jevreje na pogreške, oni su se rasrdili. Kada su vidjeli da ga pojedinci slijede, pobojali su se da se ne raširi njegovo učenje, te su otišli rimskom vladaru. Rimljani su bili pagani nespremni uplitati se u jevrejska vjerska pitanja. Nisu reagirali na Isaovu, a.s., misiju, jer ona nije bila političkog karaktera i nije se miješala u jurisdikciju rimske vlade. Međutim, prvaci su iznosili laži protiv Isaa, a.s., kako bi naveli rimskog vladara da ga osudi. Zatim su se žalili svom vladaru da je među njima čovjek koji odvodi ljude u zabludu i odvraća

[651] Kur'an, 5:110.

[652] *A nisu ga ni ubili ni razapeli, već im se pričinilo.* Kur'an, 4:158; El-Kurtubi, *El-Džamiu liahkamil-l-Kur'an,* 3/9.

[653] Kada je Isa, a.s, jednog dana prošao pored njih, dok su lovili ribu, rekao im je da, ako žele vječni život, trebaju njega slijediti. Zatražili su od njega nadnaravno djelo da bi potvrdio da je poslanik. Simon, jedan od njih, bacio je mrežu da lovi ribu, ali ništa nije ulovio. Rekao je Isau, a.s., da je on baci u vodu, što je Isa, a.s., i učinio. Kada ju je izvadio, bilo je toliko ribe da su se dvije lađe mogle napuniti. Tada su mu povjerovali. Prema jednom predanju, jedan kralj je čuo da je Isa, a.s., iz jedne posude nahranio veliki broj ljudi, a posuda se nije umanjila. Došao je sa svojim rođacima i rekao Isau, a.s., da napušta svoju vlast i da će sa svojim rođacima slijediti njega. El-Alusi, *Ruhu-l-meani*, 3-4/231. Merjema je jednom poslala Isaa, a.s., kod bojača tkanina. On mu reče da je svako odijelo označio kojom bojom treba da oboji. Isa, a.s., je stavio sva odijela na jedno mjesto, tako da je vlasnik radnje, kada je došao, pomislio da je Isa, a.s., sva odijela uništio. Isa, a.s., tada naredi odjeći da počne izlaziti, nakon čega poče izlazit svaka u boji kakvu je tražio vlasnik radnje. Svi su mu povjerovali i postali njegovi pomagači. Neki od pomagača Isaa, a.s., bili su ribolovci a neki bojači tkanina. Et-Taberi, *Džamiul-l-bejani an te'vili aji-l-Kur'an,* 3-4/338; El-Bursevi, *Tefsiru Ruhu-l-bejan*, 2/49.

ih od pokornosti kralju, da kvari njegove podanike, da zavađa narod i razdvaja očeve od sinova. Također su mu pripisali da je sin bludnice. Nakon iznošenja dokaza, osudili su Isaa, a.s., na smrtnu kaznu raspećem.[654]

Kur'an je vrlo decidan, koncizan i nadasve jasan kada izvještava o Isaovoj, a.s., smrti: "*O Isa, dušu ću ti uzeti i Sebi te uzdignuti i spasit ću te od nevjernika i učinit ću da tvoji sljedbenici budu iznad nevjernika sve do Smaka svijeta.*"[655]

Kur'an kategorički odbija tvrdnju da su ga razapeli i objesili. On ne dozvoljava takvo poniženje Isaa, a.s., jer ga je spasio: *I zbog riječi njihovih: "Mi smo ubili Mesiha, Isaa, sina Merjemina, Allahova poslanika". A nisu ga ni ubili ni razapeli, već im se pričinilo. Oni koji su se o njemu u mišljenju razilazili, oni su samo o tome u sumnji bili; o tome nisu ništa pouzdano znali, samo su nagađali; a sigurno je da ga nisu ubili, već ga je Allah uzdigao Sebi. A Allah je silan i mudar.*[656]

Što se tiče okolnosti u kojima se desio pokušaj ubistva Isaa, a.s., i njegovo uzdignuće, došli smo do tri predanja:

1. Kada su se jevreji složili da ga ubiju, Isa, a.s., se sakrio u kuću. Tada ga je Allah, dž.š., posredstvom Džibrila, uzdigao na nebo. Predvodnik ove skupine je rekao Judi da uđe i ubije Isaa, a.s. Ušao je, ali ga nije našao. Tada mu je Allah, dž.š., udahnuo Isaov, a.s., lik. Kada je Juda izišao, uhvatili su ga i razapeli, misleći da je Isa, a.s. Kasnije su govorili da je lice Isaovo, a.s., ali da tijelo podsjeća na njihovog prijatelja kome su rekli da uđe

[654] U jevrejskim vjerskim knjigama nema nikakvog spomena o Isusovoj misiji, progonu i razapeću zato što je Isus za njih obični čovjek, koji nije prihvatio njihov svjetonazor i kojeg su zbog toga ubili. Što se tiče Mesije, jevreji ga očekuju i vjeruju da će im pripremiti veliko kraljevstvo na Zemlji, ali to, prema njihovom ubjeđenju, nije Isus. Šelebi Ahmed, *El-Mesihijje*, str. 67, 100.

[655] Kur'an, 3:55.

[656] Kur'an, 4:157-158.

u kuću i ubije Isaa, a.s. Pitali su se: "Ako je ovo naš prijatelj, gdje je Isa? A ako je ovo Isa, gdje je naš prijatelj?"[657]

2. Naišli smo i na predanje koje je identično biblijskom kazivanju. Smatramo da je israilijjat, te da nema utemeljenja. Prema njemu, Isa, a.s., se sklonio u getesmanijski vrt. Jedan od učenika ga je izdao za trideset srebrenjaka. Rimljani nisu lično poznavali Isaa, a.s., te ih je izdajica poveo, rekavši da je Isa, a.s., onaj koga će poljubiti. Kada ih je doveo do Isaa, a.s.,

[657] El-Kurtubi, *El-Džamiu liahkamil-l-Kur'an*, 2/99; El-Alusi, *Ruhu-l-meani*, 2/101-103, 3-4/235. Zanimljivo je predanje koje se nalazi u Barnabinom Evanđelju: Kada se vojnici sa Judom privukoše blizu mjesta gdje je bio Isus, Isus začu približavanje mnoštva naroda, zato se on sa strahom povuče u kuću. A jedanaestorica su spavali. Sveti anđeli dođoše i izvukoše Isusa kroz prozor. Oni ga otkriše i smjestiše u treće nebo, u društvo anđela koji vječno slave Boga. Juda uđe hitro u sobu prije svih, odakle je Isus uzdignut. A učenici su spavali. Na to je čudesni Bog djelovao tako da je Juda bio tako izmijenjen u govoru i licu nalik Isusu, da smo mi vjerovali da je on Isus. A on je, probudivši nas, tražio gdje je gospodar. Mi smo se tome čudili i odgovorili: 'Ti, gospodaru, si naš gospodar, zar si nas zaboravio?' A on, smiješeći se reče: 'Pa jeste li ludi, pa ne znate da sam ja Juda iz Iskariot!' I dok je on ovo govorio vojnici uđoše i spustiše svoje ruke na Judu, jer je on po svemu bio sličan Isusu. Mi, pošto smo čuli šta Juda kaže, i vidjevši mnoštvo vojnika, pobjegosmo izvan sebe... Juda odgovori: 'Pa jeste li vi izgubili razum! Vi ste došli da uzmete Isusa iz Nazareta sa oružjem i fenjerima kao lopova, a vi ste svezali mene koji sam vas vodio...' Oni ga tako odvedoše na Kalvariju, gdje su obično vješali zločince i tu ga oni razapeše golog radi veće sramote. Juda ne učini ništa osim što povika: 'Bože, zašto si me ostavio, pošto je zločinac pobjegao, a ja umirem nepravedno?' Evanđelje po Barnabi, 215-217/145-148. El-Bursevi dodaje da je nakon razapeća Jude došla Merjema sa ženom koju je Isa, a.s., izliječio od ludila, i počele su plakati. Potom je Allah, dž.š., spustio Isaa, a.s., koji ih upita: *Zašto plačete?* One odgovoriše: '*Zbog tebe*'. Isa, a.s., im reče: '*Allah me je uzdigao. Ovaj koga su ubili samo im se uzličio na mene*'. Sedam dana dana nakon toga, Allah, dž.š., reče Isau, a.s., da ode na jedno brdo gdje su se sakupili njegovi pomagači, nakon čega ih Isa, a.s., posla na različita mjesta da pozivaju u islam. El-Bursevi, *Tefsiru Ruhu-l-bejan*, 2/50. Ovo predanje dolazi u koliziju sa kur'anskim i hadiskim tekstom, gdje se ne spominje nešto slično. S toga, mislimo da je ovo predanje israilijjat.

i prišao da ga poljubi, desilo se nešto što niko nije očekivao. Allah, dž.š., je na izdajnika bacio Isaov , a.s., lik. Rimski vojnik je prišao i uhvatio ga. Allah, dž.š., mu je oduzeo moć govora, te se nije mogao verbalno suprotstaviti.[658]

3. Isa, a.s., je učenike, kada su ih jevreji opkolili, upitao ko želi uzeti njegov lik, pa da za to dobije Džennet.[659] Jedan se javio, nakon čega mu je, Allahovom, dž.š., voljom, udahnut Isaov lik, a Isa, a.s., je uzdignut na nebo. Kada su učenici izišli, rekli su jevrejima da je Isa, a.s., uzdignut na nebo. Jevreji su ih počeli prebrojavati. Kad ugledaše jednog koji mu je sličio, uzeše ga i ubiše misleći da su ubili Isaa.[660]

Nakon što su jevreji razapeli mladića kome je dat Isaov, a.s., lik i kad su to obznanili, tvrdeći da su ubili Isaa, a.s., povjerovala im je jedna grupa – hrišćani. Osim onih što su bili u kući s Isaom, a.s., koji su vidjeli da je uzdignut, ostali su smatrali isto što i jevreji – da je razapet. Jedino je mala grupa svjedočila istinu uzdignuća Isaa, a.s., to su bili vjernici. Poslije uzdignuća, jedna skupina – jakobiti – je govorila da je Isa, a.s., Bog i da se uzdigao na nebo. Druga skupina – nestorijanci – tvrdila je da je on Božiji Sin, kojeg je Bog uzdigao, dok je treća skupina – muslimani – vjerovala da je Isa, a.s., samo poslanik i Božiji rob.[661] U tom kontekstu, Kur'an kaže: *Kad ih je Isa, sin*

[658] Šelebi Ahmed, *El-Mesihijje*, str. 68. Islamska verzija ovog događaja ne spominje Judu, dok hrišćanski izvori spominju da je Juda izdao Isusa, te se, poslije razapeća Isusa, pokajao i objesio se. *Biblija*, *Evanđelje po Mateju*, 27/3-10. Budući da islamska verzija ne određuje ličnost koja je izdala Isaa, a.s., i da je, s hrišćanskog aspekta, Juda živio još neko vrijeme poslije razapeća, najvjerovatnije je da je Isaa, a.s., izdala neka treća osoba.

[659] El-Alusi, *Ruhu-l-meani*, 3-4/234.

[660] Et-Taberi, *Džamiul-l-bejani an te'vili aji-l-Kur'an*, 3-4/338.

[661] El-Hindi Muhammed Enver šah el-Kašmirijj, *Et-Tasrihu bima tevatere fi nuzuli-l-Mesih,* Daru-s-selam, Haleb, bez godine izdanja, str. 285.

Merjemin, upitao: "Hoćete li me pomoći Allaha radi?" I neki od sinova Israilovih su povjerovali, a drugi nisu.[662]

Vremenom su muslimani koji su vjerovali nestali, tako da pravog islama nije bilo sve dok se nije pojavio posljednji Božiji poslanik, Muhammed, a.s.

Analitički osvrt na interpretaciju Isusove smrti/Isaovog nestanka

Prema hrišćanstvu, cilj Isusove misije je nagovješćavanje Kraljevstva Božijeg. Prema islamskom učenju, cilj Isaovog, a.s., djelovanja je, kao i svakog drugog poslanika, da ljude uputi na Pravi put. Pozivao ih je obožavanju samo Jednog Boga, nastojao ih je ubjediti da postoji Budući život, da vjeruju u postojanje duše i organiziraju život prema Božijoj riječi. Primjetno je da Luka i Matej o Isusovom Govoru na Gori ne govore identično. Luka ga smješta u drugu godinu Isusovog djelovanja, dok Matej kaže da se to dogodilo prve godine.[663] O ovom događaju se u islamskoj interpretativnoj tradiciji ništa ne spominje.

Kada su u pitanju mu'džize/nadnaravnosti, kur'anski i biblijski stavovi su negdje identični, a negdje se razlikuju. Novozavjetno i kur'ansko kazivanje su identična po pitanju oživljavanja mrtvih, liječenja bolesnih, gubavih i slijepih. Kur'ansko kazivanje ne spominje, na primjer, novozavjetno kazivanje Isusovog umnožavanja hljebova i hodanje po vodi, kao što novozavjetno kazivanje ne spominje kur'ansko kazivanje o spuštanju sofre. Isus je s apostolima bio na Pashalnoj vačeri, kako Novi zavjet izvještava, ali se u islamskim izvorima o tome ništa ne govori. I ovdje je primjetna kontradiktornost između Evanđelja. Prema Marku, Isus je prvo poslao dvojicu da spreme

662 Kur'an, 61:14.

663 Evanđelje po Luki, 6/20-49.

večeru, a potom došao s desetericom,[664] Matej spominje da su svih dvanaesterica apostola učestvovala u pripremanju večere.[665] U okviru islamske interpretativne tradicije se ne spominje nikakva večera.

Kada Novi zavjet iznosi okolnosti u kojima je Isus uhvaćen, moguće je primjetiti kontradikciju između Evanđelja. Jovan iznosi dijalog Isusa s vojnicima, dok Marko kaže da ih je Juda doveo i pokazao im ga. Sinoptička Evanđelja iznose da je Isus uhvaćen u četvrtak, a razapet u petak, dok Jovanovo Evanđelje nudi dijametralno različitu koncepciju. Po njemu, Isus je uhvaćen u srijedu, a razapet u četvrtak. Sinoptička Evanđelja navode da ga je Sinedrij osudio, a Jovan o tome ništa ne govori.

Hrišćani vjeruju da su jevreji, u saradnji s Rimljanima, uspjeli uhvatiti Isusa u kojem su političke vođe vidjele jevrejskog poglavicu, a vjerski autoriteti bogohulnika koji krši vjerske dogme. Osuđen je zbog tvrdnji da je *Mesija* i *Božiji Sin*. Da bi presuda postala pravosnažana i da bi se mogla izvršiti egzekucija, bilo je nužno odobrenje rimskih vlasti. Rimljani su, nakon ispitivanja, proglasili njegovu nevinost, ali su se jevreji zahtjevima izborili da im se Isus prepusti. Oni su ga vrijeđali, ponižavali i kaznili sramotnom kaznom – raspećem.

Primarna razlika, po ovom pitanju, Kur'ana i Novog zavjeta manifestira se u tome što Kur'an poentira da Isa, a.s., nije razapet, već uzdignut. Kur'an skreće pozornost na konstataciju da je čovjek koji je razapet sličio Isau, a.s. To je, prema islamskom učenju, bio Juda kome je Allah, dž.š., udahnuo Isaov, a.s lik.

[664] Evanđelje po Marku,14/13.

[665] Evanđelje po Mateju, 26/17-19. Matej, Marko i Luka se slažu da je *Posledńja večera* bila i Pashalna večera. Međutim, Jovan navodi da je *Pashalna večera* bila u veče nakon Isusovog ubistva. Evanđelje po Jovanu, 18/28.

Uputno je navesti da je način kažnjavanja Isusa, o kojem govori Novi zavjet, rasprostranjen. Dakle, oblik kažnjavanja raspećem nije prvi put upotrijebljen nad Isusom. Ovako su mnogi kažnjavani. Okolnosti i procedura kažnjavanja Isusa potpuno su identični s praksom Kartažana, Grka, Babilonaca i drugih. To upućuje da se pouzdano ne može znati na koju vrstu krsta je Isus razapet, budući da su Rimljani koristili tri načina raspeća.

Isusova smrt, u hrišćanskom shvatanju, bila je predmet sporenja. Postojale su mnoge teorije o njenoj suštini, što govori da su hrišćanski teolozi pokušavali definirati njezin smisao. Indikativno je spomenuti da je Pavle, koji nije vidio Isusa, inovirao teoriju Isusove otkupiteljske poruke od tereta Istočnog grijeha. Prema islamskoj percepciji, neshvatljivo je da čovjek dizajnira elemente vjerovanja. Ovo hrišćansko vjerovanje je moralo biti utemeljeno na Isusovim riječima koje je dobio Objavom od Boga.

Isus je postao Spasitelj, a krst znak spasenja. Zanimljivo da je krst dugo vremena bio samo predmet na kome je razapet jedan čovjek. Krst se simbolom spasenja počeo smatrati tek u IV vijeku, jer su prije hrišćani osjećali averziju prema njemu. Krst je za njih bio samo predmet na kome je Isus razapet, pa ga se nisu rado sjećali. Dakle, i krst kao simbol Isusovog spasenja nema genezu u Isusovom učenju, već je posljedica kasnijeg shvaćanja.

INTERPRETACIJA ISUSOVOG USKRSNUĆA/ISAOVOG UZDIGNUĆA

Biblijska interpretacija Isusovog uskrsnuća

Isusovo uskrsnuće

Prema biblijskom pripovijedanju, dan nakon Isusovog raspeća, u nedjelju, Marija Magdalena, Marija Jakovljeva i Salomija su mu došle na grob. Budući da je ogromni kamen bio postavljen na njega, pitale su se ko će im pomoći da ga pomjere. Međutim, kada su došle, kamen je već bio pomjeren. U grobu su našle mladića u bijeloj haljini, koji im reče da idu i obavijeste Isusove učenike da će Isus otići u Galileju i da će ga tamo vidjeti.[666]

Dok su se vratile u grad, stražari su javili prvosvećenicima šta se dogodilo. Oni su im dali ogromnu novčanu sumu i naredili da kažu da su apostoli ukrali Isusa dok su oni spavali.[667]

Poslije toga, Isus se javio dvojici učenika na putu za selo Emaus.[668] Oni su informirali ostale, ali im ovi nisu povjerovali.[669] Dok su o tome razgovarali, Isus se pojavio. Potpuno iznenađeni,

---

[666] Evanđelje po Marku, 16/1-11. Matej spominje da su Marija Magdalena i druga Marija došle na grob, dok Jovan spominje samo Mariju Magdalenu. Evanđelje po Mateju, 28/1-10; Evanđelje po Jovanu, 20/1-18.

[667] Evanđelje po Mateju, 28/11-15.

[668] Evanđelje po Luki, 24/13-35.

[669] Evanđelje po Marku, 16/12-13.

pomislili su da vide duha. Isus im je rekao da se ne čude, neka ga dodirnu i vidjet će da je to on – jer duh nema tijelo. Isus je bio gladan i zatražio je hrane, nakon čega su mu dali pečenu ribu.[670]

Kada se Isus ukazao apostolima, među njima nije bio Toma zvani Blizanac. Kada su ga obavijestili da je Isus s njima, odbio je povjerovati dok ga ne dotakne. Nakon osam dana, dok je Toma bio s ostalim apostolima, Isus je došao i rekao mu da ispruži prst i dodirne ga, kako bi se uvjerio da je stvaran.[671]

I treći put se Isus, prema biblijskom kazivanju, javio učenicima. Bilo je to za vrijeme njihovog boravka na Genisaretskom jezeru.[672]

Apostoli su otišli u Galileju, na goru, kako im je Isus naredio. Tada im je Isus rekao: *Koji povjeruje i krsti se bit će spašen, a koji ne vjeruje bit će osuđen. A znaci onima koji vjeruju bit će ovi: "Imenom mojim izgonit će demone, govorit će novim jezicima, uzimat će zmije u ruke, ako i smrtno što popiju, neće im nauditi; na bolesnike polagat će ruke, i ozdravljat će".*[673]

Prema biblijskom učenju, nakon ovih dešavanja, Isus je uzdignut na nebo, te sjeo Bogu s desne strane.[674] Interesantno je da Matej i Jovan uopće ne spominju Isusovo uznesenje.

Uskrsnuće je stožer hrišćanske vjere, bez njega nema ni hrišćanstva.[675] S aspekta hrišćanske doktrine, nemoguće je doći do zadovoljavajuće predodžbe o uskrsnuću.[676] Premda

[670] Evanđelje po Luki, 24/36-43.
[671] Evanđelje po Jovanu, 20/24-27.
[672] Ibid., 21/1-14.
[673] Evanđelje po Marku, 16/15-18.
[674] Ibid., 16/19-20.
[675] Antić Radiša, *Put istina i život*, str. 53.
[676] Bornkamm Gunther, *Isus iz Nazareta*, str. 198.

je uskrsnuće misterij za ljudski um, bez njega bi fenomen hrišćanstva bio nepojmljiv. Šta se s Isusom desilo u trenutku ukrsnuća, nepoznanica je, jer se to nije moglo vidjeti ljudskim očima.[677] Hrišćanstvo smatra da se uskrsnuće ne otkriva naukom, niti historijskim saznanjem, jer povijest ne priznaje uskrsnuće zato što ono *a priori* nije predmet njenog područja.[678]

Dokaz uskrsnuća Isusovog, prema hrišćanstvu, jeste prazan grob. Nema mjesta sumnji da su žene pogriješile, te da su otišle na nečiji drugi grob, jer da je jedna pogriješila, ostale bi je ispravile, a one su vidjele polaganje Isusa u grob. Za hrišćanstvo je neprihvatljiva teorija da je Isus na krstu samo izgubio svijest, te da je kasnije u grobu došao sebi zato što bi ga rimski vojnici, koji su čuvali grob, vidjeli, i zato što nije mogao pomjeriti kamen koji je bio postavljen na grob.[679] Isto tako, neprihvatljive su teorije da su ga učenici uzeli i da su ga lopovi ukrali, budući da je straža bila prisutna.

Da čovjek ustane iz groba – za to vrijeme nije bila nepoznanica. Na tadašnji mentalitet utjecala su vjerovanja koja su poticala iz Egipta i Perzije. Egipćani su vjerovali da se mrtvi vraćaju u tjelesne ostatke, pa su ih iz tog razloga mumificirali i čuvali u piramidama i kamenim grobnicama. Zoroastrina religija je propovijedala tjelesnu besmrtnost. Mitraizam je unutar svoje doktrine, apostrofirao obećanje uskrsnuća mrtvih.[680] Jevrejski mentalitet je, dakle, bio prožet ovom mišlju o tjelesnom uskrsnuću.

Da bi se imao pravi uvid u uskrsnuće, treba imati na umu hronologiju Novog zavjeta. Najstariji zapis jeste Pavlova

677 Rebić Adalbert, *Biblijsko – teološki pabrici o Isusu Kristu*, str. 200.
678 Kušar Stjepan, *Isus Krist - bogočovjek i spasitelj*, str. 118-119.
679 Stott John, *Što je hrišćanstvo*, str. 48.
680 Kosidovski Zenon, *Priče Jevanđelista*, str. 316.

poslanica Korićanima iz 57. ili 58. godine, napisana skoro četvrt vijeka poslije Isusove smrti. Četiri Evanđelja su napisana do 110. godine. Ovolike godine imaju hipotetičku vrijednost. Autori Evanđelja nisu bili apostoli, i ne mogu biti svjedoci uskrsnuća. Vijesti o tome stizale su iz druge ruke, što znači da su taj događaj predstavili kako su ga zamišljali i dobijene informacije su slobodno priređivali.[681]

Pavle bilježi da se Isus, pored ukazanja apostolima, ukazao i pred više od pet stotina osoba, a potom se i njemu ukazao.[682] Ovaj popis se razlikuje od verzije evanđelista. U hrišćanskoj zajednici su se pojavili skeptici koji su sumnjali u uskrsnuće, a Pavle ih je želio ubjediti. Trebao je da se posluži svjedočanstvom Petra ili Jakova, koje je sreo u Jerusalemu. Ako nije od njih dobio ovaj popis, onda se može pretpostavljati da je ponovio ono što je čuo od drugih, što je kružilo među tadašnjim hrišćanima. On u popisu ne spominje nijednu ženu, a da je znao, ne bi prešutio. Zapravo, nije o njima ništa znao, već su te narativne pojedinosti tvorevina kasnijih vremena, a Evanđelisti su ih samo proširili.[683]

Evanđelja se, kada se govori o Isusovoj smrti, razlikuju. Prema Matejevom Evanđelju, ne može se govoriti o krađi mrtvog tijela, jer su Jevreji zapečatili grob i okružili ga stražarima.[684] Marija Magdalena i druga Marija su, ipak, vidjele anđela kako je sišao sa neba, kako je skinuo kamen sa groba i rekao da Isusa nema u grobu.[685] Uprkos Markovom izvještaju[686] žene se nisu uplašile. Matej tvrdi da su i stražari vidjeli anđela. Međutim,

[681] Ibid., str. 318-319.

[682] 1. Poslanica Korićanima, 15/3-8.

[683] Kosidovski Zenon, *Priče Jevanđelista*, str. 323.

[684] Evanđelje po Mateju, 27/62-66.

[685] Ibid., 28/2-6.

[686] Evanđelje po Marku, 16/5.

potkupljeni od strane svećenika lažno su svjedočili da su Isusovi učenici ukrali njegovo tijelo.[687]

U Lukinoj verziji, dva anđela propovijedaju Isusovo uskrsnuće. Nisu bile prisutne samo Marija Magdalena, Jovana i Marija Jakovljeva, već i druge žene.[688] Broj svjedoka se povećava. Prema njegovom kazivanju, Isus se nije ukazao Mariji Magdaleni, već dvojici učenika iz Emausa.[689] Jovan iznosi da je grob našla samo Marija Magdalena, dok se anđeli ne spominju.[690]

Ne zna se da li su Luka i Jovan tvrdnje o uskrsnuću iznosili kao polemičari ili su zabilježili priče koje su, kružeći među hrišćanima, došle do njihovih ušiju. Godine 1215., Lateranski sabor je proglasio, kao primaran članak vjere, da će svi ljudi ustati iz grobova u istom tijelu koje su imali prije smrti.[691]

Jovan iznosi da je Josip iz Aritmeje, poslije Isusove smrti, došao da bi pomazao njegovo tijelo miomirisima.[692] Međutim, Luka iznosi da su žene došle da obave pomazanje.[693] Evanđelistima je bila neophodna ova scena da bi dokazali uskrsnuće, ali su zaboravili da je u zemlji kao što je Palestina već drugog dana ljudsko tijelo bilo u fazi početnog raspadanja.

Kampanja za odbranu nauke o uskrsnuću trajala je veoma dugo. U XI i XII vijeku nepoznati prevodilac na staroruski jezik *Historije jevrejskog rata* Josipa Flavija inkorporirao je u tekst originala interpolaciju iz koje se saznaje da je Isusov

687 Evanđelje po Mateju, 28/11-15.
688 Evanđelje po Luki, 24/11.
689 Ibid., 24/13-15.
690 Evanđelje po Jovanu, 20/1-3.
691 Kosidovski Zenon, *Priče Jevanđelista*, str. 328.
692 Evanđelje po Jovanu, 19/38-42.
693 Evanđelje po Luki, 23/50-56.

grob čuvalo ne samo trideset rimskih vojnika već i hiljadu svećeničkih sluga.[694]

Nauka o uskrsnuću je nailazila na otpor i sumnje među vjernicima. Pavle se s takvima morao boriti.[695] Zato smatra, braneći teoriju uskrsnuća: *A ako Isus Hristos nije ustao, onda je prazna propoved naša, pa prazna i vera vaša.*[696]

Zato su pobornici hrišćanstva nastojali otkloniti te sumnje po svaku cijenu.

Pripovijesti evanđelista o uskrsnuću u pojedinostima se razlikuju, te ni približno ne ukazuju na jedinstvenu tradiciju. To svjedoči da su predanja dugo vremena bila prenošena. Iz sljedećeg biblijskog stavka da žene: *Nikom ništa ne rekoše,*[697] može se zaključiti da je to pripovijedanje nastalo kasnije. Čak su se Isusovi učenici čudili, a neki i sumnjali, kada su ga ugledali. Dakle, uskrsnuće nema pretpostavku u unutarnjem stanju učenika.

Isus nije umro na krstu, već je izgubio svijest. Može se pretpostaviti da su Josip iz Aritmeje i Nikodem bili tajni članovi reda esena, koji su liječili Isusa. Eseni su bili dobri poznavaoci egzotičnih lijekova i metoda liječenja. Hirurški primjeri dokazuju da pribijanje na krst ne oštećuje ni krvne žile ni kosti. Sva četiri Evanđelja navode da je grob bio prazan, a da su žene (ili žena) našle nekog u bijeloj odjeći. To su, zapravo, bili članovi esenskog reda, jer su oni uvijek nosili bijelo. Susreti Isusa s učenicima su bili tajni i kratki. On se nije smio pojaviti u javnosti, jer bi ga ponovo uhvatili.[698] Kada se Isus ukazao učenicima, oni su se

694 Kosidovski Zenon, *Priče Jevanđelista*, str. 326.
695 1. Poslanica Korićanima, 15/14.
696 Ibid., 15/14.
697 Evanđelje po Marku, 16/8.
698 Kersten Holgen, *Isus je živio u Indiji*, str. 137-138.

uplašili i pomislili da je duh, a on im je rekao da ga dotaknu, jer duhovi nemaju meso i kosti.[699]

Autori Evanđelja se ne slažu po pitanju mjesta na kojem se Isus rastao od učenika, Marko smatra da se to desilo na nekom neodređenom mjestu,[700] Mateja tvrdi da je to bilo na nekoj gori u Galileji,[701] a Luka u Betaniji.[702] Zanimljivo je da autori Evanđelja nisu pisali da je Isus nakon uskrsnuća boravio s učenicima četrdeset dana.

Osnivanje crkve

Riječ *eklesia* (crkva) se u Evanđelima spominje samo jednom kod Mateja.[703] Prema hrišćanskom učenju, crkva označava grupu hrišćanskih vjernika na određenom području.[704]

Prva hrišćanska zajednica formirana je u Jerusalemu, gdje su se okupili Isusovi apostoli. Njegovi apostoli se smatraju temeljem crkve.[705]

Formiranje crkve temelji se na Isusovom uskrsnuću. Isus je, prije uzdignuća, obećao Duha Svetoga koji će jačati učenike: "*I ja ću moliti Oca, i dat će vam drugog Branitelja da prebiva sa vama vavjek.*"[706]

---

699 Evanđelje po Luki, 24/38-43.
700 Evanđelje po Marku, 16/19-20.
701 Evanđelje po Mateju, 28/16-20.
702 Evanđelje po Luki, 24/50.
703 Evanđelje po Mateju, 16/18.
704 Rice Richard, *Uvod u hrišćansku teologiju*, str. 183. Tek nakon Pavlove *objave* u Damasku, hrišćanska zajednica je postala svjesna Crkve kao tijela Isusova, zato što se ranje nigdje ne spominje. *Biblijska teologija Starog i Novog Zavjeta*, Grupa autora, str. 428.
705 Harrington Wilfrid, *Uvod u Novi Zavjet*, str. 52-56.
706 Evanđelje po Jovanu, 14/16-17.

Osnivanje crkve je, dakle, djelo nebeskog, a ne zemaljskog Isusa. Na to upućuje Biblija, gdje stoji da je Isus rekao Petru: *"A i ja tebi kažem da si ti Petar, i na tome kamenu sazidat ću Crkvu svoju, i vrata pakla neće je nadvladati."*[707]

Isus je obećao učenicima da će ih Duh kojeg će on poslati uvesti u istinu[708] i podsjetiti na sve ono što im je on rekao.[709]

Međutim, osnivanje crkve je, ipak, bilo predmet velikog spora. Radi se o tome da li je Isus propovijedao općenito hrišćanstvo ili dao organizacioni oblik jednoj institucionalnoj crkvi. Hrišćansko-spiritualističko poimanje crkve dovelo je do negiranja postojanja crkve. Međutim, hrišćansko učenje smatra da Isusovi iskazi, kojim je predstavio crkvu, pokazuju da je imao veoma konkretnu sliku o crkvi i da su ga učenici razumjeli. Isus upoređuje crkvu s kućom, čime je ukazao da je za kuću neophodan ovlašćeni pastir. Izabrao je dvanaest učenika, a za prvoovlašćenog pastira postavio je Petra.[710]

Najdublja tajna crkve je u njezinom identitetu s Isusom. U njoj se nastavlja djelo koje je Isus započeo, sve do njegovog ponovnog dolaska u eshatološkom smislu. Oslobođenje i posvešćenje čovječanstva je program koji je Isus dao crkvi. O tome svjedoče Isusovi učenici, budući da on nije ostavio nijedan napisani red. Apostolska djela i Pavlove poslanice pokazuju da je u pracrkvi duhovna služba smatrana bitnim elementom hrišćanskih općina.[711]

[707] Evanđelje po Mateju, 16/18-19.

[708] Evanđelje po Jovanu, 16/13.

[709] Ibid., 14/26.

[710] Evanđelje po Marku, 3/14.

[711] U početku hrišćanstva, nije postojao organizirani oblik crkve niti službe u njoj. Zato se ne može govoriti o današnjoj duhovnoj službi, nego o nekom načinu grupne molitve koju je predvodio jedan od apostola.

Na Drugom vatikanskom Koncilu, usvojena je nauka o crkvi kao novozavjetnom narodu Božijem. Međutim, hrišćanska interpretacija ne zanemaruje metaforu da je crkva tijelo Isusovo.[712] I u starozavjetnoj tradiciji postoji pojam *korporativne personalnosti*, to jest vjerovanja da Adam predstavlja ljudski rod. Od novozavjetnih poslanica jedino Pavlove sadrže nauk o crkvi kao Isusovom tijelu. Postoji nekoliko mišljenja po pitanju ideja kojima se Pavle mogao koristiti da bi protumačio misterij crkve kao Isusovog tijela.[713] Jedni smatraju da se poslužio gnosističkim ili stoičkim idejama, a drugi zastupaju tezu da je njegova nauka o crkvi ekvivalentna starozavjetnoj tradiciji o korporativnoj personalnosti. Ako je htio da ga razumiju židovi koji su prelazili na hrišćanstvo, morao je krenuti od baštine helenističkog i židovskog svijeta o tijelu kao kozmičkom i sociološkom pojmu, te na nju nakalemiti nauk i vjeru o Isusu i crkvi. Njegova nauka o crkvi kao Isusovom tijelu zasniva se na dihotomiji: svi su vjernici jedno tijelo u Isusu i crkva je tijelo kojem je Isus glava.[714] Prema hrišćantvu, Isus je osnovao Crkvu kroz koju se nastavlja njegovo prisustvo, te je s toga crkva spasonosna sredina.[715]

---

712 Upoređivanje predmeta i stvari sa tijelom je bilo poznato i prije hrišćanske prakse. Platon i Aristotel su upoređivali državu s ljudskim tijelom, što je bilo poznato kod Grka. Zovkić Mato, *Crkva kao narod Božiji*, Hrišćanska sadašnjost, Zagreb, 1976., str. 59.

713 Poslanica Efescima, 1/22-23.

714 Riječ *eklesia* je prijevod hebrejskog pojma *kahal*, kojim je nazvana Izraelova zajednica, naročito za vrijeme puta kroz pustinju. Tu su Izraelci nazvani *Eklesia Gospodinova* ili *Eklesia Božijeg naroda*. Ibid., *Ponovljeni Zakon*, 23/2; *Knjiga o sudijama*, 20/2; *Biblijska teologija Starog i Novog Zavjeta*, Grupa autora, str. 428-430; Zovkić Mato, *Crkva kao narod Božiji*, str. 60-63.

715 Rice Richard, *Uvod u hrišćansku teologiju*, str. 182.

Doktrina trojstva – trinitet

Hrišćanska teologija se razvijala kao odgovor na herezu i krivovjerje, tj., glavni fundamenti hrišćanske doktrine postavljeni su kao odgovor na određene vjerske incidente. Tako je bilo s doktrinom o Hristu. Ortodoksna formula *dvije prirode u jednoj osobi* (hipostaza) nastala je kao reakcija prvih hrišćana na učenja koja su prijetila oslabljenju hrišćanskog vjerovanja.[716]

Crkva je, poslije Sabora u Nikeji, 20. maja 325. godine, prihvatila ideju o postojanju tri božanske ličnosti,[717] odnosno jednog božanskog bića u trima osobama.[718] Prije Koncila, nekoliko je skupina pokušavalo definirati božansku prirodu Isusa. Prva je zastupala *doketizam* koji tvrdi da je Isus bio samo Bog i ništa drugo. *Adopcionizam*, druga hereza, smatrao je da je Isus u početku bio čovjek, a da je u određenom trenutku posinjen.[719] Origen iz Aleksandrije je ponudio teoriju koja je zastupala božansku prirodu Isusa, ali ga je podredila Ocu, kao što je Svetog Duha potčinila Sinu. Origen je naglasio da je Bog-Sin po biti jednak Bogu-Ocu i da je od iskona, te da je samo Bog-Otac od sebe, dok je Isus drugi Bog i oličenje njegove dobrote. Duh Sveti je još manji od Boga-Sina. Na Origenovu teoriju nadovezala su se dva pravca. Aleksandrijski je naglašavao istodobnost Boga-Sina i Boga-Oca, kao i jedinstvo božanske i čovječanske naravi u Isusu. Antiohijski pravac je naučavao da je Isus drugotni Bog, da u njemu prebivaju božanska i ljudska priroda. Najraširenija hristološka hereza je *arijanizam*, prema kom je Isus polubog.[720] Arije je pokrenuo pitanje: "Kako je Isus

[716] Ibid., str. 149.
[717] Antić Radiša, *Put istina i život*, tr. 41-43.
[718] Bloesch Donald, *Osnove evanđeoske teologije*, 1/46.
[719] Rice Richard, *Uvod u hrišćansku teologiju*, str. 148.
[720] Ibid., str. 148.

mogao biti Bog na isti način kao Bog-Otac?" Arijevci su negirali Isusovo vječno postojanje.[721] Oni su Isusa smatrali polubogom – nešto viši od čovjeka, ali manji od Boga. Apolinarij je tvrdio da Isus ima ljudsko tijelo, ali božansku dušu, čime je doveo u pitanje Isusovu ljudsku i božansku narav. Monofiziti su smatrali da se Isusova ljudska priroda utopila u božansku.[722]

Stvar je postala toliko ozbiljna da je car Konstantin, kako bi riješio problem, sazvao Koncil u Nikeji. Na Nikejskom koncilu, osuđena je arijevska hereza. Arija je pobijedio Atanazije koji je naučavao da je Isus iste prirode kao i Otac-Bog. Ovim koncilom je afirmirano puno Isusovo božanstvo: "u Isusu je prisutan samo Bog".[723] Isus je rođen od Boga – ne stvoren nego istodoban s Ocem. Car je obavijestio cijelo hrišćanstvo da su Arijevi protagonisti neprijatelji vjere i naredio da se njihovi spisi spale. Danas je Arijevo ime prototip hereze, ali kada je spor nastao nije postojao ortodoksni službeni stav i nije bilo sigurno da li je Arije bio u pravu ili ne. Arije je smatrao da Isus nije Bog, dok je Atanasije zauzeo suprotan stav. Atanasije se uspio nametnuti delegatima, čime je potvrđeno da Isus nije obično biće.[724] Atanasijeva teorija se nije mogla lahko održati, naročito je bilo sporno da je Isus, po suštini, isti s Bogom, tim prije što nije objasnio kako Isus može biti od iste materije kao Otac, a da ne bude drugi Bog. Godine 339., ankirski biskup Marsel je predložio teoriju *jednake* ili *slične* Isusove prirode s Bogom. Atanasije je predložio Marselu da se ujedine kako ne bi pobjedila Arijeva teorija. Crkva je prihvatila teoriju *utjelovljenja* uprkos njenoj nepodudarnosti s monoteizmom.[725]

[721] Ibid., str. 148.
[722] Bloesch Donald, *Osnove evanđeoske teologije*, 1/122.
[723] Ibid., 1/46.
[724] Armstrong Karen, *Povijest Boga*, str. 133-134.
[725] Ibid., str. 138.

Hrišćani su bili zbunjeni: ako je Bog jedan, kako i Isus može biti Bog. Car Teodosije je, 381. godine, sazvao Drugi carigradski koncil. Mnogi teolozi su pojmove *osoba* i *narav* jasno obradili. Tri kapadokijska teologa su ponudila odgovor. To su bili Bazilid, brat mu Gregorije i njihov prijatelj Gregorije Nazijanski. Oni su smatrali da je *Bog jedan, ali kada dozvoli da njegova stvorenja nešto od Njega sagledaju, on se javlja u tri oblika*. Tako Oca, Sina i Duha ne treba identificirati s Bogom, jer je božanska bit bezimena i neizgovoriva, a Otac, Sin i Duh su samo termini koji se koriste kada se govori o oblicima u kojima se predstavio.[726] Oni su smatrali da postoji samo jedna bit s tri nosioca. Dakle, prema ovoj teoriji, jedan Bog je u tri osobe (trojedinstvo).

Na ovom koncilu su istakli i božanstvo Svetog Duha. Nikejsko vjeroispovijedanje je dobilo dodatak: *I u Duha Svetoga, Gospodina i životvorca, koji izlazi od Oca, koji se s Ocem i Sinom skupa časti i zajedno slavi*. Kapadokijanci, dobro upućeni u grčku filozofiju, razvili su ovu teoriju kako bi spriječili da Bog postane toliko iracionalan kakvim su ga smatrali grčki heretici, kao što je bio i Arije. Doktrina koja je donijeta na Nikejskom koncilu mogla je dovesti do toga da ljudi počnu misliti o Bogu na ljudski način. Trojstvo je bilo pokušaj da se to ispravi.[727] Kasnije je, 1054. godine, došlo do razlike u poimanju prirode Svetoga Duha. Istočna crkva je smatrala da Sveti Duh proizilazi iz Oca preko Sina, dok je zapadna crkva smatrala da proizilazi iz Oca i od Sina. Tako se crkva podijelila na pravoslavnu i katoličku, odnosno istočnu i zapadnu crkvu.

Kada su 381. godine, hrišćani riješili nauku o Trojstvu, mogli su se posvetiti hristološkim pitanjima. Sada se morao

[726] Ibid., str. 141.
[727] Ibid., str. 142-143.

objasniti odnos božanske naravi prema ljudskoj u Isusovoj osobi. Obje poznate teološke škole – aleksandrijska i antiohijska – su se razilazile u interpretaciji. Aleksandrijska škola je naglašavala božansko, a antiohijska ljudsko. Origen je skovao riječ o Isusu bogočovjeku. Njegovo teološko razumijevanje, pod utjecajem platonske misli, dovelo ga je do mistike o Logosu, koja je doživjela vrhunac u tvrdnji da se u Isusu desio susret između ljudskog i božanskog. Grgur iz Niše je ukazao da u Isusu postoji božanska i ljudska osoba, te da svaka postoji sama za sebe, tj. ne miješaju se jedna s drugom. Patrijarh Kiril iz Aleksandrije je govorio o fizičkom jedinstvu i o jednoj naravi logosa koji je postao tijelo. Diodor iz Antiohije je naglasio Isusovu ljudsku prirodu. Nestorije, iz antiohijske škole, izveo je iz toga da Marija nije bogorodica (theotokos), već samo hristorodica (christotokos), jer je rodila čovjeka – Isusa. Na Trećem koncilu u Efesu, 431. godine, prihvaćena je Kirilova teorija o uniji obje naravi u Isusu (hipostaza).

Na Koncilu u Halkedonu 451., inovirana je teorija da u Isusu prebivaju dvije prirode – božanska i ljudska. Međutim, Justinijan I je sazvao 553. godine Koncil u Carigradu da bi redefinirao halkedonsku definiciju, tako da je akcent stavljen na Isusovu božansku prirodu.[728]

Hrišćanska doktrina o Bogu zasnovana je na ideji o trojstvu.[729] Hrišćanski teolozi smatraju da na početku Biblije stoji aluzija na trojstvo: *Potom Bog reče: "Da načinimo čovjeka"*.[730]

[728] Elijade Mirča, *Vodič kroz svetske religije*, str. 97-98.

[729] Parrinder Geoffrey, *Jesus in the Qur'an*, str. 138.

[730] Knjiga Postanka, 1/26.

Teolozi smatraju da u Starom zavjetu spomenuta riječ Elohim/Bog ima pluralski nastavak *im*, dok poslije nje slijedi glagol u singularu.[731]

Izražavajući nezadovoljstvo pogrešnim shvaćanjima, crkva je tražila opis koji će mjerodavno izraziti doživljaj Isusa kao Božijeg ličnog prisustva. Crkva je jednoglasno zaključila da je Isus istovremeno i Bog i čovjek, te da je On jedna osoba.[732]

Biblija govori o tri ličnosti božanstva ili *Svetom trojstvu*: Bogu-Ocu, Bogu-Sinu i Bogu-Svetom Duhu.[733] Trinitarni monoteizam opisuje Boga koji se utjelovio u Isusu.[734] To naglašavanje monoteizma, kako hrišćani vjeruju, ne suprotstavlja se konceptu o trojednom Bogu, te da se to ne može pojmiti racionalnim putem. To je tajna u koju se mora vjerovati. Postoji podjela funkcija, na temelju hrišćanske interpretacije, unutar trojstva u vezi s djelovanjem, ali ne postoji podređivanje jednoga drugome u biti ili životu unutar božanstva.[735] Prema hrišćanskom učenju, Otac predstavlja pravdu, Sin milost, a Sveti Duh blagoslov. Ocu se pripisuje stvaranje, Sinu otkup i mogućnost opraštanja grijeha, a Svetom Duhu poklanjanje čistog života. U hrišćanstvu, to znači da se Otac, Sin i Sveti Duh ne razlikuju po božanskoj biti nego po odnosima.[736]

Najpoznatiji tekst o Isusovom božanstvu nalazi se u Bibliji, što je ključni dio hristologije: *U početku bijaše logos (reč) i logos bijaše u Boga, i logos bijaše Bog.*[737] Ovaj fragment

[731] Antić Radiša, *Put istina i život*, str. 43.

[732] Rice Richard, *Uvod u hrišćansku teologiju*, str. 150.

[733] Evanđelje po Mateju, 28/19.

[734] Bloesch Donald, *Osnove evanđeoske teologije*, 1/46.

[735] Ibid., 1/47.

[736] Akvinski Toma, *Razgovor s pravoslavnima i muslimanima*, s latinskog preveo: Pavlović Augustin, 1991., str. 231.

[737] Evanđelje po Jovanu, 1/1.

Jovanovog Evanđelja je izreka poznatog grčkog filozofa Filona. Jovan ju je doslovno integrirao, te je stoga ovo Evanđelje poznato kao prohelenističko, jer je identificiralo Isusa s grčkim logosom. Na grčkom jeziku za Boga se kaže *Theos* ili *Gostheos*. U spomenutom citatu *I Logos beše u Boga*, za prijevod sintagme *u Boga*, u grčkoj verziji Biblije upotrijebljena je riječ *Thanteos*, što znači božanski, te je trebalo riječ *Bog* pisati malim slovom. Za razliku od toga, u Kur'anu je Isa, a.s., nazvan *Riječju* koja je dostavljena Merjemi: *O sljedbenici Knjige, ne zastranjujte u svom vjerovanju i o Allahu govorite samo istinu! Mesih, Isa, sin Merjemin, samo je Allahov poslanik, i Riječ Njegova koju je Merjemi dostavio.*[738]

Riječ, prema islamskom učenju, predstavlja način na koji je Isa, a.s., rođen, to jest smatra se Božijom riječju *Budi*, dok je na temelju hrišćanskog učenja ona *Riječ* koja je primila ljudsko tijelo.

Isus je činio mnoga čuda. On je predvideo svoju smrt, smirio morsku oluju, njegovom molbom smokva se osušila, oživio je Lazara, opraštao je grijehe. Ova svojstva ga čine, prema hrišćanskom učenju, Bogom.[739]

Prema hrišćanstvu, Isus je Bog zato što je postojao u prošlosti, prije Abrahama (Ibrahima): *A Judejci mu rekoše: "Još nemaš ni pedeset godina, a Avrama si video?" "Zaista, zaista vam kažem: 'Pre nego Avram nastade, Ja jesam.'"*[740] *"Oče, hoću*

[738] Kur'an, 4:171.

[739] Evanđelje po Mateju, 2/11, Evanđelje po Luki, 8/22; Evanđelje po Mateju, 21/18; Evanđelje po Jovanu, 11/25, 5/20. Smatrati čovjeka Bogom, prema islamu, zbog nadnaravnih stvari nije svojstveno vjeri. Nadnaravne stvari poslanicima služe kao potpora poslanstvu. Mislim da je neodrživo tvrditi da je Isus Bog samo zbog nadnaravnosti s aspekta religioznog karaktera i filozofskog intelekta.

[740] Evanđelje po Jovanu, 8/57-58.

da i oni koje si mi bio dao budu sa mnom gde sam ja... jer si me ljubio pre postanja sveta."[741]

Hrišćani vjeruju da je i Pavle obznanio Isusovo božanstvo: *Jer u njemu (Isusu) prebiva sva punina božanstva.*[742]

Prema hrišćanskom vjerovanju, na Isusovo božanstvo upućuje i tekst Poslanice Rimljanima: *Čiji su i oči, i od kojih je Hristos po tijelu, koji je nad svima Bog blagoslovljeni u vekovima.*[743]

Hrišćani vjeruju da je Isus bio Bog u ljudskom tijelu, i da na to upućuje slijedeći stavak: "*Ko je vidio mene vidio je Oca.*"[744]

Tekst Poslanice Filipljanima objašnjava šta je utjelovljenje značilo za Isusovo božanstvo.[745] Prema ovom stavku, Isus je bio u Božijem obliku i jednak s Bogom. Budući da je uzeo ljudski oblik, on je ispraznio sam sebe, postao poslušan do smrti. Isus je sišao s položaja suvereniteta i božanskih povlastica u stanje potpune podređenosti.[746]

Crkva je, na temelju svjedočanstava Novog zavjeta, obznanila da je Isus pravi Bog i pravi čovjek u jednoj Osobi. Kada se sagleda navedeno, primjećuje se da je crkvena hristologija odlučena tek nakon žustrih rasprava koje su rezultirale koncilima u Nikeji i Halkedonu. Crkveni oci su često umanjivali Isusovu ljudsku prirodu da bi uzdigli njegovo božanstvo. Tome je doprinio

[741] Ibid., 17/24.
[742] 1. Poslanica Kolašinama, 1/19.
[743] 1. Poslanica Rimljanima, 9/5.
[744] Evanđelje po Jovanu, 14/9.
[745] Poslanica Filipljanima, 2/5-8.
[746] Rice Richard, *Uvod u hrišćansku teologiju*, str. 153.

i utjecaj helenističke filozofije, prema kojoj se materijalni svijet treba prezirati.[747]

Protestantski reformatori su se suprotstavili toj interpretaciji, naglašavajući Isusovu ljudsku prirodu, smatrajući da je neodvojiva od njegovog božanstva. Isus se, kao Božiji Sin, nije pretvorio u čovjeka, on je prihvatio ljudsku narav i objedinio je s božanskom naravi.[748]

Postoje hrišćanski naučnici koji kažu da u Novom zavjetu ne postoji ni jedan citat koji govori da je Isus Bog, već da su to Pavlove riječi. S tim u vezi, indikativna je konstatacija da se oko 200. godine n.e. počelo smatrati da je Isus Bog, kao odgovor na heretička učenja.[749]

Primjećuje se da hrišćanski teolozi smatraju da se Isus ne zove Sinom Očeve biti jer je rođen od Očeve biti nego zato što je rađanjem primio Očevu bit. Tri božanske osobe su jako povezane, toliko da Bog ne bi bio Otac bez Sina.[750]

U hrišćanstvu se vjeruje da je teorija triniteta utemeljena na tome što se Bog u Bibliji obraća s *Mi*. Na to aludiraju, prema hrišćanstvu, i citati Starog zavjeta: *I reče Gospod: "Gle narod jedan...hajde da siđemo i da im pometemo jezik".*[751] *Potom čuh glas Gospodnji gde reče: "Koga ću poslati? I ko će nam ići?"*[752]

Prema hrišćanstvu, Novi zavjet eksplicite govori o Trojstvu: *"Idite, dakle, i naučite sve narode, krsteći ih u ime Oca i Sina*

---

747 Bloesch Donald, *Osnove evanđeoske teologije*, 1/120.

748 Ibid., 1/122. Protestanti su tvrdili da je Raj na ovom svijetu, pa su zato u prvi plan stavljali Isusovu ljudsku narav. Možda je taj način percepcije značio procvat Evrope u naučnom i tehnološkom smislu, ali s druge strane, i evidentnu duhovnu dekadencu.

749 Parrinder Geoffrey, *Jesus in the Qur'an*, str. 133-134.

750 Ibid., str. 156.

751 Knjiga Postanka, 11/6-7.

752 Knjiga proroka Izaije, 6/8.

i Svetoga Duha."[753]; *"A kada dođe on, Duh Istine, uvest će vas u svu istinu. On neće govoriti sam od sebe, već će govoriti što čuje i objavit će vam buduće."*[754]

U Poslanici Korinćanima se govori o trojstvu: *Blagodat Gospoda Isusa Hrista i ljubav Boga Oca i zajednica Svetoga Duha sa svima vama.*[755]

Novi zavjet apostrofira da je Isus rekao učenicima da će im poslati Branitelja:

A Branitelj, Duh Sveti, kojega će Otac poslati zbog mene, naučiće vas sve, podsjetiti vas svega što sam vam rekao.[756]

A kada dođe On, Duh Istine, uvešće vas u svu istinu; jer neće govoriti od sebe, i javiće vam ono što dolazi.[757]

U Jovanovom Evanđelju riječ Branitelj/Utješitelj odnosi se na Svetog Duha: *Ako me ljubite, zapovesti moje držite, i ja ću moliti Oca, i daće vam drugog Utešitelja* (Branitelja) *da prebiva sa vama vavek.*

Ovdje se radi o trostrukoj manifestaciji Boga. Činjenica da je Bog lično prisutan u Isusovom životu – prvi je trenutak u razvoju nauke o trojstvu. Drugi je Isusova lična prisutnost posredstvom sile Svetog Duha. Nauka o trojstvu, dakle, predstavlja vjerovanje da je posredstvom Svetog Duha jedan Bog prisutan u Isusu.[758]

Na temelju Novog zavjeta, nema nimalo sumnje da je Isus bio čovjek.[759] Imao je fizički oblik i osjećaj ljudske potrebe.

[753] Evanđelje po Mateju, 28/19.
[754] Evanđelje po Jovanu 16/13-14.
[755] Poslanica Korinćanima, 13/13.
[756] Evanđelje po Jovanu 14/26.
[757] Ibid., 16/13.
[758] Rice Richard, *Uvod u hrišćansku teologiju*, str. 89.
[759] Ibid., str. 151.

Nekada je bio umoran[760]; gladan[761]; žedan[762]; jeo je i pio[763] i spavao.[764] Pored ovog, Isus je činio ono što običan čovjek ne može. Opraštao je grijehe, služio se pravom koje samo Bog ima.[765] Ono što je govorio, razdvaja ga od ostalih ljudskih bića. Međutim, ono što je daleko najvažnije u hrišćanskom vjerovanju jesu opisi njegovog postojanja kao božanskog bića. Bit hrišćanske doktrine je Isusovo božanstvo.[766] Hrišćanski teolozi smatraju da se ovdje radi o inkarnaciji Boga koji se rodio i postao čovjek.[767] Dakle, cjelokupna hristologija je pokušaj zaštite osnovnih hrišćanskih doživljaja Isusa.

O trojstvu, međutim, Isus nije ništa govorio. Ova dogma je proglašena mnogo godina poslije njegove smrti. I upravo je ona glavni prigovor Kur'ana hrišćanstvu. To nije prigovor Isusovom nauku, nego kasnijem hrišćanskom tumačenju Isusovih riječi.[768]

Kur'anska interpretacija Isaovog uzdignuća

Isaovo uzdignuće/Ref'i Isa

O smrti Isaa, a.s., Kur'an iznosi: "*O Isa, dušu ću ti uzeti i Sebi te uzdignuti i spasit ću te od nevjernika i učinit ću da tvoji sljedbenici budu iznad nevjernika sve do Smaka svijeta.*" (Ali-Imran, 55); *Oni koji su se o njemu u mišljenju razilazili, oni su samo o tome u sumnji bili; o tome nisu ništa pouzdano znali,*

[760] Evanđelje po Jovanu, 4/6.

[761] Evanđelje po Mateju, 21/18.

[762] Evanđelje po Jovanu, 19/28.

[763] Evanđelje po Marku, 14/22-23.

[764] Ibid., 4/38.

[765] Ibid., 2/7-10.

[766] Bloesch Donald, *Osnove evanđeoske teologije*, 1/113.

[767] Antić Radiša, *Put istina i život*, str. 45.

[768] Pekarić Hajrudin, *Sljedbenici Knjige*, Bemust, Tuzla, 2003., str. 133.

samo su nagađali; a sigurno je da ga nisu ubili, već ga je Allah uzdigao Sebi. A Allah je silan i mudar.[769]

Način uzdignuća spada u domen višesmislenih kur'anskih citata, čije značenje zna samo Allah, dž.š., te zato komentatori nemaju identičan stav po pitanju uzdignuća.[770] Arapska riječ *vefa* je polisemična, te otuda i onemogućava jedinstveno mišljenje:

1. Može značiti smrt, kao što je spomenuto u Kur'anu: *Allah uzima duše u času njihove smrti.*[771]

2. Riječ *vefa* znači san, u ovom značenju je spomenuta i u Kur'anu: *On je Onaj Koji vam noću dušu uzima!*[772]

3. Posljednje značenje ove riječi jeste uzdignuće, kao što je već spomenuto.[773]

Jedan dio mufesira smatra da se ovdje radi o inverziji, zato što u predmetnom ajetu slovo *vav (i)* ne označava kontinuitet – jedna radnja ne ide za drugom.[774] Prema tome, Allah, dž.š., je uzdigao Isaa, a.s., a nakon toga mu uzeo dušu.[775]

Drugi smatraju da je Isa, a.s., bio u stanju sličnom smrti.[776] Predmetni citat može imati značenje da je Isa, a.s., uzdignut, a da će biti usmrćen kada bude došao ponovo na Zemlju.[777] Veliki broj komentatora, što je i najjače mišljenje, smatra da ga je Allah, dž.š., uzdigao na nebo dok je, za to vrijeme, bio u nekoj vrsti sna,

---

769 Kur'an, 3:55.
770 Kutb Sejjid, *U okrilju Kur'ana*, 16/38.
771 Kur'an, 39:42.
772 Kur'an, 6:60.
773 Kur'an, 3:55.
774 El-Kurtubi, *El-Džamiu liahkamil-l-Kur'an*, 2/99.
775 Es-Sabuni, *Safvetut-tefasir*, 1/184.
776 El-Alusi, *Ruhu-l-meani*, 3-4/237.
777 Et-Taberi, *Džamiul-l-bejani an te'vili aji-l-Kur'an*, 3-4/340.

ali živ.[778] Svoj stav potkrepljuju slijedećim kur'anskim citatima: *On je Onaj Koji vam noću dušu uzima!*[779]; *I Allah uzima duše u času njihove smrti, a i u snu one koje nisu umrle.*[780]

Evidentno je mišljenje da je Isa, a.s., za vrijeme uzdignuća bio u snu,[781] dok tabiini Hasan el-Basri i Mudžahid, s tim u vezi, kažu da je Isa, a.s., još uvijek živ, a ovo mišljenje je zastupao i El-Buhari,[782] autor hadiske zbirke: *Sahihu-l-Buharijj.*[783] Et-Taberi tvrdi da je Allah, dž.š., uzdigao Isa, a.s., živim.[784]

U tefsirskim djelima se navodi da je Allah, dž.š., usmrtio Isaa, a.s., samo na nekoliko trenutaka, a potom ga oživio i uzdigao.[785]

Neki komentatori smatraju da je Isa, a.s., usmrćen, a potom uzdignut.[786] Svoj stav temelje na ajetu u kojem se iznose Isaove,

---

[778] Er-Razi, *Mefatihu-l-gajb*, 2/465.

[779] Kur'an, 6:60.

[780] Kur'an, 39:42.

[781] Et-Taberi, *Džamiul-l-bejani an te'vili aji-l-Kur'an*, 3-4/339.

[782] Puno ime mu je Muhammed bin Ismail bin ibrahim bin Mugire. Nadimak El-Buhari dobio je na osnovu svog rodnog mjesta – Buhare (Uzbekistan). Rođen je 194. h. godine. Od samog djetinjstva počeo sa zanimati za nauku. Hadis je učio od svog oca. U potrazi za naukom putovao je u Egipat, Siriju, Irak, koji je posjetio četiri puta. Učio je od velikog broja učenjaka. Sam El-Buhari kaže da bi svakog mjeseca zaradio pet stotina dirhema, a onda bi ih utrošio za nauku. Koliki je bio kapacitet govori činjenica da je sa nepunih osamnaest godina pisao kapitalna djela na koja su se pozivali mnogi učenjaci njegovog vremena. Napisao je svoje poznato hadisko djelo Sahihu-l-Buhari. Preselio je 256. h. godine. Kutb Muhammed Ali, El-imamu-l-Buhari, Daru-l-fikri-l-arebi, Kairo, 1999., str. 4-21.

[783] El-Hindi Muhammed Enver šah el-Kašmirijj, *Et-Tasrihu bima tevatere fi nuzuli-l-Mesih*, str. 62, 284, 287.

[784] Et-Taberi, *Džamiul-l-bejani an te'vili aji-l-Kur'an*, 3-4/339.

[785] Er-Razi, *Mefatihu-l-gajb*, 2/464.

[786] Vidi: Ez-Zuhejli, *Et-tefsiru-l-vesit*, str. 198; El-Bejdavi, *Envaru-t-tenzili ve esraru-t-te'vil*, 1/163; Et-Taberi, *Džamiul-l-bejani an te'vili aji-l-Kur'an*, 3-4/340.

a.s., riječi: *"I ja sam nad njima bdio dok sam među njima bio, a kad si mi Ti dušu uzeo, Ti si ih jedini nadzirao."*[787]

Postoji mišljenje da Isa, a.s., u toku procesa *uzdignuća* nije bio ni mrtav ni u snu.[788]

Također, Isaovo, a.s., uzdignuće je moguće protumačiti činjenicom da je on kod Allaha, dž.š., na visokom mjestu i da uživa velike počasti.[789] Isto značenje, kažu, odnosi se na Idrisa, a.s.[790] Husein Đozo tvrdi da se sve što bi kur'anski tekst o uzdignuću Isaa, a.s., mogao kazati svodi na uzdizanje njegovog ugleda, historijske uloge i značaja misije.[791]

Isaovo, a.s., stanje nakon uzdignuća sliči stanju meleka – bez strasti i srdžbe.[792] Pojedini islamski učenjaci smatraju da se, pri govoru o uzdignuću Isaa, a.s., to odnosi samo na njegovu dušu. Takav stav podržavaju Džemaluddin Afgani, Muhammed Abduhu, Rešid Rida i Mahmud Šeltut.[793] Abduhu smatra da

787 Kur'an, 5:117.

788 El-Alusi, *Ruhu-l-meani*, 3-4/237.

789 Er-Razi, *Mefatihu-l-gajb*, 2/465.

790 Kur'an, 19:56-57.

791 Đozo Husein, *Fetve II*, str. 184.

792 El-Bursevi, *Tefsiru Ruhu-l-bejan*, 2/52.

793 El-Buti Seid Ramadan, *Kubra-l-jekinijjati-l-kevnijje*, str. 327. Muhammed Abduhu (1849-1905) rođen je u pokrajini Buhajra na sjeverozapadu Egipta. Završio je El-Ezher 1877. godine, a naredne godine postavljen je za profesora na toj visokoškolskoj ustanovi. Zbog sudjelovanja u Urabijevoj revoluciji, 1881. godine, protjeran je iz Egipta na tri godine i tri mjeseca. Odlazi u Bejrut, a onda ga Džemaluddin Afgani poziva u Pariz. Zajedno su osnovali udruženje koje su nazvali El-Urvetu-l-vuska (Najčvršća veza). Počeli su izdavati istoimeni časopis, koji će kasnije biti zabranjen. Nakon povratka u Egipat, 1889. godine, imenovan je za sudiju Apelacionog suda. Najistaknutija funkcija bila mu je funkcija Vrhovnog muftije Egipta. Njegov vođa i uzor bio je El-Afgani. El-Afgani je afganistanski učenjak, koji je zbog političkih aktivnosti u Afganistanu morao napustiti domovinu. On je izvršio snažan uticaj na Abduhua. Jedan od Abduhuovih učenika bio je Rešid Rida (1865-1935). Rida je bio iz Libana, ali

riječ *el-vefa* znači smrt, što aludira da je Isa, a.s., umro, dok se uzdignuće odnosi na dušu poslije smrti.[794] Rida je branio stav da je Isa, a.s., prvo usmrćen, a da mu je potom uzdignuta duša, jer na to upućuju formalno značenje ajeta i činjenica da je duša suština čovjeka.[795] On tvrdi da nema nijednog jasnog kur'anskog teksta o tome da je Isa, a.s., uzdignut tjelesno.[796]

Ovaj stav se ne može prihvatiti, jer u ajetu nije rečeno: "Uzdignut ću Sebi tvoju dušu." Isa, a.s., je uzdignut i tjelesno, jer se, u suprotnom, nameće pitanje: Gdje mu je zakopano tijelo? Prihvatiti stav da je Isa, a.s., uzdignut i tjelesno je logičnije, budući da veliki broj hadisa govori o njegovom dolasku tako da se suprotan stav ne može uskladiti s njima. S druge strane, niko od Selefa nije zastupao takav stav. Svi se slažu da je Isa, a.s., uzdignut i tjelesno, ali se razilaze u pitanju da li je usmrćen i potom uzdignut ili je bio u stanju sna kada je uzdignut. Stav da je Isa, a.s., uzdignut i tjelesno zastupali su, između ostalih, Ibn

je zbog pritiska napustio Liban i došao u Egipat. On je predložio Abduhuu da osnuju časopis, pa su se složili i nazvali ga El-Menar (Svjetionik). Najbolju promociju svojih reformatorskh ideja Abduhu je imao posredstvom ovog časopisa. Časopis je bio nosilac reformatorskih ideja savremene racionalističke škole u tefsiru. Abduhu je držao predavanja iz tefsira u El-Ezherovoj džamiji, a Rida ih je bilježio. Na taj način Abduhu je protumačio od sure El-Fatiha do 125. ajeta sure En-Nisa. Poslije njegove smrti, Rida je nastavio sa tumačenjem i stigao do 107. ajeta sure Jusuf. Njihova predavanja su poznata pod imenom Tefsiru-l-Menar. Još jedan istaknuti egipatski reformator bio je Mahmud Šeltut (1893-1963). Rođen je u jednom selu u provinciji Buhajra. Upisao se na Vjerski institut u Aleksandriji. Diplomirao je 1918. godine. Jedno vtijeme je bio prodekan Islamskog pravnog fakulteta. Godine 1958. postavljen je na funkciju šejhu-l-Ezhera. Napisao je tefsir, poznat pod nazivom Tefsiru-l-Kur'ani-l-kerim, el-edžza el-ašere el-ula, u kome je protumačio prvih deset džuzeva. Ez-Zehebi Muhammed Husejn, Et-tefsiru ve-l-mufessirun, 2/384-410.

[794] Đozo Husein, *Fetve II*, str. 184.

[795] Herras Muhammed Halil, *Nuzulu Isa ve katlu-d-Dedždžal*, Daru-l-džil, Bejrut, 1994., str. 53-55.

[796] Đozo Husein, *Fetve II*, str. 185.

Džerir et-Taberi, El-Kevseri, Ibn Atijjje el-Endelusi, Muhammed bin Džaefer el-Kettani, Eš-Ševkani i drugi.[797]

Es-Sabuni tvrdi da je Isa, a.s., uzdignut i duševno i tjelesno, jer na to ukazuje veliki broj autentičnih hadisa: "Tako mi Onoga u Čijoj je ruci moja duša, još samo malo pa će među vama sići Sin Merjemin, pravedni vladar. Slomit će krst, ubiti svinju, prekinuti ratove. Imetka će biti na pretek, toliko da ga neće imati ko uzeti. Samo jedna sedžda će biti vrjednija od dunjaluka i svega što je na njemu."[798]

Rida, kao i Đozo tvrdi da je Isaovo, a.s., uzdignuće tjelesno i duševno hrišćanskog porijekla, te da su ga oni uspjeli ubaciti u islamsku interpretativnu tradiciju.[799]

Mahmud Šeltut tvrdi da ne postoji nijedan ajet koji lucidno i kategorički kazuje da je Isa, a.s., uzdignut tjelesno. Uzdignuće, po njegovom mišljenju, znači da je Allah, dž.š., podigao ličnost Isaa, a.s., na visok stepen.[800] Ajete koji govore o uzdignuću Isaa, a.s., interpretira u značenju ajeta: *Kod Vladara Svemogućeg.*[801] U prilog svojoj tezi navodi i ajet: *Nikako ne smatraj mrtvima*

[797] El-Hindi Muhammed Enver šah el-Kašmirijj, *Et-Tasrihu bima tevatere fi nuzuli-l-Mesih*, str. 62-64; Herras Muhammed Halil, *Nuzulu Isa ve katlu-d-Dedždžal*, str. 57.

[798] *Fethu-l-Bari bi šerhi Sahihi-l-Buharijj*, 6/548, Babu nuzuli Isa ibni Merjem, a.s., broj hadisa 3448, Daru-t-takva, Kairo, 2000. Ibn Hadžer el-Askalani (1372-1449), komentator El-Buharijine zbirke hadisa, porijeklom je iz Askalana u Palestini. Bio je istaknuti stručnjak hadisa, a studirao je i mnoge druge islamske znanosti. Nekoliko puta je biran za vrhovnog kadiju Egipta. Nakičević Omer, *Uvod u hadiske znanosti*, str. 164-165.

[799] Đozo Husein, *Fetve II*, str. 185; Šelebi Ahmed, *El-Mesihijje*, str. 78.

[800] El-Buti Seid Ramadan, *Kubra-l-jekinijjati-l-kevnijje*, str. 330. On i njegovi istomišljenici navode ajete gdje se *ref* – uzdignuće, odnosi na *uzdignuće na visok stepen*, kojim nastoje dokazati svoju tezu. Kur'an, 24:36, 6:83, 19:57; Herras Muhammed Halil, *Nuzulu Isa ve katlu-d-Dedždžal*, str. 66.

[801] Kur'an, 54:55.

one koji su na Allahovu putu izginuli! Ne, oni su živi i u obilju su kod Gospodara svoga, radosni zbog onoga što im je Allah od dobrote Svoje dao i veseli zbog onih koji im se još nisu pridružili, za koje nikakva straha neće biti i koji ni za čim neće tugovati.[802] On smatra da ovaj ajet eksplicitno ukazuje da su oni koji su na Allahovom putu poginuli živi, ali ne tjelesno. Zapravo, ovim ajetom se ukazuje na visok stepen njihovih duša kod Allaha, dž.š. On tvrdi da se iz citata koji govore o silasku Isaa, a.s., ne može zaključiti da je on uzdignut tjelesno.[803]

Oni tvrde da hadisi o silasku Isaa, a.s., govore samo općenito o uzdignuću i silasku,[804] tako da je tjelesno uzdignuće posljedica percepcije hadisa. El-Gazali[805] kaže da je Isa, a.s., umro smrću kao i ostali poslanici, i da je uzdignut duševno, a da je njegovo tijelo prošlo kao što je slučaj sa svakim tijelom

[802] Kur'an, 3:169-170.

[803] Šelebi Ahmed, *El-Mesihijje*, str. 72-73; *Kur'an*, 57:25, 24:29.

[804] *Fethu-l-Bari bi šerhi Sahihi-l-Buharijj*, 6/548, Babu nuzuli Isa ibni Merjem, a.s., broj hadisa 344; *Sahihu-l-Muslim bi šerhi imami-n-Nevevi*, 2/150, Babu nuzuli Isa ibni Merjem hakimen bišeri'ati nebijjina Muhammed, a.s., broj hadisa 155.

[805] Ebu Hamid Muhammed el-Gazali je rođen 450. h. godine u Tusu. Njegov otac je bio veliki učenjak i posjećivao je kružoke učenjaka. Prije svoje smrti, odgajanje svoja dva sina povjerio je prijatelju, oporučujući mu da ih podučava islamu. Kada se potrošio novac koji je njihov otac ostavio, njihov staratelj ih je ostavio u vjersku školu (medresa), jer će tamo imati besplatnu hranu. Zato El-Gazali kaže: Nismo tražili nauku radi Allaha, a Allah dozvoljava da se nauka izučava samo radi Njega. Puno je putovao, tako da su ga, jednom, presreli drumski razbojnici i oduzeli mu sve što je imao. El-Gazali jednom od njih reče: Vrati mi samo moje knjige. Ovo demonstrira njegovu veliku ljubav za naukom. Posjetio je Nejsabur, poslije čega odlazi u Bagdad, gdje je držao predavanja u poznatoj vjerskoj školi Nizamiji. Napustio je predavanja i odlazi u Damask, provodeći deset godina asketskim životom u minari Emevijske džamije. Potom se vratio u rodni Tus, gdje je preselio 505. h. godine. Kutb Muhammed Ali, El-imamu-l-Gazali, Daru-l-fikri-l-arebi, Kairo, 1999., str. 4-18.

koje umire. Svoj stav temelji na ajetu: *Ti ćeš, zacijelo, umrjeti, a i oni će, također, pomrijeti.*[806]

Neki komentatori smatraju da je Isau, a.s., ukoliko je uzdignut i tjelesno, neophodno ono što trebaju sva tijela od hrane i pića. Pored navedenog stava, postoje komentatori Kur'ana koji tvrde da je Isa, a.s., uzdignut i tjelesno i duševno.[807] Prethodni od njih traže da objasne šta se desilo s tijelom, tj. gdje se nalazi?[808]

Husein Đozo brani stav da je Isa, a.s., uzdignut samo duševno. To što u Kur'anu stoji da ga je Allah, dž.š., uzdigao, ne znači da ga je uzeo s tijelom i da on živi tjelesnim životom.[809]

Objavljeni Indžil i napisana Evanđelja

Indžil koji Kur'an akseptira originalnim jeste onaj koji je objavljen Isau, a.s. Od originalnog Indžila kaže da je ostalo malo. Pouzdano se zna da je sadržavao svjetlo i uputu, da je potvrdio Tevrat,[810] te da je sadržavao nekoliko vjerskih propisa.[811] Indžil je bodrio na samokontrolu i borbu sa svojim strastima[812] i sadržavao je svojstva, osobine posljednjeg poslanika Muhammeda, a.s.[813]

---

806 Kur'an, 39:30.

807 Et-Taberi, *Džamiul-l-bejani an te'vili aji-l-Kur'an*, 3-4/21; El-Kurtubi, El-*Džamiu liahkamil-l-Kur'an*, 4/100.

808 Šelebi Ahmed, *El-Mesihijje*, str. 81.

809 Đozo Husein, *Fetve II*, str. 184. Pored kur'anskih ajeta, koji nedvosmisleno kazuju da je Isa, a.s., uzdignut, i u Bibliji stoji da je Isus govorio učenicima da će uskoro otići Ocu, i da ga oni više neće vidjeti. *Biblija, Evanđelje po Jovanu*, 16/16.

810 Kur'an, 5:46.

811 Kur'an, 5:47.

812 Kur'an, 9:111.

813 Kur'an, 48:29.

U hrišćanskoj terminologiji Indžil se naziva Evanđelje, kojih ima četiri: Matejevo, Markovo, Lukino i Jovanovo, a koja se, zajedno sa Starim Zavjetom, nazivaju Biblija.[814] Prema hrišćanstvu, Matej je bio činovnik u Rimskom carstvu, povjerovao je Isusu i on ga je uzeo za apostola.[815] Kao Isusov učenik, koji je s njim boravio, slušao njegov glas, pamtio svaki detalj, Matejevi izvještaji su, prema hrišćanskom učenju, iz prve ruke. Indikativna je činjenica da se od 661 Markovih stihova, čije je Evanđelje najstarije, kod Mateja nalazi 600.[816] Umro je 79. godine u Abesiniji. Prvi primjerak njegovog Evanđelja napisan je na aramejskom jeziku, koji je izgubljen. Primjerak

[814] Biblija je pisana u toku 1400 godina i za vrijeme 60 generacija. Sastoji se od 73 knjige, obuhvata sfere života kraljeva, seljaka, lovaca i učenjaka. Pisana je na različitim mjestima - u zatvoru, pustinji, tamnici, dvorcu, bojnom polju i dr. Neki su je pisali dok su se radovali, a drugi dok su bili tužni. Pisana je na tri kontinenta: Aziji, Africi i Evropi. Sadašnja verzija Indžila poznata je pod imenom Novi zavjet ili Evanđelja, kojih ma ih četiri: Matejevo, Markovo, Lukino i Jovanovo. Pored ova četiri Evanđelja, Novi zavjet se sastoji iz Djela apostolskih - koje je napisao Luka, i poslanica - kojih ima četrnaest. Evanđelja se prvi put spominju na početku III stoljeća. To je prvi učinio Irenej 209. godine. Poslije njega je Klement Aleksandrijski, 216. godine, preporučio da ova Evanđelja treba prihvatiti zato što je postojao veliki broj Evanđelja, pa je Crkva justificirala ova četiri Evanđelja, a ostala odbacila. Najstarije knjige koje je crkva prihvatila bile su Pavlove poslanice, čije je učenje imalo primat nad ostalima, zahvaljujući poslanicama koje je napisao prije Evanđelja. Četiri Evanđelja su oblikovana u jednu zbirku oko 150. godine zahvaljujući Marcionovom poduhvatu da sve te knjige sakupi u jednu zbirku. Autentičnost nekih od četrnaest poslanica i nije bila priznata sve do 364. godine. Biblija se sastoji od 66 knjiga, prema Katoličkoj verziji: 39 hebrejskih i 27 hrišćanskih, ili 73 knjige, prema Pravoslavnoj: 46 hebrejskih i 27 hrišćanskih knjiga. Muftić Tarik, *Islam i religije svijeta*, Mostar, 1998., str. 81; Gazali Muhammed, *Islam ili hrišćanstvo - izazov vremena*, str. 104-105; Šahin Mustafa, *Hrišćanstvo*, str. 151-152; Ebu Zehre Muhammed, *Muhadaratu fi-n-nasranijje*, str. 90; Salih Sa'duddin es-Sejjid, *Muškilatu-l-akideti-n-nasranijje*, str. 181.

[815] Evanđelje po Mateju, 9/9.

[816] Kosidovski Zenon, *Priče Jevanđelista*, str. 68.

njegovog Evanđelja danas postoji na grčkom jeziku. Međutim, nije poznato ko ga je preveo sa aramejskog, niti kada ga je preveo. Njegovo Evanđelje se smješta u razdoblje od 85. do 110. godine. Na to aludira nekoliko elemenata Matejevog Evanđelja. Nekoliko aluzija ukazuju na razaranje Jerusalema, koje se desilo 70. godine. Druga aluzija se odnosi na represije hrišćana za vrijeme cara Domicijana, koji je vladao u godinama od 81. do 96.[817] Ne zna se tačno gdje je napisao svoje Evanđelje: u Grčkoj ili Antakiji (Mala Azija).[818] Matej je prije primanja hrišćanstva bio jevrej tako da je judaizam izvršio snažan uticaj na njega. To je moguće primjetiti kada govori o Isusu, ograničavajući njegovo poslanstvo samo na jevreje,[819] pa je svoje Evanđelje njima posvetio.[820]

Vrlo malo se zna o Markovoj ličnosti. Ne zna se kada je rođen, i pretpostavlja se da je njegova majka Marija Magdalena. Smatra se da je Marko imao deset godina kada je Isus razapet, a postoji i mišljenje da je tada imao dvadeset godina, te da je bio učenik Barnabin, a po drugom mišljenju, Petrov učenik i sekretar. Što se tiče Evanđelja kojeg je napisao, ne zna se pouzdano na kojem je jeziku to uradio. Po jednom mišljenju, napisao ga je na grčkom najvjerovatnije, koje je posvetio Rimljanima. Po drugom, napisao ga je na latinskom, a potom je prevedeno na grčki jezik. Njegovo Evanđelje je najkraće i napisano je između 70. i 75. godine. Od razapeća do pisanja ovog Evanđelja su prošle mnoge godine.

---

[817] Ibid., str. 72.

[818] Taha Izzijje Alijj, *Menhedžijjetu džemi-s-sunneti ve džemi-l-lenadžil*, bez mjesta izdanja, 1996., str. 172-73; Šelebi Ahmed, *El-Mesihijje*, str. 222.

[819] Evanđelje po Mateju, 19/5-7, 10/23.

[820] El-Mejdani Abdu-r-Rahman Hasan, *El-akidetu-l-islamijje*, str. 477; Šelebi Ahmed, *El-Mesihijje*, str. 222.

U islamskoj tradiciji, ashabi su bilježili praksu poslanika Muhammeda, a.s., tako da se ona smatra autentičnijom od naredne generacije, jer su ashabi bili svjedoci Poslanikovog, a.s., života. Hrišćanska tradicija ima drugačiji koncept. S toga je za muslimane zanimljivo zašto Petar nije napisao učenja svog učitelja? S druge strane, njegov sekretar, Marko, da li je mogao prećutati uspomene koje je čuo od Petra?[821] Markovo Evanđelje, kao hronološki najstarije, ne spominje rođenje Isusovo i Jovana Krstitelja i natprirodne pojave, koje drugi Jevanđelisti navode. Iz islamske perspektive, to je neprihvatljivo. Međutim, sa pozicije hrišćanstva, Evanđelja se se međusobno dopunjuju. Tamo gdje jedno Evanđelje ne tretira određenu tematiku ostala Evanđelja imaju ulogu da istu tematiku prezentuju i elaboriraju.[822]

Luka je bio Pavlov učenik i svoje Evanđelje je posvetio Grcima, pa ga i napisao na grčkom jeziku. Oko pet godina kasnije napisao je *Djela apostolska* kojim je htio odgovoriti na pitanja rimskih službenika. Ne zna se pouzdano gdje ga je napisao: prema jednom mišljenju, napisao ga je izvan Palestine, jer je pisao grčkim jezikom, a prema drugom, napisao ga je u Antakiji, jer je tamo proveo petnaest godina.[823] On sam kaže da je Evanđelje rezultat njegovog napornog rada:

Budući da mnogi počeše opisivati događaje koji se ispuniše među nama, kao što nam predadoše oni koji su od početka bili očevici i sluge Reči (Logosa) namislih i ja, ispitavši tačno sve od početka, po redu, pisati...[824]

[821] Kosidovski Zenon, *Priče Jevanđelista*, str. 78; Taha Izzijje Alijj, *Menhedžijjetu džemi-s-sunneti ve džemi-l-lenadžil*, str. 169; Šelebi Ahmed, *El-Mesihijje*, str. 222

[822] Kosidovski Zenon, *Priče Jevanđelista*, str. 81.

[823] Taha Izzijje Alijj, *Menhedžijjetu džemi-s-sunneti ve džemi-l-lenadžil*, str. 174.

[824] Evanđelje po Luki, 1/1-4.

Datum Jovanovog rođenja i smrti su nepoznati. U Jovanovom Evanđelju nalazi se drukčiji Isus od onog kako ga predstavljaju sinoptička. Jovanovo Evanđelje samo je 8% identično sa sinoptičkim. Iz islamske perspektive, ovo je čudno jer ukoliko sinoptička govore istinu, onda Jovanovo ne može govoriti istinu, ili obratno.[825] Postoji mišljenje da je ovo Evanđelje napisao neko od učenika Aleksandrijske škole.[826] Postoji i mišljenje da je ovo Evanđelje nastalo u Efesu, koji je igrao značajnu ulogu u intelektualnom životu Rimske imperije. Pretežno se prihvata da je ovo Evanđelje nastalo između 95. i 100. godine, znači 65-70 godina poslije Isusove smrti.[827] Ako se i prihvati da je Jovan jedan od apostola i da je u vrijeme susreta sa Isusom imao 20-25 godina, onda u tom slučaju se mora prihvatiti da ga je napisao kada je imao 85-95 godina.[828]

Najstariji dio Novog Zavjeta jeste Pavlova poslanica Solunjanima, napisana 50. godine, dakle oko 20 godina poslije Isusovog razapeća.[829] To znači da su Isusove pristalice usmeno prenosile svoju tradiciju. Čudno je zašto ljudi, koji su vjerovali u Isusovo božanstvo, nisu napisali historiju o njegovom životu,

---

[825] Kosidovski Zenon, *Priče Jevanđelista*, str. 96; Taha Izzijje Alijj, *Menhedžijjetu džemi-s-sunneti ve džemi-l-lenadžil*, str. 176. Najznačajnije svojstvo Jovanove teologije je što Boga naziva Ocem. To čini 107 puta u svom Evanđelju i 12 puta u svojoj 1. poslanici. *Biblijska teologija Starog i Novog Zavjeta*, Grupa autora, str. 457.

[826] U Maloj Aziji postojala je grupa hrišćana koja nije priznavala da je ovo Evanđelje sastavio Jovan. Što se tiče njegovog imena, ono je nesigurno, jer ni njegovo Evanđelje ni poslanice ne spominju svog autora izričito. S tim u vezi, neki istraživači na Jovana gledaju različito: neki ga smatraju najžidovskijim Novozavjetnim piscem, a drugi mu pripisuju zaslugu da je potpuno helenizirao hrišćanstvo. Šahin Mustafa, *Hrišćanstvo*, str. 171; *Biblijska teologija Starog i Novog Zavjeta*, Grupa autora, str. 439; Šelebi Ahmed, *El-Mesihijje*, str. 220.

[827] Kosidovski Zenon, *Priče Jevanđelista*, str. 107.

[828] Ibid., str. 112.

[829] Ibid., str. 41.

odnosno što nisu sakupili sve ono što ima veze s tim. Moguće je da je razlog tome što su prvi Isusovi sljedbenici bili iz nižih slojeva društva, pa nisu bili pismeni. Postoji i drugi razlog tome, da Isusovi učenici nisu prekinuli veze s judaizmom, nego su poštovali sve vjerske naloge Mojsijeve vjere. Oni su smatrali Stari Zavjet svojim Svetim pismom i nisu razmišljali da ga zamijene nečim drugim. Prosječni ljudski vijek trajao je četrdesetak godina, tako da je malo Isusovih svjedoka doživjelo trenutak kada se pojavila prva pismena bilješka o Isusu. Mnoge od njih uništili su politički neredi i egzekucije u Palestini.[830]

Isus i njegovi učenici su govorili hebrejskim jezikom aramejskog dijalekta. Ono što su pisali na maternjem jeziku, izgubljeno je. Nakon uzdignuća Isusa, nestale su stranice koje su mu objavljene i više nikada nisu pronađene. Za to su odgovorni predstavnici rimske vlasti i jevreja koji su radili na protjerivanju onih koji su vjerovali u Isusovo poslanstvo. To je trajalo više od tri vijeka, nakon čega je došlo do velikih razilaženja među hrišćanima. Svaka skupina je pisala djela o Isusovom učenju, tako da je postojalo oko sedamdeset Evanđelja. U nekima je bila zastupljena teorija o jednom Bogu, dok se u drugima govorilo o trojstvu. Ta razilaženja su trajala sve do Nikejskog koncila 325. godine.

Prema islamskoj tradiciji, za vrijeme progona onih koji nisu prihvatili teoriju Isusove božanske prirode, originalni Indžil je izgubljen. Vjerovali su u Smak svijeta i Isusov povratak na Zemlju. Nisu pisali šta im je Isus govorio. Učenici su upitali Isusa kako da prepoznaju znak koji će prethoditi njegovom dolasku, a on im je odgovorio da se treba čuvati onda kada to vrijeme nastupi, jer će mnogi doći i govoriti da su poslanici. Bit će mnogo ratova i zemljotresa. To će biti nevolja kakva nije

[830] Kosidovski Zenon, *Priče Jevanđelista*, str. 52-57.

bila od postanka svijeta.[831] Od ovoga se ništa nije još dogodilo, svemir još uvijek postoji, ljudi još uvijek žive. Po svom značenju, ovaj biblijski citat podsjeća na situaciju pred kraj svijeta, kada će sići Isa, a.s., i kada će nastati veliki nered, anarhija i bezakonje, a neki će se proglasiti poslanicima.

Hrišćani vjeruju da je Biblija ljudsko djelo, ali je nebeska. U II vijeku, Pismo je nazivano proročanstvom koje je diktirao Sveti Duh, poslužívši se svetim piscima kao sredstvima. U III vijeku se govorilo da je Sveti Duh autor Pisma. Od VI do XIII vijeka isticalo se da su knjige Pisma svete jer im je Bog autor. Budući da su neki heretici, prema crkvi, potcjenjivali božansko porijeklo Pisma, na Fiorentinskom koncilu je 1441. godine rečeno da je Bog autor oba Zavjeta, jer su sveti pisci govorili pod nadahnućem Svetog Duha.[832]

U islamu, Objava je ono što je objavljeno od Allaha, dž.š., pri čemu onaj kome se objavljuje ne može nijednu riječ dodati: *Ni jednom čovjeku nije dato da mu se Allah obraća osim na jednom od tri načina: nadahnućem ili iza zastora, ili da pošalje izaslanika koji, Njegovom voljom, objavljuje ono što On želi. On je zaista Uzvišen i Mudar!*[833] U suprotnom: *A da je on o nama kakve riječi iznosio, Mi bismo ga za desnu ruku uhvatili, a onda mu žilu kucavicu presjekli i niko ga između vas ne bi mogao od*

[831] Evanđelje po Mateju, 24/3-24.

[832] Hrišćanski teolozi se slažu da je objava djelo inspiracije, ali da nije s njom potpuno identična. U povijesti hrišćanstva pojavile su se dvije teorije o inspiraciji. Vatikanski koncili su odbacili takve teorije. Prema jednoj teoriji, radi se o naknadnom odobrenju i izvanjskom pomaganju. Protagonosti ove teorije smatrali su da je Bog čuvao autora od greške. Druga teorija je polazila od toga da je pisac bio mehanizam, poput pera, u ruci Boga. Međutim, u Bibliji se nigdje izričito ne kaže da Sveti Duh nekog čovjeka pokreće na razmišljanje ili pisanje. Harrington Wilfrid, *Uvod u Bibliju - spomen objave*, str. 45-51.

[833] Kur'an, 42:51.

toga odbraniti;[834] *O Poslaniče, kazuj ono što ti se objavljuje od Gospodara tvoga – ako ne učiniš, onda nisi dostavio poslanicu Njegovu.*[835]

Objava u hrišćanstvu znači da nadahnuti autori dobijaju poticaje za razumijevanje i prenošenje božanske objave riječju i djelom jednako kao i pisanjem. To znači da ih je Bog nadnaravnom snagom pokretao i poticao na pisanje, te im i pomogao pri tome, da su oni stvari koje je On zapovijedio najprije tačno razumjeli, zatim vjerno zapisali, i konačno izrazili prikladnim riječima. Sveti pisac je čovjek instrument kojeg Bog, kao glavni uzrok, pokreće preko njegovog razuma, volje i izvršnih sposobnosti. Najčešće sveti pisac nije svjestan da ga Bog pokreće. On započinje djelo na sasvim prirodan način. Razmišlja kako da to najbolje napiše. Pri svemu tome ga je vodio Sveti Duh, makar i ne bio svjestan toga. Božanski utjecaj koji ga je nadahnuo sastojao se u poticaju da knjiga bude savršena, jer je svrha nadahnuća nastanak nadahnute knjige.[836]

O takvima Kur'an govori: *A teško onima koji svojim rukama pišu Knjigu, a zatim govore: evo ovo je od Allaha da bi zato korist neznatnu izvukli. I teško njima zbog onoga što ruke njihove pišu i teško njima što na taj način zarađuju.*[837]

Za katolike i pravoslavce, pored Biblije koja se tretira kao baza, važno je i *crkveno učiteljstvo*, što pravoslavci zovu *svetim predanjem*. Crkveno učiteljstvo sačinjavaju koncilske odluke, spisi svetih otaca i pape kod katolika. Spisak kod pravoslavaca je nešto duži, ali u suštini isti. Protestanti nemaju,

---

[834] Kur'an, 69:44-46; Salih Sa'duddin es-Sejjid, *Muškilatu-l-akideti-n-nasranijje*, str. 186-187.

[835] Kur'an, 5:67.

[836] Harrington Wilfrid, *Uvod u Bibliju - spomen objave*, str. 78, 85-86, 92.

[837] Kur'an, 2:79.

niti priznaju crkveno predanje, samo Bibliju i pet ekumenskih koncila. Pravoslavci ih zovu Veseljanskim saborima i kod njih ih je sedam:

1. Prvi Koncil je održan u Nikeji 325. godine. Sazvao ga je car Konstantin, tada nehrišćanin, da bi ujedinio Rimsko carstvo pomoću hrišćanstva. Glavni zaključak koncila je: *Isus je izjednačen s Bogom*;

2. Carigradski koncil 381. godine, uveo je doktrinu o *trojstvu Oca, Sina i Duha Svetoga*;

3. Koncil u Efesu 431. godine, na kojem je odlučeno da je Marija, Isusova majka, Bogorodica (theotokos);

4. Koncil u Halkedonu 451. godine, na kojem je odlučeno da su u Isusovoj osobi sjedinjene božanska i čovječija narav;

5. Koncil u Carigradu 553. godine, gdje je proklamirana ideja da su heretici svi koji odbacuju hrišćanske dogme;

6. Carigradski (treći) koncil 680. godine, koji je zaključio da Isus ima dvije volje: ljudsku i božansku;

7. Nikejski (drugi) Koncil, 784. godine, kojim je uspostavljen kult ikona. Samo katolička i pravoslavna crkva priznaju dva posljednja koncila, pa imaju ikone i kipove.[838]

Ukoliko se izvrši sistematizacija biblijskih predanja, primjetno je da se dijele na tri vrste:

1. Ona koja se mogu nazvati *Božijim govorom*. Primjer: *Ja sam Jahve, osim mene nema spasitelja.* [839];

2. Koja su *govor poslanika*. Primjer: *"Zašto me zoveš dobrim?" – reče Isus – "Samo je jedan Dobri, Bog."*[840];

[838] Elijade Mirča, *Vodič kroz svetske religije*, str. 95-96; Muftić Tarik, *Islam i religije svijeta*, str. 80.

[839] Knjiga proroka Izaije, 43/11.

[840] Evanđelje po Marku, 10/18.

3. Koja su predanja očevidaca događaja ili onih koji su pisali ono što su čuli, a to se naziva *govor historičara*. Primjer: *Izdaleka spazi lisnata smokvu kraj puta. Pođe k njoj ne bi li što našao na njoj. Ali kada ne nađe ništa osim lišća...*[841]

Većina biblijskih citata je treće vrste.[842] Na primjer, Matej kaže kako je Isus Jakovljev sin, dok Luka smatra da je Helijev sin. Matej kaže da je Isus od Solomonovih sinova, sina Davidovog, dok Luka smatra da je on od Nasanovih sinova, sina Davidovog.[843] Svi ovi citati ne mogu biti napisani po Božijem nadahnuću – jedan od njih je, neminovno, pogriješio.[844]

Marko kaže da su Jovan i Jakov, Zebejedevi sinovi, zamolili Isusa da jednog stavi s desne, a drugog s lijeve strane.[845] O istom događaju, Matej kaže da je to zamolila njihova majka, a ne oni.[846]

Jovan kazuje da je Lisanija bio Tetrah u Avili, oko 27. godine. Historičari su ukazali da Lisanija nije bio Tetrah, nego vladar Kalcisa pola vijeka ranije.[847]

Da bismo imali detaljniju i pregledniju predstavu nesuglasica među Evanđeljima u vezi uskrsnuća i mjesta na kome se Isus ukazao učenicima, iznijet ću sistematski prikaz izvještaja i razlika:

---

841 Ibid., 11/13.

842 Vidi opširnije: Gazali Muhammed, *Islam ili hrišćanstvo - izazov vremena*, str. 125.

843 Evanđelje po Mateju, 1/16; Evanđelje po Luki, 3/23.

844 Gazali Muhammed, *Islam ili hrišćanstvo - izazov vremena*, str. 129.

845 Evanđelje po Marku, 10/35-37.

846 Evanđelje po Mateju, 20/20-21.

847 Opširnije vidi: Strobel Li, *Isusov zločin*, str 85.

	Marko, 16/1-8	**Matej, 28/1-10**	**Luka, 24/1-12**	**Marko, 16/9-11**	**Jovan, 20/1-18**
	Vrlo rano; prvi dan sedmice, izašlo sunce	*Prvi dan sedmice; u osvit*	*Prvi dan sedmice; veoma rano*	*Prvi dan sedmice; rano*	*Rano ujutru; prvi dan sedmice; još za mraka*
Žene	*Marija Magdalena; Marija majka Jakova; Saloma*	*Marija Magdalena; druga Marija*	*Marija Magdalena; Marija majka Jakova; Ivana; druge*	*Marija Magdalena*	*Marija Magdalena; Još jedna?*
Svrha	*Kupile miomirise; došle pomazati*	*Došle na grob*	*Miomirisi od petka; uzele miomirise*		*Oplakivati mrtvog prijatelja*
Vidljivi fenomeni	*Kamen otkotrljan; mladić sjedi unutra s djesna*	*Potres; sišao anđeo; otkotrljao kamen; sjeo na njega; (izvana)*	*Kamen otkotrljan; dva čovjeka stoje (iznutra)*	*Isus*	*Kamen otkotrljan; (kasnije) dva anđela sjede unutra*
Razgovor	*Mladić govori: ne bojati se; Isus uskrsnuo; reći učenicima da ide u Galileju*	*Anđeo govori: ne bojati se; Isus uskrsnuo; reći učenicima da ide u Galileju*	*Ljudi pitaju; podsjećaju na proročanstvo izrečeno u Galileji*		*(Kasnije) anđeli pitaju: Zašto plačeš? Mislila da je tijelo ukradeno*
Reakcija žena	*Pobjegle ustrašene; nikome nisu rekle*	*Brzo otišle pune straha; rekle učenicima*	*Vratile se; rekle jedanaestorici i ostalima*		*Otišla i rekla Petru i drugom učeniku*
Ukazanje Isusa		*Isus im došao u susret obujmile mu noge; on ponovio poruku o Galileji*		*Isus se prvo ukazao Mariji Magdaleni*	*(Kasnije) se Isus ukazao Mariji Magdaleni; obujmila ga; on govorio o uznesenju*
			Petar otrčao na grob; vidio pogrebnu odjeću; pošao kući gospodin se ukazao Simonu		*Petar i učenik otrčali na grob; vidjeli pogrebnu odjeću; pošli kući vjerujući*
					Marija se vratila i vidjela Isusa

Kod izvještaja o dvanaesterici, primjećujemo tradicije različitih mjesta. Luka, Jovan (20. citat) i Marko navode da se susret između uskrslog Isusa i njegovih učenika desio u Jerusalemu. Matej i Jovan (21. citat), a vjerovatno i Marko, pružaju izvještaje o uskrsnuću iz Galileje.[848]

Isus je naveo da je Jovan Krstitelj poslanik Ilija,[849] čemu se suprotstavlja Jovanov odgovor da on nije ni Ilija ni Isus ni poslanik. Pavle navodi kako je vaskrsnutog Isusa vidjelo više od pet stotina osoba.[850]

Što se tiče mjesta susreta Isusa s učenicima, postoji slijedeće biblijsko kazivanje:

Marko, 16/1-8	Matej, 28/1-10	Luka, 24	Marko, 16/9-20	Jovan, 20
		Isus se ukazao dvojici učenika na putu za Emaus	*Isus se ukazao dvojici od njih dok su bili na putu u selo*	
		Ukazao se jedanaesterici navečer na Uskrs	*Kasnije, jedanaesterici kod stola*	*Ukazao se učenicima bez Tome navečer na Uskrs*
	Jedanaesterici na brdu			*Sedmerici učenika na Tiberijskom jezeru*

Prema islamskom poimanju, zanimljivo je zašto Isus nije zabilježio Božije riječi. U tom slučaju, njegova knjiga bi se zvala Evanđelje *po Isusu*, umjesto Evanđelja *po Mateju, po Marku, po Luki i po Jovanu.* Naravno, ovo su zapažanja iz drugačijeg religijskog ugla, uz napomenu da svaka religijska tradicija ima ima svoj teološki sistem na kojem bazira i opravdava svoja učenja.

848 *Biblijska teologija Starog i Novog Zavjeta*, Grupa autora, str. 340.
849 Evanđelje po Mateju, 11/12-14.
850 Poslanica Korićanima, 15/5-7.

O Kur'anu, kojeg muslimani prihvataju kao posljednju Božiju riječ, Allah, dž.š. kaže:

A zašto oni ne razmisle o Kur'anu? Da je on od nekog drugog, a ne od Allaha, sigurno bi u njemu našli mnoge protivrječnosti.[851]

Kur'an je Muhammed, a.s., dobio od Allaha, dž.š., u toku 23 godine, koliko je trajala njegova poslanička misija. Muhammed, a.s., je preselio u 63. godini svog života. Dok je Kur'an postepeno objavljivan, Muhammed, a.s., je pamtio objavljene dijelove, a potom ih citirao svojim ashabima, koji su ih učili napamet. Zapisivali su dijelove Kur'ana na pločama od palme, dijelovima kože itd. Svake godine Muhammed, a.s., proučio bi ono što mu je objavljeno pred melekom Džibrilom, a u godini u kojoj je preselio to je učinio dva puta. Raspored sura bio je određen od Allaha, dž.š. Poslije smrti Muhammeda, a.s., 632. godine, Ebu Bekr, r.a., poznati ashab i prvi halifa - vođa muslimanske zajednice, rekao je Zejd ibn Sabitu, poznatom pisaru objave, da sabere sve dijelove Kur'ana u jedan primjerak - mushaf. To je i učinio nakon što se konsultovao sa svim ashabima koji su znali Kur'an napamet. Pod jurisdikcijom drugog halife, Omera, r.a., Kur'an je prepisan u nekoliko primjeraka i poslan u glavne centre tadašnjeg islamskog svijeta. Poslednja recenzija Kur'ana izvršena je za vrijeme Osmanove, r.a., vlasti, koristeći se kontrolom onih koji su tekst Kur'ana već znali napamet, jer su ga naučili za vrijeme objave. Sve ovo ukazuje da je Kur'an Božije djelo, a ne ljudsko, koji ne predstavlja problem autentičnosti. Dakle, Kur'an je objavljen Muhammedu, a.s., i ostao je zapisan u njegovom srcu i srcima ashaba, i tako sačuvan od modifikacija i ljudskih intervencija. Ovo je suštinska razlika između Biblije i Kur'ana

[851] Kur'an, 4:82.

po pitanju kodifikacije.[852] Za Kur'an Allah, dž.š., garantuje da će ga sačuvati od promjena, što nije slučaj sa Indžilom:

Mi, uistinu, Kur'an objavljujemo i zaista ćemo Mi nad njim bdjeti.[853]

Što se tiče Hadisa, kao drugog izvora islama, ashabi i generacije poslije njih su bilježili hadise. Tako su nastajale hadiske zbirke. Pri tome su navodili i imena onih koji ih prenose polazeći uzlazno sve do Muhammeda, a.s. i ashaba, što je bilo s ciljem da se u tom lancu ustanovi vjerodostojnost prenosilaca. Oni su ukazali na prenosioce koji su manje poznati po moralnim kvalitetima i tačnosti prenošenja i izbjegli hadis koji je na ovaj način dokazan. Za razliku od Evanđelja koja nisu bila obuhvaćena prigovorom i kritikom, zbirke hadisa bile su podvrgnute detaljnoj kritici islamskih učenjaka da bi se na taj način odredio stepen njihove vjerodostojnosti.[854] Pored toga, Muhammed, a.s., je u početku zabranio pisanje hadisa da se ne bi pomiješali sa Kur'anom, dok se kod Evanđelja ne može razlikovati šta je Božije, šta je Isusovo a šta apostolsko i svešteničko.

Kur'anska vizija Boga

Čovjek umom ne može shvatiti sva pitanja o Bogu. Tek kada Bog Objavom opiše svoja svojstva, čovjek o tome ima pravilno znanje.[855]

Kod Arapa je, u vrijeme Muhammeda, a.s., postojao osjećaj duhovne inferiornosti. Hrišćani i židovi bi ih ismijavali da su barbarski narod koji nije dobio Objavu od Boga. Zbog

[852] Ahmed Hejsem Halil, *El-Gufranu bejne-l-islami ve-l-mesihijje*, Daru-l-menar, Kairo, 1989., str. 23; Bucaille Maurice, *Biblija, Kur'an i nauka*, str. 230.

[853] Kur'an, 15:9.

[854] Bucaille Maurice, *Biblija, Kur'an i nauka*, str. 221-222.

[855] Bošnjak Branko, *Filozofija i hrišćanstvo*, Stvarnost, Zagreb, bez godine izdanja, str. 351.

toga su istovremeno osjećali i odbojnost i poštivanje prema narodima koji su posjedovali znanje. Hrišćanstvo i judaizam nisu imali puno uspjeha u toj regiji, iako su Arapi smatrali da je taj progresivni model religije superiorniji u odnosu na njihovo tradicionalno paganstvo.[856]

Pojam Allaha u smislu Boga bio je poznat predislamskim Arapima.[857] Njima pojam Allah predstavlja Tvorca i Zaštitnika.[858] Naravno, oni su pored Njega imali i druga božanstva, kao što su El-Uzza, Menat, El-Lat, koja su smatrali Božijim kćerkama.[859]

Kada je Kur'an objavljen, Muhammedu, a.s., onda se svaki element paganstva odbacio i obožavao se Allah kao Jedan i istinski Bog. Sva druga božanstva se proglašavaju lažnim. Formulacija jedinstva Allaha, dž.š., izrečena je u ajetima sure El-Ihlas: *Reci: "On je Allah – Jedan! Allah je utočište svakom! Nije rodio i rođen nije, i niko Mu ravan nije."*[860]

Iako se riječ Allah u Kur'anu spominje preko 2.500 puta, on nije rasprava o Bogu, već dokument namijenjen čovjeku: On je *uputa za ljudski rod.*[861]

Kada se izvrši sistematizacija kur'anskih ajeta, dominiraju tri teme po pitanju Boga:

1. Bog stvara, sudi i presuđuje. Bog ima neograničenu vrhovnu vlast;

---

[856] Karić Enes, *Semantika Kur'ana*, str. 188-193; Armstrong Karen, Povijest Boga, str. 163-164.

[857] Parrinder Geoffrey, *Jesus in the Qur'an*, str. 136.

[858] Mi im se klanjamo samo zato da bi nas što više Allahu približili. Kur'an, 39:3; Parrinder Geoffrey, *Jesus in the Qur'an*, str. 148.

[859] Hartmut Bobzin, Muhammed, prevela: Marić Sabina, Zagreb, 2006., str. 59; *Kur'an*, 53:19-20.

[860] Kur'an, 112:1-4.

[861] Kur'an, 2:2.

2. Bog se određuje kao Jedan i Jedini u samom Sebi. Bog je, u odnosu na čovjeka, jedino božanstvo, a u Sebi samom Jedan je u Svojoj božanskoj naravi. Oba ova imena obuhvaćena su u jedinstvu (tevhidu) i njegovoj apsolutnoj transcedenciji;

3. Bog je Svemoćni i Milostivi.

Cilj Božijeg slanja knjiga čovječanstvu posredstvom poslanika jeste utemeljivanje monoteizma, odbacivanje svih oblika politeizma i redefiniranje Božije objave koja je pretrpjela promjene. O tome su govorili svi poslanici, a među njima i Isa, a.s[862]: *Vi niste bili prisutni kada je Jakubu smrtni čas došao i kad je sinove svoje upitao: "Kome ćete se, poslije mene, klanjati?" "Klanjat ćemo se" – odgovorili su – "Bogu tvome, Bogu tvojih predaka Ibrahima i Ismaila i Ishaka, Bogu jednome! I mi se Njemu pokoravamo."*[863]

Islamsko učenje je fokusirano na ideju Jednog i Jedinog Boga. Bog se sam objavio čovjeku, potičući ga na specifičnu komunikaciju ili formu religioznog ponašanja.[864] Ime *Allah* je središnje Božije ime. Kur'anska imena i svojstva Boga nisu apsolutno antropomorfna niti potpuno apstraktna. Bog ničemu nije sličan, On se ni s čim ne može uporediti. Bog je transcedentan, ali istovremeno i imanentan. Njegova beskonačnost ne znači jednostranu transcedenciju, već jednako uključuje i Njegovo bivanje s Njegovim stvorenjima.

Apsolutna transcedentnost Boga, koju islam zagovara, Muhammeda, a.s., lišava svih božanskih svojstava. Objava Muhammedu, a.s., je posljednja u egzoteričkoj historiji, intencionalna je da svijet shvati u svom jedinstvu, koje se

[862] Salih Sa'duddin es-Sejjid, *Muškilatu-l-akideti-n-nasranijje*, str. 27-28.

[863] Kur'an, 2:133.

[864] Silajdžić Adnan, *Islam u otkriću hrišćanske Evrope*, str. 323.

prvenstveno pokazuje u jedinstvenom Tvorcu. Kur'an neprestano naglašava Božiju moć i veličinu Njegove sveprisutnosti:

Onaj Koji je nebesa i Zemlju stvorio i Koji vam spušta s neba kišu pomoću koje Mi dajemo da ozelene bašče prekrasne, nemoguće je da vi učinite da izraste drveće njihovo. Zar pored Allaha postoji drugi bog? Ne postoji, ali su oni narod koji druge s Njim izjednačuje; Onaj Koji je Zemlju prebivalištem učinio i kroz nju rijeke proveo i na njoj brda nepomična postavio i dva mora pregradio. Zar pored Allaha postoji drugi bog? Ne postoji, nego većina njih u neznanju živi; Onaj Koji se nevoljniku, kad Mu se obrati, odaziva, i koji zlo otklanja i koji vas na Zemlji namjesnicima postavlja. Zar pored Allaha postoji drugi bog? Kako nikako vi pouku da primite! Onaj koji vam u tminama, na kopnu i na moru, put pokazuje i koji vjetrove kao radosnu vijest ispred milosti Svoje šalje. Zar pored Allaha postoji drugi bog? Kako je Allah visoko iznad onih koji druge Njemu ravnim smatraju! Onaj Koji iz ničega stvara, Koji će zatim to ponovo učiniti, i Koji vam opskrbu s neba i iz zemlje daje. Zar pored Allaha postoji drugi bog? Reci: "Dokažite, ako istinu govorite!"[865]

Kur'an ne dokazuje Boga, već ukazuje na Njega na temelju postojećeg univerzuma. Hrišćanski Bog je žrtvovao sina za spas čovjeka od pada kojeg je sam čovjek skrivio. U islamu, Bog naglašava da je opominjao narode preko poslanika. Percepcija Božije jedinosti je osnova kur'anske moralnosti. Vjerovanje u bića nazvano je *širkom*/idolopoklonstvom, što predstavlja najveći grijeh u islamu. Kur'an ne prihvaća da pored Jednog Boga postoji nešto što se može zvati bogom.[866]

[865] Kur'an, 27:60-64.

[866] Šenaj Bulent, *Islam and other religions*, Uludag Universitesi, Bursa, 2000., str. 414.

O sljedbenici Knjige, ne zastranjujte u svom vjerovanju i o Allahu govorite samo istinu! Mesih, Isa, sin Merjemin, samo je Allahov poslanik, i Riječ Njegova koju je Merjemi dostavio, i Duh od Njega, zato vjerujte u Allaha i njegove poslanike i ne govorite: "Trojica su!" Prestanite, bolje vam je! Allah je samo jedan Bog, hvaljen neka je On! Zar On da ima dijete? Njegovo je ono što je na nebesima i ono što je na Zemlji, i Allah je dovoljan kao zaštitnik.[867]

Poslanik Muhammed, a.s., je imao disputaciju s nedžranskim hrišćanima u vezi Isaa, a.s. Upitali su ga: "Zašto negativno govoriš o našem Isusu?" Poslanik, a.s., odgovori: "A šta to govorim?" Rekoše: "Tvrdiš da je rob." Poslanik, a.s., reče: "Da, on je Allahov rob, poslanik i Riječ koju je dostavio čestitoj." Hrišćani se rasrdiše i rekoše: "Jesi li ikada vidio nekog čovjeka bez oca. Ako si u pravu, pokaži nam ga!" Tada Allah objavi ajet: *Isaov slučaj je u Allaha isti kao i slučaj Ademov: od zemlje ga je stvorio, a zatim rekao: "Budi" – i on bi.*[868]

Muhammed, a.s., nedžranske hrišćane pozva u islam, a oni mu rekoše: "Mi smo u islamu bili prije tebe." Poslanik, a.s., odgovori: "To nije istina, od islama vas sprječavaju tri stvari: tvrdnja da je Bog uzeo Sebi dijete, jedenje svinjskog mesa i obožavanje krsta." Poslaniku, a.s., rekoše: "A ko mu je otac?" Tada je Allah objavio gore spomenuti ajet.[869]

Stavom da je Allah, dž.š., jedan, islam je odbacio hrišćansku teoriju Triniteta.[870] S islamskog apekta, Allah, dž.š., je slao Objave poslanicima, ali su one doživjele velike promjene, tako da nisu sačuvane u izvornim oblicima. Kur'an apostrofira da

[867] Kur'an, 4:171.
[868] Kur'an, 3:59.
[869] Es-Sabuni, *Safvetut-tefasir*, 1/183-184.
[870] Parrinder Geoffrey, *Jesus in the Qur'an*, str. 130.

je Isa, a.s., jedan od poslanika koje je Allah, dž.š., slao, da je imao nadnaravna djela – oživljavao mrtve, liječio bolesne, da je rođen bez oca, ali da nije Bog ili Božiji Sin.[871] Te nadnaravnosti je Allah, dž.š., davao poslanicima i prije njega, one su im bile dokaz poslanstva. Kur'an kazuje da Isa, a.s., nije za sebe tvrdio da je Božiji Sin:

A kada Allah rekne: "O Isa, sine Merjemin, jesi li ti govorio ljudima: 'Prihvatite mene i majku moju kao dva boga uz Allaha!'" On će reći: "Hvaljen nek si Ti! Meni nije prilično da govorim ono što nemam pravo. Ako sam ja to govorio, Ti to već znaš; Ti znaš šta ja znam, a ja ne znam šta Ti znaš; samo Ti jedini sve što je skriveno znaš. Ja sam im samo ono govorio što si mi Ti naredio: klanjajte se Allahu, i mome i svome Gospodaru! I ja sam nad njima bdio dok sam među njima bio. A kada si mi dušu uzeo, Ti si ih jedini nadzirao; Ti nad svim bdiš."[872]

Isa, a.s., uzdižući Boga iznad svih oblika, kaže: *"Hvaljen nek si Ti! Meni nije prilično da govorim ono što nemam pravo."*[873]

Ovim riječima Isa, a.s., samog sebe lišava božanske osobenosti. Naglasio je da govori samo ono što mu je Bog naredio, predstavivši se kao potčinjeni Božijoj zapovjedi, što odgovara njegovom stanju. Isa, a.s., je oslovio Boga *Onaj Koji bdije*, nakon što je sebe oslovio svjedokom, kako bi napravio razliku između sebe i svoga Gospodara – sebe smatra slugom, a Boga svojim Gospodarom. Isa, a.s., je napravio jasnu razliku između Boga i stvorenja, ponavljajući tu razliku analognim tvrdnjama, kao što su: "Samo Ti sve što je skriveno znaš, Ti si ih jedini nadzirao; Ti nad svim bdiš."[874]

[871] Kur'an, 3:49.
[872] Kur'an, 5:116-117.
[873] Kur'an, 5:116.
[874] Ibn Arebi Muhji-d-Din, *Dragulji poslaničke mudrosti*, str. 198-201.

S vjerovanjem u trojstvo nije došao nijedan poslanik. Jevrejski učenjaci, od Musaove, a.s., epohe do danas, ne priznaju trojstvo i ne dozvoljavaju da se ono pripiše njihovim knjigama. Da je trojstvo istina, Musa, a.s., i ostali poslanici, kao i Isa, a.s., morali bi ga detaljno i iscrpno objasniti, zato što im je bilo naređeno pojasniti sve propise i principe vjere. Unatoč tome, hrišćani vjeruju da teorija triniteta ne ugrožava monoteizam. Međutim, afirmiranje trojednog Boga je u koliziji s idejom monoteizma. Teorija triniteta podrazumijeva mnoštvo bitaka, a to je apsurdno kada se govori o jedinstvu Božije biti. Jednoća/monoteizam ne posjeduje trojstvo i nije skup entiteta, dok je trinitet skup tri entiteta, što ukazuje da je jedno dio troga. Kada hrišćanin misli o Ocu on ne misli na Sina, a kada misli na Sina ne misli na Svetog Duha. Tri slike ne mogu biti stavljene u jednu. Dakle, tri je tri i ne može biti jedno. Hrišćani vjeruju da su i trojstvo i vjerovanje u Jednog Boga istina. Međutim, ako postoji istinsko trojstvo, postoji i istinsko mnoštvo. Ako se utvrde stvarno trojstvo i mnoštvo, istovremeno iščezava istinska jednoća i nemoguće ju je utvrditi. U suprotnom, trebalo bi spojiti dvije suštinske suprotnosti. To je nemoguće, jer uključuje mnoštvo nužno postojećih bitaka, što je, također, apsurd. Tako, prema islamskom učenju onaj ko vjeruje u trojstvo, ne vjeruje istinski u Jednog Boga.

Zanimljivo je da o monoteizmu govore mnogi citati Starog zavjeta: "*Niko nije kao Ti, Gospode, velik si i veliko je ime Tvoje u sili. Ko se ne bi Tebe bojao, Care nad narodima! Jer Tebi to pripada, jer među svim mudracima u naroda i u svim carstvima njihovim nema takvoga kakav si Ti.*"[875]; *Zar ne znaš? Zar nisi*

[875] Knjiga proroka Jeremije, 10/6-7.

čuo? Jahve je Bog vječni, krajeva zemaljskih Stvoritelj: On se ne umara, ne sustaje.[876]

I u Novom zavjetu se mogu naći citati afirmiranja monoteizama: *Kojega niko od ljudi nije vidio i ne može vidjeti.*[877]; *I reče mu književnik: "Dobro, učitelju, pravo si kazao da je Bog jedan, i nema drugoga osim Njega; i ljubiti Njega svim srcem svojim i svim razumom i svom dušom i svom snagom."*[878]

Isus je objasnio da se budući život dobija vjerovanjem u Božije jedinstvo i prihvaćanjem njega kao poslanika: *"I donosim vam dokaz od Gospodara vašeg, zato se Allaha bojte i mene slušajte, Allah je uistinu i moj i vaš Gospodar, pa se Njemu klanjajte; to je Pravi put!"*[879]

O ovome i Novi zavjet govori: *A ovo je vječni život: spoznati tebe, jedino pravog Boga, i onoga koga si poslao, Isusa Krista.*[880]

Neki književnik je pitao Isusa za prvu zapovijed, a Isus mu je odgovorio: *Prva glasi: Čuj Izraele: Gospodin Bog naš jest jedini Bog.*[881]

Ovaj biblijski citat je vrlo transparentan i ukazuje da je Bog Jedan. Da je teorija triniteta istinita bila bi spomenuta u njemu ili bi bila pojašnjena u Tevratu, u knjigama prijašnjih poslanika. U knjigama poslanika, koje Tevrat spominje, nema ni najmanjeg aludiranja na teoriju triniteta.

---

876 Knjiga proroka Izaije, 40/28.

877 1. Poslanica Timoteju, 6/16.

878 Evanđelje po Marku, 12/32-33.

879 Kur'an, 5:72.

880 Evanđelje po Jovanu, 17/3.

881 Evanđelje po Marku, 12/29.

Isus je negirao da zna kada će biti Sudnji dan, i time se izjednačio s svim stvorenjima: Što se tiče onog dana i časa, o tome niko ništa ne zna, ni anđeli na nebu, ni Sin, već jedino Otac.[882]

Nemoguće je da Bog nešto ne zna. Zapravo, onaj ko negira da zna kada će se desiti Sudnji dan, ne može biti Bog.

Novi zavjet spominje da je Isus jednom ogladnio i uputio se prema razlistaloj smokvi. Kada je došao do nje, nije bilo voća – i Isus je prokle.[883] Isus je morao znati da na smokvinom stablu nema plodova, budući da Bog sve savršeno zna.

Isus je umirući rekao: "Bože moj, Bože moj. Zašto si me ostavio?"[884] Ovdje je Isus tražio pomoć od Boga što ukazuje na njegovu ljudsku prirodu. Bog je bez manjkavosti, nije mu potrebna ničija pomoć. Mnogi biblijski citati ukazuju da je Bog vječan, da ne umire, da je daleko od slabosti i nedostataka.[885]

Isus je, poslije večere, otišao u Getesmanijski vrt gdje se molio: "*Oče moj, ako je moguće, neka me mimoiđe čaša ova; ali opet ne kako ja hoću, nego kako Ti.*"[886] Ovo eksplicite aludira da je Isus obožavao samo Jednog Boga jer onaj koji stradava – ponizno moli nemoćan spasiti se može biti samo čovjek.[887]

Isus je, nakon uskrsnuća, govorio Mariji Magdaleni da ga ne dodiruje, jer nije uzašao svome Ocu i njihovom Bogu.[888] Ovom biblijskom ekvivalentan je kur'anski citat: *Allah je doista moj i vaš Gospodar, pa se Njemu klanjajte.*[889]

---

882 Ibid., 13/32.

883 Ibid., 11/12-14.

884 Evanđelje po Mateju, 27/46-50.

885 Izajina Poslanica, 44/6; 1. Poslanica Timoteju, 1/17.

886 Evanđelje po Mateju, 26/39.

887 El-Hindi eš-Šejh Rahmetullah bin Halil, *Trijumf istine*, str. 122.

888 Evanđelje po Jovanu, 20/17.

889 Kur'an, 3:51.

U mnogim biblijskim citatima, Isus je svjedočio da je samo čovjek i vjerovjesnik: *Židovi se čudili i pitali: "Kako ovaj poznaje Pisma kad ih nije učio?" "Moja nauka nije od mene" – odgovori im Isus – "nego od Onoga koji me je poslao. Ako neko htjedne vršiti volju njegovu, znat će da li je moja nauka od Boga ili ja govorim sam od sebe."*[890]; *Riječ koju slušate nije moja, već od Oca koji me posla.*[891]

Isus je govorio da onaj ko njega prihvati, prihvatio je Onog Koji ga je poslao.[892] Isus je, prema biblijskom kazivanju, govorio da je njegova obligacija narodu donijeti radosnu vijest o *Božijem Kraljevstvu.*[893] On je govorio da Riječ (Sveti tekst) koju čitaju nije od njega, već od Oca koji ga je poslao.[894] Ovim citatima je jasno pojasnio da je Božiji vjerovjesnik, da ono što govori nije po njegovom hiru, nego Objava od Boga.

Isus je naglasio da postoji samo jedan Bog: *A ovo je vječni život: spoznati tebe, jedino pravog Boga, i onoga koga si poslao, Isusa Krista.*[895]

Genealogija Isusovog rodoslovlja, koja se dovodi u vezu s Davidom, eksplicite ukazuje da Isus vodi porijeklo od spomenutog poslanika, koji je potomak Adamov, kao i to da je on sin čovjeka.[896]

U nekim biblijskim citatima primjećujemo da se Isus opisuje kao *Sin Božiji*[897] Riječ *sin,* u ovom kontekstu, ne može imati stvarno značenje, jer izraz u svim jezicima označava

[890] Evanđelje po Jovanu, 7/15-17.
[891] Ibid., 14/24.
[892] Evanđelje po Mateju, 10/40.
[893] Evanđelje po Luki, 4/43.
[894] Evanđelje po Jovanu, 14/24.
[895] Ibid., 17/3.
[896] Evanđelje po Mateju, 1/1-17; Evanđelje po Luki, 3/23-34.
[897] Evanđelje po Marku, 15/39.

osobu koja se rodila od oba roditelja, što nije slučaj s Isaom, a.s. Zapravo, ovdje se radi o metafori, čije je značenje *dobar i bezgriješan čovjek.* Riječ *sin*, u doslovnom smislu, ne može se koristiti u relaciji Boga i čovjeka, jer to podrazumijeva spolni odnos – što je apsurd. Bog ne može imati dijete, zato što rađanje pripada ljudskom svijetu. Takva konstatacija ima drugu konotaciju, ona je apstraktna, u značenju da se Bog brine o svakom, da je On Stvoritelj i tako dalje.[898] U Starom zavjetu spominje se da se ljudi nazivaju Božijim sinovima: *Videći sinovi Božiji kćeri čovečje...*[899]

Marko navodi riječi rimskog vojnika, koji je stojao ispod Isusa kada je razapet, da je Isus *Sin Božiji.* Međutim, u istom kontekstu, prema Lukinom Evanđelju kaže se: *Kada stotnik* (vojnik) *vidje što se dogodi, poče slaviti Boga i reče: "Zaista ovaj čovjek bijaše pravednik!"*[900]

Da se riječ Sin Božiji treba shvatiti u metaforičkom značenju uvjerava citat: *Onaj ko čini greh od đavola je, jer đavo greši od početka. Svaki ko je rođen od Boga ne čini greh, jer seme njegovo ostaje u njemu, i ne može grešiti, jer je od Boga rođen. Po ovome se poznaju deca Božija i deca đavolja*[901].

Nije se samo Isus, u Novom zavjetu, oslovljavao ovim izrazom već i drugi dobri ljudi, isto kao što se počinitelj grijeha naziva *sinom Sotone. Blaženi mirotvorci, jer će se sinovi Božiji nazvati.*[902]

Dakle, Isus je miroljubive i pravedne ljude zvao *sinovima Božijim.* Pavle kaže da su svi oni koje vodi *Duh Božiji – Sinovi*

898 Šahin Mustafa, *Hrišćanstvo*, str. 123.
899 Knjiga Postanka, 6/2.
900 Evanđelje po Luki, 23/47.
901 1. Jovanova Poslanica, 3/8-10.
902 Evanđelje po Mateju, 5/9.

Božiji.[903] Pavle je savjetovao hrišćane da budu dobri, da sve rade bez oklijevanja, da budu besprijekorni i čisti kako bi bili *djeca Božija*. Niko od spomenutih u ovim citatima nije, u literalnom smislu riječi *dijete Božije*, te je neophodno prihvatiti figurativno značenje.

Indikativno je da se i za Adama/Adem, a.s., kaže da je *Sin Božiji.*[904] Izrael se oslovljava istim nazivom *Božiji Sin.*[905] I Solomon/Sulejman, a.s., je nazvan *Sinom Božijim*, a za Boga je upotrijebljen izraz *njegov Otac.*[906] Također se i za sve Izraelćane koristi izraz *sinovi Božiji.*[907] U svim navedenim citatima upotrebljena je metafora, jer kada bi se izraz *Sin Božiji*, kojim se oslovljava Isus, bio dokaz njegove božanske prirode, onda bi Adam, David, Solomon i mnogi drugi imali pravo da su božanske prirode. Svi poslanici su bili ljudi, koji su imali jasnu zadaću da prenesu Božiju riječ narodu i da, primjenom objave, budu refleksija praktične demonstracije Božije riječi.[908]

Isus se u Bibliji naziva i *Ocem*. Međutim u Bibliji je puno citata u kojima stoji da je Bog pojedinim ljudima rekao da im je Otac. Takav je slučaj sa Solomonom: *Ja ću mu biti otac, i on će mi biti sin.*[909]

U Bibliji, čak, stoji da je Isus nazvao Boga svojim Ocem i Ocem svojih učenika.[910]

Imenom Bog, koji se u Bibliji koristi za Isusa, nazvani su neki poslanici u Bibliji. Imenom Bog nazvan je i Mojsije: *I*

903 Poslanica Rimljanima, 5/9.
904 Evanđelje po Luki, 3/38.
905 Knjiga Izlaska, 4/22.
906 2. Knjiga Samuelova, 7/14.
907 Ponovljeni Zakon, 14/1.
908 Ahmed Hejsem Halil, *El-Gufranu bejne-l-islami ve-l-mesihijje*, str. 103.
909 2. Knjiga Samuelova, 7/14.
910 Evanđelje po Jovanu, 20/17.

Gospod reče Mojsiju: "Evo, postavio sam te da si Bog Faraonu."[911] Ovim citatom se Mojsije označava kao pretpostavljeni, a ne u doslovnom značenju teksta.

Čovjek, koji je rođen od žene nije dostojan porediti se s Bogom. Ništa na ovoj planeti to ne zaslužuje, ni Sunce, ni zvijezde koje su čistije i savršenije od čovjeka. Ovu tezu podržava i Biblija: *I kako će čist biti rođeni od žene? Gle, ni mesec ne bi sjao, ni zvezde ne bi bile čiste pred njim, a kamoli čovek, crv, i sin čovečji, moljac.*[912]

Isus je čak zabranjivao da ga drugi zovu dobrim i blagim: *I gle, neko pristupi i reče mu: "Učitelju blagi, koje dobro da učinim da imam život večni?" A on mu reče: "Što me zoveš blagim? Niko nije blag osim jednoga Boga"*[913]

U dokazivanju teze da je Isus Bog, hrišćani koriste biblijsku tvrdnju da je Isus s neba, a ne s ovog svijeta.[914] Da su poslanici s neba – znači da ih je Bog poslao, a da oni nisu sami sebe proglasili poslanicima.[915] Puno je citata i u Novom zavjetu gdje Isus izjednačava sebe s učenicima u nepripadanju ovom svijetu.[916] Ovdje se radi o metafori, koja se koristi u svim jezicima. Za isposnike i dobre ljude se kaže da nisu s ovog svijeta.

Nadnaravna djela koja je Isus činio, prema islamu, ne mogu biti dokaz njegove božanske prirode. Bilo je i drugih poslanika, koje spominje i Kur'an i Biblija, koji su činili mnoge nadnaravnosti: *I potčinismo planine i ptice da s Davudom Allaha slave, to smo Mi bili kadri učiniti. I naučismo ga da izrađuje*

[911] Knjiga Izlaska, 7/1.
[912] Knjiga o Jovu, 25/4-6.
[913] Evanđelje po Mateju, 19/16-17.
[914] Evanđelje po Jovanu, 8/23.
[915] Salih Sa'duddin es-Sejjid, *Muškilatu-l-akideti-n-nasranijje*, str. 88.
[916] Evanđelje po Jovanu, 17/14-16.

pancire za vas, da vas štite u borbi s neprijateljem – pa zašto niste zahvalni? A Sulejmanu vjetar jaki poslušnim učinismo, po zapovjedi njegovoj je puhao prema zemlji koju smo blagoslovili, a Mi sve dobro znamo.[917]

Poslanici nisu činili sami nadnaravna djela, nego Allahovom, dž.š., pomoću i dozvolom. I Novi zavjet naglašava da Isus nije ništa činio sam: *I zato još više tražahu Judejci da ga ubiju, ne samo što narušavaše subotu, nego što i Boga nazivaše svojim Ocem, gradeći se jednak Bogu. A Isus odgovori i reče im: "Zaista, zaista vam kažem: Sin ne može ništa činiti sam od sebe."*[918]

Isus je, prema hrišćanskom učenju, jednak s Ocem, pa je zato i sam Bog: *Ja i Otac smo jedno.*[919]

Da bi izrazio Božiju blizinu, Isus je Boga nazivao *Ocem.* U Evanđeljima to čini 170 puta. Ovaj citat se ne može doslovno shvatiti, nego treba uzeti u obzir kontekst Evanđelja. Isus je govorio jednostavnim riječima, neukim ljudima i zbog toga se mnogo koristio simbolikom koja se ne treba shvatati literarno. Tako, na primjer, kada su mu jednom prilikom rekli učenici da ga majka traži, braća i sestre, Isus im slikovito tumači: *Tada pogleda one koji su sedeli oko njega i reče: "Evo mati moja i braća moja! Jer ko čini volju Božiju, taj mi je brat, sestra, mati."*[920]

Identično značenje ima i u odnosu na apostole: Uzlazim Ocu mome i Ocu vašem, i Bogu mome i Bogu vašem.[921]; *Da svi jedno budu, kao ti, Oče, što si u meni i ja u tebi, da i oni u nama jedno budu da svet vjeruje da si me ti poslao. I slavu koju*

[917] Kur'an, 21:79-81.

[918] Evanđelje po Jovanu, 5/18-19.

[919] Ibid., 10/30. Najznačajnije svojstvo Jovanove teologije je što naziva Boga Ocem. To čini 107 puta u svom Evanđelju i 12 puta u svojoj 1. poslanici. *Biblijska teologija Starog i Novog Zavjeta*, Grupa autora, str. 457.

[920] Evanđelje po Marku, 3/31-35.

[921] Evanđelje po Jovanu, 17/30.

si mi dao ja sam dao njima, da budu jedno kao što smo mi jedno. Ja u njima i ti u meni, da budu usavršeni u jedno.[922]

Ovi citati govore da je Isus sjedinjen s Bogom i da su oni sjedinjeni s apostolima. Kao što sjedinjenje Boga i Isusa s apostolima nije stvarno, tako i sjedinjenje Isusa i Boga nije stvarno, nije u doslovnom smislu. Zapravo, sjedinjenje se odnosi na pokoravanje Božijim naredbama i činjenje dobrih djela. U tome se izjednačuju Isus i svi vjernici. Oni su u pokornosti Bogu kao jedan.[923]

Jevreji su htjeli kamenovati Isusa. Kada ih je upitao zašto to žele uraditi, oni mu odgovoriše: *Zbog dobrog djela ne kamenujemo – odgovoriše mu jevreji – nego zbog hule što se praviš Bogom, iako si samo čovjek.*[924]

Dakle, ovdje se ne radi o doslovnom sjedinjenju, nego o pokoravanju odredbama Božijim i činjenju dobrih djela. U tome se izjednačavaju Isus i učenici. Svi su oni, Isus i apostoli, kao jedan u pokornosti Bogu i izvršavanju Njegovih zapovjedi. Da je Isus htio uzeti neki naziv, on bi uzeo nadimak *Sin Davidov*, koji je kod jevreja bio poznat kao *Očekivani spasitelj*, ali nije to učinio.[925] Isus se klanjao Bogu, upućivao Mu molbe, što je nelogično – ako je bio Bog, nemoguće je da sebe obožava.[926] Primjer Adema, a.s., koji je došao na ovaj svijet bez oca i majke, čudniji je od rođenja Isaa.[927] Isa, a.s., prema islamu, ne može biti Bog zbog nadnaravnosti koje je činio – oživljavao je mrtve,

---

922 Ibid., 17/21-23.

923 El-Hindi eš-Šejh Rahmetullah bin Halil, *Trijumf istine*, str. 127-130.

924 Evanđelje po Jovanu, 10/30-33.

925 Gazali Muhammed, *Islam ili hrišćanstvo - izazov vremena*, str. 11.

926 Et-Tahtavi Muhammed Izzet, *En-Nasranijjetu ve-l-islam*, Kairo, 1987., str. 30.

927 Kur'an, 3:59.

liječio bolesne itd.,"[928] jer bi se u tom slučaju isto moralo reći i za Musa, a.s., uzimajući u obzir nadnaravnosti koje je činio: *I Musa baci svoj štap, kad on zmija prava, a onda izvadi ruku iz njedara, kad ona, onima koji su gledali, bijela.*[929]

Hrišćani dokazuju da je Isus Bog biblijskim citatom gdje stoji da je Isus rekao: *Ko vidi mene, vidio je Boga.*[930] Ovaj citat se dijametralno razlikuje od drugog biblijskog citata da Boga niko ne može vidjeti: *Kojega niko od ljudi nije vidio i ne može vidjeti.*[931]

Islam naglašava da je nevjernikom svako ko tvrdi za sebe da je Bog: *A onoga od njih koji bi rekao: "Ja sam, doista, pored Njega, bog, kaznili bismo Džehennemom, jer Mi tako kažnjavamo mnogobošce."*[932]

Kur'an skreće pozornost na činjenicu da su svi poslanici pozivali u monoteizam: *Prije tebe nijednog poslanika nismo poslali a da mu nismo objavili: nema Boga osim Mene, zato se Meni klanjajte.*[933]

Bog je onaj ko je apsolutno savršen, koji je moćan sve učiniti. Međutim, Isus je govorio da ne može ništa sam učiniti, zato što radi po volji Onoga Koji ga je poslao. Ovo eksplicite ukazuje da je samo poslanik. Prema islamu, on je bio poslanik kao što su i prije njega poslanici dolazili i odlazili.[934]

S islamskog gledišta, ono što je Isus govorio nije njegov govor. Isus je čist od takve ideologije. Bog nema sina, nema

---

928 Ibid., 9/1-41; Evanđelje po Mateju, 12/22-30, 8/1-4; Evanđelje po Marku, 3/1-19; Evanđelje po Luki, 13/10-17; Evanđelje po Jovanu, 11/1-46.

929 Kur'an, 26:32-33.

930 Evanđelje po Jovanu, 14/9-10.

931 1. Poslanica Timoteju, 6/16.

932 Kur'an, 21:29.

933 Kur'an, 21:25.

934 Kur'an, 5:75.

druga, a Isa, a.s., je Njegov poslanik i rob. Kur'an, kada govori o poslanicima, apostrofira da su svi oni Božiji robovi, što ukazuje da ih je Bog poslao da narodu ukažu na Pravi put.[935]

Isa, a.s., je samo poslanik, čovjek prije koga su bili mnogi poslanici. Navodeći da je Isa, a.s., konzumirao hranu poentira da je on samo jedan u plejadi poslanika, koje je Allah, dž.š., slao čovječanstvu: *Mesih, sin Merjemin, samo je poslanik, i prije njega su dolazili i odlazili poslanici, a majka njegova je uvijek istinu govorila; i oboje su hranu jeli. Pogledaj kako im Mi iznosimo jasne dokaze, i pogledaj, zatim, njih kako se odmeću.*[936]

Hrišćansko učenje da je Isus Bog, umro i bio odsutan tri dana[937] nameće pitanje: *Ko je za to vrijeme izvršavao Božije obaveze?* Kur'ansko učenje naglašava da Allah, dž.š., sam po sebi opstoji, Njemu niko nije potreban, a On je svima potreban. Samo je jedan Bog: *Da Zemljom i nebesima upravljaju drugi bogovi, a ne Allah, poremetili bi se. Pa nek je uzvišen Allah, Gospodar svemira, od onoga što Mu pripisuju.*[938]

Vladavina dvojice ne može biti harmonična, zato što bi nesposobnost bila pripisana jednom ili obojici. Ako bi jedan od njih želio čovjekov život, a drugi njegovu smrt, došlo bi se do tri premise: ili bi želja obojice bila ostvarena, ili ne bi bila ostvarena nijednom od njih, ili bi samo jednom bila ostvarena. Nemoguće je da želja obojice bude ostvarena, jer tijelo ne može biti istovremeno u stanju života i smrti. Ukoliko obojici želja ne bi bila ispunjena, značilo bi da su nesposobni, a Bog ne može biti nesposoban. Ako bi želja samo jednom bila zadovoljena,

935 Kur'an, 17:3.

936 Kur'an, 5:75.

937 Evanđelje po Luki, 24/1.

938 Kur'an, 21:22.

onda bi se nesposobnost pripisala drugom – a Bog ne može biti nesposoban.[939]

Kur'an odbacuje mogućnost da Bog ima dijete. Ta ideja je ekstremna, dijametralno se razlikuje od prepoznatljive crte Kur'ana i vjere uopće, koji kritizira pripisivanje djeteta Bogu, zato što rađanje pripada ljudskom svijetu: *Gotovo da se nebesa raspadnu, a Zemlja provali i planine zdrobe što Milostivom pripisuju dijete. Nezamislivo je da Milostivi ima dijete.*[940]

Nigdje u Bibliji nije moguće naći da Isus kaže: *Ja sam Božiji Sin, mene obožavajte.* Zapravo, on je govorio: *Idem Ocu, jer Otac moj veći je od mene.*[941]

Kur'anski ajet: *Nije rodio i rođen nije, i niko Mu ravan nije,*[942] ukazuje da On nije nikom otac, i da Njemu niko nije dijete.

Prva riječ koju je Isa, a.s., izgovorio bila je: "*Ja sam Allahov rob*" – ono reče – "*meni će On Knjigu dati i vjerovjesnikom me učiniti.*"[943]

Samo je Bog kadar sve učiniti, a Isus za ono što želi ovisan je od Boga, dok Novi zavjet prenosi Isusove riječi:

Ja ne mogu ništa činiti od sebe.[944]

Bog je Svemoćan, On može sve, dok Isus, priznavajući da ne može sam ništa učiniti, ne može biti Bog. Isus je govorio da mu je data moć od Boga,[945] zato slava pripada Bogu, a ne Isusu.

---

[939] Ebu-l-Hasan el-Ešari, *Bit polemike sa otpadnicima i inovatorima*, preveo sa arapskog: Silajdžić Adnan, El-Kalem, Sarajevo, 2000., str. 29.

[940] Kur'an, 19:90-92.

[941] Evanđelje po Jovanu, 14/28.

[942] Kur'an, 112:1-4.

[943] Kur'an, 19:30.

[944] Evanđelje po Jovanu, 5/30.

[945] Evanđelje po Mateju, 18/19.

Za islam je neprihvatljivo da Isa, a.s., postane Bog. Čak i Biblija potvrđuje ljudsku prirodu Isusa. Spominje se da mu je, na dan kada se je trebao obrezati, dato ime Isus,[946] da je pio mlijeko,[947] molio se[948] – Bog je iznad svih ovih radnji.

Prema hrišćanskom učenju, Bog se želio pokazati ljudima u ljudskom obliku, pa je to učinio u Isusovom liku. Ovakva konstatacija zahtijeva pitanje: *Da li se prikazao u liku Isusa djeteta ili odraslog*? Ovo implicite zahtijeva da je Bog promjenljiv, a to je nemoguće reći za Boga.[949]

Svi poslanici su došli da bi potvrdili, objasnili i proklamirali islam: *On vam propisuje u vjeri isto ono što je propisao Nuhu i ono što objavljujemo tebi, i ono što smo naredili Ibrahimu i Musau i Isau: pravu vjeru ispovijedajte i u tome se ne podvajajte. Teško je onima koji Allahu druge smatraju ravnim da se tvome pozivu odazovu.*[950]

Za islam je neprihvatljivo da je Bog onakav kakvog ga Biblija predstavlja: da jede, plače, da je bespomoćan, da spava, da je žedan, ukopan.[951] Onaj ko jede i pije mora obaviti fiziološku potrebu; plač ukazuje da je neko bespomoćan; onaj ko je ukopan ne može biti savršen i moćan. Bogu, kako Kur'an opisuje, ne priliče takva svojstva.[952]

Teorija da je Isus Bog formirana je na koncilu 325. godine u Nikeji, gdje je od 2048 svećenika samo 318 prihvatilo teoriju

---

946 Evanđelje po Luki, 2/21.
947 Ibid., 2/6.
948 Evanđelje po Marku, 1/35.
949 Šahin Mustafa, *Hrišćanstvo*, str. 249.
950 Kur'an, 42:13.
951 Evanđelje po Mateju, 27/46; 8/24; Evanđelje po Jovanu, 5/30; 19/28; 11/35.
952 Kur'an, 27:60-64.

da je Isus Bog, bojeći se kazne kralja Konstantina.[953] Ovaj koncil će izglasati načelo *homoousios* – rođen iz biti svog Oca kao jedinorođeni, Bog od Boga, Svjetlo od Svjetla, pravi Bog od pravog Boga, rođen, nestvoren, istodoban s Ocem.[954] Većina biskupa je vjerovala da je Bog jedan. Na čelu protagonista ovog stava bio je Arije.[955] Njegovi oponenti iz aleksandrijske škole su, da bi ga pobjedili, iznijeli priču da je jedan od njih usnio Isusa koji mu je rekao da protjera Arija iz Crkve. Da bi se riješio spor među njima, car Konstantin je sazvao Nikejski koncil,[956] gdje je prihvaćena teorija da je Isus Bog. Na ovom koncilu, Arije je poglašen heretikom i svako ko nije prihvatio teoriju da je Isus Bog proglašen je heretikom, spaljene su sve knjige koje su sadržavale suprotan stav.[957] Na ovaj način, Konstantin koji tada

---

[953] Muhammed bin ebi Bekr Šemsuddin ebi Abdullah, *Hidajetu-l-hijara fi ed-žvibeti-l-jehudi ve-n-nesara*, str. 158; Et-Tahtavi Muhammed Izzet, *En-Nasranijjetu ve-l-islam*, str. 30.

[954] Silajdžić Adnan, *Islam u otkriću hrišćanske Evrope*, str. 26.

[955] Gazali Muhammed, *Islam ili hrišćanstvo - izazov vremena*, str. 9.

[956] Ahmed Hejsem Halil, *El-Gufranu bejne-l-islami ve-l-mesihijje*, str. 32; Salih Sa'duddin es-Sejjid, *Muškilatu-l-akideti-n-nasranijje*, str. 104-16; Et-Tahtavi Muhammed Izzet, *En-Nasranijjetu ve-l-islam*, str. 32-33. U I i II stoljeću hrišćani su bili predmet nasilja, protjerivanja, čak im je ulazak u toalete i javna mjesta bio zabranjen. Veliki broj pripadnika ove religije bio je u zatvoru. Kada je kralj Konstantin 313. godine izdao povelju o toleranciji i priznao hrišćanstvo ravnopravnom religijom, situacija se promijenila. Sada se hrišćanstvo suprotstavilo svojim progoniteljima, a hrišćani koji nisu prihvatili teoriju Isusova božanstva bili su izloženi torturi i progonu. Takav je slučaj bio sa Arijem, koji je smatrao da Isus nije Bog. Neprijateljstvo Crkve prema neistomišljenicima će se nastaviti. Nakon pojave protestantizma, katolička Crkva je u Parizu 24. avgusta 1572. godine ubila sve protestante dok su spavali, koje je pozvala da razmijene mišljenja koja se tiču hrišćanske dogme. Kaže se da je tog dana krv tekla Parizom kao rijeka. Šelebi Ahmed, *El-Mesihijje*, str. 94-97.

[957] Na Nikejskom Koncilu bio je veliki broj sveštenika, noseći na desetine Evanđelja i na stotine poslanica. Na Koncilu su odabrana 4 Evanđelja od 40 (ili 50) i 21 poslanica među ogromnim brojem poslanica. Budući da su Pavlove poslanice napisane prije Evanđelja, Koncil je odabrao samo ona koja su odgo-

nije bio hrišćanin, odabrao je teoriju da je Isus Bog. Rimsko carstvo je upotrijebilo svu snagu i vlast da tragovi monoteizma nestanu, tako da danas gotovo nema crkve koja ne propagira ovu doktrinu.[958] Carstvo je izjednačilo hrišćanstvo s ostalim vjerama, pod njegovom ingerencijom pravile su se crkve na račun države, a svećenici su bili oslobođeni poreza.[959]

---

varala Pavlovim idejama. Ostale knjige i poslanice, koje su zastupale tezu da Isus nije Bog, i poslanice su odbačene i naređeno je da se zapale i u potpunosti iskorijene. Može se zaključiti da u prva tri Evanđelja ne postoji ništa što ukazuje na Isusovu božansku prirodu, i da su sveštenici prihvatili teoriji o Isusovoj božanskoj prirodi prije nego je 4., Jovanovo, Evanđelje napisano. Interesantno je da su prva tri Evanđelja izostavila spomen o Isusovoj božanskoj osobi. Šelebi Ahmed, *El-Mesihijje*, str. 160-162, 216-219, 221; Et-Tahtavi Muhammed Izzet, *En-Nasranijjetu ve-l-islam*, str. 34-35.

[958] Et-Tahtavi Muhammed Izzet, *En-Nasranijjetu ve-l-islam*, str. 39. U vrijeme velikih disputacija o Isusovoj prirodi, neki su ga promatrali pod vidom njegove zemaljske prilike, tvrdeći da je sin Marijin. Drugi su u njemu vidjeli prividnu ljudsku priliku. Treći su ga povezivali, jer je oživljavao mrtve, s Bogom. Govorilo se o njemu da je Bog. Za svakog promatrača on je ono što ovaj o njemu nagađa. Ibn Arebi Muhji-d-Din, *Dragulji poslaničke mudrosti*, str. 191.

[959] Crkva je pretrpjela veliki uticaj grčke umjetnosti. Za to su zaslužni Augustin, Konstantin i Grgur I. Crkve su građene po uzoru na rimske dvorce sa velikim brojem stubova. Ovaj model izgradnje, u osnovi, preuzet je od egipatskih bogomolja. Crkva se, pod tim uticajem, počela ukrašavati slikama i obojenim staklom. Ona je ljudima obećavala da su im, poslije krštenja, grijesi oprošteni. Rimska Crkva je propagirala da jedino papa ima pravo tumačiti Evanđelja i da su ključevi milosti u njegovim rukama. To je bio razlog da veliki broj ljudi prihvati Crkvu. Crkva je postajala sve moćnija i uticajnija, a time se povećavao i broj obreda u njoj. Obredi su bili prisutni u toku cijelog života hrišćana. Najbitniji su: 1. Krštenje djece nakon rođenja da bi se poništio *Istočni grijeh* i da bi se djetetu dala sposobnost da čini dobra djela; 2. Posljednja večera, gdje se konzumira vino i beskvasni hljeb. Smatraju da vino predstavlja Isusovu krv, a hljeb njegovo tijelo; 3. Ispovijedanje nekoliko puta u toku života. Međutim, od 1215. godine ispovijedanje, barem jednom, postalo je obaveznim; 4. Prisustvo sveštenika prilikom sklapanja braka da bi među supružnicima uspostavio harmoniju i jedinstvo i 5. Prisustvo sveštenika prilikom nečije smrti da ga pomaže

Teorija Svetog Duha donesena je na koncilu 381. godine, jer je crkva imala oponenata koji su negirali da je Sveti Duh Bog.[960] Na temelju hrišćanskog učenja, Duh Sveti/Gabrijel je Bog. Islamsko učenje je sasvim kategorično kada govori o Džibrilu – on je melek koji je dostavljao objave poslanicima. Kada se uz Isaa, a.s., dodaje riječ *ruh/duh*, izraz *duša* ne znači da je Isa, a.s., melek Bog, jer se isto kaže *Božija deva*,[961] *Božija kuća*[962] Na više mjesta u Kur'anu se spominje da je Allah, dž.š., slao Džibrila kao pomoć Isau.[963]

Rasprave su vođene i o Isusovoj ljudskoj naravi, koja je definirana na Koncilu u Halkedonu 451. godine. Nestorijanci su vjerovali da je *čestita Marija* žena koja je rodila čovjeka, a ne Boga. Monofiziti su smatrali da Isus posjeduje dvije naravi, ali poslije sjedinjenja s Bogom, samo jednu. Po njima, božanska i ljudska narav Isusa stopile su se u jednu, pri čemu je čovjekova potpuno upijena od strane božanske, kao kap meda kada padne u more. Ovo učenje je dovelo u pitanje Isusovo otkupiteljsko djelo i stradanje za spasenje čovjeka. To je bio razlog da se formira Koncil u Halkedonu 451. godine, koji je odlučio da je Isus jedna osoba s dvije naravi: božanskom i ljudskom, i tako odbacio koptsku crkvu, koja je naučavala monofizitizam.[964] Moroniti su naučavali da Isus ima dvije prirode, ali jednu volju. Zbog

---

uljem, posebno organe čula, kičmu i stopala. Šelebi Ahmed, *El-Mesihijje*, str. 108-112.

[960] U hrišćanstvu se teorija Trojstva pojavila prije teorije o Isusovoj božanskoj prorodi. Logičnije je da je prvo nastala teorija o Isusovoj božanskoj prirodi, a potom o Trojstvu. Šelebi Ahmed, *El-Mesihijje*, str. 147.

[961] Kur'an, 91:13.

[962] Kur'an, 24:36.

[963] Kur'an, 5:110.

[964] Monofiziti su bili podijeljeni u dvije crkvene zajednice: koptsku, koju je sačinjavala kairska i aleksandrijska zajednica, i jakobitsku koja je okupljala zapadne Sirijce. One istočne crkve koje su ostale vjerne odlukama Carigradskog

njihovog stava sazvat će se koncili u Konstantinopolisu 680. godine, gdje je moronitsko učenje proglašeno heretičkim.[965]

Upoređen s trinitarnim Bogom u Bibliji, Bog u Kur'anu je Bog bez misterija. On se sam u Kur'anu izjasnio o Svom biću. Islamska teologija nikada nije, kao na hrišćanskim koncilima, formirala nove vjerske istine. Konsenzus/idžma vjerskih učenjaka, iako se ne može uporediti s koncilima, uvijek se ograničavao na pravne konstatacije.[966]

Sa islamskog stanovišta, nelogično je da je Isus imao božansku i ljudsku prirodu, pa da je postao jedno. To nameće mnoga pitanja, kao na primjer: *Gdje je nestalo njegovo božanstvo kada je umirao na krstu?*[967] *Kada je umro, šta se desilo sa ostala dva Boga – Ocem i Svetim Duhom?*[968]

Britanski profesor Džon Hik, inače anglikanski kršćanin, pretpostavio je da je Isus bio ili samo čovjek ili uopće nije bio čovjek, nakon čega se odlučio da je Isus bio samo čovjek. Hik tvrdi da je Isus bio odabran od Boga za Božiju misiju. Njegov zadatak je bio da sliku Boga iz Starog zavjeta upotpuni slikom Boga punog ljubavi. Hikova teologija deinkarnacije zasniva se na tome da Isus nije govorio o sebi kao o Bogu, niti o trojstvu. Pol Švarcnau kaže da Isus nikada ne bi bio označen kao Bog kršćanstva iz njegovog proisteklog kršćanstva među jevrejima.[969]

U hrišćanstvu, razum i vjera su nespojivi. Kad vjera govori, razum ne treba kazati ni riječi. Hrišćanstvo je stvar

koncila bile su poznate kao rojalisti ili melkiti. Silajdžić Adnan, *Islam u otkriću hrišćanske Evrope*, str. 31-33.

[965] Ebu Zehre Muhammed, *Muhadaratu fi-n-nasranijje*, str. 157-160.

[966] Josef Van Ess Hans Kung, *Hrišćanstvo i svjetske religije - islam*, preveo sa njemačkog: Fišić Radislav Z., Svjetlo Riječi, Livno, 1955., str. 119.

[967] Terzić Izet, *Sveštenikov put u islam*, Mostar, 2002., str. 68-69.

[968] Šahin Mustafa, *Hrišćanstvo*, str. 129.

[969] Vidi opširnije: Hofmann Murad Wilfried, Islam u 3. milenijumu, str. 144.

srca, a ne razuma.[970] Za razliku od hrišćanskog stava, prema islamu, vjerovanje jednog čovjeka treba biti potkrijepljeno razumom.[971] Konsekventno hrišćanskom poimanju trojstva, da su tri ličnosti Boga duboko povezane i jedna bez druge ne može opstojati, proizilazi da nema Boga od trenutka kada je Isus razapet. Ako je Isus, kao Bog, razapet i umro, onda nema Boga, jer s njegovom smrću morali su umrijeti i preostala dva dijela božanstva teorije triniteta. Razum ne može prihvatiti da troje bude jedno. Negirajući ono što hrišćani iznose o Isau, a.s., Uzvišeni kaže: *Nezamislivo je da čovjek kome Allah da Knjigu, znanje i vjerovjesništvo poslije rekne ljudima: "Klanjajte se meni, a ne Allahu, nego: budite Božiji jer vi knjigu znate i nju proučavate. On vam neće narediti da meleke i poslanike bogovima smatrate. Zar da vam naredi da budete nevjernici, nakon što ste postali muslimani."*[972]

Zato se pitanje trojstva u hrišćanstvu opravdava time da je to misterij, koji nadilazi ljudski razum. Ukoliko bi se Bog, prema hrišćanskom shvaćanju, pojavio kao troje, ne bi bilo monoteizma. Za razliku od hrišćanskog učenja, islamsko učenje nije misterij i ne može doći u kontradiktornost s razumom. Razum prihvaća da je *nešto* samo ono što jeste, a ne nešto drugo. Islamski učenjaci su postavili tri zakonitosti – pravila prema kojim čovjek, obdaren razumom, prosuđuje:

1. jedno ne može biti nešto drugo osim ono što jeste;

[970] U srednjem vijeku, jedna od žustrih diskusija bila je relacija uma i vjere. Svi srednjovjekovni hrišćanski skolastičari dali su, u svojim djelima, mjesta ovom diskursu.

[971] Muftić Tarik, *Islam i religije svijeta*, str. 132.

[972] Kur'an, 3:79-80.

2. jedna stvar i njena suprotnost ne mogu biti zajedno na jednom mjestu i u istom vremenu; jedna osoba, istovremeno, ne može biti čovjek i ne-čovjek;

3. Određena stvar ili postoji ili ne postoji.[973]

Na temelju ovih pravila, ukoliko ih identificiramo na Isusa, možemo postaviti slijedeće premise:

- Isus je postojao ili nije;
- ako prihvatimo da je postojao, on je bio ili čovjek ili Bog;
- ukoliko prihvatimo da je čovjek, onda je nemoguće da bude Bog, ili obrnuto.[974]

Prema islamskom učenju, trojstvom se negira jednoća. Allah, dž.š., je jedan, a sve drugo je stvoreno i Njemu pokorno. Nemoguće je da se Uzvišeni Bog pretvara u krv i meso. Kako će Onaj ko je vječno Živi i Besmrtni ići u utrobu žene, a On obuhvaća i nebesa i Zemlju: *Mesih, Isa, sin Merjemin, samo je Allahov poslanik, i riječ Njegova koju je Merjemi dostavio, i Duh od Njega, zato vjerujte u Allaha i u Njegove poslanike i ne govorite: "Trojica su!" Presatnite bolje vam je! Allah je samo jedan Bog.*[975]

Allah, dž.š., opisao je Sebe na slijedeći način:

On je Allah, nema drugog boga osim Njega, On je poznavalac nevidljivog i vidljivog svijeta, On je Milostiv, Samilosni! On je Allah, nema drugog Boga osim Njega, Vladar, Sveti, Onaj Koji je bez nedostataka, Onaj Koji svakog obezbjeđuje, Onaj Koji nad svim bdi, Silni, Uzvišeni, Gordi, Hvaljen neka je Allah, On je vrlo visoko iznad onih koje smatraju Njemu ravnim! On je Allah, Tvorac, Onaj Koji iz ničega stvara, Onaj Koji svemu

973 Salih Sa'duddin es-Sejjid, *Muškilatu-l-akideti-n-nasranijje*, str. 39-40.

974 Ibid., str. 41.

975 Kur'an, 4:171.

daje oblik, On ima najljepša imena. Njega hvale oni na nebesima i na Zemlji, On je Silni i Mudri.[976]

Ne postoji drugi Stvoritelj pored Allaha, dž.š. On je sve stvorio, i On nema sina: *Allah nije uzeo Sebi sina, i s njim nema drugog boga! Inače, svaki bi bog s onim što je stvorio radio šta bi htio, i jedan drugog bi pobjeđivao. Hvaljen neka je Allah Koji je daleko od onoga što oni iznose; Koji zna vidljivi i nevidljivi svijet, i On je vrlo visoko iznad onih koje Njemu ravnim smatraju.*[977]

Opraštanje grijeha – "Otkupljenje"

Što se tiče Isusove otkupiteljske poruke, on je govorio da ima vlast opraštati grijehe na Zemlji,[978] ali se u Novom zavjetu ne može naći stavak u kojem stoji da je Isus umro zbog ljudskih grijeha. Ipak, tvrde hrišćanski teolozi, u Novom zavjetu postoji nekoliko kazivanja koja su općenito interpretirana na način za koji se smatra da podupire njihovu doktrinu otkupiteljstva. Navodi se da se u Davidovom gradu rodio spasitelj,[979] da je *Sin Čovječji* došao da spasi što je izgubljeno[980] i da će dati život kao otkup umjesto svih.[981] Međutim, u prva dva citata spomenute su riječi *spasitelj* i *spasiti*, a ne *iskupiti* ili *iskupitelj*, dok se za treći stavak smatra da je nastao pod uticajem Pavla.[982] Ukoliko se ovaj pasaž sagleda u njegovom pravom kontekstu i bez nastojanja nametanja kasnijih interpretacija, primjetit će se da ukazuje na Isusovo zapažanje predstojeće opasnosti, koja je prijetila njegovom pokretu, a i njemu samom. U ovoj situaciji

976 Kur'an, 59:22-24.
977 Kur'an, 23:91-92.
978 Evanđelje po Marku, 2/10.
979 Evanđelje po Luki, 2/11.
980 Ibid., 19/10.
981 Evanđelje po Marku, 10/45.
982 Karić Enes, *Semantika Kur'ana*, Bemust, Sarajevo, 1998., str. 633.

on nije tražio od sljedbenika da se bore. Isus bi radije predao sebe da bi spasio pokret i sljedbenike. Dakle, riječ *otkup* ima figurativno značenje.[983] Riječi koje je Isus, navodno, izrekao na *Posljednjoj večeri* mogu se shvatiti na isti način. Isus je te noći slomio hljeb i rekao učenicima da uzmu, jer je to njegovo tijelo. Potom je uzeo čašu, dao im je i rekao da je to krv koju prolijeva zbog njih.[984] Ovdje nema nikakve napomene o njihovom ili Adamovom grijehu, niti o spasenju. Prema hrišćanskom učenju, čovječanstvo posrće zbog naslijeđenog grijeha kojeg su počinili Adam i Eva. Svijet materije je sotonski, dok je svijet duha božanski. Sve što je u ljudskoj prirodi je materijalno i rezultat Adamovog grijeha koji se dogodio pod sotonskim navođenjem. Duša pripada Isusu, a tijelo je igralište sotonskih utjecaja. Zato se čovjek treba usmjeriti duhovnom svijetu, gdje se *prvi grijeh* iskupljuje Isusovom smrću na krstu.[985]

Isus se naziva i *jaganjcem Božijim.*[986] Riječ *janje* označava poniznost i nedužnost. Poruka ovog citata je: Pogledajte ovog poniznog i nedužnog čovjeka Božijeg koji je došao izvesti djecu na pravu stazu i spasiti ih od njihovih grješnih života.[987]

Hrišćanski koncept spasenja je sadržan u Pavlovim poslanicama.[988] U njima, po prvi put, susrećemo teoriju po kojoj je Isus umro zbog otkupljenja grijeha. Adam je za njega

[983] Ibid., str. 633.

[984] Evanđelje po Marku, 14/22-24.

[985] Halilović Safvet, *Islam i Zapad*, El-Kelimeh, Novi Pazar, 2006., str. 58-59.

[986] Evanđelje po Jovanu, 1/29.

[987] Karić Enes, *Semantika Kur'ana*, str. 635.

[988] Pavle je bio sljedbenik farizejske tradicije. Ova jaka ukorijenjenost u židovstvu uticala je da Pavle misli da piše u Starozavjetnim kategorijama i slikama. Zato se često koristio ciničko-stoičkom metodom argumentacije. To je razgovor, u obliku pitanja i odgovora, sa zamišljenim protivnikom. On je tvrdio da je svoj nauk dobio objavom od Isusa. *Biblija*, *Poslanica Galačanima*, 1/11-12. *Biblijska teologija Starog i Novog Zavjeta*, Grupa autora, str. 366.

bio stvoren za vječni život, ali je počinio grijeh upotrijebivši plod zabranjenog stabla, pa ga je smrt savladala. Da bi preuzeo svijet iz zagrljaja smrti, Bog je morao platiti cijenu. On je morao smisliti novi plan, zato je i sišao na Zemlju u liku Sina i smrću umro na krstu.[989] Prema hrišćanstvu, Isusova smrt je bila neophodna da bi se ostvarila pravda i milost. Međutim, pravda i milost se ne ogledaju u kažnjavanju nedužnog.[990] Za ubistvo odgovara ubica, a ne njegov sin. Mnogi grijesi koje ljudi čine na Zemlji teži su i veći od grijeha kojeg je počinio Adam. Neki negiraju postojanje Boga, te se nameće pitanje: Zašto je Isus, svojom smrću, oslobodio ljude samo zbog jednog Adamovog grijeha, a ostavio mnoge, koji se ne mogu ni pobrojati?[991] Da je svako odgovoran za svoja djela, u Starom zavjetu postoje citati koji jasno ukazuju da: *Sin neće nositi bezakonja očeva, niti će otac nositi bezakonja sinovljeva, na pravedniku će biti pravda njegova, a na bezbožniku će biti bezbožnost njegova.*[992]

Ovaj citat je identičan kur'anskim ajetima: *Da nijedan grješnik tuđe grijehe neće nositi, i da je čovjekovo samo ono što sam uradi, i da će trud njegov sigurno iskazati, i da će prema njemu u potpunosti nagrađen biti.*[993]; *Svaki čovjek je odgovoran za ono što je sam uradio.*[994]

Postoje citati koji eksplicite aludiraju da je Isus pozivao grješne na pokajanje: *Jer nisam došao da zovem pravednike, no grešnike na pokajanje.*[995]

989 Niče Fridrih, *Antihrist*, str. 51-53; Karić Enes, *Semantika Kur'ana*, str. 635.

990 Et-Tahtavi Muhammed Izzet, *En-Nasranijjetu ve-l-islam*, str. 52.

991 Šelebi Ahmed, *El-Mesihijje*, str. 175. *Kur'an*, 53:38-41.

992 Knjiga proroka Izaije, 18/20.

993 Kur'an, 53:38-41.

994 Kur'an, 74.38.

995 Evanđelje po Mateju, 9/13.

Ovaj biblijski citat je ekvivalentan kur'anskom ajetu: *Reci: "O robovi moji koji ste se prema sebi ogriješili, ne gubite nadu u Allahovu milost! Allah će, sigurno, sve grijehe oprostiti. On, doista, mnogo prašta i On je milostiv. I povratite se Gospdaru svome i pokorite Mu se prije nego što vam kazna dođe, poslije vam niko neće u pomoć priskočiti."*[996]

Kur'an naglašava, što je svojevrsna univerzalna ideja, da se grijeh može poništiti pokajanjem: *Onaj ko kakvo zlo učini ili se prema sebi ogriješi, pa poslije zamoli Allaha da mu oprosti, naći će da Allah prašta i da je milostiv. Onaj ko grijeh uradi, na svoju štetu ga je uradio. A Allah sve zna i mudar je.*[997]

Za razliku od hrišćanskog učenja da se svaki čovjek rađa grješnim, islamsko učenje deklarira da je čovjek rođen čistim. U islamu ne postoji *nasljedni grijeh*, a pošto nema tog grijeha, nema ni univerzalnog otkupljenja.[998] Islamski pogled na ovaj svijet objašnjava slijedeći ajet: *Gospodaru naš, podaj nam dobro i na ovom i na Onom svijetu.*[999]

Hrišćansko vjerovanje da je Isus raspet na krstu da bi otkupio grijehe čovječanstva zbog Adamovog grijeha neprihvatljivo je za islam. Takvo učenje o opraštanju grijeha inicira pitanje: Da li hrišćani mogu činiti grijehe stalno, jer je Isus preuzeo sve njihove grijehe? Ukoliko je odgovor afirmativan, proizilazi da su slobodni činiti grijehe bez ikakve posljedice.[1000]

[996] Kur'an, 39:53-54.

[997] Kur'an, 4:110-111.

[998] Halilović Safvet, *Islam i Zapad*, str. 66-67.

[999] Kur'an, 2:201.

[1000] Salih Sa'duddin es-Sejjid, *Muškilatu-l-akideti-n-nasranijje*, str. 93. Jednom islamskom učenjaku došao je predstavnik neke crkve. Učenjak je pisao nekakav izvještaj, a kada mu je prestalo hemijsko, uzeo je tuš, koji je zamalo prosuo. Tada je upitao hrišćanina: Da li bi meni koristilo, da sam prosuo mastilo po

Ne može niko biti odgovoran za nešto što je bilo bez njegove volje: *Reci: "Zar da za Gospodara tražim nekog drugog osim Allaha, kad je On Gospodar svega? Što god ko uradi, sebi radi, svaki grješnik će samo svoje breme nositi."*[1001]

Prema Kur'anu, prva greška Adema, a.s., bila je oproštena. Međutim, dobročinstvo nije stvar sile, nego slobodna predaja bića moralnom idealu, a proističe iz dobrovoljne saradnje slobodnih bića. Biće, čije je kretanje potpuno isprogramirano, ne može činiti dobročinstvo. Dakle, sloboda je uvjet za dobročinstvo, a i za odgovornost.[1002]

Islam ne poznaje mogućnost posrednika. Muhammed, a.s., je donio spasenje, ali samo u obliku informacije. Kur'ansko učenje ne prihvaća sakramente ili kultne slike. Bog je transcedentan, i ne samo Jedan, nego i Jedini. Bog vodi čovjeka, ali zbog toga on ne osjeća da nema slobodu izbora.[1003]

Allah, dž.š., skreće pozornost da je On Onaj Koji puno prašta grijehe: *Ja ću sigurno oprostiti onome ko se pokaje i uzvjeruje i dobra djela čini, i koji zatim na Pravom putu istraje.*[1004]

Allah, dž.š., poziva vjernike: *O vi koji vjerujete, učinite pokajanje Allahu iskreno, da bi Gospodar vaš preko ružnih postupaka vaših prešao.*[1005]

---

svom odijelu, a da ti, umjesto mene, opereš svoje odijelo? Gazali Muhammed, *Islam ili hrišćanstvo - izazov vremena*, str. 43.

[1001] Kur'an, 6:124.

[1002] Ikbal Muhammed, *Obnova vjerske misli u islamu*, preveo sa engleskog: Arapčić Mehmed, El-Kalem, Sarajevo, 2000., str. 109.

[1003] Josef Van Ess Hans Kung, *Hrišćanstvo i svjetske religije - islam*, str. 119-121.

[1004] Kur'an, 20:82.

[1005] Kur'an, 66:8.

Sličnosti hrišćanstva i prethodnih religija

Kod skoro svih ranijih naroda susreće se učenje o trojstvu. Hindusi su trojstvo nazivali *Bogom s tri lica ili naravi*. Njihova tri božanstva su *Brahma*, *Višna* i *Šiva*, koja su nerazdvojiva jedno od drugog. Sva tri božanstva predstavljaju Gospodara. Hindusi vjeruju da je *Šiva* došao na zemlju da spasi čovječanstvo i sebe je radi toga žrtvovao. Prema hinduizmu, tri božanstva su se pojavila iz vječnog Boga. Brahma je Otac – Bog koji stvara sve, Sin je Božiji postao utjelovljena riječ kao Krišna, a došao je na svijet kao pastir svih ljudi, dok je Sveti Duh treće lice.[1006]

Stari paganski Rimljani su vjerovali u trojstvo: *Boga*, *Riječi* i *Duha Svetog*. Njihovo trojstvo je predstavljeno u Ormuzdu, Mitri i Ahrimanu. Prvi je Stvaralac, drugi Sin Božiji, a treći Razarač.[1007]

Kinezi su vjerovali da su božanstva poput *Fohi*, *Stin Nonk* i druga utjelovljeni Bog *Anketi*. Stari Egipćani su vjerovali da je bog *Ra* rođen od majke, ali ne kao ostali ljudi, dok su za *Ozirisa* vjerovali da je sebe žrtvovao da bi spasio druge,[1008] te da je ponovo ustao, kao u hrišćanskom učenju. Slika *Izirisa* je predstavljala Boga koji nosi Sina Boga. Egipćanima su se priključili i sljedbenici budizma i brahmanizma.[1009] Ovi paganski oblici vjerovanja utjecali su na hrišćanske misionare, poput Pavla, koji je zastupao tolerantan stav prema uvođenju paganskih običaja u hrišćanstvo. Sredina u kojoj je odrastao Pavle bila je

[1006] Elijade Mirča, *Vodič kroz svetske religije*, str. 166; Et-Tahtavi Muhammed Izzet, *En-Nasranijjetu ve-l-islam*, str. 57.

[1007] Šahin Mustafa, *Hrišćanstvo*, str. 200; Et-Tahtavi Muhammed Izzet, *En-Nasranijjetu ve-l-islam*, str. 106-108.

[1008] Ibid., str. 201.

[1009] Et-Tahtavi Muhammed Izzet, *En-Nasranijjetu ve-l-islam*, str. 29.

prepuna obreda predviđenih u čast raznih kultova - njihovog stradanja i mučeničke smrti.[1010]

Perzijanci i Babilonci su imali veliki utjecaj na jevreje i njihovo učenje, jer su u babilonskom izgnanstvu proveli skoro pedeset godina. Perzijsko učenje o *Mitri* je naučavalo da je on posrednik između Boga i ljudi, da je rođen u nekoj pećini 25. decembra, te da je imao dvanaest učenika, i da je umro kako bi otkupio ljude za grijehe, a da je potom uskrsnuo na nebo.[1011] Babilonci su vjerovali da je njihov bog *Bal* osuđen na smrt, nakon čega je cijelu Zemlju obuzela tama. Oko Balovog groba je postavljena straža, kao oko Isusovog, kako njegove pristalice ne bi izvadile njegovo tijelo. Moguće je da su Babilonci prvi govorili o trojstvu.[1012]

Budističko vjerovanje se temelji na tome da se, kada se *Buda* rodio, zvijezda pojavila. Buda je nakon smrti ustao iz groba, a nakon toga uskrsnuo. On će se pred kraj svijeta pojaviti i sudit će ljudima. Naučavao je da on nosi grijehe ljudi da bi oni bili spašeni. Buda je zagovarao celibat, ali najbitniji je njegov nagovieštaj carstva nebeskog. Sva ova vjerovanja su postojala prije nego je nastala hrišćanska doktrina triniteta.[1013]

Najinteresantnije je to što se hrišćanski svijet nije interesirao za Isusovo rođenje. Rimski biskup Ipolit I je odredio 2. januar kao dan kada je Isus rođen. Poslije toga predlagani su mnogi drugi datumi, kao na primjer 25. ili 28. mart, 18. ili 19. april i 20. maj. Zapadna Crkva je tek u prvoj polovini IV stoljeća zvanično počela slaviti Isusovo rođenje 25. decembra. Vrlo je

[1010] Šahin Mustafa, *Hrišćanstvo*, str. 205.
[1011] Et-Tahtavi Muhammed Izzet, *En-Nasranijjetu ve-l-islam*, str. 98-102.
[1012] Šelebi Ahmed, El-*Mesihijje*, str. 147; Et-Tahtavi Muhammed Izzet, *En-Nasranijjetu ve-l-islam*, str. 110-112.
[1013] Ibid., str. 207-210.

indikativno to što se 25. decembra u Rimskom carstvu slavio praznik poznat kao Natalis Invictus - rođenje nepobjedivog Sunca. Dana 25. decembra Rimljani su slavili dan rođenja Boga sunca Mitre. Smatra se da je bio običaj pagana da 25. decembra slave rođenje sunca, te da su u tim svečanostima učestvovali i hrišćani. Kada su crkveni učitelji primijetili da hrišćani ispoljavaju interesovanje za tim svečanostima, odlučili su da toga dana slave Božić. Hrišćani su u prvim stoljećima zvali Isusa Sunce pravde. Konstantin Veliki je sva tri praznika objedinio u jednom danu - 25. decembar. Crkva nije mogla ukinuti 25. decembar, već je prihvatila ovaj datum proslave Isusovog rođenja. Crkveni oci cu 340. god. utemeljili da se Božić proslavlja u zimskom periodu, jer je, kao što je navedeno ranije, u to doba proslavljan najpoznatiji praznik. Konstantin je proglasom iz 321. godine naredio da sudovi budu zatvoreni na dan Sunca, i odredio da taj dan bude dan odmora. Hrišćani su do tada smatrali jevrejski sabat - subotu svetom. Taj se dan, u skladu s carskom naredbom, promijenio u nedelju, što je uticalo na udaljavanje hrišćanstva od jevrejskih korjena. Indikativno je to što su stari Egipćani 6. januara slavili rođenje Boga Ozirisa, dok se 25. decembra u Rimskom carstvu slavilo rođenje Boga Mitre.[1014]

Zanimljivo je kako je Pavle došao u sukob s Barnabom i Petrom.[1015] Barnaba je otišao u Antiohiju da proklamira Isusov nauk. Nakon što je pridobio veliki broj pristalica, otišao je u Tars tražiti Pavla, jer je čuo za njegovo preobraćenje u hrišćanstvo. Pavle, opisujući Boga, dolazi u koliziju i kontradikciju sa samim sobom. On smatra da je Isus Bog, a za Boga kaže: *Koga niko od ljudi ne vide niti može vidjeti.*[1016] Do sukoba između Barnabe

[1014] Pekarić Hajrudin, Isus / Isa, (a.s.) u hrišćanstvu I islamu, str. 110; Šahin Mustafa, Hrišćanstvo, str. 28-29.
[1015] Poslanica Galačanima, 2/11.
[1016] 1. Poslanica Timoteju, 6/16.

i Pavla došlo je, najvjerovatnije, poslije Jerusalemskog koncila, na kome je odlučeno da se novoobraćeni hrišćani izuzimaju iz obreda obrezivanja.[1017] Pavle je nastojao dokazati da u obrezivanju nema koristi: *Evo, ja Pavle, kažem vam da, ako se obrezujete, Hristos vam ništa neće koristiti.*[1018]

Barnaba i Petar su imali različite stavove.[1019] Kada je narod čuo da se Pavle suprotstavlja apostolima, protiv njega je podigao pobunu, pa ja Pavle morao pisati poslanicu Galačanima. On im je odgovorio da mu pomoć apostola nije potrebna, jer znanje dobija od Isusa.[1020] Pavle je imao sposobnost utjecaja na mase – znao je ovladati njihovim emocijama, imao je sposobnost ubjeđivanja, što je i iskoristio pri ubjeđivanju onih kojima je pisao poslanice.[1021] Poslije toga, Pavle je bio primoran da piše poslanice Rimljanima, Galačanima i drugima da bi ih ubijedio da je njegovo učenje ispravno.[1022]

Barnaba je bio jedan od dvanaest Isusovih učenika, čije Evanđelje nije kanonizirano, dok Pavle nikada nije vidio Isusa. Upozoravajući na opasnost Pavlove aktivnosti, Barnaba kaže:

Dragi, veliki i čudesni Bog nas je za vrijeme proteklih dana pohodio Svojim prorokom Isusom Hristom u velikom milosrđu pouke i čudesa, zbog čega mnogi, postavši prevareni od Satane, pod izgovorom pobožnosti, propovijedaju najbezbožnije dogme, nazivajući Isusa sinom Božijim, odričući se obrezivanja koje je Bog naredio za svagda, i dopuštajući svako nečisto meso: među kojima je Pavle također obmanut, o čemu govorim ne bez žalosti;

1017 Šahin Mustafa, *Hrišćanstvo*, str. 139.
1018 Poslanica Galačanima, 5/1-2.
1019 Ibid., 2/11-14.
1020 Ibid., 1/11-13.
1021 Ebu Zehre Muhammed, *Muhadaratu fi-n-nasranijje*, str. 74.
1022 Salih Sa'duddin es-Sejjid, *Muškilatu-l-akideti-n-nasranijje*, str. 57.

iz tog razloga ja pišem tu istinu koju sam vidio i čuo, kroz vezu koju sam imao s Isusom, a da biste vi bili spašeni, a ne obmanuti od Satane i stradali na Božijem sudu. Zato se pričuvajte svakoga ko vam propovijeda novo učenje suprotno onome šta ja pišem, da biste bili vječno spašeni.[1023]

Pavle je bio raniji progonitelj hrišćana. Kada se priključio Isusovim učenicima, počeo je propagirati da je Isus Sin Božiji. U Jerusalemu se sreo s Barnabom, jednim od najbližih Isusovih učenika. Drugi put su se sreli u Tarsu i počeli propagirati hrišćanstvo. Međutim, oni će se posvađati i razići, jer je Pavle tvrdio da je Isus Sin Božiji, što Barnaba nije ranije čuo. On je prvi počeo govoriti o uznesenju Isusa i njegovom sjedanju s Božije desne strane. Pavle je poznavao helenističku filozofiju i uspio joj je naći mjesto u hrišćanstvu.[1024] Pavle je grčku riječ *servent*, koja znači: *dobar, dobročinitelj*, protumačio u značenju *božanska osoba*. Osnovno značenje ove riječi jeste *dijete*, ali ima i značenje *sluga, rob*. Pavle je ovaj termin preveo sa *sin*. Tako je *Rob Božiji* postao *Sin Božiji*. Pavlove poslanice više govore o hrišćanstvu nego Evanđelja.[1025] Pošto je Pavlovo učenje o Isusu bilo divergentno Isusovom nauku koji su prenijeli apostoli, sukob se povećavao. Potom je kralj Konstantin hrišćansku neslogu iskoristio za svoje ciljeve. Obznanio je da će organizirati jedan skup u Nikeji da bi riješili sporove. Temeljno pitanje je bilo: *Da li je Isus Bog*? Vođa oponenata ovog stava bio je Arije. Kasnije je, 318. godine, na Carigradskom koncilu, uvedena teorija da je i Sveti Duh Bog.[1026] Time je učenje o trojstvu uokvireno. Ali da je ovo učenje bilo ispravno, Isus ga ne bi zanemario.

[1023] Evanđelje po Barnabi, 13.
[1024] Šelebi Ahmed, *El-Mesihijje*, str. 105-106.
[1025] Ebu Zehre Muhammed, *Muhadaratu fi-n-nasranijje*, str. 69.
[1026] Šahin Mustafa, *Hrišćanstvo*, str. 136.

Analitički osvrt na interpretaciju Isusovog uskrsnuća/Isaovog uzdignuća

Uzdignuće je prihvaćeno i kod muslimana i kod hrišćana, s razlikom da se prema hrišćanskom vjerovanju zbiva sedmicama nakon uskrsnuća, a prema islamskom u momentima kada su rimski vojnici, uz pomoć izdajnika, kanili uhapsiti Isaa, a.s. Sigurno je da je Allah, dž.š., uzdigao Isaa, a.s., a o načinu uzdignuća postoje različita predanja. Kada se analiziraju, u cjelini ne kvare koncepciju uzdignuća.

Isto kao što Kur'an pobija svaku misao o Isaovoj božanstvenosti, hrišćansko učenje o raspeću i uskrsnuću je nespojivo s islamskim. Allah, dž.š., najbolje zna spletke u koje su se sami sapleli, On je izbavio i Sebi uzdigao Svog iskrenog roba, kako o tome Kur'an svjedoči. Umjesto Isaa, a.s., jevreji su presudili, ponižavali i razapeli mladića kojem je Allah, dž.š., dodijelio njegov lik.

Isus nije prvi koji je uskrsnuo. Vjerovanje u uskrsnuće, kod mnogih vjera, bilo je sastavni dio teološkog miljea. Kada se analiziraju kazivanja Evanđelja o Isusovom uskrsnuću, primjetna je dijametralna razlika.

Prema hrišćanskom ubjeđenju, Isusova patnja, smrt na krstu i uskrsnuće imaju unutarnji smisao i sudbinsku važnost za sve ljude. Isus je sebe žrtvovao za dobro drugih. Sebe daje kao zalog za ljudske grijehe. Njegova žrtva je velika, ali je cilj još veličanstveniji. Isusovo spasiteljsko djelo je oslobođenje od grijeha.

S islamskog aspekta, postulati vjerovanja moraju biti fundirani na Objavi od Boga, ljudskoj inovaciji nema mjesta: *A teško onima koji svojim rukama pišu knjigu, a zatim govore: "Evo, ovo je od Allaha" – da bi za to korist neznatnu izvukli. I*

teško njima zbog onoga što ruke njihove pišu i teško njima što na taj način zarađuju.[1027]

Koncepcija da je Isusa rodila Marija bez muža obrazlaže se vjerovanjem da je Isus Sin Božiji, zato što je Isus zvao Boga *Ocem*. Ovdje se nameću mnoga pitanja: Zašto Isus prvi put saznaje za božansko porijeklo za vrijeme krštenja na rijeci Jordan? Zašto se Isus nije jasno izrazio da je Bog? Zašto se u Evanđeljima mnogo više koristi naziv Sin čovječji nego Sin Božiji? Uputno je spomenuti da se u helenističkom judaizmu u Isusovo doba vjerovalo da je Bog Otac posebnih ljudi.

U Bibliji se na mnogo mjesta upotrebljava riječ *sin* koja u svim jezicima znači osobu koja se rodila od dva roditelja. Sve citate koji govore o Isusu kao Božijem Sinu i Bogu kao Isusovom Ocu treba shvatiti u alegorijskom značenju, jer se tako upotrebljavalo u duhu hebrejskog jezika. Proglašavanje Isusa Bogom donešeno je na Nikejskom koncilu, čiji su zaključci predstavljali definitivno odvajanje crkve od judaizma. Mnogi su se uzalud borili za Isusa kao čovjeka. Poslije koncila, svi su morali vjerovati da je Isus Bog.

Suštinska razlika između islama i hrišćanstva ogleda se u tome što je za islam neprihvatljivo smatrati Isaa, a.s., Bogom. Prema islamu, Bog je Apsolutan, Jedan i Jedinstven. Logičkim dokazom se objašnjava da trojica ne mogu biti jedno. Tvrdnja da Sin i Duh Sveti posjeduju božanske osobine povlači konstataciju da su i jedan i drugi nepotpuni Bogovi. Sin, samim tim što je Sin, nije star koliko i Otac i morao je doći poslije, te konsekventno tome mora biti mlađi. To što tvrde da je Sin star koliko i Otac ima hipotetičku vrijednost, jer kako Sin može biti rođen od Oca, a da opet Sin bude star koliko i Otac i u tom pogledu jednak Njemu. Isto važi i za Svetog Duha. On ne može biti star

[1027] Kur'an, 2:79.

koliko i Otac, mora biti mlađi; a ako je mlađi on nije oduvijek, nego je postao. Ako se tome doda uzajamna potreba jednog za drugim i nemogućnost samopostojanja, onda im nedostaju osobine Boga, jer Sin za postojanje treba Oca. Ovdje se nameće još jedno pitanje: Ako su Otac i Sin oduvijek, zašto se jedan naziva Ocem, a drugi Sinom? Za islam je neprihvatljiva ovakva koncepcija, i to je ono što distingvira islam od hrišćanstva.

Budući da hrišćani vjeruju da u Isusu prebiva i božanska i ljudska priroda, nameću se dvije premise:

1. Ako je, prilikom Isusove smrti, božanska priroda napustila ljudsku, to znači da je hrišćansko vjerovanje besmisleno, jer u Isusu moraju postojati obje prirode – i ljudska i božanska;

2. Ako božanska osoba u Isusu nije napustila ljudsku prirodu znači da Isus nije umro, jer Bog ne umire.

Stare religije su sadržavale elemente koji postoje u hrišćanstvu. Činjenica je da se glorificiranje perzijskog boga Mitre manifestiralo u konzumiranju hljeba i vina. Konzumiranje vina i hljeba kod hrišćana predstavlja jedan od primarnih obreda, pri čemu oni uranjaju u Isusovo tijelo i krv, ostvarujući jedinstvo s Isusom. Grci su vjerovali da se njihova božica Orfeja vratila nakon smrti.

Allah, dž.š., se obraća hrišćanima koje Kur'an naziva sljedbenicima Knjige: *O sljedbenici Knjige, ne pretjerujte u svom vjerovanju i govorite o Bogu samo istinu. Mesih – Isa, sin Merjemin, samo je Božiji poslanik i Njegova riječ koju je dostavio Merjemi, i Duh od Njega. Pa vjerujte u Allaha i Njegove poslanike!*[1028]

Razlika islama i hrišćanstva ogleda se i u tome što je svaki vjernik, prema islamu odgovoran za spasenje, dok u

[1028] Kur'an, 4:17.

hrišćanstvu vidimo drukčiju koncepciju. Prema hrišćanstvu, Isus je oslobodio ljude grijeha smrću. Prema islamu, svako je odgovoran za svoje postupke,[1029] svako će dobiti nagradu ili kaznu za svoja djela,[1030] niko neće nositi teret drugoga[1031] i za svakog čovjeka su otvorena vrata oprosta bez posredništva.[1032]

[1029] I da je čovjekovo samo ono što sam uradi. Kur'an, 53:39.

[1030] Onaj ko bude uradio koliko trun dobra – vidjeće ga, a onaj ko bude uradio i koliko trun zla – vidjet će ga. Kur'an, 99:7-8.

[1031] Da nijedan grješnik tuđe grijehe neće nositi. Kur'an, 53:38.

[1032] A kada te robovi Moji za Mene upitaju, Ja sam, sigurno, blizu: odazivam se molbi molitelja kad Me zamoli. Zato neka oni pozivu Mome udovolje i neka vjeruju u Mene, da bi bili na pravom putu. Kur'an, 2:186.

INTERPRETACIJA ISUSOVOG/ ISAOVOG PONOVNOG DOLASKA

Biblijska interpretacija Isusovog dolaska

Ponovni Isusov dolazak/parusija[1033] predstavlja preporod svega što postoji. Taj događaj je kataklizmičan i ne može se zaustaviti.[1034] Dan oslobođenja, kao prvi Isusov dolazak, desio se njegovim uskrsnućem, a dan pobjede će doći: *Tako i Hristos jedan put prinese sebe na žrtvu da ponese grijehe mnogih. A drugi put će se pojaviti, ne zbog grijeha, nego za spasenje onih koji ga čekaju.*[1035]

Isus je nagovijestio da će doći prije kraja svijeta: *Neka se ne zbunjuje srce vaše, vjerujte u Boga, i u mene vjerujte. U kući Oca moga stanovi su mnogi. A da nije tako, zar bih vam rekao: "Idem da vam pripremim mjesto." I ako otidem i pripremim vam mjesto, opet ću doći, i uzet ću vas sebi da, gde sam ja, budete i vi. I kuda ja idem znate, i put znate.*[1036]

Isusov drugi dolazak označava, prema hrišćanskom učenju, događaj u kojem će Bog ponovo doći u liku Isusa da bi spasio

[1033] Vjerovatno je Pavle začetnik hrišćanske upotrebe izraza *parusija*, kao tehničkog termina za drugi Isusov dolazak. *Biblijska teologija Starog i Novog Zavjeta*, Grupa autora, str. 301.

[1034] Bloesch Donald, *Osnove evanđeoske teologije*, 2/172.

[1035] Poslanica jevrejima, 9/28.

[1036] Evanđelje po Jovanu, 14/1-3; Evanđelje po Mateju, 24/30.

čovjeka. Cilj dolaska je uskrsnuće mrtvih, sud i uspostava Božije vladavine na Zemlji.[1037]

Biblija apostrofira da će Bog, kada ljudi pokvarene misli udruže u cilju kolektivnog uništenja, poslati Isusa koji će zaustaviti tok historije. Isusov drugi dolazak će biti nada za one koji su vjerovali u njegova obećanja: *Jer će sam Gospod sa zapovešću, glasom arhanđela i sa trubom Božijom, sići sa neba, i prvo će mrtvi u Hristu uskrsnuti, a potom mi živi, koji ostanemo, bićemo zajedno sa njima uzneseni na oblacima u sretanje Gospodu u vazduhu, i tako ćemo svagda sa Gospodom biti.*[1038]

Isus je jasno naglasio: *Govori onaj koji svjedoči ovo: "Da, doći ću uskoro!" Amin. Da, dođi, Gospode Isuse.*[1039]

Isusov dolazak predstavlja početak novog neba i nove zemlje, jer će se stara zemlja i nebo rastopiti u vatri.[1040] Isusov drugi dolazak bit će iznenadan.[1041] Biblija, međutim, spominje znake koji će mu prethoditi: pojavit će se veliki broj antihrista[1042]; pojava svjetskog diktatora[1043]; sakupljanje i obraćanje Židova[1044]; uništenje velikog broja ljudi[1045]; veliki zemljotresi i glad[1046]; otpadništvo od vjere[1047]; progoni vjernika,

[1037] Antić Radiša, *Put istina i život*, str. 190.
[1038] 1. Poslanica Solunjanima, 4/16-17.
[1039] Otkrivenje, 22/20.
[1040] 2. Petrova poslanica, 3/10.
[1041] Bloesch Donald, *Osnove evanđeoske teologije*, 2/171.
[1042] Evanđelje po Mateju, 24/24.
[1043] Otkrivenje, 13/7.
[1044] Poslanica Rimljanima, 11.
[1045] Otkrivenje, 8/7-8.
[1046] Evanđelje po Luki, 21/10-11.
[1047] Evanđelje po Mateju, 24/10-12.

porast bezakonja[1048]; pomračine raznih nebeskih tijela i njihovo padanje na Zemlju.[1049]

Mnogi od ovih znakova su već prisutni u svakom vremenu i svakoj generaciji, ali pred kraj svijeta će doći do njihovog pojačanog i učestalijeg javljanja.[1050]

Isus će se pojaviti na bijelom konju, bit će vjeran, istinit i sudit će pravedno. Bit će odjeven u crvenoj haljini. Pratit će ga vojska odjevena u bijelu svilu. Pojavit će se car s vojskom, koji je lažni poslanik i kome će se mnogi klanjati. Sve će ih pobiti Isus sa svojim sljedbenicima.[1051] Anđeo s neba će sići i zatvoriti Sotonu, nakon čega će Isus, s onima koji se nisu pokoravali Sotoni, vladati hiljadu godina.[1052] Ostali mrtvaci će biti oživljeni poslije tog vremena.[1053]

[1048] Evanđelje po Marku, 13/9,12-13.
[1049] Otkrivenje, 8/12.
[1050] Bloesch Donald, *Osnove evanđeoske teologije*, 2/173.
[1051] Otkrivenje, 19/11-21.
[1052] O hiljadugodišnjem carstvu u povijesti Crkve razvila su se tri gledišta: 1. Predmilenijalizam shvata hiljadugodišnju vladavinu kao privremeno kraljevstvo, koje započinje drugim Isusovim dolaskom i u kojem će on vladati na zemlji hiljadu godina. To će vladanje trajati sve do posljednjeg dana i svršetka svijeta; 2. Dispenzacionalistički ogranak unutar predmilenijalizma smatra da Isus ima dva dolaska - jedan kada će vjernici biti vazneseni na nebo prije velike nevolje koja će zadesiti svijet, i drugi prilikom kojeg će Isus uspostaviti hiljadugodišnje kraljevstvo na zemlji, odmah nakon uništenja lažnog poslanika. Za razliku od predmilenijalista, koji smatraju da će Crkva biti na zemlji u vrijeme nevolje, dispenzacionalisti tvrde da Crkva neće proći tu nevolju. Predmilenijalističkim idejama se suprotstavio Origen, pripadnik istočne Crkve, koji je hiljadugodišnje kraljevstvo alegorizirao, i Augustin, u zapadnoj Crkvi, koji je to kraljevstvo poistovjetio sa Crkvom. Danas, katolička Crkva, hiljadugodišnje kraljevstvo ne smatra stvarnim i 3. Postmilenijalizam smješta kraljevstvo prije drugog Isusovog dolaska, ali ga ne poistovjećuje sa poviješću Crkve. Bloesch Donald, *Osnove evanđeoske teologije*, 2/181-183; Antić Radiša, *Put istina i život*, str. 205.
[1053] Otkrivenje, 20/1-5.

Slijedeća scena se dešava na nebu, gdje će s Isusom suditi sveti i anđeli.[1054] Taj sud ima za cilj opravdanje Božijeg postupanja prema nepokajnim grješnicima koje je on zvao na pokajanje. Pravedni će biti svećenici i carevi, kao što su bili na Zemlji,[1055] a mučenici koji su ubijeni zbog vjere u Isusa postat će sudije svojim mučiteljima.[1056]

Nakon hiljadu godina, Sotona će biti puštena iz tamnice i izići će da vara narod po cijeloj Zemlji i da ih sakupi na boj kojih će biti kao morski pijesak.[1057] Oni će ustati iz mrtvih na sud i, pod vođstvom svog vojskovođe, opkolit će Novi Jerusalem, sveti grad, i pokušat će ga osvojiti. S njima će biti i vojskovođe koji su poznati službenici zlih sila.[1058] Tada će na njih sići Božiji oganj i pojesti ih. Sotona će potom biti bačen u oganj, gdje je i lažni poslanik, i bit će vječno mučeni.[1059]

Poslije toga, mrtvaci će stajati pred Isusom i polagati račun.[1060] Ko bude upisan u knjizi života bit će spašen, a onaj ko povjeruje može biti upisan.[1061]

Grješnici će biti u *Hadu* – donjem svijetu duhova. To je mjesto za one koji ne poznaju Isusa ili koji su ga odbacili.

[1054] Evanđelje po Mateju, 13/41-42; 1. Poslanica Korićanima, 6/2-3.
[1055] 1. Petrova poslanica, 2/9.
[1056] 1. Poslanica Korićanima, 6/2-3.
[1057] Otkrovenje, 20/7-10.
[1058] Antić Radiša, *Put istina i život*, str. 202.
[1059] Otkrovenje, 20/7-10.
[1060] Ibid., 20/11-15. Prema hrišćanskom učenju, kažnjavanje vatrom nije vječno, nego vatra ostavlja trajne posljedice. Ibid., 2. *Petrova poslanica*, 2/6.
[1061] Ibid., 20/15. Postoji mišljenje da će se novo vaskrslo tijelo nalaziti unutar sadašnjeg smrtnog tijela, a poslije smrti uzima ulogu novog tijela. Neke sljedbe smatraju da su duše, poslije smrti, u stanju uspavanosti. Međutim, to je za smrt u Novom Zavjetu eufemizam. Pavlove riječi *usnuti u Kristu* odgovaraju citatu: *Ući u Božiji odmor*. Smrt kao san je nepoznata Novom Zavjetu. Ibid., *Poslanica jevrejima*, 4/4-11; Bloesch Donald, *Osnove evanđeoske teologije*, 2/178.

Kada se sve ovo završi, nastat će nova Zemlja i nebo. Novi Jerusalem će biti spušten, u njemu će živjeti vjernici. Oni više nikada neće plakati, biti bolesni i umrijeti.[1062]

Eshatološka koncepcija dogme u hrišćanstvu sačinjena je od gore navedenih detalja. Realno se ne može reći da je koncepcija Raja ili Pakla kod hrišćana jasna: da li se to odnosi na Drugi svijet ili na ovaj, ali kao Novi Jerusalem. Dakle, ovo je jedna od najzamagljenijih dogmi hrišćanstva.

Kur'anska interpretacija Isaovog dolaska

Prema islamskom učenju, kraj ovog svijeta će uslijediti poslije nekoliko velikih predznaka.[1063] Jedan od velikih predznaka Sudnjeg dana jeste ponovni dolazak Isaa, a.s., na Zemlju. Kur'an u nekoliko sura indirektno govori o ponovnom dolasku Isaa, a.s:

O Isa, dušu ću ti uzeti i Sebi te uzdignuti i spasit ću te od nevjernika i učinit ću da tvoji sljedbenici budu iznad nevjernika sve do Smaka svijeta. Zatim ćete se svi meni vratiti. Ja ću među vama presuditi u svemu onome u čemu ste se bili razilazili.[1064]

I zbog riječi njihovih: "Mi smo ubili Mesiha, Isaa, sina Merjemina, Allahova poslanika." A nisu ga ni ubili ni razapeli, već im se pričinilo. Oni koji su se o njemu u mišljenju razilazili, oni su samo o tome u sumnji bili; o tome nisu ništa pouzdano

[1062] Otkrovenje, 21/1-8.

[1063] U hadiskim djelima se spominje deset velikih predznaka Sudnjeg dana: Dim, Dedždžal, životinja koja će izaći iz zemlje, izlazak Sunca sa Zapada, silazak Isaa, sina Merjeminog, Je'džudž i Me'džudž, tri pomračenja Sunca: na istoku, zapadu i na arapskom poluotoku i plamen koji će se pojaviti u Jemenu, te će potjerati ljude na mjesto okupljanja. *Sahihu-l-Muslim bi šerhi imami-n-Nevevi*, 18/23, Babun fi-l-ajati-l-leti tekunu kable-s-sa'a, broj hadisa 2901.

[1064] Kur'an, 3:55.

znali, samo su nagađali; a sigurno je da ga nisu ubili, već ga je Allah uzdigao Sebi. A Allah je silan i mudar.[1065]

A kada Allah rekne: "O Isa, sine Merjemin, jesi li ti govorio ljudima: 'Prihvatite mene i majku moju kao dva boga uz Allaha!'" On će reći: "Hvaljen nek si Ti! Meni nije prilično da govorim ono što nemam pravo. Ako sam ja to govorio, Ti to već znaš; Ti znaš šta ja znam, a ja ne znam šta Ti znaš; samo Ti jedini sve što je skriveno znaš. Ja sam im samo ono govorio što si mi Ti naredio: klanjajte se Allahu, i mome i svome Gospodaru! I ja sam nad njima bdio dok sam među njima bio, a kada si mi dušu uzeo, Ti si ih jedini nadzirao; Ti nad svim bdiš."[1066]

U spomenutim ajetima se ponavljaju riječi: *Bog ga je uzdigao Sebi*. Većina komentatora smatra da je Isa, a.s., uzdignut na nebo, da je još živ i da će doći pred kraj svijeta da uspostavi šerijat.

U dokazivanju ove teze koriste i ove ajete: I on je predznak za Smak svijeta.[1067]; *I nema nijednog sljedbenika Knjige da, kada bude umirao, neće u njega onako kako treba povjerovati.*[1068]

Mufesiri misle da se dio ajeta *kable mevtihi/kada bude umirao* odnosi na Isaa, a.s., u značenju da će svaki sljedbenik Knjige povjerovati u Isaa, a.s., prije nego on umre.[1069]

[1065] Kur'an, 4:157-158.
[1066] Kur'an, 5:116-117.
[1067] Kur'an, 43:61.
[1068] Kur'an, 4:159.
[1069] Abdu-s-Selam Tuvejle Abdu-l-Vehhab, *El-Mesihu-l-muntezar ve nihajetu-l-alem*, Daru-s-selam, Kairo, 1999., str. 206. Ovakvu interpretaciju podržava i slijedeći ajet: *On će govoriti ljudima još u kolijevci, a i kao odrastao, i bit će čestit. Kur'an*, 3:46. Izraz *kehl - kao odrastao* koristi se za osobu koja ima više od 33 godine, ili osobu koja ima više od 40 godina, a Isa, a.s., je uzdignut u trideset trećoj godini. To eksplicite aludira na njegov drugi dolazak. Abdu-s-Selam Tuvejle Abdu-l-Vehhab, *El-Mesihu-l-muntezar ve nihajetu-l-alem*, str. 207.

A kad je narodu tvome kao primjer naveden sin Merjemin, odjednom su oni, zbog toga, zagalamili i rekli: "Da li su bolji naši kumiri ili on?" A naveli su ti ga kao primjer samo zato da bi spor izazvali, jer su oni narod svađalački. On je samo rob koga smo Mi poslanstvom nagradili i primjerom za pouku sinovima Israilovim učinili, a da hoćemo, mogli bismo neke od vas u meleke pretvoriti da vas oni na Zemlji naslijede; i on je predznak za Smak svijeta, zato nikako ne sumnjajte u nj i slijedite uputstvo Moje, to je Pravi put.[1070]

O ovoj tematici govori i veliki broj hadisa. Navest ćemo neke od njih:

1. "Tako mi Onoga u Čijoj je ruci moja duša, još samo malo pa će među vama sići Sin Merjemin, pravedni vladar; slomit će krst, ubiti svinju, prekinuti ratove. Imetka će biti na pretek, toliko da ga neće imati ko uzeti. Samo jedna sedžda će biti vrjednija od dunjaluka i svega što je na njemu."[1071]

2. "Tako mi Allaha, sići će Isa, sin Merjemin, i bit će pravedan vladar. Slomit će krst, ubiti svinju i odrediti džizju."[1072]

[1070] Kur'an, 53:57-61.

[1071] *Fethu-l-Bari bi šerhi Sahihi-l-Buharijj*, 6/548, Babu nuzuli Isa ibn Merjem, a.s., broj hadisa 3448.

[1072] *Sahihu-l-Muslim bi šerhi imami-n-Nevevi*, 2/150, Babu nuzuli Isa ibni Merjem hakimen bišeri'ati nebijjina Muhammed,a.s., broj hadisa 155. Džizja je godišnji porez kojim se obavezuju sposobni i punoljetni muškarci. Siromašni građani nemuslimani su potpuno oslobođeni ovog poreza. Iznos džizje nije određen, već ga precizira predsjednik islamske države. To je obaveza nemuslimana koji živi u islamskoj državi, kako ne bi morao ići u rat. Islamska država se temelji na posebnoj ideologiji, te, s toga, ne traži da se mobiliše čovjek koji nevjeruje u njene principe, tako da se ovim porezom nemuslimani uključuju da učesatvuju u odbrani domovine putem poreza. Dakle, džizja je protunaknada za vojnu obavezu svakog muškarca koji je sposoban nositi oružje. Žene i djeca nisu obavezni plaćati džizju. Važno je istaći da islamska država nema pravo uzeti porez od nemuslimana kada nije u stanju da ih zaštiti. El-Qardawi Jusuf,

Lomljenjem krsta, Isa, a.s., će poništiti hrišćanstvo i njihovo učenje o njemu. Ubijanjem svinje, naglasit će zabranjenost konzumiranja svinjskog mesa. Džizju neće imati ko dati, jer će postojati samo jedna vjera – islam.[1073]

3. Jedna grupa ljudi iz mog ummeta će stalno biti na Putu istine i bit će takvi do Sudnjeg dana. Sići će, onda, Isa, sin Merjemin, a.s., kojem će njihov imam reći: 'Klanjaj nam kao imam!' 'Ne' – reći će – 'vi ste jedni drugima vođe, zbog Allahove milosti prema ovom ummetu.'"[1074]

4. Nevas ibn Sem'an prenosi: "Jedne prilike je Allahov Poslanik spomenuo Dedžala,[1075] pa ga je tako potcijenio, govoreći o vidljivim znakovima njegove laži, kao što je ćoravost, a zatim tako podigao, govoreći o veličini iskušenja kojima će kušati ljude, da smo pomislili da je već stigao do medinskih palminjaka. Kada smo poslije otišli do Allahovog Poslanika, on je to prepoznao na nama, pa nas je upitao: 'Šta je s vama?' Odgovorismo: 'O Allahov Poslaniče, danas si spomenuo Dedždala i tako ga potcijenio, a zatim podigao, da smo mislili da je stigao do medinskih palminjaka.' On reče: 'Ja se za vas ne bojim ničeg

Nemuslimani u islamskom društvu, preveo sa arapskog: Topoljak Sulejman, El-Kelimeh, Novi Pazar, 2003., str. 51-56.

[1073] El-Hindi Muhammed Enver Šah el-Kašmirijj, *Et-Tasrihu bima tevatere fi nuzuli-l-Mesih*, str. 92.

[1074] *Sahihu-l-Muslim bi šerhi imami-n-Nevevi.*, 2/150, Babu nuzuli Isa ibni Merjem hakimen bišeri'ati nebijjina Muhammed,a.s., broj hadisa 156.

[1075] Dedždžal je jedan od velikh predznaka Sudnjeg dana, koji će se pojaviti neposredno prije ponovnog dolaska Isaa, a.s. *Sahihu-l-Muslim bi šerhi imami-n-Nevevi*, 18/23, Babun fi-l-ajati-l-leti tekunu kable-s-sa'a, broj hadisa 2901. To je osoba kojoj će jedno oko biti slijepo i na čijem čelu će pisati da je kafir - nevjernik, što će moći pročitati svaki musliman, bez obzira bio pismen ili nepismen. Ibid., Babu zikri-d-Dedždžali ve sifetihi vema me'ahu, 18/49, broj hadisa 2933. Dedždžal neće imati poroda, jer je Allah tako odredio. Ibid., Babu zikri ibni Sajjad, 18/40, broj hadisa 2967.

drugog osim Dedžala. Ako se pojavi dok sam s vama, zaštit ću vas. A ako se pojavi a ja ne budem s vama, neka svako od vas čuva sebe, a ja molim Allaha da od njega sačuva svakog muslimana. On je mladić izuzetno kovrdžave kose, slijep u jedno oko, sličan Abul-Uzau bin Katanu. Ko ga od vas doživi, nek mu prouči početak sure El-Kehf. On će se pojaviti između Šama i Iraka i prenositi smutnje lijevo i desno, zato se, o robovi Božiji, čvrsto držite!' Mi rekosmo: 'Allahov Poslaniče, koliko će dugo ostati na Zemlji?' On odgovori: 'Četrdeset dana: dan kao godinu, dan kao mjesec, dan kao sedmicu, a ostali dani će mu biti kao vaši.' Rekosmo: 'Hoće li nam biti dovoljno klanjati namaze samo jednog dana u danu koji će biti kao godina?' On reče: 'Ne, nego ćete određivati namaz kao vremena.' Rekosmo: 'O Allahov Poslaniče, koliko će brzo ići po Zemlji?' 'Kao kiša koju nosi vjetar.' – reče – 'Doći će do naroda, pa će ih pozvati da u njega vjeruju, pa će mu se oni odazvati i povjerovati, pa će on narediti nebu, te će ono spustiti kišu Zemlji, koja će odmah proklijati, pa će im stoka postati krupnija nego ikada, s najvećim vimenima i stomacima. Zatim će doći narodu kojeg će pozvati da u njega vjeruje, pa će ga odbiti. On će ih ostaviti, pa će oni postati bijednici – neće im ostati ništa od imetka. Proći će pored starih ruševina, pa će im reći: 'Izvadite blago!', pa će za njim krenuti riznice blaga poput rojeva pčela. A zatim će pozvati zdravog, punog mladića i udarit će ga sabljom i prepoloviti na dva dijela, a zatim ga pozvati, i on će krenuti prema njemu s osmjehom na licu. On će to tako činiti dok Allah, dž.š., ne pošalje Isaa sina Merjemina, koji će sići kod Bijelog minareta, istočno od Damaska, u bijeloj odjeći, držeći se rukama za krila meleka. Kada spusti glavu, zakapaju mu suze – a kada je podigne, s lica mu se spuste dragulji kao biseri. Nijedan nevjernik koji osjeti miris njegova daha neće moći preživjeti, a njegov dah će se prostirati sve dokle se bude vidjelo pred njim. On će tražiti

Dedžala, dok ga ne nađe na Babu Lud (Kuds, Palestina), gdje će ga ubiti."[1076]

Mnogi ashabi i tabiini su mišljenja da će Isa, a.s., ponovo doći pred kraj svijeta. Ibn Abbas smatra da ajet *I nema nijednog sljedbenika Knjige da, kada bude umirao, neće u njega onako kako treba povjerovati*[1077] aludira na ponovni dolazak Isaa, a.s. On smatra da će Isa, a.s., doći Ehlul-Kitabijama, pa će oni u njega povjerovati.[1078] Abdullah bin Amr je protagonist istog stava. Alija bin Ebi Talib smatra da će svakom Ehlul-Kitabiji doći meleki i reći da Isa nije umro, već da je uzdignut na nebo i da će sići prije kraja svijeta.[1079] Tabiini Katade i Ibn Zejd kažu da će na dan Isaovog, a.s., dolaska sljedbenici svih vjera u njega povjerovati.[1080]

Hasan el-Basri tvrdi da se isti ajet odnosi na Isaa, a.s., i da će svi u njega povjerovati. On je upitan na koga se odnosi dio ajeta: *kable mevtihi/kada bude umirao*, pa je odgovorio: "Kada bude Isa, a.s., umirao nakon drugog dolaska. Allah ga je sebi uzdigao i poslat će ga prije Sudnjeg dana."[1081] El-Bejdavi smatra da predmetni ajet znači da će u Isaa, a.s., kada bude sišao s neba, povjerovati sljedbenici svih vjera.[1082]

1076 *Sahihu-l-Muslim bi šerhi imami-n-Nevevi*, 18/50, Babun fi zikri-d-Dedždžali ve sifetihi ve ma mea'hu, broj hadisa 2937.

1077 Kur'an, 4:159.

1078 El-Hindi Muhammed Enver Šah el-Kašmirijj, *Et-Tasrihu bima tevatere fi nuzuli-l-Mesih*, str. 279-280.

1079 Herras Muhammed Halil, *Nuzulu Isa ve katlu-d-Dedždžal*, str. 48.

1080 El-Hindi Muhammed Enver Šah el-Kašmirijj, *Et-Tasrihu bima tevatere fi nuzuli-l-Mesih*, str. 282-283.

1081 Ibid., str. 284.

1082 El-Bejdavi, *Envaru-t-tenzili ve esraru-t-te'vil*, 1/251.

Ibn Abbas, Hasan el-Basri i Katade kažu da se ajet *I on je predznak za Smak svijeta*[1083] odnosi na Isaa, a.s., jer zamjenica *innehu/on je* aludira na to.[1084]

Ebu Dža'fer et-Tahavi kaže da sljedbenici ehli-sunneta vjeruju u predznake Sudnjeg dana, između ostalih i u silazak Isaa.[1085]

Suprotno ovim stavovima, postoje naučnici koji negiraju dolazak Isaa, a.s. Među njima su Muhammed Abduhu, Džemaluddin Afgani, Rešid Rida i Mahmud Šeltut. Oni smatraju da ajet *O Isa, dušu ću ti uzeti i Sebi te uzdignuti i spasit ću te od nevjernika i učinit ću da tvoji sljedbenici budu iznad nevjernika sve do Smaka svijeta*[1086] predstavlja nagovještaj Isau, a.s., da Allah, dž.š., svakom situacijom upravlja, te da će ga On uzdignuti i da će biti na uzvišenom mjestu kod Njega. Rida je interpretirao ovaj ajet u smislu da je Isa, a.s., zaštićen od nevolja.[1087] Slijedeći ajet su elaborirali u duhu svog shvaćanja ovog pitanja: "*Ja sam im govorio samo ono što si mi Ti naredio: klanjajte se Allah, i mome i svome Gospodaru! I ja sam nad njima bdio dok sam među njima bio, a kada si mi dušu uzeo, Ti si ih jedini nadzirao; Ti nad svim bdiš.*"[1088]

1083 Kur'an, 43:61.

1084 El-Hindi Muhammed Enver Šah el-Kašmirijj, *Et-Tasrihu bima tevatere fi nuzuli-l-Mesih*, str. 289-291.

1085 Muhammed bin ebi-l-Izz el-Hanefijj Sadruddin Alijj bin Alijj, *Šerhu-t-Tahavijjeti fi-l-akideti-s-selefijje,* Daru-t-turas, Kairo, bez godine izdanja, str. 430.

1086 Kur'an, 3:55.

1087 Herras Muhammed Halil, *Nuzulu Isa ve katlu-d-Deždžal*, str. 53.

1088 Kur'an, 5:117.

Oni su svoju interpretaciju pravdali i time da ahad-hadisi[1089] ne mogu biti dokaz u akaidskim pitanjima.[1090] Abduhu smatra da je hadis o Dedžalu ahad, te kao takav ne može biti dokaz.[1091]

Husein Đozo kaže da se, za vrijeme studiranja u Egiptu, opredijlio za učenje Afganija, Abduhua i njihovih učenika. Ovdje je važno naglasiti da je na njihovo mišljenje snažno utjecalo stanje muslimana tog vremena. To je vrijeme opće dekadence islamskog svijeta kojega su evropske sile većim dijelom kolonizirale. Kulturne i intelektualne prilike islamskog svijeta bile su, također, veoma zabrinjavajuće. Nepismenost je bila raširena, a duh inovacija i inovatorskih osvježenja neznatan. Nekoliko vijekova prije Abduhua, bila je očita stagnacija islamske misli, te začahurenost u određene forme. Oni su htjeli odbraniti islam od *iracionalnosti*, inicirati istraživački duh i kritičko mišljenje u muslimanskom svijetu i sljedbenike islama podstaknuti na rad, dakle umjesto što očekuju ponovni dolazak Isaa, a.s., da sami rade i ulažu napor na popravljanju svoga stanja. To donekle opravdava njihovo stajalište, mada je ono u suprotnosti s naučavanjem ehli-sunneta. On smatra da je vjerovanje u Isaov, a.s., drugi dolazak izgubilo svaki rezon i

[1089] Ahad hadis je onaj hadis koji prenosi samo jedan prenosilac i ne ispunjava uslove mutevatir hadisa. Mutevatir je hadis kojeg prenosi veliki broj ljudi u svim generacijama, čulo ga je od Muhammeda, a.s., više ashaba, a od njih veliki broj ljudi u svim generacijama, tako da je nemoguće posumnjati u njihovu vjerodostojnost. Postoje dvije vrste mutevatir hadisa: 1. *Mutevtir lafzi* je onaj hadis kojeg prenosi veliki broj ljudi doslovno i na isti način i 2. *Mutevatir ma'nevi* je hadis kojeg po smislu prenosi toliki broj prenosilaca u svakoj generaciji da je nemoguće posumnjati u njegovu istinitost. Hadisi o dolasku Isaa, a.s., su *mutevatir manevi* hadisi. El-Hindi Muhammed Enver Šah el-Kašmirijj, *Et-Tasrihu bima tevatere fi nuzuli-l-Mesih*, str. 58; Nakićević Omer, *Uvod u hadiske znanosti*, str. 101-102.

[1090] El-Buti Ramadan, *Kubra-l-jekinijjati-l-kevnijje*, str. 328.

[1091] Šelebi Ahmed, *El-Mesihijje*, str. 74-75.

da je neodrživo. Vjerovanje u dolazak Isaa, a.s., znači obmanu, zavaravanje i uspavljivanje. "Muslimani se" – kaže Đozo – "moraju osloboditi očekivanja u dolazak Mehdije i Isaa, a.s. Umjesto toga, trebaju se pouzdati u svoje snage." Posljednji šejhul-islam Osmanske imperije, Mustafa Sabri-efendi, kojeg je Đozo lično poznavao iz studentskih dana, branio je stavove klasične islamske uleme. Đozo je tvrdio da je mišljenje Sabri-efendije o drugom dolasku Isaa, a.s., u suprotnosti osnovnom kur'anskom mišlju. "Kur'an je posljednja Objava, a Muhammed, a.s., je posljednji poslanik. Prema tome," – tvrdi Đozo – "nema nikakve potrebe za dolazak bilo kojeg Božijeg poslanika. Svi su oni obavili svoju misiju." Nada u drugi dolazak Isaa, a.s., odvraćala je muslimane od stvarnog života i vodila ih u život mahinacija i praznih nada. "To je" – zaključuje Đozo – "doprinijelo pasiviziranju i fatalističkom odnosu prema svijetu. U takvoj atmosferi nastala su pogrešna shvaćanja sudbine i oslanjanja na Allaha, dž.š – tevekkula." Đozo smatra da hadise o dolasku Isaa, a.s., treba shvatiti u prenesenom značenju – obnova šerijata.[1092]

Međutim, veliki broj akaidskih postulata uspostavljen je na temelju ahad-hadisa, kao što je gledanje Allaha, dž.š., na Budućem svijetu, zauzimanje Poslanika, a.s., Sirat-ćuprija, ispitivanje u kaburu, nagrađivanje i kažnjavanje u njemu.[1093] Pošto

[1092] Đozo Husein, *Fetve II*, str. 159-160.

[1093] Herras Muhammed Halil, *Nuzulu Isa ve katlu-d-Dedždžal*, str. 57. Većina islamskih učenjaka smatra da ahad sahih hadisi, koji se nalaze u Buharijinoj i Muslimovoj zbirci, imaju kategoričnost saznanja i obaveznost postupnosti. Ibn Subki, Hafiz ibn Hadžer, Ibn Kudame tvrde da ahad predanje ima kategoričnost saznanja kada ga pojačaju druga predanja. Ahmed ibn Hanbel smatra da ahad hadis, sam po sebi, daje kategoričnost saznanja. On je u kazivanju o svojstvima Allaha, dž.š., koristio ahad predanja. Postoje i učenjaci koji osporavaju upotrebu ovih hadisa i svoj stav baziraju na ajetima: *Oni se povode za pretpostavkama i onim za čim duše žude, a o tome ništa ne zanju, slijede samo pretpo-*

postoji veliki broj hadisa o dolasku Isaa, a.s., koji su prenijeti od velikog broja ashaba, oni se međusobno pojačavaju i dobijaju status *mutevatir manevi* hadisa.[1094]

Protagonisti stava *da Isa, a.s., neće doći* poimaju hadise koji govore o tome kao vrijeme kada će ljudi uzeti suštinu islama i njegov vjerozakon da bi popravili stanje svijeta. Islamski

---

stavke, a pretpostavka istini baš nimalo ne koristi. Kur'an, 53:23,28. Spomenuta pretpostavka, sumnja, odnosi se na mušrike, a ne na vjernike. To je njihovo svojstvo koje Allah, dž.š., prekorava, što podržava ajet: *Ako bi se ti pokoravao većini onih koji žive na Zemlji; oni bi te od Allahova puta odvratili; oni se samo za pretpostavkama povode, i oni samo neistinu govore. Kur'an*, 6:116. S druge strane, ako se spomenuta pretpostavka odnosi na zabranu upotrebe ahad hadisa u akaidu, može se za nju reći da se odnosi i na fikh - islamsko pravo. Učenjaci, koji pripadaju Selefu, smatraju da je obavezno vjerovati u sve što nas je Muhammed, a.s., obavijetio a do nas je došlo pouzdanim predanjem. Oni nisu pravili razliku između sahih i ahad hadisa, koji je autentičan, tvrdeći da se ovi hadisi koriste u pitanjima akaida. Svoj stav temelje na ajetu: *Kada Allah i Poslanik Njegov nešto odrede, onda ni vjernik ni vjernica nemaju pravo da po svom nahođenju postupe. A ko Allaha i Njegova Poslanika ne posluša, taj je sigurno skrenuo sa pravog puta. Kur'an*, 33:36. S tim u vezi, indikativan je hadis u kome stoji da su stanovnici Jemena došli Muhammedu, a.s., i zatražili da im pošalje nekog ko će ih podučiti islamu. Poslanik, a.s., im je poslao Ebu Ubejda i rekao: *On je povjerenik ovog umeta. Sahihu-l-Muslimi bi šerhi imami-n-Nevevi*, 15/158, Babu fedaili Ebi Ubejdetebne-l-Džerrahi, r.a., broj hadisa 2419. Da se ahad hadis ne može koristiti kao dokaz, Muhammed, a.s., ne bi poslao Ebu Ubejda da druge podučava učenju i propisima islama. Veliki broj akaidskih pitanja je utemeljen na hadisima, kao što je šefat za počinitelje velikih grijeha, da će desetorica kojima je obećan Džennet sigurno u njega ući, vjerovanje u kažnjavanje u kaburu, vjerovanje u Sirat ćupriju, da je Allah, dž.š., zabranio zemlji da jede tijela poslanika itd. Hadisi koji govore o pojavi Dedždžala i silasku Isaa, a.s., su mutevatir, kako smatraju učenjaci hadisa. Ovaj stav su zastupali Ahmed bin Hanbel, Malik, El-Buhari, Muslim, Ebu Davud, Et-Tirmizi, En-Nesai, Ed-Daremi i drugi, El-Eškar Umer Sulejman, *El-akidetu fi-l-Lah*, Daru-n-nefais, Jordan, 1995., str. 51-56; Nakićević Omer, *Uvod u hadiske znanosti*, str. 103; Haras Muhammed Halil, *Nuzulu Isa ve katlu-d-Dedždžal*, str. 83; Salih Sa'duddin es-Sejjid, *Muškilatu-l-akideti-n-nasranijje*, str. 177.

[1094] Ibid., str. 58.

vjerozakon će napraviti reforme. Smatraju da su kazivanja o dolasku Dedžala i Isaa, a.s., neutemeljene priče. Ovakav stav dolazi u koliziju s hadisom u kojem eksplicite stoji da će Isa, a.s., slomiti krst i ubiti svinju.[1095]

Rešid Rida smatra da se dio ajeta *I nema nijednog sljedbenika Knjige da, kada bude umirao, neće u njega onako kako treba povjerovati*[1096] odnosi na smrt hrišćana i jevreja, a ne na Isaovu, a.s., smrt. Ovakvo poimanje ajeta indicira da se Isa, a.s., neće ponovo pojaviti na Zemlji. Međutim, drugi komentatori interpretiraju ovaj ajet tako da nema nijednog Ehlul-Kitabije koji neće povjerovati u njega kada dođe pred Sudnji dan.[1097] Većina ashaba smatra da se dio ajeta *prije smrti* odnosi na Isaovu, a.s., smrt. Ebu Hurejre, r.a., je ovim ajetom dokazivao ponovni dolazak Isaa.[1098] Poslanik, a.s., je objasnio sve okolnosti u vezi dolaska Isaa, a.s. To je objasnio velikim brojem hadisa. Sve to ukazuje na ponovni dolazak Isaa, a.s. Oponenti ovom stavu ne mogu naći nijedan hadis kojim bi branili svoj stav.[1099]

Dedžal će doći iz Horosana[1100] i preći će put između Iraka i Šama.[1101] Uputit će se prema Medini. Kada stigne do

[1095] Ibid., str. 58.
[1096] Kur'an, 4:159.
[1097] Šelebi Ahmed, *El-Mesihijje*, str. 73-74.
[1098] *Sahihu-l-Muslim bi šerhi imami-n-Nevevi*, Babu nuzuli Isa ibni Merjeme hakimen bišeriati nebijjina Muhammed, a.s., 2/149, broj hadisa 155; Herras Muhammed Halil, *Nuzulu Isa ve katlu-d-Dedždžal*, str. 62.
[1099] El-Hindi Muhammed Enver Šah el-Kašmirijj, *Et-Tasrihu bima tevatere fi nuzuli-l-Mesih*, str. 65-75, 87.
[1100] *Sahihu-l-Muslim bi šerhi imami-n-Nevevi*, 18/69, Babun fi bekijjetin min ehadisi-d-Dedždžal, broj hadisa 2944.
[1101] Ibid., 18/50, Babun fi zikri-d-Dedždžali ve sifetihi ve ma mea'hu, broj hadisa 2937.

Uhuda, meleki će ga okrenuti prema Šamu.[1102] Poslije nereda na Zemlji,[1103] Isa, a.s., će doći do Bijele munare istočno od Damaska.[1104] U Damasku ima samo jedna džamija poznata kao Istočna, nalazi se pored Emevijske džamije, te se o njoj i radi. Isa, a.s., će suditi po Muhammedovom, a.s., vjerozakonu.[1105] Isa, a.s., neće biti novi zakonodovac. Njegov dolazak će biti općenite, nezakonodavne naravi.[1106]

Dolazak Isaa, a.s., predstavlja odgovor jevrejima. Time će se otkriti njihova laž i Isa, a.s., će ubiti njihovog vođu Dedžala u mjestu zvanom Babu Luddn,[1107] koji će se, kada vidi Isaa, a.s.,

[1102] Ibid., 9/121, Babusijaneti-l-Medineti min duhuli-t-Taguti ve-d-Dedždžali ilejha, broj hadisa 1380.

[1103] Ibid., 18/35, Babun la tekumu-s-sa'atu hatta jemurre-r-redžulu bikabri-r-redžuli fejetemenna en jekune mekane-l-mejjiti mine-l-bela, broj hadisa 2923. Zavladat će cijelom zemljom osim Meke i Medine, gdje neće moći ući. Bit će mu zabranjeno ući u dva mesdžida: Mesdžidu-l-Haram u Meki, Mesdžidu-n-Nebevi u Medini, Mesdžidu-t-Tur i Mesdžidu-l-Aksa. Jusuf el-Wabil Jusuf bin Abdullah, *Predznaci Sudnjeg dana - mali, srednji i veliki*, preveli sa arapskog: Brković Rasim i Ćeman Senad, Bemust, Sarajevo, 2001., str. 195, 210.

[1104] Stav najvećeg broja učenjaka je da će Isa, a.s., sići kod bijele minare u Damasku. Abdu-s-Selam Tuvejle Abdu-l-Vehhab, *El-Mesihu-l-muntezar ve nihajetu-l-alem*, str. 217.

[1105] *Sahihu-l-Muslimi bi šerhi imami-n-Nevevi*, 18/50, Babun fi zikri-d-Dedždžali ve sifetihi ve ma mea'hu, broj hadisa 2937; Jusuf el-Wabil Jusuf bin Abdullah, *Predznaci Sudnjeg dana - mali, srednji i veliki*, str. 215.

[1106] Ibn Arebi Muhji-d-Din, *Dragulji poslaničke mudrosti*, str. 185.

[1107] Ibn Madže Muhammed ibn Jezid ebu Abdullah el-Kazvini, *Sunen*, Babu fitneti-d-Dedždžal ve hurudži Isa ibni Merjeme ve hurudži Je'džudži ve Me'džudž, 2/1359-1361, broj hadisa 4077, Daru-l-fikr, Bejrut, bez godinje izdanja. Njegovo puno ime je Ebu Abdullah Muhammed bin Jezid bin Madže. Rođen je 209. h. godine. Ibn Madže je bio izvanredan poznavalac hadisa sa svim disciplinama. Tragajući za znanjem posjetio je Basru, Kufu, Bagdad, Meku, Siriju i Egipat. Pisao je iz mnogih islamskih disciplina, kako iz hadisa tako i iz tefsira i drugih disciplina. Imao je veliki broj učitelja i svojih učenika. Preselio je 273. h. godine. Kutb Muhammed Ali, El-imamu Ibn Madže, Daru-l-fikri-l-arebi, Kairo, 1999., str. 6-9.

rastopiti kao što se topi so kada se stavi u vodu. Isa, a.s., će ga ubiti i pokazat će im njegovu krv.[1108] Cilj dolaska Isaa, a.s., je, također, da iznese na vidjelo hrišćanske zablude. Isa, a.s., će, nakon toga, ostati na Zemlji sedam godina i umrijeti u 40-oj godini života.[1109]

Analitički osvrt na interpretaciju Isusovog/ Isaovog, a.s., ponovnog dolaska

Kada se iscrpno prostudira literatura u kontekstu islamske interpretativne tradicije o ponovnom dolasku Isaa, a.s., jasno se vidi da je Isa, a.s., uzdignut prije smrti, te da će prije kraja dunjaluka ponovo doći na Zemlju. O tome govore Kur'an, hadisi i komentari ajeta od strane ashaba, tabiina i islamskih učenjaka. Protagonisti stava da Isa, a.s., neće doći postupaju konspirativno. Njihovo rezonovanje izgleda ispravno, ali samo prema premisama koje su sami postavili. Kada se uzmu u obzir

---

[1108] *Sahihu-l-Muslimi bi šerhi imami-n-Nevevi*, 18/18, Babun fi fethi Kustantinijjeti ve hurudži-d-Dedždždali ve nuzuli Isa ibni Merjem, broj hadisa 2897.

[1109] Ibid., Babun fi hurudži-d-Dedždžali ve muksihi fi-l-erd, 18/61, broj hadisa 2940. U drugom hadisu stoji da će ostati četrdeset godina, Ebu Davud Sulejman ibn el-Ešas es-Sidžistani el-Ezedi, *Sunen*, Babu hurudži-d-Dedždžal, 4/117, broj hadisa 4324., Daru-l-fikr, Bejrut, bez godinje izdanja. Međutim, ova dva hadisa, oba pouzdana, mogu se usaglasiti najvjerovatnije tako što se hadisu o 7 godina boravka Isaa, a.s., na zemlji trebaju dodati one 33 godine koje je proveo na zemlji prije nego je uzdignut. Kada se to sabere, broj godina je 40, što je identično kazivanju drugog hadisa. Jusuf el-Wabil Jusuf bin Abdullah, *Predznaci Sudnjeg dana - mali, srednji i veliki*, str. 215. Puno ime Ebu Davuda je Sulejman bin Ešab bin Ishak bin Bešir bin Šeddad bin Amr bin Amir. Rođen je 202. h. godine. Obišao je sve naučne centre svog vremena. Boravio je u Horosanu, Egiptu, Meki i Medini. Pisao je o učenjacima mjesta koje je posjetio. Da je veliki broj učenjaka posjetio uvjerava činjenica da je imao oko tri učitelja. Hadis je učio od Ahmeda bin Hanbela, Jahja bin MuinaMuhammeda bin Ebi Šejbe i drugih. Imao je puno učenika i bio je plodotvoran pisac. Umro je 275. h. godine. Kutb Muhammed Ali, El-imamu Ebu Davud, Daru-l-fikri-l-arebi, Kairo, 1999., str. 3-12.

dokazi o dolasku Isaa, a.s., jasno se vidi da islamsko učenje prihvaća ovu konstataciju. Mislim da ponovni dolazak Isaa, a.s., ne bi značio trijumf hrišćanstva, nego pokoravanje cijelog čovječanstva istinskoj religiji.

Prema hrišćanskom shvaćanju, ponovni dolazak se podrazumijeva kao čin utemeljenja Raja na Zemlji ili Božije države (de civitate dei), dok u islamu to znači Božiju intervenciju na nepravdu koja se čini na Zemlji, na preinačenje Objave, vjerozakona i simbolike Božije prisutnosti i imanentnosti u smislu izvršavaja potrebnih propisa za dobrobit ljudskog roda.

ZAKLJUČAK

Stav islama prema Evanđeljima očigledno je drugačiji od hrišćanskog odnosa prema Starom zavjetu. Prema hrišćanstvu, Novi zavjet se gradi na temelju Starog. Međutim, Kur'an iznova definiše Ibrahimovu, a.s. / Abrahamovu vjeru. Dakle, religije se razlikuju, posebno u svom teološkom segmentu. Svaka religija tvrdi da je univerzalna i da je jedino ispravna. Bog je Apsolut u metafizičkom i teološkom smislu, i ako On govori kao Apsolut unutar jedne religije koja onda, tvrdi da je prava religija, stiče se dojam da je nemoguće imati mnoštvo religija koje impliciraju umnožavanje Apsoluta. Sve monoteističke religije su saglasne da je suštinska intencija vjere vjerovanje u Boga, činjenje dobra i ponovno proživljenje. Sve teološke razlike koje postoje treba prihvatiti takvim kakve jesu. Jedino Uzvišeni Bog je vrhovni autoritet koji će presuditi šta je istina. S toga, ovim radom nisam imao namjeru projicirati animozitet između islama i hrišćanstva. Naprotiv, intencija mi je bila predstaviti teološke sisteme obje religije kakvim jesu i prezentovati islamski stav spram drugačijeg vjerovanja.

Na temelju ovog istraživanja, očigledno je da pogledu Isaa, a.s., / Isusa, islamsko i hrišćansko gledište se u nekim pitanjima slažu, u nekim se približavaju, a u nekim se razilaze. Svaka vjera svoje gledište zasniva na fundamentalnim izvorima svog vjerskog učenja, s tom razlikom da hrišćani više računaju na dogme usvojene na koncilima posveštenim osobi Isusa koji su, iz hrišćanske perspektive, produkt objave. Sa hrišćanskog

stajališta islam predstavlja težak slučaj, iz razloga što Kur'an drugačije tretira slučaj Isusa.

Prema islamu, Isa, a.s., je jedan od poslanika koje je Allah, dž.š., slao jevrejima. Začet je na jedan nadnaravan i neobičan način.. U samu bit stvaranja, općenito, a konkretno u bit začeća Isaa, a.s., ljudski um nije u mogućnosti da pronikne. No, nemogućnost potpunog saznanja nije razlog da se taj događaj ne prihvati kao istinit. Razum ga ne obuhvata, ali to se ne protivi razumu. To znači da je to stvar vjere, a ne stvar znanosti.

Većina mufesira smatra da je Isa, a.s., rođen u Bejtulahmu (Betlehem) dok hrišćani, bez sumnje, vjeruju da je to isto mjesto. Godine mladosti su manje poznate i istražene. Ove godine i nisu predmet velikih sporenja, a i nisu toliko bitne za odgonetanje prirode osobe Isaa, a.s. Hrišćani slave rođenje Isusa u zimskom periodu, 25. decembra katolici i 6. januara pravoslavci, dok s islamske tačke gledišta Isa, a.s., je rođen u ljeto, prema mišljenju većine islamskih učenjaka.

I muslimani i hrišćani se slažu da je Isa, a.s., / Isus uzdignut – vaznesen. Razlika se ogleda u tome što se vaznesenje, prema hrišćanskom učenju, desilo nekoliko sedmica nakon vaskrsnuća, dok je prema islamskim konstitutivnim i interpretativnim izvorima Isa, a.s., uzdignut kada su jevreji, u saradnji sa Rimljanima, namjeravali ubiti ga.

Hrišćani vjeruju da su jevreji u saradnji sa Rimljanima uhvatili Isusa, da su ga osudili po jevrejskom zakonu zbog njegovih tvrdnji da je Božiji Sin i Mesija. Osuđen je na smrtnu kaznu, ali da bi postala pravosnažna i da bi se egzekucija mogla implementirati neophodna je bila suglasnost rimske vlasti. Oni su ga proglasili nevinim, ali su jevreji insistirajući da je kriv dobili pravo od rimske vlasti da sa njim rade šta žele. Tako su ga razapeli. Kur'an apostrofira da Isa, a.s., nije ubijen, već da

ga je Allah, dž.š., uzdigao, te da je ubijen neko drugi kome je udahnut lik Isaa, a.s.

Postoji nekoliko predanja koja govore o okolnostima uzdignuća Isaa, a.s. Prema jednoj, kada su se Jevreji složili da ga ubiju, Isa, a.s., je ušao u kuću, bježeći od njih. Tada ga je Allah, dž.š., posredstvom Džibrila uzdigao na nebo. Predvodnik ove skupine rekao je čovjeku po imenu Juda da uđe i ubije Isaa, a.s. Ušao je, ali ga nije našao. Tada mu je Allah, dž.š., udahnuo lik Isa, a.s. Kada je izašao, progonitelji Isaa, a.s., su ga uhvatili, i ubili razapinjanjem, misleći da je on Isa, a.s. Kasnije, kada su ga razapeli, govorili su da mu je lice slično Isaovom, a.s., dok mu je tijelo kao kod njihovog prijatelja kome su rekli da uđe u kuću i ubije Isaa, a.s. Allah, dž.š., ga je uzdigao na nebo, kao što se to kaže u Kur'anu. Isa, a.s., nije razapet, nego je živ uzdignut, a najutemeljenije mišljenje je da je i tjelesno i duševno uzdignut, pri čemu je bio u nekoj vrsti sna. Novi Zavjet, za razliku od Kurana, kazuje da je Isus ubijen, nakon čega je vaskrsnuo.

Osnova islama i hrišćanstva je vjerovanje u Boga, ali razlike se ogledaju u različitim interpretacijama. Po Kur'anu, Isa, a.s., je, kao i svi drugi poslanici, sveden na ljudsku kategoriju. Kur'an govori o Isau, a.s. / Isusu sa simpatijom. On akseptira rođenje Isaa, a.s., od djevice i govori o njemu kao riječi Božijoj. Međutim, djevičansko rođenje Isaa, a.s., nije nikakav dokaz u Kur'anu Isusova božanstva, nego samo znak Božije svemoći. Kur'an ne dozvoljava sumnju u to da je Isa, a.s. /Isus propovijedao istinu. Međutim, jezik koji mu se stavlja u usta je drugačiji od jezika Evanđelja, a Isa, a.s. / Isus u Kur'anu naglašava da je samo čovjek. Njegova čudesa se priznaju, ali on ne čini ta čudesa kao Sin Božiji, nego Allahovom, dž.š., voljom. Isa, a.s., je činio mnoga nadnaravna djela, ali ih nije radio kao Božiji Sin, nego s Božijim dopuštenjem. To što je Isa, a.s., oživljavao mrtve, liječio

slijepe od rođenja, gubave, pretvarao ptice načinjene od ilovače u pravu pticu - sve su to djela koje je Isa, a.s., demonstrirao u svojoj poslaničkoj misiji, ali ih nikada nije pripisivao sebi, nego je svjedočio da mu moć za takvo što dolazi od samog Boga. Kur'an ga spominje kao poslanika koji je spadao u pravedne i Bogu bliske. Na Allahovu, dž.š., zapovijed on klanja, moli se Njemu, dijeli milostinju i s velikim poštovanjem se odnosi prema svojoj majci.

Kur'an i Biblija se slažu da je Isa, a.s., / Isus začet nadnaravno, jer je stvoren Božijom Riječju, ali temeljna doktrina islama je transcedentno i imanentno jedinstvo Boga. Suprotno biblijski orijentiranoj hrišćanskoj teologiji, koja govori o transcedentnom jedinstvu Boga i imanentnon Trojstvu, islam svaku pomisao o čovjeku kao Božijem suparniku odbacuje, smatajući je najvećom kozmičkom nepravdom. Iz bezgrešnog začeća, koje Kur'an spominje, ne izvodi dokaze Isusove božanske prirode, već znak Božije svemoći. Kada se u Kur'anu Isa, a.s. / Isus spominje kao Riječ, to se ne povezuje sa Logosom. Isus je u Kur'anu Riječ Božija, ali ne u smislu Jovanovog Proslova, gdje božanski Logos postaje tijelo. Kur'an se može interpretirati jedino prema Kur'anu, ne prema Novom zavjetu, niti prema Nikejskom saboru. I kao što je Jovan Krstitelj preteča Isusu, tako je Isa, a.s., preteča Muhammedu, a.s. Kur'an ističe da je Isa, a.s. / Isus kao drugi Adem, a.s. / Adam direktno stvoren od Boga, te je zbog toga posebno Božije stvorenje.

Isa, a.s., je propagirao vjerovanje u Allaha, dž.š., vjerovanje u Sudnji dan. Nakon smrti Isaa, a.s., i njegovih učenika, originalno učenje je izmijenjeno. Autori Evanđelja su pisali na osnovu usmenih predanja koja su im bila dostupna. Opravdavanje validnosti knjiga Novog Zavjeta konstatacijom da su pisane pod nadahnućem Duha Svetog za islam je neprihvatljivo, jer

to navodi na zaključak da bi i drugi, ne samo autori knjiga Novog Zavjeta, mogli napisati nešto slično tome i reći da je to od Boga. Za islam, protivrječnosti svete knjige dovode u pitanje njeno božansko porijeklo. Islamko učenje je posve jasno, Bog Uzvišeni je savršen, bez nedostataka, On ne može pogriješiti. Božija knjiga nema protivrječnosti. Ako se doda nemogućnost registriranje socijalnih pojava u prahistoriji, onda se dolazi do zaključka da su usmene legende (hagiologija) sigurno, tokom vremena, pretrpjele enormne promjene.

Primjetno je da su koncili odigrali ključnu ulogu u formiranju hrišćanske doktrine Triniteta i Isusove božanske prirode. Trinitet je produkt koncila. Koncil u Nikeji 325. godine je, nakon žustrih rasprava o Isusovoj prirodi, proglasio najispravnijim učenjem o Isusovoj božanskoj prirodi. Kralj Konstantin, koji je sazvao Nikejski Koncil i pod čijim ingerencijama je odlučeno o Isusovoj prirodi, nije bio hrišćanin sve do pred svoju smrt. Takvo stajalište navodi muslimana na pitanje na osnovu kojih kriterija je odlučio i naredio da se prihvati odluka o Isusovoj božanskoj prirodi je neutemeljeno i hipotetičke naravi. Dakle, prema islamu, učenje koje nije donio poslanik i koje se ne temelji na Svetoj knjizi indicira da se radi o ljudskoj inovaciji.

Razlika između islama i hrišćanstva koncentrirana je na pitanje božanstva Isaa, a.s. / Isusa. Za islam, hrišćansko učenje o Trojstvu predstavlja oblik politeizma, koji promiče vjerovanje u tri Boga umjesto u jednog. S druge strane, prema hrišćanstvu, Trojstvo predstavlja monoteizam. Trinitet je za hrišćanina misterij, za muslimana logički neprihvatljiv. Cijela kontraverza islama i hrišćanstva ostaje fokusirana na ovo pitanje. Muslimani promatraju Isa, a.s., / Isusa sa stajališta koncentričnog kruga, koji je u rasponu Stvoritelja i stvorenja, dok ga hrišćani promatraju sa stajališta zračenja.

Islam negira tezu o Isusovom razapeću na krstu, kao i njegovo vaskrsnuće. U središtu hrišćanskog učenja je Bogo - čovjek, druga osoba Trojstva. Prema hrišćanstvu, suština nauke o Trinitetu je otkupljenje i utjelovljenje. Islam prihvata samo monoteističko razumijevanje Boga, i smatra da teorija Isusovog otkupljenja nije nužno povezana sa razumijevanjem božanskog Jedinstva. Kur'an naglašava da je svako odgovoran za svoja djela, i neprihvatljivo je da se čovjek rađa sa teretom *Istočnog grijeha*, kojeg nije počinio. Suprotno hrišćanstvu, Kur'an ne sadrži ideju spasenja. On se bavi fundamentalnim pitanjima ove ideje i kritikuje pretpostavke na kojima se temelji ova doktrina. Kur'an kaže da, iako je Adem, a.s., počinio grijeh, on nije bio ohol. Kad ga je Allah, dž.š., opomenuo, on je priznao svoj grijeh, pokajao se i nakon toga na njemu nije ostao trag od grijeha. Rođenjem čovjek nije ni loš ni dobar, on je obdaren slobodom izbora između dobrog i lošeg. Po Kur'an svaki grijeh može biti oprošten Allahovom, dž.š., milošću.

Na temelju stavova kasnijih islamskih apologeta, Duh (Sveti) se odnosi na Muhammeda, a.s., kojeg je Isa, a.s., nagovijestio da će doći pred kraj svijeta. Hrišćanstvo ga interpretira na način da to aludira na Svetog Duha koji će doći poslije Isusa. Neki će hrišćanski autori reći da je Muhammed, a.s., preuzeo manihejski model, jer je i Mani sebe smatrao, kao Muhammed, a.s., pečatom poslanika. Muhammed, a.s., sebe nije identificirao sa Svetim Duhom. Duh se, naime, u Kur'anu spominje u značenju životvornog daha, a ponekad kao melekanski (anđeoski) glasnik – Džibril (Gabrijel).

I Kur'an i Biblija sadrže citate koji ukazuju na drugi dolazak Isaa, a.s. na Zemlju. Prema hrišćanskom učenju, svijet se nalazi u eshatološkom vremenu, jer je počelo *Kraljevstvo Božije*. Prema islamskom učenju, Isa, a.s., će ponovo doći, ne

kao novi poslanik, nego kao sljedbenik Muhammeda, a.s., i kao obnovitelj vjerozakona koji je Muhammedu, a.s., objavljen. Islamsko učenje tvrdi da će Zemlja, nakon Sudnjeg dana prestati postojati, te da će se život nastaviti u Džennetu (Raju) ili Džehennemu (Paklu), za razliku od hrišćanskog učenja koje nije u cjelini konkretizovano.

Neki islamski znanstvenici smatrali su da Isa, a.s., neće doći, jer u Kur'anu nema jasnog i kategoričkog dokaza koji govori o tome. Njihova koncepcija je validna, ali samo prema parametrima koje su sami postavili. S druge strane, tvrdili su da hadisi koji govore o dolasku Isaa, a.s., nisu mutevatir, nego ahad predanja, te kao takva ne mogu biti dokaz u akaidskim pitanjima. Međutim, većina islamskih učenjaka je nabrojala veliki broj hadisa koji govore o ponovnom dolasku Isaa, a.s.

Hadisi koje navode učenjaci su prenijeti preko dvadeset osam ashaba i tri tabiina. To nam ukazuje da će Isa, a.s., zasigurno ponovo doći pred kraj svijeta. Stav islama je da će Isa, a.s., doći pred kraj svijeta. To se temelji, pored hadisa, i na mnogim kur'anskim ajetima. Ako bismo odbacili hadise koji govore o silasku Isaa, a.s., to bi dovelo u pitanje validnost velikog broja pitanja islamkog vjerovanja.

U islamu se oko primarnih principa vjerovanja učenjaci ne razilaze, dok u hrišćanstvu takvih razilaženja je mnogo. Razlog nerazilaženja islamskih učenjaka u pitanjima vjerovanja je zato što je Bog u Kur'anu precizno definirao principe vjerovanja, ne ostavljajući čovjeku prostora za inovacije.

Bez obzira što Kur'an kazuje da su Knjige prije njega izmijenjene, a jedino on sačuvan u originalu, a da mu nijedno slovo nije promijenjeno Kur'an smatra hrišćane i jevreje sljedbenicima Knjige, odnosno vlasnicima objavljene knjige.

Bez obzira na sve razlike između islama i hrišćanstva ne trebaju hrišćani smatrati muslime *anonimnim hrišćanima*, i obratno.

Mislim da se nipošto ne treba voditi dijalog oko ovih pitanja. Dijalog koji treba biti aktueliziran treba biti filozofijski dijalog, jer se religije bolje razumijevanju preko svojih filozofijskih sistema, nego preko teologijskih sistema. U tradicionalnoj filozofiji čovjek je bio slobodnije biće negoli u teološkim sistemima, a bez čovjekove slobode nema vjere u Boga.

Bez obzira na sve razlike hrišćani i muslimani vjeruju u jednog Boga. Oni žive u istom svijetu, iako se razlikuju vjera ih obavezuje na odgovoran život pred Bogom i na služenju ljudskoj zajednici.

Prilike u kojima se nalazimo rađaju mnoge šanse, ali jednako tako postavljaju mnoga pitanja i pružaju brojne izazove. Perspektive su očite, a problemi su veliki. Fizički zidovi su najopasniji u ljudskim glavama.

U svim oblastima shvatanja i predstavljanja vjere u igri su različiti motivi, stečene navike i stare strukture, kojekakve povlastice i ideološke fikcije. Mnogo se toga može psihološki razumjeti, ali se društvo time ne može opravdati, još manje poticati i podupirati.

Da bi se ostvarilo pravilno shvatanje vjere i interreligijskih disciplina, treba svjesno i ustrajno raditi. Duhovna baština od nas zahtjeva civilizacijski odnos. Ljudi se nikada ne smiju ponižavati. Ne odbacuju se oni, nego krive ideje i lažne pretpostavke, jedan sistem u svom nenaravnom i neljudskom postupku i jedna politička tvorevina u svom unitarnom i neravnopravnom ustrojstvu.

Govoreći, s toga, o novim prilikama i novom shvatanju religiozne realnosti i neprestano slušajući glas Božije riječi,

tebamo kultivirati pozitivni ruh vjere koji će garantirati čuvanje sigurnosti mira i civilizacije.

Držim da je to naš poziv. Naša pouka je najpogodniji način novog etičkog i religioznog vrednovanja i potvrđivanja civilizacijskih prava, oslobođeni od negativnog povijesnog iskustva. Naime, sa promjenom društva mijenja se način našeg služenja, izlazimo iz izolacije i politikanske presije, te sa promjenom načina naše pouke i novim valoriziranjem društvenih vrednota sa vjerskog, etičkog, humanog i demokratskog stajališta, mijenja se naša društvena svijest, međusobni odnosi, čovjek i društvo u cjelini.

Kateheza je spasenjska pouka, ona ostaje uvijek ono što jeste: religiozna poruka i prenošenje vjerskog iskustva, vjerski nauk i radosna vijest. Radi se samo o njezinoj aktualizaciji u ovom vremenu, o načinu i naglascima koji joj šire dimenzije, u skladu sa prilikama i potrebama konkretnog čovjeka u konkretnim povijesnim okolnostima.

SUMMARY

This thesis called *Isaa (p.b.u.h.) – Jesus in the Bible and the Kur'an* treats the essential issues on Islam and Christianity concerning to this prophet. Both Islamic and Christian religious fundamental terms treated in this master thesis are quoted at the beginning.

The necessity of knowing the comparative religions and the reasons for choosing this theme are mentioned in the *introduction.*

The geographic and the social characteristic of the time when Isaa (p.b.u.h.) - Jesus was born and which group of people were the advocates of the religious life at that epoch are given at the beginning. The explicate statements from Kur'an and the Bible about the birth of this prophet and his mother Maryam/Mary as well as his brother from aunt Yahya (p.b.u.h.)/ John the Baptist are cited. The mentioned citations have been worked out from the aspect of Islamic interpretative tradition (interpretation of Kur'an).

One part of this work contains the analyses of the citations from the Kur'an and the Bible about the death of this prophet and further the circumstances under which his leaving of this world happened are described. The further text reads the mission of Isaa (p.b.u.h.), his invitation to the people to accept the moral principles, the belief in existence of the soul and the life after.

The different stories talking about the circumstances under which the Jews wanted to kill Isaa (p.b.u.h.) are presented. According to the Islamic teachings Isaa (p.b.u.h.) was taken by God and thus he was rescued, but Judas was crucified. In contrast to that, the Bible cites that Jesus was crucified for redemption of sin of all the people.

This work treats, beside the Christian interpretation of doctrine of Trinity, the Islamic version of the taking the prophet Isaa (p.b.u.h.) by the God. The verses from the Kur'an and the citations from the Bible talking about the perception of God are compared. It is pointed to the basic differences between Islam and Christianity according to this matter. It is mentioned the fate of the original version of the Injeel, which was revealed to Isaa (p.b.u.h.) by God and the geneses of the existing Gospels. In this chapter the Christian teachings have been worked out, and the geneses of the basic Christian doctrines are mentioned.

The last chapter contains the analyses of the quatations from the Kur'an and the Bible concerning the future resurrection of Isaa (p.b.u.h.) - Jesus. The indicative analyses of these citations are quoted, pointing to essential differences between the Kur'an and the Bible according to this matter.

LITERATURA

NA BOSANSKOM JEZIKU

Akvinski, Toma (1991): *Razgovor s pravoslavnima i muslimanima*, s latinskog: Pavlović Augustin.

Amstrong, Karen (1998): *Istorija Boga*, Prosvjeta, Zagreb

Antić, Radiša (1998): *Put, istina i život*, Preporod, Beograd

Arnold W, Thomas (1989): *Povijest islama historijski tokovi misije*, Sarajevo: Starješinstvo IZ-e Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Slovenije

Asad, Muhammad (2002): *Islam na raspuću*, preveo sa engleskog: Ćerimović Hilmo, El-Bejan, Sarajevo

Avde, Selman (2004): *Zašto se boje islama*, preveo: Bećić Muhammed, Sarajevo

Baj, Beril (1978): *Isus je rekao*, preveo: Kuhar Nives, Zagreb

Baloban, Josipov (1986/7): *Bog Otac i Isus Krist*, Zagreb

Behdžet, Ahmed (2001): *Allah, islamsko poimanje i vjerovanje*, preveo sa arapskog: Jelovac Selim, El-Kalem, Sarajevo

Ben-Horin, Salom (1997): *Dijalog s Martinom Buberom*, preveo: Filipović Života, bez mjesta izdanja

Benjamin, David (2006): *Muhammed u Novom zavjetu*, preveo: Karahodžić Mehmed, Bemust, Sarajevo

Šarić, Ivan (1942): *Biblija* (Sveto pismo Staroga i Novoga Zavjeta), Sarajevo

Zovkić, Mato (1993): *Biblijska teologija Starog i Novog zavjeta*, Grupa autora, Hrišćanska sadašnjost, Zagreb

Grupa autora (1988): *Biblijski leksikon*, Hrišćanska sadašnjost, Treće izdanje, Zagreb

Bič, Džefri Dž. (2005): *Isusov brat i zaboravljena hrišćanska učenja*, Beograd

Bloch, Ernest (1986): *Ateizam u hrišćanstvu*, Zagreb

Bloesch, Donald G. (1989a): *Osnove evanđeoske teologije*, Dobra vest, Novi Sad

Bloesch, Donald G. (1989b): *Osnove evanđeoske teologije*, prvi svezak, Dobra vest, Novi Sad

Bloesch Donald G. (1989c): *Osnove evanđeoske teologije*, drugi svezak, Dobra vest, Novi Sad

Bornkamm, Gunther (1981): *Isus iz Nazareta*, preveo: Šoljić Anter, Jukić, Sarajevo

Bošnjak, Branko (BGI): *Filozofija i Hrišćanstvo*, Stvarnost, Zagreb

Bucaille, Maurice (1978): *Biblija, Kur'an i nauka*, Svjetlost, Sarajevo

Bušatlić, Ismet (2007): *Studija o sljedbenicima Knjige*, El-Kalem, Sarajevo

Caslaves, Josef G. (1975) *Isus Krist - izazov svijetu*, Zagreb

Čalić Zorari (1990): *Isus još vjeruje Judi*, Beograd

Ćorić, Sito (1987): *Tako (ni) je govorio Isus*, Zagreb

Daničić, Đura (1989a): *Trebaš li vjerovati u Trojstvo - je li Isus Krist Bog*? Zagreb

Daničić, Đura (1989b): *Da li treba vjerovati u trojstvo*, Zagreb

Deedat, Ahmed (2005): *Islam ili hrišćanstvo*, Sirhan, Sarajevo

Dejdžent, Majki (1992): *Sveta krv, sveti Gral*, Beograd

Didat Ahmed (2005): *Biblija ili Kur'an, koja je od ovih knjiga autentična Božija riječ*? Emanet, Zenica

Smailović, Ahmed (1979): *Dijalog islamskih i evropskih učenjaka*, Sarajevo

Drejn, Džpn (2004): *Uvođenje u Novi zavet*, Beograd

Džubran, Halil (1990): *Isus, sin čovječji*, Zagreb

Đozo, Husein (1999): *Fetve II*, Bemust, Sarajevo

Đurić, Vojislav (1994) *Novi Isus Kavin*, Beograd

EI-Gazali, Abu Hamid Muhammed (2004) *Oživljavanje vjerskih znanosti*, Libris, Sarajevo

EI-Hašimij Abdul-Munim (2003): *Mudžize vjerovjesnika*, Sarajevo

El-Humejjis, Muhammed ibn Abdurahman (1997): *Tahavijeva poslanica o islamskom vjerovanju*, Zenica

El-Hindi, eš-Šejh Rahmetullah bin Halil (1997): *Trijumf istine*, Ministarstvo islama, vakufa i misionarstva/Humanitarna organizacija "Ibrahim bin Abdul-Aziz el-Ibrahim", Kraljevina Saudijska Arabija&/BiH

Elijade, Mirča (1991): *Istorija vjerovanja i religijskih ideja*, Prosveta, Beograd

Elijade, Mirča (1996): *Vodič kroz svetske religije*, Narodna knjiga, Beograd

El-Karadavi Jusuf (2003): *Nemuslimani u islamskom društvu*, El-Kelimeh, Novi Pazar

Er-Rifai, Muhammed Nesib (2002): *Tejsirul-alijjil-kadiri li ihtisari tefsiri ibni Kesir*, Visoki saudijski komitet za pomoć BiH, Sarajevo

Esposito, Džon. L (2002): *Oksfordska istorija islama*, Beograd: Clio.

Esposito Džon. L (2003): *Što bi svatko trebao znati o islamu*, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Tipotisak, Zagreb

Fiala, Ivanka (1982): *Isus Krist*, Subotica

Fuad, Abdul-Baki Muhammed (1991): *Tematska klasifikacija Kur'anskih ajeta*, Sarajevo

Garaodi, Roger (2000): *Živi islam*, El-Kalem, Sarajevo

Gavrilović, Žarko (1981): *Gospod Isus Hristos, historijska ličnost*, Beograd

Gazali, Muhammed (2005): *Islam ili Hrišćanstvo - izazov vremena*, Bemust, Kakanj,

Giton, Zan (1977): *Isus*, Zagreb

Gordon, Metju S. (2001): *Islam i svetske religije*, Beograd

Grupa autora (1987): *Religije svijeta – enciklopedijski priručnik*, Krščanska sadašnjost, Zagreb

Hafizović, Rešid (2002): *Muslimani u dijalogu s drugima i sa sobom*, El-Kalem, Sarajevo

Halilović, Safvet (2006): *Islam i Zapad*, El-Kelimeh, Novi Pazar

Halilović, Safvet (2005) *Osnovi tefsira*, Bemust, Zenica

Hamvas, Bela (2003): Hrišćanstvo, Zagreb

Harrington, Wilfird J. (1993): *Uvod u Novi zavjet*, Hrišćanska sadašnjost, Zagreb

Harrington, Wilfrid J. (1995): *Uvod u Bibliju – spomen objave*, Hrišćanska sadašnjost, Zagreb

Hartmut, Bobzin (2006): Muhammed, Zagreb

Hejgin, Kenet (1985): *Ime Isus*, Zagreb

Hišam, Džait (1985): *Evropa i islam*, Starješinstvo IZ-e Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Slovenije, Sarajevo

Hofmann, Murad (2003): *Islam u 3. milenijumu*, Libris, Sarajevo

Husejn, Nasr Sejid (2002) *Srce Islama*, Sarajevo

Ibn Arebi, Muhjidin (1995): *Dragulji poslaničke mudrosti*, Bemust, Sarajevo

Ibn Kesir (1997): *Kazivanje o vjerovjesnicima*, Organizacija islamske omladine Bosne i Hercegovine, Zenica

Er-Rifai, Muhammed Nesib (2002): *Tejsirul-alijjil-kadiri li ihtisari tefsiri Ibni Kesir*, Sarajevo

Ikbal, Muhammed (2000): *Obnova vjerske misli u islamu*, El-Kalem, Sarajevo

Ihsanoglu, Ekmeledin (2001): *Zapad i Islam ka dijalogu*, El-Kalem, Sarajevo

Istman, Majki (1976): *Isus*, Zagreb

Istman, Majki (1995): *Osnivači velikih religija*, Beograd

Ivanić (1984): *Taj divni čovjek Isus*, Zagreb

Janković, Vladeta (2002): *Mitovi i legende*, Beograd

Jevtić, Atanasije (2000): *Hristos – alfa i omega*, Vrnjačka Banja

Jevtić Atanasije (20002): *Hristos a ne hrist*, Novi Sad

Kung, Josef Van Ess Hans (1955): *Hrišćanstvo i svjetske religije – islam*, Svjetlo riječi, Livno

Jusuf el-Wabil, Jusuf bin Abdullah (2001): *Predznaci Sudnjeg dana-mali, srednji i veliki*, Bemust, Sarajevo

Karić, Enes (1998): *Semantika Kur'ana*, Bemust, Sarajevo

Karić, Enes (2002): *Tumačenje Kur'ana i ideologije xx stoljeća*, Bemust, Sarajevo

Kath, Verlag (1972): *Biblijski leksikon*, svezak 7, Hrišćanska sadašnjost, Zagreb

Kersten, Holgen (1989): *Isus je živio u Indiji*, Papirna konfekcija, Zagreb

Kociper, Dragutin (1978): *Isus Krist, mesija, kralj*, Zagreb

Koplston, Frederik (2003): *Ruska religiozna filozofija*, Beograd

Kosidovski, Zenon, (2005): *Priče evanđelista*, Beograd

Kraćunaš, Irinej (1973): *Natprirodno rađanje Gospoda našeg Isusa Hrista*, Beograd

Korkut, Besim (1412/1991): *Kur'an* s prijevodom, Medina

Kurdić, Šefik (2007): *Kako su Allahovi poslanici pozivali u islam*, El-Kelimeh, Novi Pazar

Kušar Stjepan (1997): *Isus Krist – bogočovjek i spasitelj*, Hrišćanska sadašnjost, Zagreb

Kutb, Sejid (1999): *U okrilju Kur'ana*, FIN, Sarajevo

Latić, Džemaludin (2000): *Islam i svjetske religije I*, El-Kalem, Sarajevo

Latić Džemaludin (2002): *Stil kur'anskog izraza*, El-Kalem, Sarajevo

Lazić, Božidar (1995): *Isus Navin, Božiji čovjek*, Beograd

Leon, Luis de (2003): *O Hristovim imenima*, Beograd

Lesić, Hrvoje (1994): *Čovjek u svjetlu transcedencije*, Zagreb

Logfink, Gerhard (1984): *Posljedni dan Isusov*, Zagreb

Lubin, Kjara (1979): *Isus u bratu*, Ljubljana

Machesy, Charlie (1995): *Zašto Isus,* Novi Sad
Maeridž Malkolrn (1983): *Isus čovjek koji živi*, Zagreb
Mendauei Džoš (1992): *I ne samo tesar*, Beograd
Morijak, Fransoa (1991): *Isusov život*, Šabac
Morijak, Fransoa (1990): *Život Isusov*, Duvno
Motahhari, Morteza (2002): *Objava i poslanstvo,* Ibn Sina, Sarajevo
Muftić, Tarik (1998): *Islam i religije svijeta*, Mostar
Muftić, Teufik (1997): *Arapsko-bosanski rječnik*, El-Kalem, Sarajevo
Nakićević, Omer (1997): *Uvod u hadiske znanosti*, FIN, Sarajevo
Nikoletić, Bojana (2006): *Nepoznati život Isusa Hrista*, Beograd
Niče, Fridrih (1988): Antihrist, preveo sa njemačkog: Aćin Jovica, Beograd
Noden, Kud (2004): *Religije sveta, judaizam, hrišćanstvo i islam*, Novi Sad
Panenberg, Volfhart (2003): *Teologija i Filozofija*, Beograd
Papini, Đovani (1990): *Istorija o Hristu*, Šabac
Papini, Đovani (2005): *Priča o Hristu*, Beograd
Paterno, Žak (2000): *Ko je ubio lsusa?*, Beograd
Pekarić, Hajrudin (2005): *Isus/Isa (a.s.) u hrišćanstvu i islamu*, PrintCom, Tuzla
Pekarić, Hajrudin (2003): *Sljedbenici knjige*, Bemust, Tuzla
Protić, Dragan (1999): *Bogočovek Isus Hrist*, Beograd
Protić, Dragan (1994): *Hristos u telu crkve*, bez mjesta izdanja
Peško, Hinko (1976): *Priče koje je Isus ispričao*, Zagreb
Radović, Anfilohije (1984): *O tajni krsta Hristovog,* bez mjesta izdanja
Ragg, Lansdale i Laura (1996): *Evanđelje po Barnabi,* Oxford
Rahman, Fazlu (1983): *Duh islama*, Zenit, Beograd
Ralević, Simo (1996): *Ko je Isus Hristos*, Peć
Ralević, Simo (2002): *Samo Isus*, Peć

Ranković, Ljubomir (2002): *Isus Hristos*, Glas Crkve, Valjevo

Rebić, Adalbert (2005): *Biblijsko-teološki pabrici o Isusu Kristu*, Hrišćanska sadašnjost, Zagreb

Renan, Ernest (1991): *Život Isusov*, prevela: Skerlić Jovana, Beograd

Rice, Richard (1985): *Uvod u hrišćansku teologiju*, Dobra vest, Novi Sad

Rice, Richard (1987): *Uvod u hrišćansku teologiju*, Zagreb

Said, Edward (2003): *Krivotvorenje islama*, V.B.Z., Sarajevo

Schuon, Frithjof (1997): *O transcedentalnom jedinstvu religija*, Bemust, Zenica

Schuon, Frithjof (1996): *Dimenzije islama*, El-Kalem, Sarajevo

Serikio, Kristancijano (2003): *Islam i krst*, Dereta, Beograd

Silajdžić, Adnan (2003): *Islam u otkriću hrišćanske Evrope: povijest međureligijskog dijaloga*, Sarajevo

Silajdžić, Adnan (2004): *Hrišćanstvo - objava, vjera, teologija*, FIN, Sarajevo

Simić, Srđan (2002): *Učenje Korana o Isusu Hristu*, Beograd

Spahić, Mustafa (2002): *Učenje islama*, Vrijeme, Zenica

Stanković, Andrija (1966): *Hristovo rođenje*, Beograd

Starberd, Margaret (2005): *Hristova izgubljena nevesta i sveti Gral*, Beograd

Stott, John R.V. (2006): *Temelji hrišćanstva*, Beograd

Stott, John R. V. (1986a): *Što je hrišćanstvo*, Zagreb

Stott, John R.W. (1986b): *Šta je hrišćanstvo*, Vjesnik, Zagreb

Strobel Li (2004): *Isusov zločin*, Metaphysica, Beograd

Suvejdan, Tarik (2003): *Vjerovjesnici i njihovi narodi – pouke i poruke*, Selsebil, Zenica

Šaf, Filip (1985): *Isus Hristos čudo svetske istorije*, Šabac

Šahin, Mustafa (BGI): *Hrišćanstvo*, bez mjesta izdanja.

Štulanović, Muharem (2005): *Islam – pravi izbor*, IPA, Bihać

Tahir Hamid, *Islam između istine i optužbe*, Fakultet islamskih nauka, Sarajevo, 2004.

Tanasković, Darko (2000): *Islam i mi*, Dinex, Beograd

Terzić, Izet (2002): *Sveštenikov put u islam*, Slovo, Mostar,

Tomić, Celestin (1991): *Isus iz Nazareta – prorok i Krist*, Provincijalat hrvatskih franjevaca konventualaca, Zagreb

Tordif Emilio (1991): *Isus je Mesija*, bez mjesta izdanja

Trifunović, Lavrentije (1995): *Božić, Mir Božiji -Hristos se rodi*, Beograd

Vimer Rudolf (1986): *Isus Krist, život našeg spasitelja*, Zagreb

Vitek, Gabrijel (1994): *Velika kosmička učenja Isusa iz Nazareta*, Sombor

Vrućkić, Mirja (2000): *I Isus je plakao*, Negotin

Vujaklija, Milan (1937): *Leksikon stranih reči i izraza*, Prosveta, Beograd,

Vukomanović, Milan (1996): *Rano hrišćanstvo*, Novi Sad

Weber, Eugen (1972): *Hrišćanstvo prije Krista*, Mladost, Zagreb

Zovkić Mato, *Crkva kao narod Božiji*, Hrišćanska sadašnjost, Zagreb, 1976.

Zovkić, Mato (1986): *Isus - obnovitelj Boga ljubavi*, Zagreb

NA ARAPSKOM JEZIKU

Abdus-Selam, Tuvejle Abdul-Vehhab (1999): *El-Mesihul-muntezaru ve nihajetul-alem*, Darus-selam, Kairo

Ahmed, Hejsem Halil (1989): *El-Gufran bejnel-islam vel-mesihijje*, Darul-Menar, Kairo

Bin Harnad el-Džuheni, Mani (2003): *El-Mewsua*, Darun-nedve, Rijad, 2003

Deedat, Ahmed (BGI): *El-hilaful-hakikijj bejnel-muslimine vel-mesihijjin*, El-Muhtarul-islami, Kairo

Deedat, Ahmed (1990): *Es-Sulbu vvehmun ew hakika*, Darul-Menar, Kairo

Deedat, Ahmed (BGIa): *Isa ilah, em bešerun, em usture?*, El-Muhtarul-islami, Kairo

Deedat, Ahmed (BGIb):*Vema kateluhu vema salebuhu velakin šubbihe lehum*, El-Muhtarul-islami, Kairo

Ebu Zehre, Muhammed (1997): Muhadarat fi-n-nasranijje, Darul-fikril-arebi, bez mjesta izdanja

Ebu Šehbe, Muhammed bin Muhammed (1408/1987): El-israilijjatu vel-mevduatu fi kutubit-tefsir, Mektebetus-sunne, Kairo

El-Alusi, Šihabuddin es-Sejjid Mahmud (2000): *Ruhul-meani*, Dari ihjait-turasil-arebi, Bejrut

El-Badžuri, Ibrahim bin Muhammed (2002): *Džewherut-Tewhid*, Darul-bejruti, Damask

El-Bejdavi, Nasiruddin Ebu Seid Abdillah ibn Umer bin Muhammed eš-Širazi (2001): *Envarut-tenzili ve esrarut-te'vil*, Daru sadir, Bejrut

El-Bursevi, Ismail Hakki (2001): *Tefsiru Ruhul-bejan*, Dari ihjait-turasil-arebi, Bejrut

El-Buti, Muhammed Seid Ramad (1997): *Kubra el-jekinijjat el-kewnijje*, Darul-fikr, Damask

El-Hatib, Abdul-Ganijj (1979): *El-akidetu fi dav'il-akli nel-ilmi*, El-mektebetu el-islami, Bejrut

El-Hindi, Muhammed Ebver Šah el-Kašmirijj (BGI): *Et-Tasrihu bima tevatere fi nuzulil-Mesih*, Darus-selam, Haleb

El-Kardavi, Jusuf (2005): *Fusul fi-l-akide*, Mektebetu Vehbe, Kairo

El-Kurtubi, Ebu Abdullah Muhammed bin Ahmed el-Ensari (1995): *El-Džamiu liahkamill-Kur'an*, Daru ihjait-turasil-arebi, Bejrut

El-Kurtubi, Ebu Abdullah Muhammed bin Ahmed el-Ensari1(1998): *Et-Tezkiretu fi ahvalil-mevta ve umuril-ahire*, Darul-ma'rife, Bejrut

En-Nedevi Ebul-Hasan Alij bin Husejn (1999): *EI-Erkanu-l-erbea'tu*, Darul-kalem, Bejrut

En-Nesefi, Ebul-Muin Mejmun bin Muhammed (2004): *Tebsiretul-edille,* Dijane išleri baškanligi, Ankara

Er-Razi, Fahruddin Muhammed (1308/1887): *Mefatihul-gajb*, Egipat

Es-Sabuni, Muhammed Ali (BGI): *Safvetut-tefasir*, Darul-džil, Bejrut

Eš-Ša'ravi, Muhammed Mutevelli (2000): *Kisasul-enbija*, Darul-kalem, Bejrut

Et-Taberi Muhammed bin Džerir (2001): *Džamiull-bejani an te'vili ajil-Kur'an*, Dari ihjait-turasil-arebi, Bejrut

Et-Tahtavi, Muhammed Izzet (1987): *En-Nasranijjetu vel-islam*, Mektebetun-nur, Kairo

Ez-Zemahšeri, Ebu Kasim Džarullah Mahmud bin Umer bin Muhammed (1995): *El-Keššafu an hakaiki gavamidit-tenzili ve ujunil-ekavili fi vudžuhit-te'vil*, Bejrut

Ez-Zehebi, Muhammed Husejn (BGI), *Et-tefsiru ve-l-mufessirun*, Bejrut

Ez-Zuhejli, Vehbe (2000): *Et-Tefsirul-Vesit,* Darul-fikril-arebi, Damask

Gazali, Muhammed (BGI): *Akidetul-muslim*, Darur-rejjan lit-turas, Kairo.

Ibn Hadžer el-Askalani, Ahmed b. Ali (2000): *Fethul-Bari bi šerh Sahihil-Buhari,* Darut-takwa, Kairo

Itr, Nuruddin (1996): Ulumul-Kur'anil-kerim, Damask

Kutb, Muhammed Ali (1999a): *El-imamu Ibn Kesir*, Darul-fikril-arebi, Kairo

Kutb, Muhammed Ali (1999b): *El-imamul-Kurtubi*, Darul-fikril-arebi, Kairo

Kutb, Muhammed Ali (1999c): *El-imamu Fahrudin er-Razi,* Darul-fikril-arebi, Kairo

Kutb, Muhammed Ali (1999d): *El-imamu El-Bejdavi*, Darul-fikril-arebi, Kairo

Kutb, Muhammed Ali(1999e): *El-imamut-Taberi*, Darul-fikril-arebi, Kairo

Kutb, Muhammed Ali(1999f): *El-imamul-Alusi*, Darul-fikril-arebi, Kairo

Kutb, Muhammed Ali (1999g): *El-imamu-l-Buhari*, Darul-fikril-arebi, Kairo

Kutb, Muhammed Ali (1999h): *El-imamu-l-Gazali*, Darul-fikril-arebi, Kairo

Kutb, Muhammed Ali (1999i): *El-imamu Ibn Madže*, Darul-fikril-arebi, Kairo

Kutb, Muhammed Ali (1999j): *El-imamu Ebu Davud*, Darul-fikril-arebi, Kairo

Muhammed bin Ebi Bekr, Šemsuddin ebi Abdullah (2000): *Hidajetul-hijara fi edžvibetil-jehudi ven-nesara*, Bejrut

Muhammed bin Ebil-Izz, el-Hanefijj Sadruddin Alijj bin Alijj (BGI): *Šerhut-Tahavijjeti fil-akidetis-selefijje*, Darut-turas, Kairo

En-Nevevi, Ebu Zekerijja Jahja b. Šeref (2003): *Sahihul-Muslim bi šerhi imamin-Nevevi*, Mektebetus-safa, Kairo

Salih, Sa'duddin es-Sejjid (1983): *Muškilatul-akidetin-nasranijje*, Kairo

Salih, Subhi (1990): *Mebahis fi ulumil-Kur'an*, Bejrut

Seid Han, Mustafa; Muttu, Muhjiddin (2005): *El-akidetul-islamijje*, Daru Ibn Kesir,Damask

Šelebi Ahmed (2002): *El-Mesihijje*, Mektebetun-nehda el-islamijje, Kairo

Taha, Izzijjje Alijj (1996): *Menhedžijjetu džemis-sunneti ve džemil-enadžil*, bez mjesta izdanja

NA ENGLESKOM JEZIKU

Ataur-Rahim, Muhammad (1979): *Jesus a prophet of islam*, London,

Johnson, Eric. L. 1997): *Christ, The Lord of Psychology*, bez mjesta izdanja

Parrinder, Geoffrey (1965): *Jeus in the Qur'an*, London

Šenaj, Bulent (2000): *Islam and other religions*, Uludag Universitesi, Bursa

Legenhausen, Muhammad (1999): *Islam and other religious*, London

Marshall, I. H; Millard, A. R; Packer, J. I; Wisewan; D. J (1996): *New Bible dictionary*, England

PERIODIKA

Balić, Smail (2000): *Slika Isa-pejgambera, a.s., u islamu*, **Novi Muallim**, Sarajevo, br. 2-4.

Blagovijest beogradske nadbiskupije, jun, 2005; april, 2006; maj, 2006.

Glasnik Rijaseta islamske zajednice u Bosni, 2000-2002.

Muallim, Udruženje ilmijje islamske zajednice u BiH, mart, 2001; juli, 2001; juni, 2002; decembar, 2002.

Pravoslavlje, Novine Srpske Patrijaršije, oktobar, 2003; jul, 2005; septembar, 2005; novembar, 2005; decembar, 2005; april, 2006; jul, 2006.

Zvonik, Katolički list, Subotica, maj, 2005; januar, 2006; mart, 2006; maj, 2006; avgust, 2006; januar, 2007.

BIOGRAFIJA AUTORA

Pramenković Almir rođen je u Tutinu 1981. godine. Osnovnu školu završio je u rodnom mjestu, a srednju islamsku školu "Gazi Isa-beg" u Novom Pazaru. Fakultet islamskih nauka u Sarajevu upisao je 2000/2001. a diplomirao i stekao zvanje profesora islamskih nauka 2004/2005. Godine 2004. proglašen je za najboljeg studenta Fakulteta u Sarajevu sa prosjekom 9.7 i dobio nagradu enciklopediju *Britanika* koju mu je uručio prof. dr. reisu-l-ulema Mustafa Cerić. Od dekana prof. dr. Enesa Karića dobio je posebno priznanje za postignute rezultate. Kao rezultat toga, proveo je na specijalizaciji 12 mjeseci u Damasku (Sirija) i Kairu (Egipat). U toku studija Almir Pramenković je naučio cijeli Kur'an napamet pred mr. hfz. Dževad Šošićem i tako stekao zvanje Hafiza – čuvara Kur'ana.

Školske godine 2005/2006. počinje raditi kao profesor akaida i filozofije u srednjoj vjerskoj školi "Gazi Isa-beg" u Novom Pazaru, te kao asistent na istom predmetu Fakulteta za islamske studije u Novom Pazaru. Iste godine upisao je postdiplomske studije na Internacionalnom univerzitetu u Novom Pazaru, na smjeru za islamistiku. Ljeta, 2006. i 2007. boravio je na stručno usavršavanje u Damasku. Magistarski rad na temu *Isa, (a.s.)/Isus u Kur'anu i Bibliji* odbranio je 2007. godine na Internacionalnom univerzitetu u Novom Pazaru. Iste godine je izabran je za prodekana FIS-a. Doktorirao je na istom Univerzitetu 2008/09. godine na temu *Islam i hrišćanstvo - susret, dijalog ili konflikt; nove perspektive sa osvrtom na Balkan.*

Do sada je imao šest specijalističkih studija u arapskom svijetu, četiri u Damasku i dvije u Kairu. Bio je ramazanski imam u Vilcu (Luklsemburg), Nakskovu (Danska), Štutgardu (Njemačka), a posjetio je i džemate u Parizu, Briselu, Cirihu, itd. Učestvovao je na mnogim susretima i konferencijama kako državnim tako i međunarodnim.

Redovno piše i objavljuje članke u glasilu Islamske zajednice u Srbiji *Glas islama*, kao i u naučnom časopisu Fakulteta za islamske studije *Islamska misao*. U pripremi je njegov prijevod knjige sa arapskog *Usreći sebe i druge* od autora Hasan Šemsi Baše.

Oženjen je i otac jednog djeteta.

INDEKS POJMOVA I IMENA

A

B

C

D

Đ

E

F

G

H

I

K

L

M

N

O

P

R

S

Š

T

U

V

W

Z

Ž

SADRŽAJ

Knjiga Isa, a.s./ Isus u Kur'anu i Bibliji mladog i vrlo talentovanog autora i iskrenog mladića, koji sigurnim koracima korača putanjom znanosti, predstavlja jedan naučni rad dimenzioniran u platformi komparacije među dvije povijesne, ali i objavljene istine izvornog glasa. Unutrašnji govor i ideja vodilja autora knjige je sloboda utemeljena u istini. Prema tome, njegov cilj je put jedinstva Neba i humanosti. Autor, iako potiče iz islamske provinijencije, u više slučajeva navodi realno biblijske citate o Isusu, a nakon toga analizira ih u sklopu svoje intelektualne koncentracije.

(Iz recenzije prof. dr. hfz. Metin Izetija)

Još na odbrani ovog rada, sugerirao sam da bi bilo veoma korisno da se ovaj magistraski rad i objavi, kako bi bio dostupan široj čitalačkoj javnosti, naročito onima koji su zainteresirani za pitanja dijaloga između muslimana i hrišćana. Zbog toga, pričinjava mi posebno zadovoljstvo da se ovaj rad sada pojavljuje u izdanju renomirane izdavačke kuće El-Kelimeh iz Novog Pazara. U vremenu brojnih napetosti i opterećenosti hrišćansko-muslimanskih odnosa, uzrokovanih terorističkim napadima 11. septembra 2001., ali i američko-britanskom invazijom na Irak, Afganistan i drugim dešavanjima, knjige ovakvog žanra su itekako dobrodošle. Jer, davno je kazano da nema (niti će biti) mira u svijetu bez stabilnosti među religijama, naročito dvijema koje imaju najveći broj sljedbenika na zemaljskoj kugli: islamom i hrišćanstvom.

(Iz recenzije prof. dr. hfz. Safveta Halilovića)

Fascinantna je autorova hrabrost da uđe u srž problema i da vješto, poput iskusnog teoretičara, definira i locira problem, daje analizu problema, a potom ne ostavlja čitaoca u nedoumici, već nudi i univerzalno rješenje. Ono što me se posebno dojmilo u ovoj knjizi jeste hrabrost autora da ukaže na najproblematičnija pitanja koja se tiču ove doktrine i uspješno ih uporedi i prouči kroz osnovne izvore islama i hrišćanstva.
Smatram da će ova knjiga postati nezaobilazan izvor svima koji žele da se bave ovom tematikom na našem govornom području pa i šire.

(Iz recenzije prof. dr. Sulejmana Topoljaka)

ISBN 978-86-7980-066-4
9 788679 800664